FRAGMENTELE PRESOCRATICILOR

volumul I

JUNIMEA

FRAGMENTELE PRESOCRATICILOR

fragmentele presocraticilor

VOLUMUL I

Traducere integrală după ediția
DIELS-KRANZ
cu introduceri și note
de SIMINA NOICA și CONSTANTIN NOICA

EDITURA JUNIMEA IAȘI
1974

Coperta:
VASILE BUJDEI

SUMAR

Introducere 7
Notă asupra ediției 15

A. ÎNCEPUTURI

I. POEZIA COSMOLOGICĂ TIMPURIE

1. Orfeu 19
2. Musaios 47
3. Epimenides 55

II. POEZIA ASTROLOGICĂ A SECOLULUI AL VI-LEA

4. Hesiod 69
5. Phokos 72
6. Cleostratos 73

III. POEZIA COSMOLOGICĂ ȘI GNOMICA TIMPURIE

7. Ferekyde 77
8. Theagenes 87
9. Acusilaos 89

B. FRAGMENTELE FILOZOFILOR SECOLULUI AL VI-lea ȘI AL V-lea

10. Cei șapte înțelepți 101
11. Thales 108
12. Anaximandru 126
13. Anaximene 140
14. Pitagora 149
15—20 Pitagoreici mai vechi 164

Indice de nume 176
Indice de autori 216

INTRODUCERE

După cum se știe, operele gînditorilor anteriori lui Socrate — pe care Platon, Aristotel și mai ales Teofrast le aveau încă sub ochi — nu s-au păstrat, așa încît de timpuriu ele au fost cunoscute fragmentar, doar din citate și referințe ale filozofilor sau comentatorilor vechi. În fapt, aproape totul derivă din „Părerile cercetătorilor naturii", lucrare în 15 *cărți a lui Teofrast, urmașul lui Aristotel la conducerea Liceului, care nici ea nu s-a păstrat decît parțial.*

Doxografii, adică scriitorii ce redau opiniile filozofilor mai vechi, au redactat pe baza lucrării lui Teofrast două opere mai de seamă: Un Rezumat, sau Placita philosophorum, *atribuit lui Plutarh (s. II e. n.) și* Eclogae Philosophiae, *adică o culegere filozofică, de Stobaios (în jurul anului* 470 *e. n.). Aceste două lucrări sînt și cele folosite de scriitorii creștini, ca și de filozofii mai tîrzii.*

După Diels, sursa comună a celor două lucrări nu ar fi de-a dreptul opera lui Teofrast privitoare la presocratici, cît o culegere a lui Aetius (autor necunoscut, probabil din sec. II e. n.) pe care editorul german o numește Aetii Placita. *La rîndul său, Aetius ar fi luat materialul după un rezumat pe care tot Diels îl numește* Vetusta Placita *și pe care îl consideră alcătuit în școala lui Poseidonios (s. II î. e. n.)*

Cei mai vechi autori care să facă referință certă la presocratici rămîn Platon și Aristotel, a căror mărturie este sub multe raporturi interesantă și uneori hotărîtoare, dar nu e întotdeauna făcută în spirit istoric.

Dacă Renașterea a făcut posibilă reînvierea gîndirii antice, ea n-a deschis totuși de la început către presocratici. În istoria filozofiei, preocupările de acest ordin apar relativ tîrziu, iar de-abia Hegel îi valorifică din plin, sistematic. De atunci însă interesul pentru ei a mers crescînd. După ce Nietzsche face o strălucită reluare, depășind limitele interpretării aristotelice căreia Hegel îi rămăsese fidel, presocraticii, multă vreme reținuți pentru ei de către filologi, ajung să fie revendicați de filozofi. Astăzi, întreaga noastră cultură — de la fizicieni ca Werner Heisenberg pînă la cîțiva dintre poeții cei mai reprezentativi ai epocii — invocă verbul și gîndirea presocratică. De ce? Poate pentru că e vorba de o gîndire originară; sau poate pentru că dă imbold omului meditativ către temele și atitudinile fundamentale, ori deschide

unghiurile de atac esențiale elanului de cunoaștere. Sau, cine știe? Poate pentru că e vorba, cu presocraticii, despre ceea ce a fost și stă să fie statornic, despre ceea ce este.

De orice manieră am încerca să gîndim, o facem în atmosfera tradiției. Sîntem atît de legați de acest aparent trecut, încît nu ne putem elibera de el decît asimilîndu-l, nu putem deveni liberi de dînsul decît sub îndrumarea lui. Este aceasta una din ciudățeniile gîndirii : ea nu conduce înainte decît trecînd prin locurile pe care le-a mai parcurs odată. Într-un fel, gîndirea înaintează ținîndu-și ochii ațintiți asupra a ceea ce a fost văzut de dînsa înainte, asupra acelui deja gîndit care ascunde sub dînsul ceea ce nu a fost încă gîndit niciodată.

Chiar de la începuturile sale, materialismul filozofic marxist a resimțit efectul binefăcător al contactului cu universul presocratic, iar creatorii lui s-au aplecat cu luciditate și răbdătoare pasiune asupra vestigiilor acestei lumi. Stau mărturie în acest sens Caietele filozofice *ale lui Lenin, vorbind despre atracția pe care Heracli o exercită asupra gîndirii sale, ca și voluminoasele "Caiete de istorie a filozofiei epicuriene, stoice și sceptice", rămase de la Marx, în care acesta, ocupîndu-se de școli și sisteme ce aparțin perioadei helenismului tîrziu, meditează îndelung la "începutul mitic al filozofiei grecești". Marx ajunge chiar să promită o istorie a gîndirii grecești timpurii, pusă în legătură cu formele spirituale în care Grecia s-a mutat la Roma: "Intenționez să fac într-un studiu mai amănunțit o expunere a filozofiilor epicuriană, stoică și sceptică în ansamblul lor și în totalitatea raportului dintre ele și gîndirea filozofică greacă mai timpurie și mai tîrzie"* — anunță el. Lucrare îndelung meditată și niciodată scrisă, despre concepția căreia teza sa de doctorat ne poate face totuși o idee.*

Interesul constant pe care, în continuare, filozofia marxistă îl poartă gîndirii grecești matinale naște din conștiința faptului că ceea ce se dă gîndirii de gîndit devine vizibil în aria istoriei filozofiei. Acesta este locul în care ceea ce gîndirea trebuie să gîndească își dezvăluie esența, arătîndu-se pe sine. Din necesitatea de a determina acest loc și această esență, rememorăm trecutul, pentru ca, prin stabilirea unor legături esențiale cu ceea ce s-a manifestat deja în perioade revolute, să găsim punctul de sprijin trebuincios efectuării unui pas înainte și depășirii momentelor în raport cu care spiritul nostru se definește.

Ca să putem rămîne singuri în fața noului ce încearcă să ni se arate, ca să putem da un răspuns, al nostru, la ceea ce se adresează astăzi pentru întîia oară gîndirii, cerînd de la dînsa o luare în primire care să fie o înțelegere, este nevoie de o îndrumare a gîndirii, de o educație a ei. Este nevoie în primul rînd de asta. Iar această educație, pusă în slujba filozofiei, nu o poate face decît filozofia însăși, spre propriul ei folos.

Nu trebuie să credem însă că necesitatea care conduce gîndirea să ia în primire întregul pe care istoria ei îl constituie ar fi o simplă etapă introductivă, școlară,

---

*) Karl Marx. Deosebirea dintre filozofia naturii la Democrit și filozofia naturii la Epicur.

după parcurgerea căreia ne-am putea debarasa de obligația penibilă a continuei reluări a acestui drum labirintic. Preluarea tradiției nu are caracterul unui rafinat exercițiu al spiritului, capabil numai să-i confere suplețe și adresă, să-l inițieze asupra veritabilelor întrebări care trebuiesc puse și să-i sugereze tehnici adecvate de tratare a lor — deși osmoza cu trecutul ei face gîndirii și aceste servicii. Cercetarea istoriei filozofiei își găsește impulsul în faptul că gîndirea teoretică generalizantă exprimă ceea ce reprezintă conținutul, esența, permanența lucrului dat. Ea pune în valoare — pe lîngă înfățișarea conținutului de idei al unei epoci anume — acele creații ale minții omenești care sînt și astăzi capabile să se înscrie cu forță regeneratoare în tabloul teoretic tot mai complet al lumii și să stimuleze omul spre noi unghere ale necunoscutului.

Sînt multe drumurile laterale pe care cercetătorul trecutului gîndirii se poate rătăci. Orientarea greșită asupra ansamblului problemei, din care eșecul decurge în mod necesar, își are izvorul în interpretarea acestui cuvînt: trecut *— care, în cazul gîndirii, trebuie înțeles ca prezent, ca origine permanent prezentă, luată cu noi în drumul nostru către viitor, determinînd din interior această înaintare către viitor. O altă interpretare dă naștere, în mod fortuit, la un funest istorism, care se pierde în discuții asupra diverselor puncte de vedere ale filozofiei și își vede efortul întreținut doar de pedante habitudini didactice, de preocupări paseiste sau sterile înclinații spre erudiție.*

Atunci cînd noi, gînditorii marxiști, ne propunem să traducem — adică să interpretăm — fragmentele presocraticilor, o facem pentru a educa propria noastră gîndire, care lasă în urmă metafizica. Această depășire a metafizicii este încă legată cu firele tradiției de dînsa. Dacă depășirea metafizicii pleacă de la metafizica însăși, atunci răsturnarea care are loc nu este altceva decît contrapartea metafizicii, o metafizică negativă, care îi vorbește limbajul și îi împinge evoluția la punctul extrem care îi este permis.

Metafizica răsturnată mai este încă metafizică. De aceea în efortul de depășire a metafizicii și pentru a evita renașterile ei epigonale disimulate, gîndirea marxistă, situată în afara stadiului ei terminal, găsește un sol ferm și hrănitor în universul presocratic, situat și el în afara granițelor metafizicii. În aceasta constă interesul excepțional pe care fragmentele gînditorilor marei epoci a spiritului grec îl prezintă pentru noi.

*Mutația care s-a petrecut în gîndirea lui Socrate-Platon, care face ca un întreg ciclu evolutiv al spiritului european să se încheie cu dînșii și să ajungă a fi definit prin aceea că se situează înaintea lor, o constituie sciziunea dintre sensibil și suprasensibil. Această sciziune, trăsătura fundamentală a tot ceea ce în filozofia antică a derivat din gîndirea lui Platon, constituie marca metafizicii iar producerea ei reprezintă actul de naștere a metafizicii. Odată cu Platon, "deasupra realității plutește imperiul de sine stătător al ideilor (iar acest domeniu transcendent este propria subiectivitate a filozofului)" *).*

*) Karl Marx, Caiete de istorie a filozofiei epicuriene, stoice și sceptice.

Potrivit doctrinei platonice a ideilor, ceea ce cu adevărat este, în orice lucru situat în domeniul lui αἰσθητά *(ceea ce poate fi perceput prin simțuri), sînt ideile. Acestea pot fi percepute numai prin gîndire* (νοεῖν), *deci printr-o percepție nonsensibilă. Ideea fiind cea care propriu-zis face lucrul să fie, firea lucrurilor apare ca aparținînd unui domeniu suprasensibil, domeniul lui* νοητά *și este caracterizată prin modul nonsensibil al gîndirii.*

O mutație în interpretarea legăturii dintre fire și gîndire, iată ce are loc în gîndirea socratico-platonică, prin care subiectivismul, străin gînditorilor greci care l-au precedat, se instaurează în filozofie ca principiu al ei. În această etapă, spune Marx, "subiectivitatea se dă drept principiu al filozofiei ".*

*Consecințele incalculabile ale aserțiunii că firea și gîndirea fac parte, deopotrivă, din nonsensibil, au fost grupate în această imensă desfășurare proteiformă a spiritului pe care, cu un singur cuvînt, noi o numim metafizică. Odată cu ea, și ca expresie a ei, ia naștere gîndirea conceptuală ("Expresia acestui spirit subiectiv, care știe să închidă în el idealitatea, este judecata conceptuală "**) și se transformă înțelegerea pe care europeanul o avea despre adevăr, trecîndu-se de la adevărul înțeles ca dezvăluire* (ἀλήθεια), *propriu lumii presocratice, la adevărul în sens de exactitate* (veritas), *definit ca* adaequatio intellectus et rei.

Este de presupus că orice filozofie care încearcă să se apropie astăzi de gînditorii situați în aurora lumii eline va întîmpina rezistența acestei imense bariere spirituale pe care cei peste două mii de ani de proliferare a metafizicii o interpune între noi și spațiul marelui spirit grec, din epoca sa de aur. Dacă interpretarea gîndirii vechi se mișcă în perspectiva gîndirii moderne, ea se rătăcește de la început, iar ceea ce trebuie adus către noi rămîne voalat sub opinii doctrinale tardive.

Pentru a avea acces la acest "paradis pierdut" al filozofiei, este nevoie de o gîndire educată, preavizată și de un limbaj adecvat.

Prima condiție, gîndirea marxistă o îndeplinește. Pentru noi, care pornim la preluarea tradiției care ne determină, avertizați că filozofia noastră are ca sarcină să transforme lumea, nu s-o interpreteze numai, exigența unei restructurări a gîndirii ne apare ca un lucru firesc, întrucît, în felul ei propriu, și gîndirea face parte din lume. Iar transformarea gîndirii înseamnă în primul rînd stabilirea unui raport nou cu ceea ce dă gîndirii de gîndit, cu ceea ce ea trebuie să gîndească, pentru a fi gîndire.

Drumul care conduce către ceea ce cheamă spiritul nostru, ca orice drum al gîndirii, se întoarce către origini. De aici, interesul atît de viu pe care îl avem pentru presoocratici. Gîndirea care ne-a precedat, situîndu-se la origini, ne interesează în măsura în care deschide un orizont unde ceea ce menține gîndirea noastră în ființă, dîndu-i de gîndit, ni se arată. În acest spirit întreprindem eforturile de trans-ducere *în limba noastră și în conștiința noastră a ceea ce s-a arătat celei mai vechi gîndiri europene, și nu cu*

---

*) Karl Marx, Caiete de istorie a filozofiei epicuriene, stoice și sceptice.
**) Ibidem.

intenția înglobării integrale a unor doctrine care, greșit preluate, abordate dintr-o optică istorică, devin iremediabil căzute în trecut.

*O gîndire care respectă natura lucrurilor, se modelează după ele și se descoperă la lumina lor, este o gîndire exemplară. „Grecii vor rămîne de-a pururi dascălii noștri datorită acestei grandioase naivități obiective, care prezintă fiecare lucru, ca să zicem așa, în lumina pură a naturii sale, chiar cînd aceasta este o lumină palidă".**

*În gîndire, lucrul cel mai dificil este să știi cînd gîndești cu adevărat și cînd te pierzi în ceva care numai în aparență este gîndire. Acum mai bine de un veac, Marx avertiza: „Epoca noastră, mai cu seamă, a dat naștere și în filozofie unor manifestări nesănătoase care se fac vinovate de cel mai mare păcat, de păcatul împotriva spiritului și a adevărului, întrucît aici o intenție tainică se ascunde în dosul interpretării și o interpretare tainică în dosul obiectului".** Această deviație a gîndirii o anulează, făcînd-o incapabilă să se confrunte cu realitatea, să corespundă comandamentelor concrete ale vieții. Gîndirea este autentică, este ea însăși, atunci cînd lucrul pe care ea îl gîndește este chiar ceea ce trebuie să fie gîndit —* die Sache des Denkens, *cum spune Hegel. Care este acest lucru? Iată o întrebare la care presocraticii, prin ceea ce ei înșiși au gîndit, ca și prin ceea ce n-au gîndit niciodată, ne pot da un răspuns.*

Cît privește limbajul în care căutările lor trebuie să încapă pentru a fi înmînate cititorului român de astăzi, limba noastră se pare că se bucură în această privință de unele privilegii rare.

Nu deținem oare noi, ca români, singura limbă în care „elementul" presocraticilor τὸ στοιχεῖον, *să fi supraviețuit? Nu știm bine cînd a intrat cuvîntul „stihie" în limba noastră. Dar chiar dacă ar fi făcut-o tîrziu, pe linie neogreacă, încă felul cum am știut să-l folosim — „ale luminii stihii patru" — ne-ar putea arăta o anumită înrudire cu perspectiva mitic-rațională a „elementului" din gîndirea presocratică. Pînă și faptul că stihia noastră face cale întoarsă de la principiu rațional la mit ar putea arăta că între felul de-a gîndi al păstorilor de pe arcul Carpaților și grăitorii de aleasă filozofie, iviți și ei din ceața miturilor, este o înrudire, măcar pe linia* sensibilității filozofice.

Cine parcurge pentru întîia dată culegerea fragmentelor din presocratici are surprinderea — și poate încîntarea — să vadă ce tulburător și greu se desprinde gîndirea rațională de cea mitică. Legendarul Orfeu sau Epimenides, un Ferekyde învățător al lui Pitagora sau un Acusilaos, sînt încă în plin mit. Dar și pe linia aceasta spațiul în care trăim s-a înfrățit cu spațiul legendar, de vreme ce Dionysos, al cărui cult îl slujea Orfeu, era de undeva din vastul cuprins tracic. Orfeu însuși venea din lumea tracică de unde avea să iasă și Diotima, învățătoarea lui Socrate.

Dealtfel, dacă punem în lumină solidaritatea istorică a marilor spirite profetice din spațiul nostru cu marile spirite, deopotrivă profetice și raționale, din lumea presocraticilor, atunci cum să lăsăm neinvocat faptul că Zalmoxis a fost, după Herodot, „sclavul" lui Pitagora, ceea ce înseamnă pînă la urmă discipolul și împlinitorul gîn-

---

*) Karl Marx, Caiete de istorie a filozofiei epicuriene, stoice și sceptice.
**) Ibidem.

dului pitagoric despre nemurire pe pămîntul dac? Platon îl și citează cu veneraţie, atît pe această linie cît și ca medic adevărat, tămăduitor al trupurilor prin medicina sufletului. Cum să lăsăm neamintit faptul că din spaţiul nostru, sau din cuprinsul larg în care intra și spaţiul nostru istoric, Grecii antici au avut de primit cîteva lecţii?

Dacă un popor și cultura lui au dreptul să se revendice și de la proto-istorie, nu numai de la istoria lor, atunci iată că astfel, prin spirit și literă, cultura noastră este mai apropiată decît altele de lumea presocratică.

Dar trebuie să spunem că și geografic lumea presocraticilor este în strînsă legătură cu spaţiul românesc, așa cum o arată faptul că istoria vieţii urbane din acest cuprins se deschide cu Histria, colonia Miletului. Dacă istoria gîndirii filozofice începe cu „milesienii" Thales, Anaximandru și Anaximene, cam în același veac al VII-VI-lea cînd se întemeia Histria, de ce să nu ne închipuim că în cetatea aceasta, pe care am ştiut s-o descoperim și să ne-o însușim atît de bine prin cercetările asupră-i, se va fi aflat vreun prieten, un discipol sau un cititor — în lungile ierni dobrogene — de-al gînditorilor milesieni? Alte spaţii geografice din Europa intră mai tîrziu în istoria culturii și civilizaţiei ei. Spaţiul nostru intră odată cu începuturile.

Cînd așadar, astăzi, o parte din lume se întoarce cu atîta interes către presocratici — unde sîntem atraşi deopotrivă de îndrăzneala acestora de a fi unilaterali, cît și de cumînţenia lor de-a sluji forme de armonie universală — există lumi ca a noastră, pentru care întoarcerea aceasta de o clipă, spre o mai bună trimitere înainte a gîndului contemporan, este simplă de făcut, căci ea reprezintă ca și o cufundare în adîncurile proprii.

Marile dezbateri ale culturii europene își au aici prima lor versiune: Unu și Multiplu, logos și fire, adevăr și exactitate. Grandoarea presocraticilor stă în aceea că ei pun dintr-o dată problemele sortite să rămînă în miezul culturii noastre. Textele lor poartă în ele o trimitere spre ceea ce ne place să numim, în cultura europeană, discurs al raţiunii, iar în limba noastră rostire *pură și simplă, care implică și Cuvînt și punere în rost.*

Presocratcii aduc cei dintîi exigenţa exactităţii. Dacă pînă la ei culturile sau marile afirmări mitic-religioase, alteori speculativ-religioase, aveau exigenţa adevărului de dincolo de exactitate, presocraticii vin să invoce adevărul cu exactitate cu tot. Lumea este ceva precis, apă, sau număr, sau eros și ură cosmogonică a celor patru elemente, în ultimă instanţă. Ea are un constituent definit, sau mai degrabă un principiu constituant care, ca stare elementară fundamentală, determină și defineşte statornic lucrurile. Nu se mai poate gîndi, după presocratici, fără exactitate. Cultura de tip aristotelic, care le-a urmat, ne apare astăzi ca o grandioasă încercare de a aduce peste tot, pînă la ultimul amănunt și argument, exactitatea. De aceea a și dominat două milenii și a putut fi — singura — materie de învăţămînt. Dar pentru a-i restitui sensul său adevărat, aristotelismul — sub care se cuprind atît doctrina cît și exegeza — nu trebuie înţeles în versiunea latină, ci în versiunea exegezei greceşti, care se împlineşte cu comentariile lui Teofil Coridaleu (predate la Academiile de la Bucureşti și Iași).

Doar pe această linie, ca o interpretare unde e vorba tot timpul de cunoaștere exactă și laică, poate aristotelismul să se desfășoare nealterat, ca o primă versiune a culturii europene născută sub semnul exactității. În timp ce aristotelismul acesta autentic se stingea undeva la noi, pe malurile Dîmboviței și ale Bahluiului, o a doua versiune a culturii europene își făcea apariția, în epoca modernă, adesea împotriva aristotelismului, dar în fond perfect armonizată stilistic cu el. Era tot o cultură a exactității, de astă dată una a laboratorului, matematicilor și a spiritului istoric. Într-o asemenea cultură sîntem încă.

Marile dezbateri ale spiritualității europene de astăzi își au încă rădăcinile scufundate în solul gîndirii presocratice: Unu și Multiplu, cu tendința de a le solidariza, cum vroia Heraclit, cît și problema logos — ființă, cu dezbaterea aceea dintre rațiune, schemă, structură, uneori doar ecuație matematică sau cod genetic ultim, de o parte, și realitatea concretă de alta, comandă întreaga noastră cultură filozofică și științifică. Iar o a treia dezbatere, cea dintre adevăr și exactitate, exprimă încă și mai adînc sensurile culturii noastre, trimițînd pînă la căutările ei ultime.

Cultura noastră, atît umanistă cît și științifică, încearcă să regăsească un sens de adevăr întorcîndu-se către presocratici, o clipă. O face astăzi, cu sentimentul responsabilității, așa cum a făcut-o în largul gîndirii românești de mai înainte, fie că este cea a diecilor traducători, fie că e a cronicarilor și a lui Cantemir, fie în sfîrșit că este a unui Hasdeu, Conta, Pârvan sau Blaga. În așezarea lor, oricît de naivă, adevărul și exactitatea stăteau în cumpănă. În litera învățăturii presocratice poate fi regăsită, alături de o funcție a simbolului și a mitului, înțelesul originar al unduirii materiale. Cu gînditorii presocratici ne regăsim izvoarele. Rostim cu adevărat ceva, sau nu? Sîntem ființe grăitoare și creatoare de rost, sau ne rotim în istorie, ca atîtea culturi trecute, ce au putut pieri întocmai speciilor naturii? Chiar dacă nu s-a născut încă o mare filozofie în spațiul acesta peste care au vegheat atîtea glorioase ursitoare, totuși ceva ca o vocație speculativă în spirit larg, presocratic, ar putea fi la locul ei aici unde gîndirea a fost implîntată de la început în mit, Multiplul în Unu și existența reală în logos. La presocratici nu întîlnim numai problema ființei pusă din perspectiva rațiunii, dar și pe cea a rațiunii care își caută ființa și așezarea proprie. Același spirit sacru al rațiunii întru totul profane, care n-a încetat niciodată să se caute pe sine, însuflețește și cultura noastră, de la începuturile ei.

Fie deci această originară înfrățire îndreptățirea și nădejdea sub care apar, într-o limbă de care nu știau nici histrioții și nici adepții lui Zalmoxis, unele din gîndurile de capăt și de început care-i vor fi încercat.

EDITURA JUNIMEA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Traducerea de față este întreprinsă după ediția a XIII-a (1971) a culegerii „Die Fragmente der Vorsokratiker", aparținînd lui H. Diels și W.Kranz. Spre deosebire de culegerea lor, ce nu are decît note de aparat și abia în ultimul volum un indice de persoane, locuri și autori, ediția de față are note introductive despre fiecare autor invocat, mai ales despre cei care sînt mai puțin cunoscuți. Pentru Thales, Anaximandru, Anaximene și Pitagora, notele introductive sînt reduse, fiind vorba de gînditori prezentați pe larg în toate istoriile filozofiei. Am pus de asemenea note pentru locurile ce reclamau lămuriri și am alcătuit indice de nume istorice, mitologice și geografice în afara celui de autori. În felul acesta cititorul traducerii de față are un supliment de lămuriri prin raport la ediția germană.

Parantezele drepte sînt ale editorilor (cei străini fiind menționați special); parantezele rotunde, ale autorilor respectivi. Ca și la Diels, fragmentele sînt împărțite în A, cele despre autori, și B, cele atribuite lor.

Am consultat pentru versiunea noastră traducerile în diverse limbi, cuprinse în : Early Greek Philosophy de J.Burnet (Ed. III, London, 1920); I- Presocratici, culegere de A. Pasquinelli (Torino, 1958); Die Vorsokratiker, de W.Capelle (Ed. II, Berlin 1961); The Presocratic Philosophers de G.S.Kirk și J.S.Raven (Cambridge 1963, ap.1956) și bineînțeles versiunea română a lui A. Frenkian din Primii materialiști greci cu o introducere de Ion Banu. Numeroase locuri au fost găsite în edițiile cu traduceri din autorii respectivi. Pentru locurile la care nu există traduceri, sau ele n-au putut fi găsite în bibliotecile noastre, am cerut avizul eminenților specialiști Radu Hâncu și Petru Creția, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

Traducătorii

A

ÎNCEPUTURI

I. POEZIA COSMOLOGICĂ TIMPURIE

1. ORFEU

NOTĂ DESPRE ORFEU ȘI ORFISM

Poetul trac e adesea invocat în documentele literare grecești[1] și nenumărați savanți au simțit că orfismul a însemnat ceva viu și adevărat: în primul rînd un „fel de viață", dacă nu chiar o etică menită să îmblînzească, poate, asprimea primitivă a spiritului grec. Totuși, mulți au încercat să obțină și altceva. Au fost cercetători care au vrut cu tot dinadinsul să găsească urme de orfism în riturile și atitudinile religioase ale vechilor greci; ba mai mult, să închege chiar elemente ale unei adevărate religii. N-au izbutit însă, și pe bună dreptate; căci nu se poate vorbi de o "religie orfică" [2]. Cel puțin în epoca clasică orfismul nu este o doctrină, ci abia un cult,[3] o simplă închegare de elemente disparate: inițieri și mistere alături de ritualul lor magic, cîteva cărți (a căror existență o cunoaștem mai bine decît pe cei care le-au scris) și legende, mai ales legende. Iar în prim rînd, bineînțeles, cea asupra fabulosului poet, mag și muzician trac.

Să nu ne așteptăm să găsim legenda lui Orfeu relatată într-o simplă și unică povestire. Și nici să nu ne închipuim că ar putea exista vreuna fără variante și contradicții.[4] O asemenea unitate ar fi lucru de-a dreptul surprinzător dacă ținem seama de diversitatea celor care au răspîndit faima poetului, de varietatea intențiilor lor, în sfîrșit de timpurile îndepărtate la care se raportează această legendă.

Istoricitatea lui Orfeu poate părea chiar mai îndoielnică decît cea a lui Homer.

În privința patriei lui se poate admite că ar fi fost Tracia.[5] Era credința obișnuită a grecilor veacului al V-lea î.e.n. Doar unul

---

[1] Mai mult decît în cele arheologice.

[2] Vezi Wilamowitz, *Der Glaube der Hellenen* II 1932, p. 182–204 și lucrările mai recente ale lui I.M. Linforth, *The Arts of Orpheus*, Berkeley 1941, p. 172–173, 288–289 și E.R. Dodds, *The Greeks and the Irrational*, Univ. of California Press 1951, p. 147 și urm.

[3] Cf. L. Moulinier, *Orphée et l'orphisme à l'époque classique*, Paris 1955, p. 42–73.

[4] Vezi WKC Guthrie, *Orpheus and Greek Religion*, (trad. fr. Paris) 1955, p. 36.

[5] Vezi WKC Guthrie, *op. cit.*, p. 37 care face ale sale cuvintele lui Karl Robert, *Die griechische Heldensage* I, Berlin 1920, p. 398: „În tot cazul a fost considerat de timpuriu din țara aceasta . . . în cursul întregii antichități a fost întotdeauna trecut drept născut în Tracia".

sau doi autori consultați nu spun limpede dacă-l cred născut în Tracia sau Macedonia, căci vorbesc de el ca trăind în preajma Olimpului. Urmele unor credințe într-o origină macedoneană posibilă, localizată în preajma Olimpului, sînt puține[6]. Pînă și provincia aceea apropiată de Olimp și dată ca loc de naștere al poetului — Pieria — era la origină locuită de un trib trac[7]. Se poate afirma prin urmare, chiar dacă nu cu toată certitudinea, că țara de obîrșie a lui Orfeu a fost Tracia.

În schimb, epoca în care a trăit bardul trac rămîne încă sub semnul întrebării. Tradiția îl așază cel mai adesea cu cîteva generații înainte de Homer.[8]

Nu mai puțin îndoielnice ne apar și alte date în legătură cu viața lui. La drept vorbind al cui fiu era Orfeu: al muzei Calliope sau al Polhymniei? Al unui zeu (Apolo), ori al unui om (Oiagros)? Era dușmanul lui Dionysos ori a introdus cultul lui în Grecia? A izbutit să-și aducă soția din Infern, el care a adus atîția alți morți? S-a pretins mai întîi că da, apoi s-a spus nu. A fost sfîșiat de Menade din ordinul lui Dionysos, sau de femeile trace drept răzbunare față de misoginia lui? Dar la urma urmei, cîți Orfeu au fost, unul sau doi[10]? Sau nici unul[11]?

Într-adevăr, dacă asupra personajului Orfeu în general și a influenței exercitate de el deținem o relativ bogată informație, în schimb asupra evenimentelor care i-au atins viața, cele știute sînt puține și mai degrabă contradictorii.

Întrucît asemenea întîmplări (ca moartea Euridicei, coborîrea lui Orfeu în Infern sau chiar călătoria sa pe nava Argo) sînt îndeobște cunoscute sau pot fi lesne găsite în orice enciclopedie, nu ne vom opri asupra lor. În schimb, vom încerca mai degrabă să dăm seama — în cîteva cuvinte — de rolul pe care l-a putut juca legendarul Orfeu în cadrul unei mai bune închegări a spiritualității grecești.

Dar în primul rînd trebuie să se țină seama că Orfeu era totuși trac și, prin urmare, orice contribuție a sa pe linie civilizatoare poate fi revendicată deopotrivă de spațiul în care trăia, dacă nu de poporul din care făcea parte.

Dacă un Prometeu, prin funcția sa tehnică[12], a izbutit să angajeze umanitatea pe calea civilizației materiale, Orfeu în schimb, prin magia logos-ului său, a deschis gîndul omului către cultură. El a rămas în tradiție drept muzicianul prin excelență. Arta sa

---

[6] Apollonios, *Argonautice*, I, 23; Strabo 7, 330; Euripide, *Bacantele* 560 etc.

[7] Vezi Tucidide II, 99. Dealtfel chiar Apollonios (I, 31) îi dă drept tată pe tracul Oiagros, iar scoliastul care comentează pe Apollonios vorbește de Pieria ca de un munte al Traciei.

[8] În sec. al XIV-lea sau al XIII-lea, adică în plină perioadă lusaciană, după J. Naudou, *Protohistoire, Histoire Universelle*, Encicl. de la Pleiade, 1956, p. 91.

[9] Cel mai adesea apare drept fiul lui Oiagros, fluviu în Tracia.

[10] Complexitatea personajului său a făcut pe unii erudiți să creadă că nu e vorba de o singură personalitate, ci de două sau chiar mai multe. Vezi Guthrie *op. cit.*, p. 50. Tradiția menționează atît un Orfeu din Crotona (vezi Suidas), cît și pe Orfeu din Camarina.

[11] Prin aceste întrebări am redat aproape literal nedumerirea lui L. Moulinier, *(op. cit.*, cap. III*)* cu privire la istoricitatea cît și la legenda lui Orfeu.

[12] Vezi J.P. Vernant, *Mythe et pensée chez les grecs*, Cap. *Promethée et la fonction technique*, Paris, 1966, p. 185—195, cît și apropierile făcute între cei doi eroi „civilizatori" de J. Coman, *Orphée civilisateur de l'humanité* („Cahiers de Zalmoxis" — publiés par M. Eliade, Paris 1939 p. 49.)

înzestrată cu puteri incantatorii îi îngăduia o stăpînire magică asupra întregii firi: şi nu doar asupra stihiilor dezlănţuite, a fiarelor sălbatice şi a plantelor, dar deopotrivă asupra oamenilor ori a zeilor. Orfeu a izbutit să îmblînzească sufletul şi instinctele omului primitiv şi să-i întoarcă pornirile sălbatice de la omor şi război, către pace şi prietenie. A învăţat pe oameni agricultura şi totodată ce înseamnă tihna, blîndeţea, seninătatea. Tot el era presupus a fi născocitorul scrierii. I se atribuie deopotrivă o reputaţie de prim ordin ca poet, fiind socotit un începător într-ale literaturii. Nici medicina nu i-a fost străină. S-ar fi ocupat şi de ştiinţe; aproape de toate cîte se aflau pe atunci la îndemîna anticilor. Ar fi exercitat de asemenea funcţia de mare preot, trecînd adesea drept întemeietor al religiei lui Dionysos sau, în orice caz, drept un soi de reformator al ei.

Dar mai înainte de orice, Orfeu este un magician al logos-ului. Sub fascinaţia cîntecului său durata însăşi stă în loc. Ascultîndu-i cuvintele ritmate de liră Tantal îşi uită setea şi foamea, Danaidele încetează să mai umple butoiul fără fund, Sisif vede piatra încremenită în creştetul colinei, roata lui Ixion se opreşte. Unor asemenea fiinţe pe care nimic nu le mai putea vindeca de durerea existenţei în timp, Orfeu le aduce eliberarea. Din simple incantaţii, dar puse în joc cu adevărată tehnică de terapeut, obţine, iată, miracolul: pe albia duratei se decantează o clipă, una singură, cea a eternităţii. În fapt nimic altceva decît obişnuitul procedeu de ieşire din timp, decît simpla anulare a distanţei om-divinitate. Şi la urma urmei la ce duceau cosmogoniile orfice dacă nu la o anulare a duratei prezente şi la o întoarcere înapoi către începuturi, către acea stare de unitate primordială întruchipată prin "oul cosmic"? Şi iarăşi, ce altceva urmărea viaţa orfică dacă nu să facă să triumfe în oamenii (născuţi din cenuşa zeilor fulgeraţi de Zeus) elementul divin asupra celui titanic? O asemenea anulare a spaţiului dintre uman şi divin pe care Prometeu o obţinuse furînd focul zeilor şi deschizînd către o lume a creaţiei e realizată aşadar de Orfeu printr-o terapeutică magică a ieşirii din timp. Primul va angaja omenirea pe calea unei evoluţii tehnice, cel de al doilea către o adîncire a vieţii spirituale.

*

Orfismul a fost dintotdeauna mai de grabă o literatură. Şi sînt dovezi nu numai ale existenţei unor texte literare în veacurile V—IV î.e.n., dar chiar şi ale faptului că ele treceau încă din timpul acela drept foarte vechi. Într-adevăr Orfeu e citat la loc de frunte alături de Homer şi Hesiod — atunci cînd Alexis, poet comic al secolului al IV-lea, aminteşte cîteva opere cunoscute. Totuşi, numele cîntăreţului trac apare pentru întîia oară în istoria culturii greceşti abia în sec. al VI-lea şi anume prin două cuvinte scoase din contextul lor (ca atîtea alte fragmente ale literaturii antice) şi introduse în scrierile unui autor tîrziu. E vorba de acel ὀνομακλυτὸν Ὀρφῆν (Orfeu cu numele vestit) aparţinînd poetului coral Ibycos.

Dar cele mai de seamă mărturii literare ale epocii clasice ne sînt date de Pindar, Euripide, Platon şi chiar Aristotel. Numai că,

de vreme ce numele lui Orfeu propriu-zis nu apare decît rar în textele pindarice, unii cercetători mai recenți în problemele orfismului [13], nu și-au lărgit studiile și asupra versurilor lui Pindar. Întrucît ele nu au fost cuprinse nici în culegerea de față, nu vom stărui mult asupra lor.

Evocările lui Pindar provin fără-ndoială dintr-o fuziune a teoriei transmigrării sufletelor cu vechiul mit al Cîmpiilor Elizee, teme care, la urma urmei, pot să nu fie neapărat orfice ci să facă parte dintr-un curent general, din care orfismul reprezenta expresia cea mai de seamă.

Amintim în primul rînd de acel mult discutat pasaj din olimpica a II-a cît și de threnosurile notate cu nr. 1 și 2 (ed. Puech), ce se referă la soarta postumă a "răilor" și "bunilor"; de threnos-ul nr. 6, în care se face aluzie la misterele din Eleusis și deci la originea divină a sufletului.[14] În sfîrșit poate fi adăugat fragmentul acela pe care A. Puech îl desprinde de threnosuri așezîndu-l printre fragmentele de origină nesigură (Adela) cu nr. 21 [15] și în care e ilustrată problema metempsichozei și a reminiscenței.[16]

În ce-l privește pe Herodot, vom pune în discuție numai pasajul (II, 81) [17] în care istoricul afirmă că egiptenii nu intră în sanctuare și nu se înmormîntează în veșminte de lînă, prin aceasta ei fiind de acord cu prescrierile numite orfice și bachice, dar care sînt în fapt "egiptene și pitagoreice". Prin urmare Herodot pare să asocieze aci orficii și pitagoreicii sau cel puțin riturile unei secte și ale celeilalte, atribuindu-le nu numai o origină egipteană dar chiar și relații cu misterele lui Dionysos [18]. Totuși în mijlocul secolului al V-lea riturile orfice nu erau neapărat identice cultului lui Dionysos; și într-adevăr Guthrie redă locul acesta anume prin "orfice *sau* bachice" distingînd misterele orfice de cele ale lui Dionysos[19]. De asemeni trebuie pusă sub rezervă și cea de a doua afirmație a istoricului, întrucît orfismul nu poate fi confundat cu așa-zisele mistere ale lui Pitagora [20].

Una din cele mai importante mărturii asupra vieții orfice ne este oferită de Euripide.

În conduita și modul său de viață, Hipolit, din piesa cu același nume, dă dovadă de o singularitate orgolioasă pe care Theseu o asimilează cu excentricitățile inițiaților în misterele orfice (vs. 953—4)[21] El se vrea pur dar de o puritate pe măsura unui zeu mai degrabă decît cea a unui muritor. (948—950). Iată de ce Theseu dezaprobă ironic atît sobrietatea cît și pretențiile de "om superior" de care

---

[13] Vezi WKC Guthrie, *op. cit.* p. 21 și Ed. des Places, *La religion grecque*, Paris, 1969, p. 19

[14] E. Rohde, *(Psyché*, trad. fr., Paris 1953, p. 441 n. 1) nu acordă pasajului acestuia o influență eleusiniană. În schimb, pentru H.W. Thomas *(Epekeina* diss. Munich, 1938 p. 32 și 155) ar fi eleusine nu numai threnosul 6, dar și 1, 2, și chiar Olimpica II-a.

[15] Fragmentul ne-a fost păstrat în *Menon*-ul lui Platon 81 b-c.

[16] Vezi Ed. des Places, *Pindare et Platon*, Paris, 1949 și M.P. Nilsson, *Les Croyances religieuses de la Grèce antique*, Paris, 1955, p. 33 și 35.

[17] Diels rînduiește acest pasaj printre fragmentele pitagoreice vezi pg. 149.

[18] Vezi L. Moulinier, *op. cit.*, p. 9, Ed. des Places, *op. cit.*, p. 199 și E. Rohde, *op. cit.* p. 373.

[19] Într-adevăr riturile orfice nu erau la vremea aceea identice cu misterele lui Dionysos.

[20] Cf. Ivan Linforth, *The Arts of Orpheus*, Berkeley, 1941, p. 49—50.

[21] Vezi și J.P. Vernant, *Mythe et pensée chez les Grecs*, Paris, 1966, p. 272.

dădea dovadă tînărul ce-şi impunea un[22] "regim vegetarian" respingînd orice hrană de natură animală. Să fi făcut oare E ripide din Hipolit tipul orficului? E părerea lui A. Boulanger, care afirmă că poetul tragic ar fi conturat ciudata figură a Hipolitului său după modelele contemporane atribuindu-i comportamentele unui orfic "de stricte observance".[23]. Dacă pentru M. Croiset Hipolit nu e neapărat un orfic în schimb pentru autori mai recenţi ca M. Linforth[24] sau E.R. Dodds[25] orfismul lui Hipolit e nu numai pus la îndoială dar chiar şi negat.

Un alt fragment din *Cretanii* (472 Nauck) şi care se încheie cu versul "mă feresc a mă hrăni cu ceea ce a fost viu" poate constitui o altă dovadă în favoarea regimului vegetarian orfic. Numai că versul acesta, atrage atenţia A.J. Festugière[26], poate caracteriza tot atît de bine pe un discipol de al lui Orfeu cît şi pe un pitagoreic. Amintim, doar, de celelalte fragmente (aflate în culegerea de faţă) din Hypsipyle şi Rhesos, ele neatingînd probleme deosebite ale orfismului.

Deosebit de importantă apare însă parabaza din *Păsările* lui Aristofan, în care autorul comic înfăţişează o parodie a cosmogoniilor orfice.

După Kirk şi Raven, cosmogonia aceasta e neîndoielnic derivată din Teogonia lui Hesiod cu modificările necesare. Guthrie, la rîndul său, presupune că Aristofan a pus la un loc mai multe povestiri pe care le-a parodiat, sau, poate, a inventat chiar o teogonie personală. În *Broaştele* (vs. 1032) Aristofan rezumă tot ceea ce ştim mai limpede despre Orfeu: "Orfeu ne-a dezvăluit misterele de iniţiere şi totodată cum să ne ferim de a săvîrşi omoruri."

La Platon apar poate cele mai interesante comentarii în legătură cu orfismul, chiar dacă observaţiile sale nu sînt, adesea, făcute în spirit istoric obiectiv. Aristotel, ca şi Platon, a dat puţine citate din presocratici. Înzestrat însă cu un spirit critic superior, el a pus la îndoială nu numai autenticitatea poemelor lui Orfeu dar chiar şi existenţa poetului.

*

La capătul acestor mărturii ale istoriei ce se poate spune despre Orfeu şi orfism? Că nici pentru erou nu e garantat adevărul istoric, nici pentru doctrină siguranţa şi autenticitatea. Cu toate acestea atît doctrina cît şi eroul, nesiguri cum sînt, au exercitat o acţiune sigură la începuturile culturii greceşti, ba chiar una fără echivalent, care se prelungeşte mult (cu tabletele de aur şi diverse cosmogonii), în practicile şi concepţiile lumii greceşti tîrzii.

Dacă figura lui Orfeu se ridică la treapta dătătorului de cultură — abia ceva mai jos de Prometeu, dătător al focului şi, cu el, al civilizaţiei materiale — orfismul aduce *înăuntrul* culturii răspunde-

---

[22] Platon de asemenea considera abstinenţa de la orice hrană de provenienţă animală ca o particularitate a unui βιος orfic. Unii autori au atribuit o regulă identică lui Pitagora. Vezi J. Burnet *Early Greek Philosophy* (cap. despre Pitagora) şi W. Jaeger, *Paideia*, trad. engl. 1965 p. 125.

[23] Vezi A. Boulanger, în REL, XV, 1937, p. 125.

[24] *Orpheus*. p. 58.

[25] *The Greeks and the irrational*, trad. ital. Firenze, 1959 p. 89.

[26] *Revue Biblique* XLIV, 1935, p. 373—74.

rea acesteia, nu numai de-a instrui și desfăta dar și de-a modela oameni. Nu se poate spune, în lumina textelor parcurse, că orfismul a fost o religie, cum nu a fost pitagoreismul una, decît poate prin excesul cîtorva discipoli izolați. Dar nu a fost nici o simplă etică. A încercat să fie, poate de la început, și a continuat să fie pînă la extincțiunea sa, o *tehnică spirituală*, fără de care cultura riscă să fie exercițiu în gol.

S. N.

A. Viață și scrieri

1. *SUIDAS*. Orfeu din Leibethra [1], cetatea de la poalele Pieriei din Tracia, era fiul lui Oiagros și al Calliopei. La rîndul său Oiagros era al cincilea pornind de la Atlas, prin Alcyone, una din fiicele acestuia. Orfeu s-a născut cu 11 generații înainte de războiul troian și se spune că ar fi fost discipolul lui Linos. După unii, ar fi trăit în vremea celei de a noua generații, după alții, într-a unsprezecea [2]. Ar fi scris [3]: *Triodul* (Triagmoi; unii spun însă că ar aparține lui Ion tragicul); din această lucrare fac parte așa-numitele *Veșminte sfinte* (Hierostolikà), invocații lumești. *Cele privitoare la zidirea templelor* (Neoteuctikà). *Rostiri sacre* (Hieroi logoi) în 24 de cînturi (unii spun că ar fi ale lui Theognetos din Thessalia, alții ale lui Kerkops pitagoreicul). *Oracolele* (Chresmoi) pe care unii le atribuie lui Onomacritos. *Inițierile* (Teletai) (și acestea sînt atribuite tot lui Onomacritos). *Despre pietrele prețioase* (Lithicà), în care e vorba de gravarea pietrelor, purtînd ca titlu și *Cele optzeci de pietre* (Ogdoekontàlithos). *Mîntuirea* (Soteria); despre acestea se spune că ar fi ale lui Timocles siracuzanul sau ale lui Persinos din Milet. *Craterele* (Crateres), care însă ar fi ale lui Zopyros. *Ridicarea la tron a mamei zeilor* (Thronismoi metrooi) și *Bachicele* (Bachikà), care se spune că ar fi ale lui Nikias eleatul.

---

1. Pentru toate numele de persoane și locuri, a se vedea indicele de la finele lucrării.

2. Interpretarea aparține traducătorilor. Literal: „ar fi trăit nouă generații, după alții unsprezece". În traducerea latină, singura accesibilă nouă, textul e redat literal.

3. Lexicograful Suidas, care trăia cu peste 15 secole după epoca clasică, dă în continuare o lungă listă de lucrări atribuite lui Orfeu. Nu se poate afirma că toate aceste lucrări existau în epoca clasică. Cele mai vechi informații asupra lor sînt cele din Herodot (VII 6,2 și 3). Vezi L. Moulinier, *Orphée et l' Orphisme à l' époque classique*, Paris, 1955, p. 74—75.

Coborîrea în lăcașul lui Hades, care ar fi ale lui Herodikos din Perinthos. *Mantia* (Peplos) și *Năvodul* (Diktyon), despre care de asemenea unii spun că ar fi ale lui Zopyros din Heracleea, alții, ale lui Brotinos. *Onomastica* (Onomasticon) în 1200 versuri și *Theogonia* tot în 1200 versuri. *Astronomia, Divinația prin nisip* (Ammoskopia) [4](?) *Ritualul sacrificiilor* (Thyepolikon), *Jertfa de ouă* (Oiothytika) sau *Divinația prin ouă* (Oioscopika), în versuri, *Încingerea cu veșminte sacre* (Katazostikon), *Imnurile* (Hymnoi), *Despre corybanți* (Korybantikon) și *Cele ale firii* (Physika) care sînt atribuite lui Brotinos.

(Urmează alți Orfeu:)

Orfeu din Crotona [5], poet epic, despre care Asclepiades spune în cartea a VI-a a *Celor despre scriere* că ar fi avut legături cu tiranul Pisistrate. *Perioadele de doisprezece ani* (Dodekaeteridas), *Argonauticele* și altele.

Orfeu din Camarina, poet epic, căruia îi este atribuită *Coborîrea în lăcașul lui Hades*.

1 a. *SUIDAS* la Hippos Nisaios... În *Năvodul* Orfeu spune că Nisa e o localitate așezată în Erythrai.

1 b. *CLEMENS, Stromata*, I 131 Cele atribuite lui Musaios se spune că ar aparține lui Onomacritos [6]. *Craterul* lui Orfeu ar aparține lui Zopyros din Heracleea, iar *Coborîrea în Infern* lui Prodicos din Samos.

2. *ALCEU* fr. 80 ed. Diehl [7]

Într-adevăr Orfeu înfrunta destinul
Îndemnîndu-i pe oameni, odată născuți, să fugă
la moarte.
O, dacă ar fi fost el, nătîngul, în toate înțelept
Și s-ar fi ridicat deasupra tuturor

---

4. Titlu îndoielnic. Semnul întrebării aparține ed. Diels.

5. La Crotona, pe vremea lui Pitagora (a doua jumătate a veacului al 6-lea) trăiau, spune tradiția, mai mulți autori de poeme orfice: Orfeu din Crotona (probabil anterior lui Pitagora, după O. Kern, *Orpheus*, Berlin, 1922, p. 3), Orfeu din Camarina, Zopyros din Heracleea, Bro(n)tinos din Metapont, Kerkops etc. Vezi și W. K. C. Guthrie, *Orphée et la religion grecque*, trad. fr., Paris, 1956, p.241. Existența a încă doi Orfeu îl face pe L. Moulinier să se întrebe, spre sfîrșitul lucrării citate, dacă au existat doi Orfeu, unul sau nici unul.

6. Onomacritos (a se vedea indicele de nume) a transcris poemele lui Orfeu ca și pe cele ale lui Musaios, interpolînd adesea și versuri de ale sale.

7. Text corupt, completările aparținînd editorului german. Dacă întregirea lui Diels este bună, înseamnă că Orfeu „a îndemnat zadarnic pe oameni să fugă de moarte". Cf. M. P. Nilsson, *Geschichte der Griechischen Religion*, München, 1950, vol. II, p. 645.

Prin mintea-i pătrunzătoare, ar fi știut
Că împotriva sorocirilor lui Zeus
Nu se clintește un fir de păr!

2 a. *IBYCOS* fr. 17 din ed. Diehl
Renumitul Orfeu[8].

3. *ESCHIL, Agamemnon*, versul 1629
Întocmai alta e vocea ta decît cea a lui Orfeu
Căci el pe toate le mîna sub farmecul glasului său[9].
/ ... Compară *SIMONIDE* fr. 22 ed. Diehl. *EURIPIDE, Bacantele*, vs. 561, *IFIGENIA ÎN AULIS* vs. 1211

4. *PAUSANIAS*, X, 30, 6/Tablou al Infernului de Polignot, după Diels/Iar dacă-ți pleci iarăși privirea către partea de jos a tabloului, poți vedea îndată după Patrocle pe Orfeu șezînd pe un fel de colină; acesta apucă cithara cu stînga, iar cu dreapta atinge și se reazemă totodată de o salcie care dă muguri. Dumbrava pare să fie a Persefonei; plopi negri cresc acolo și sălcii, după cîte închipuie Homer/*Od.* X vs. 509/. Înfățișarea lui Orfeu e întocmai celei unui elen, nici veșmîntul și nici ceea ce poartă pe cap nefiind trace[10].

5. *PROCLOS Ad Hesiodi Opera et Dies* 631. Hellanicos în *Phoronis* spune că Hesiod este al zecelea pornind de la Orfeu. /Împotriva acestei vederi, cf. Diels/. *HERODOT* II, 53 Socotesc într-adevăr că Hesiod și Homer sînt mai vechi decît mine cu vreo 400 de ani[11] și nu mai mult/ ... / iar poeții[12] despre care se spune că ar fi trăit înaintea acestora s-au născut mai tîrziu, după părerea mea / ... / Cît despre cele ce urmează, cîte se referă la Hesiod și Homer, eu sînt cel care le spune.

---

8. Prin aceste cuvinte, scoase din contextul lor, se face prima mențiune despre Orfeu în istoria culturii grecești. Ele aparțin poetului Ibycos din sec. al VI-ea în. e. n. Vezi Guthrie, *op. cit.*, p. 11 și L. Moulinier, *op. cit.*, p. 7 și 109.

9. Cuvintele sînt rostite de Egist drept răspuns corifeului.

10. Picturile de pe vase care-l înfățișează pe Orfeu îmbrăcat în straie grecești sînt mai vechi decît cele care-i dau veșminte trace. Vezi Guthrie, *op. cit.*, p. 76. W. Helbig, în *Untersuchungen über die Campanische Wandmalerei*, Leipzig, 1873, p. 176, susține că artiștilor foarte vechi le repugna să reprezinte costume barbare, chiar atunci cînd era indicat s-o facă.

11. De remarcat că Homer și Hesiod sînt dați aci drept contemporani.

12. De pildă Orfeu, Musaios, Linos, Olympos.

6. *EURIPIDE Alcesta*, vs. 357
De-aș avea vocea și cîntul lui Orfeu
Să pot fermeca cu imnurile mele, fie
Pe fiica Demetrei[13], fie pe soțul ei și să te scot din Hades,
Atunci m-aș cufunda în el[14]....

7. — — vs. 962[15]

M-am avîntat și prin tărîmul muzelor
și-nspre tării
dar deprinzînd nenumărate învățături,
n-am aflat nimic mai puternic
decît Necesitatea, nici vreo tămăduire
în tăblițele acelea trace[16] pe care stă scris cuvîntul
orfeic, și nici în buruienile
cîte le-a dat asclepiazilor Phoibos,[17] tăindu-le
din rădăcină spre a fi de leac
muritorilor copleșiți de necazuri.

8. — *HIPOLIT*, vs. 952 /Theseu către Hipolit[18]/

Laudă-te de pe acum și mîndrește-te cu hrana ta
din bucate neînsuflețite[19]; iar sub îndrumarea lui
Orfeu, lasă-te prins de delir, slăvind fumul
multor scrieri magice[20].

---

13. Persefona.

14. Cuvintele sînt rostite de Admet către Alcesta, care e hotărîtă să moară în locul soțului ei.

15. Cuprinsul mai degrabă filozofic al fragmentului ce urmează, ca și pesimismul ultimelor versuri, fac pe comentatorul din *Scoliile la Euripide* să remarce că poetul tragic ar fi cel care vorbește prin intermediul corului.

16. Asemenea tăblițe, ce cuprindeau perscripții de vindecare a trupului și sufletului, s-ar fi găsit în așa-zisul sanctuar al lui Dionysos din Tracia.

17. Apolo.

18. Aceste cîteva versuri reprezintă cel mai vechi document asupra vieții orfice. Euripide pare a spune că Hipolit aparține sectei orficilor. Vezi A. Boulanger, *Revue des Etudes Latines*, XV, 1937, p. 37; L. Méridier, *Euripide*, ed. G. Budé, Paris 1927, vol. II, p. 20, nota 1; J. P. Vernant, *Mythe et pensée chez les grecs*, Paris, 1966, p. 272—273. In schimb D. W. Lucas, „Hippolytus", *Classical Quarterly*, XL, 1946, p. 65, ca și I. M. Linforth, *The Art of Orpheus*, California Univ. Press, 1941, p. 58, neagă orfismul lui Hipolit. La fel E. R. Dodds, *I greci e l'irrazionale*, trad. ital., Firenze, 1959, p. 189.

19. E vorba de regimul vegetarian al orficilor care, asemenea pitagoreicilor, interziceau hrana animală. Cf. J. Haussleiter, *Der Vegetarismus in der Antike*, Berlin, 1935, p. 84.

20. Scrierile orfice, care probabil circulau în epoca lui Euripide. Cf. Ed. de Places, *La religion grecque*, Paris, 1969, p. 200.

9. — *CICLOPUL*, vs. 646

Dar eu cunosc un neasemuit descîntec al lui Orfeu:
așa încît de la sine lemnul înroșit să se înfigă în ţeastă
și să mistuie prin foc pe-al pămîntului fiu cu un singur ochi [21].

9 a. — *HYPSIPYLE*/ Papyrus Oxyrhynchos VI n. 852 fr.1 col. 3,8 p. 36 ed. Grenfell-Hunt/ [22].

Hypsipyle... În mijloc lîngă catarg
ei rosteau paianul....
iar cithara asiată a tracului Orfeu suna, poruncind vîslașilor
și ritmînd bătaia ramelor prelungi.
Uneori naviga cu repeziciune,
alteori se oprea, corabia cea din lemn de brad....

9 b. — — / fr. 64 col. 2/ed. Hunt

Euneos. — Argo m-a adus pe mine și pe acesta în cetatea Colchis. [23].
Hypsipyle. — Desprins de la sînul meu!
Eun. Apoi Iason, tatăl meu, a murit, mamă!
Eyps. — Vai mie, nenorociri îmi spui, copile, dînd lacrimi ochilor mei.
Eun. — Orfeu m-a adus pe mine și pe acesta către meleagurile Traciei.
Hyps. — Ai purtat veodată recunoștință sărmanului părinte? Spune-mi, copile.
Eun. — M-a învățat să cînt la cithara asiată. Pe acesta, însă, l-a hărăzit armelor războinicului Ares.

---

21. Satirul leneș și fricos din drama lui Euripide voia să recite o incantație orfică pe temeiul căreia lemnul înroșit în foc să se poată înfige de la sine în ochiul ciclopului. Orfeu deci propovăduia nu numai „adevărata religie" dar punea în joc și magia. Vezi W. K. C. Guthrie, *op. cit.*, p. 170 și J. Combarieu, *Histoire de la musique*, Paris, 1953, tome I, p. 21.

22. Vezi și traducerea M. Untersteiner, *I frammenti dei tragici greci*, Milano, 1925, p. 165 și G. W. Bond, *Euripides Hypsipyle*, Oxford, 1962.

23. După Diels: Iason a luat cu sine, de la sînul mamei lor Hypsipyle, pe cei doi băieți ai săi Euneos și Thoas, ducîndu-i pe nava Argo la Colchis. După moartea sa, Orfeu ia pe cei doi copii orfani și-i educă în Tracia.

10. — *RHESOS* vs. 943 (Muza, mama lui Rhesos către Atena)

Şi ascunsele mistere Orfeu le-a dat la iveală
El, rudă apropiată a omului aceluia, pe care l-ai ucis tu [24].
Iar lui Musaios al tău, vrednicului cetăţean
şi înălţat mai presus de toţi, noi rudele de sînge,
laolaltă cu Phoibos, i-am dat învăţătură.

11. *ARISTOFAN, Broaştele*, vs. 1032

Într-adevăr Orfeu ne-a dezvăluit misterele de iniţiere
şi totodată cum să ne ferim de a săvîrşi omoruri [25];
iar Musaios, tămăduirea bolilor şi tîlcul oracolelor.

12. — *Păsările* /Corul păsărilor vs. 693./ [26]

La început era Haosul, negrul Erebos şi Tartaros cel întins.
Nici pămîntul, nici Aerul, nici Cerul nu erau. Dar în
genunile nemărginite ale Erebosului, Noaptea [27] cea cu aripile-i
negre
zămisleşte dintru început un ou fără plod [28], din care,
odată cu trecerea vremii, s-a născut Eros doritul, cel cu

---

24. Muza, care e mama tracului Rhesos (şi mătuşă a lui Orfeu) acuză pe Atena ca fiind răspunzătoare de omorul fiului ei. Vezi Guthrie, *op. cit.*, p. 242.

25. Iată cele trei posibilităţi puse în joc de I. M Linforth (*op. cit.*, p. 69) în intrepretarea acestui pasaj: 1. Orfeu îndepărtează pe oameni de omor; 2. pune capăt canibalismului; 3. înlocuieşte drept hrană de bază a oamenilor, carnea prin cereale. Vezi şi Horaţiu, *Arta poetică*, vs. 391-392.

26. În această parabază a *Păsărilor*, Aristofan dă fără îndoială o parodie fantezistă a lui Hesiod (*Teogonia*, vs. 116 urm.) şi a altor teogonii de origină orfică. Vezi Guthrie, op. cit., p. 121, J. S. Kirk şi J. E. Raven, *The Presocratics Philosophers*, Cambridge, 1963, p. 44, W. Capelle, *Die Vorsokratiker*, Berlin 1961 p. 35 şi planşa I de la finele vol. Cl. Ramnoux, *La Nuit et les Enfants de la Nuit*, Paris, 1959.

27. Noaptea e înfăţişată ca existînd înaintea zeului născut din Ou şi nu ca fiică a zeului, cum apare în aşa-numitele „Rapsodii orfice" (Vezi Kirk şi Raven, op. cit, nota de la p. 39). Dar ţinînd seama de puţinătatea cunoştinţelor noastre cu privire la teogoniile antice, Guthrie presupune (op. cit., p. 121) că Aristofan a amestecat povestirile pe care le parodia şi poate chiar a inventat o teogonie personală.

28. În original ὑπηνέμιον. Semnificaţia primă a cuvîntului este „purtat sau ridicat de vînt". Oul cu acest adjectiv poate însemna prin urmare „ou al vîntului" (vezi Kirk şi Raven, op. cit., p. 44) sau „ou fără germen". Aristofan, de bună seamă conştient de sensul absurd al acestei alăturări, pare să o fi folosit tocmai în vederea unui efect comic. — Dar, după Guthrie (op. cit., p. 121) e posibilă şi o altă explicaţie, iar Lucian spune că Hera l-ar fi născut pe Hefaistos, „copil al vîntului", fără ajutorul soţului ei. Prin urmare oul din care avea să se ivească Eros — creatorul oamenilor şi al zeilor — a fost produs de Noapte fără vreo participaţie masculină.

spinarea scăpărînd sub aripile-i de aur,
întocmai vîrtejurilor stîrnite de vînt.
Iar el, unindu-se la vreme de noapte cu Haosul înaripat
în Tartaros cel întins, a dat naștere seminției noastre [29]
și-a adus-o dintîi la lumină. N-avea parte de ființă
o seminție a nemuritorilor, mai înainte ca Eros să le fi
îmbinat pe toate; iar îmbinîndu-se unele cu altele,
s-a ivit Cerul, Oceanul și Pămîntul, precum și seminția
nepieritoare a tuturor zeilor fericiți.

12 a. *TIMOTHEOS Perșii*, vs. 234
Cel dintîi Orfeu, bogat în însușirile muzelor [30]
a făurit lira.
El, fiul Calliopei din Pièria.
Pe cîtă vreme Terpandros, după el, și-a înstrunat
muza în zece ode.

13. — *CLEMENS, Stromata* VI 15 Dintre acestea pe unele, poate, le-a spus Orfeu, pe altele Musaios, pe scurt fiecare într-altă parte; altele iarăși, Hesiod sau Homer.

13 a. — *OLYMPIODOROS* la *PHOTIOS Biblioteca* c 80 61 a 31 (Oasis) Herodot o numește /III,26/ pe aceasta „insula fericiților". Herodoros însă, compunînd istoria lui Orfeu și a lui Musaios, îi dă numele de insula feacienilor [31].

14. — *PLATON* [32], *Banchetul*, 179 D. Pe Orfeu al lui Oiagros /zeii/ l-au întors din Hades, fără ca el să fi ajuns la țintă, arătîndu-i doar umbra soției după care venise; pe ea însă nu i-au dat-o, întrucît dovedise o fire șovăitoare, ca a unui citharist ce era, și nu s-a încumetat să moară pentru dragostea sa ca Alcesta, ci s-a străduit în tot chipul să ajungă viu în Hades. De bună seamă de aceea i-au și dat zeii pedeapsă și au făcut în așa fel ca moartea să i se tragă de la niște femei.

---

29. ... a păsărilor.

30. ποικιλόμουσος e redat de Dicționarul Liddell-Scott prin „yielding rich music".

31. Phaiakis în original.

32. Platon e cel mai timpuriu comentator al presocraticilor (deși apar unele referințe ocazionale, așa cum s-a văzut, la Euripide și Aristofan) numai că, atitudinea sa față de predecesori este adesea puțin obiectivă (după Kirk și Raven, op. cit., p. 3) mai degrabă malițioasă sau chiar ironică. Indicațiile sale referitor la izvoare sînt destul de vagi, pe deasupra, citarea e frecvent confundată cu parafraza.

14 a. *PLATON, Ion,* 536 B Iar de aceste inele dintîi, de poeți, sînt atîrnați alții și, la rîndul său, fiecare atîrnă de un altul: unii de Orfeu, alții de Musaios. Dar cei mai mulți sînt subjugați și stăpîniți de Homer.

14 b. *ISOCRATE,* XI 38 Şi au ținut /poeții/ despre zei înșiși asemenea cuvîntări cum nimeni n-ar îndrăzni să rostească nici despre dușmanii săi; căci i-au judecat nu numai pentru furturi, adultere, ori pentru faptul de a fi făcut pe simbriașii în slujba oamenilor, ci au născocit deopotrivă că și-ar înghiți copiii, și-ar scopi părinții, și-ar pune în lanțuri mamele, și că ar săvîrși alte multe nelegiuiri [33] /39/. Chiar dacă și-au ispășit cum se cuvine asemenea greșeli, de tot nepedepsiți n-au scăpat ei, ci unii.... (Homer, Hesiod) Orfeu însă, care a cuvîntat cel mai mult întrastfel, a pierit sfîșiat.

15. *DIODOR DIN SICILIA,* V, 64, 4. Unii, printre care și Ephoros, istorisesc că neamul Dactililor Idaici [34] s-a născut pe muntele Ida din Frigia, și apoi cu Mygdon au trecut în Europa; că magicieni fiind, se îndeletniceau atît cu incantații cît și cu inițieri în mistere. Și petrecîndu-și ei vremea în insula Samotrake, i-au uluit peste măsură pe băștinași, cu acestea. În timpul acela și Orfeu, pregătit pentru artă prin firea sa deschisă către poezie și muzică, s-a făcut ucenic al lor și cel dintîi a împămîntenit la eleni inițierile și misterele.

16. *TEOFRAST* [35], *Caractere,* 16, 11 Cînd are vreun vis, atunci (cel superstițios) se duce la tălmacii de vise, la prooroci, sau la cei care cercetează zborul pasărilor, întrebînd cărui zeu sau cărei zeițe se cuvine să i se roage, și în fiecare lună se duce la cei ce oficiază misterele orfice spre a se iniția, împreună cu nevasta (iar dacă acesta nu are timp, cu îngrijitoarea și copiii).

---

33. Hermes care a furat boii lui Apolo, Ares și Afrodita, Apolo slujitor la Admet, sau Cronos care își devorase copiii și mutilase pe Uranos, Hefaistos ce înlănțuise pe Hera la porunca lui Zeus etc.

34. A se vedea indicele final.

35. Grație lui Platon și Teofrast aflăm de existența acelor preoți ce se îndeletniceau cu riturile orfice. În vreme ce primul ni-i înfățișează ca pe niște impostori care abuzează cu succes de credulitatea publică, cel de al doilea ne pune în fața unui naiv care se încrede lor. După L. Moulinier pasajul acesta ar fi singurul, alături de un altul din *Statul* (364 e—365 a) în care e atestată existența unui cult orfic.

B. Fragmente

1. *PLATON, Fileb,* 66 C (După enumerarea celor cinci bunuri) Dar cu „cea de a şasea rînduială", spune Orfeu, încetaţi cîntecul cel bine măsurat, fiindcă şi cuvîntul nostru se întîmplă să se curme cu al şaselea criteriu.[36]

2. *Cratyl,* 402 BC După cum spune, la rîndul său, Homer: „Oceanul[37], tatăl zeilor şi mama lor Tethis /Il. XIV,201/ Dar cred că şi Hesiod (Theog. 337). Spune însă într-un fel şi Orfeu că:

Oceanul, cel cu unde frumoase, a început cel dintîi prin a se căsători,
el care a luat-o pe Tethis, sora născută din aceeaşi mamă.

3. *Cratyl,* 400 B C[38] Iar unii spun că el (anume τὸ σῶμα) este mormîntul (σῆμα) sufletului acesta, fiind îngropat în el în clipa de faţă[39]. De asemenea prin faptul că datorită lui exprimă (σημαίνει) sufletul toate cîte le exprimă, şi prin aceasta este

---

36. Textul face aluzie fără-ndoială la una din cosmogoniile orfice care ar fi inclus şase generaţii divine. Vezi şi Cratyl 402 BC. Întreg pasajul e vizibil ironic, constată F. Weber în *Platonische Notizen über Orpheus,* München, 1898, p. 22 urm. „Cel de al şaselea criteriu" e pragul la care te opreşti, spune A. Diès pag. 92, nota 3 din traducerea sa, ed. Budé.

37. "Okeanos", la origină, era poate un termen descriptiv impersonal, de conceput ca fiind înrudit cu hititul „uginna" — spun Kirk şi Raven, op. cit., p. 14 — ce înseamnă „cerc", sau cu sanscritul „a-çáyana-h", ce înseamnă: a ceea ce împresoară". Prefacerea lui într-o figură mitologică, aşa cum apare în Homer şi Hesiod, trebuie să fie comparativ tîrzie.

38. În pasajul ce urmează Platon discută etimologia cuvîntului σῶμα (trup) şi raporturile sale posibile cu σῆμα care însemna: a) semn sau gaj b) mormînt. Din tripla etimologie pe care Platon o va da cuvîntului σῶμα, prima, cea a trupului — mormînt, nu pare mai puţin orfică decît cea de a treia care e de fapt singura atribuită de filozof orficilor, atrage atenţia Wilamowitz (*Der Glaube der Hellenen,* II, 1932, p. 199.)

39. După E. R. Dodds *op. cit.,* p. 189 şi Linforth *op. cit.,* p. 147 doctrina "Soma"e "sema" trupului nu ar fi orfică. În *Gorgias* Socrate pretinde să fi auzit din gura unui înţelept (fără-ndoială Philolaos din Crotona, a cărui mărturie s-a păstrat) că trupul nu e pentru noi altceva decît un mormînt.

numit pe drept semn (σῆμα). Totuşi mai ales discipolii lui Orfeu îmi par a fi cei care au stabilit numele acesta, în sensul că sufletul ispăşeşte pentru cele ce trebuie să ispăşească, iar spre a se păstra (σῴζηται) el are acest adăpost care întruchipează o închisoare[40]. Aceasta din urmă este, aşadar, „trup" (τὸ σῶμα), precum o arată şi numele, al sufletului, pînă ce îşi va plăti datoria; şi nu trebuie dată la o parte nici o literă din cuvînt. (Compară mărturia lui *Philolaos* 44 B 14) Dau mărturie şi vechii cercetători ai celor divine precum şi proorocii că, din pricina unor pedepse, sufletul....e îngropat ca şi în acest mormînt (în trup).

4. *Statul* II 363 C Musaios şi fiul[41] său dăruiesc celor drepţi, din partea zeilor, bunuri mai de preţ decît aceştia /Hesiod şi Homer/; într-adevăr, ducîndu-i în închipuire către Hades, aşezîndu-i la masă şi rînduind un ospăţ al cucernicilor, îi fac să-şi treacă vremea întreagă, cu creştetele încununate[42], sub puterea vinului, în părerea că cea mai frumoasă răsplată a virtuţii ar fi o beţie veşnică [43]. Alţii în schimb, /adepţii lui Musaios/ dau din partea zeilor încă mai mari răsplăţi decît acestea. Căci, spun ei, celui cucernic şi credincios jurămîntului îi rămîn în urmă copiii copiilor şi seminţia. Acestea şi altele asemănătoare spun ei spre lauda dreptăţii. Cît despre cei necucernici şi nedrepţi, îi cufundă într-un fel de nămol în Hades şi îi silesc să poarte apă cu ciurul, iar cîtă vreme sînt încă în viaţă îi mînă către un rău renume.

---

40. Jocul de cuvinte între *sema* (mormînt, semn) şi *semainein* (a semnifica, a exprima) e tot atît de intraductibil ca şi cel de acum între *soma* (închisoare a trupului) şi *sozein* (a ţine sub pază).

41. Ar putea fi vorba de Eumolpos (întemeietorul tradiţional al misterelor din Eleusis) despre care Suidas ne spune că e fiul lui Musaios. Musaios, el însuşi, e întotdeauna asociat lui Orfeu; fie drept fiu, fie drept discipol al său.

42. E de remarcat, atrage atenţia Ed. des Places (*La Religion Grecque*, Paris 1969, p. 203), locul emfatic al perfectului ἐστεφανωμένους după care trebuie marcată o pauză: „beţia veşnică" e un comentariu ironic al lui Adeimantes, nemaifăcînd parte din doctrina lui Musaios şi a fiului său.

43. „S-ar crede că nu e vorba de reprezentări ideale greceşti, ci trace, cînd auzim de „ospăţul cucernicilor" şi de beţia veşnică de care se bucură ei" afirmă Rohde în *Psyche*, Freiburg, ed. 1925, p. 129. Ca în majoritatea cazurilor — atunci cînd e vorba de presocratici — Platon comentează ironic! Vezi observaţia cu caracter general a lui Kirk şi Raven, *op. cit.*, p. 3 cît şi citarea anume a locului a M. Eliade, *De Zalmoxis à Gengis-Khan*, Paris, 1970, p. 43.

5. — — 364 E Ei[44] scot la iveală o mulțime de cărți de-ale lui Musaios și Orfeu [45], feciori ai Lunii și Muzelor — după cîte se spune — pe temeiul cărora aduc jertfe convingînd nu numai pe inșii de rînd dar și cetățile, că există dezlegări și purificări ale greșelilor prin sacrificii și plăcerile jocului, fie în timpul vieții, fie chiar și după moarte, pe care ei le numesc inițieri[46] și care ne eliberează de relele de dincolo; dacă ele însă nu au loc, sînt de așteptat lucruri groaznice [47].

5 a. *PLATON, Legile,* II 669 D Alcătuitorii omenești de versuri, îmbinînd stăruitor asemenea [elemente nepotrivite] și amestecîndu-le fără vreo noimă, ar putea stîrni rîsul oamenilor acelora despre care Orfeu spune că au ajuns în ceasul desfătării.

6. — — IV 715 E Zeul ce are în stăpînire, după cum spune și o vorbă străveche, începutul precum și mijlocul și sfîrșitul a toate cîte sînt, pătrunde de-a dreptul lucrurile străbătînd totul potrivit naturii. Lui îi urmează statornic justiția, răzbunătoare asupra celor ce se lipsesc de rînduiala divină, o justiție pe care, dacă știe s-o mențină, cel care vrea să fie fericit o urmează umil și cu bună rînduială, pe cînd cel exaltat de trufie — stîrnit fiind sau de bani, sau de onoruri, sau chiar de frumusețea trupească, însoțită de tinerețe și sminteală — își înflăcărează sufletul cu semeție socotindu-se de ajuns sieși și rămînînd părăsit de sprijinul zeului; dar părăsit fiind și-nsoțindu-se cu alții de felul lui, el se

---

44. Preoții și profeții (364 b).

45. „Ei /Grecii/ nu cunosc cartea sfîntă a religiilor răsăritene, sau mai precis o cunosc doar acolo unde ne găsim la granița elinismului propriu-zis: în cercurile orfice". Cf. Friedländer, *Platon,* I, Berlin 1928, p. 126.

46. Similitudinea τηλευτήσασιν și τελετάς pare să fi fost căutată, crede Ed. des Places, (*op. cit.*, p. 203). τηλευτήσασιν desemnează pe aceiași indivizi ca și ζῶσω: ei se roagă încă din timpul vieții spre a obține iertarea greșelilor atît în viața aceasta cît și în cealaltă. Această noțiune a unei rugăminți pentru cei morți — care-l face pe Nilsson să se gîndească la sufragiile catolice în favoarea sufletelor din purgatoriu — nu e admisă nici de Guthrie (*op. cit.*, p. 214—15), nici de I. M. Linforth (*op. cit.*, p. 82 n. 78); și într-adevăr ea are împotrivă-i un pasaj din *Legile*, XII, 959 B.

47. Pasajul acesta alături de cel din Teofrast (16,11) sînt singurele atestări sigure pe care le avem în privința unui cult propriu-zis orfic în epoca clasică. E vorba de sacrificii, incantații, purificări, într-un cuvînt de inițieri asemănătoare celor de la Eleusis. Dacă Guthrie (*op. cit.*, p. 9) ezită să imagineze pentru orfism un cult special, în schimb L. Moulinier îl neagă de la bun început (*op. cit.*, p. 70).

avîntă tulburînd toate laolaltă [48]. Şi multora el le poate părea să fie cineva, dar nu trece multă vreme şi, îndurînd datorită Justiţiei o pedeapsă nu tocmai uşoară, sfîrşeşte prin a-şi face prăpădul său, al casei şi al cetăţii sale. (Compară cu Pseudo-Aristotel, *De mundo* 7:) Zeus e creştet, Zeus e mijloc, iar toate s-au zămislit din Zeus.

6 a. — — VIII 829 D E Să nu cuteze nimeni a da glas vreunui cîntec fără încuviinţarea păzitorilor de legi, fie cîntecul mai dulce chiar decît imnurile lui Thamyras şi Orfeu.

7. *Banchetul* 218 B Căci voi toţi v-aţi împărtăşit din nebunia şi delirul bachic ale filozofului [49] [Socrate]. De aceea toţi mă veţi asculta . . . Cît despre voi, sclavi, şi dacă mai este vreun altul neiniţiat precum şi om de rînd: puneţi-vă uşi grele peste urechi. Compară *JUSTINUS Cohortationes* 15 Voi vorbi celor cărora le este îngăduit; dar voi, neiniţiaţilor, închideţi uşile.

8. *Timeu* 40 D Iar despre celelalte divinităţi, a spune şi a cunoaşte origina lor e mai mult decît ne stă în putinţă; ci trebuie să ne încredem în cei care au vorbit mai înainte, căci ei sînt vlăstare ale zeilor, după cum spuneau, iar ei ştiu lămurit, într-un fel, care le sînt strămoşii. Iată dar cum trebuie socotită şi înfăţişată naşterea cu privire la aceşti zei. Okeanos şi Thetis s-au născut ca fiind copii ai lui Geei şi ai lui Uranos, iar din aceştia s-au născut Phorkys, Cronos şi Rhea şi cîţi sînt împreună cu ei; din Cronos şi Rhea s-au născut Zeus, Hera, precum şi toţi cîţi îi ştim ca fiind numiţi fraţi ai lor, ba pe deasupra şi alţi urmaşi ai acestora.

9. *ARISTOTEL, Metafizica*, cartea Λ 6. 1071 b 26 Oricum, că e după spusa cercetătorilor celor divine [50] care fac să se tragă din Noapte toate cîte sînt, sau că e după cîte spun cercetătorii naturii [51] cum că „toate lucrurile erau laolaltă", e la fel de imposibil. Cartea *N 4. 1091 b 4* Poeţii cei vechi spun (toţi) la fel şi

---

48. Ar putea fi vorba de Alcibiade întrucît portretul acesta prezintă mari asemănări cu alte două pasaje (*Statul* V, 494 c-d şi *Alcibiade* 104 a-b), în care Platon se referă la tînărul atenian.

49. Vezi *Fedru* (245 b c, 249 c d): pasaje în care e vorba de cel de al „patrulea fel de delir".

50. După Hesiod, *Lucrări şi zile*, vs. 17 şi *Teogonia*, vs. 116.

51. Anaxagora frg. 1

anume: că nu Noaptea și Uranos, Chaos ori Okeanos sînt primii care domnesc și cîrmuiesc, ci Zeus.

10. — — Cartea A 3 983 b 27 Sînt unii [52] care cred că cei foarte vechi, care au trăit cu mult înaintea seminției noastre și care au fost totodată cei dintîi cercetători ai celor divine [53], au conceput astfel natura (ca Thales). Și într-adevăr ei au făcut pe Okeanos și Thetis părinții seminției [divine], iar apa, jurămînt al zeilor, ea cea numită Styx de înșiși poeți; căci e cel mai de preț ce este mai vechi. Jurămîntul însă e cel mai de preț. Că această părere despre natură se întîmplă să fie veche și din vremuri depărtate, nu e cu totul limpede.

10 a. *ARISTOTEL, De generatione animalium*, B 1 734 a 16 Căci părțile se ivesc fie toate deodată, ca de pildă inima, plămînul, ficatul, ochiul și toate celelalte, fie pe rînd precum în versurile numite ale lui Orfeu. Într-adevăr el spune acolo că nașterea viețuitorului seamănă cu împletirea unei plase.

11. — *De anima* A 5 410 b 22 Într-adevăr se pare că plantele trăiesc neavînd parte nici de mișcare, nici de simțire și multe dintre viețuitoare nu au însușirea de a cugeta. Și chiar dacă cineva ar admite acestea și ar rîndui cugetul drept o parte a sufletului, la fel și în ce privește simțirea, încă nu s-ar vorbi astfel despre orice suflet în general și nici despre sufletul /luat/ în întregime. Acest lucru s-a întîmplat și cu învățătura din versurile numite orfice. Într-adevăr ea susține că sufletul /provine/ din univers și pătrunde în ființa celor care respiră, purtat fiind de vînturi.

12. *DAMASCIUS, De principiis* 124[54] Lucrarea intitulată de peripateticul Eudem *Scrierea despre zei* a lui Orfeu a lăsat sub tăcere tot ce ține de inteligibil . . . în schimb a pus Noaptea drept început al lucrurilor, un început pe care îl instituie și Homer, chiar

---

52. Platon, pe cît se pare. Vezi ed. Tricot, 1940.

53. Pentru θεολογήσαντας. Aristotel numește astfel (teologi) în opoziție cu „fiziologii" sau „fizicienii" pe aceia în scrierile cărora precumpănește miticul (de pildă Homer, Hesiod, Orfeu). Vezi și Platon, *Teetet*, 181 b.

54. W. K. C. Guthrie atribuie, în linii mari, vederea asupra lumii exprimată de fragmentele cosmogonice și teogonice secolului al VI-lea î. e. n. (*op. cit.*, p. 39.) Pe baza celor afirmate de I. M. Linforth, Kirk și Raven asemenea cosmogonii nu pot fi trimise mai devreme de perioada helenistică, multe aparținînd chiar perioadei romane. Rohde afirmă de asemenea că în foarte puținele pasaje în care exista o reală coincidență între așa-numitele Rapsodii orfice și Ferekyde, Heraclit, Parmenide ori Empedocle, poetul Rapsodiilor e cel care împrumută.

dacă n-a făcut genealogia în chip continuu. Căci nu e de acceptat ce spune Eudem, cum că începutul lumii ar fi de la Okeanos și Thetis /*Il.* XIV, 302 Oceanul fiind părinte al zeilor și mamă Thetis/; într-adevăr el /Homer/ pare să știe chiar că Noaptea [55] este într-atît de mare zeitate încît și Zeus o cinstește. „Căci s-a temut să nu-i aducă vreo supărare Nopții celei aprigi" /*Il.* XIV, 261/. Dar Homer el însuși trebuie să înceapă de la Noapte. Hesiod îmi pare să fi istorisit că Chaosul s-a născut cel dintîi, numind Chaos natura de necuprins cu mintea a inteligibilului și peste tot una, iar din Pămînt face, pornind de-acolo, un început al întregii semințiii a zeilor. Dacă nu cumva Chaosul reprezintă al doilea dintre principii iar Pămîntul, Tartaros și Eros, treimea inteligibilă, Erosul fiind rînduit drept al treilea, considerat pe baza desfășurării lui (căci așa denumește acest lucru și Orfeu în *Rapsodii*) . . .
/Compară Damascius 123/ Așadar în *Rapsodiile* orfice[56] menționate, cercetarea despre zei este una cu privire la inteligibil, pe care o interpretează și filozofii punînd în locul unui singur principiu al tuturor /lucrurilor/ pe Chronos, în locul a două, Eterul și Chaosul, iar în locul existenței ei socotesc că ar fi pur și simplu Oul, făcînd ca această triadă să fie prima. Pentru a împlini pe cea de a doua /intră în joc/ fie oul fecundat și care generează divinitatea [57], fie *chitonul strălucitor de alb*, fie *norul*, căci din acesta a sărit afară Phanes [58]. Într-adevăr ei filozofează despre miez cînd într-un fel, cînd într-altul . . . Iar drept a treia o pun pe Metis, ca fiind inte-

---

55. Noaptea apare în teogoniile orfice ca o figură de mare importanță fiică a lui Phanes, el însuși coborîtor din Cronos.

56. Așa-numitele Rapsodii orfice (ἱεροὶ λόγοι) din care au rămas fragmente datorită citărilor din lucrările neoplatonicilor reprezintă o compilație tîrzie a unor versuri hexametrice de date diferite. Reproducerem mai jos schema unei „Rapsodii orfice" datorată lui Damascius, după ed. Kirk Raven p. 41:

$$\text{Cronos} \begin{cases} \text{Eter} \\ \text{Haos} \end{cases} \rightarrow \text{ou [sau chiton strălucitor]} \rightarrow \text{Phanes} \quad \text{[Metis, Erikepaios]}$$

Vezi și la Cl. Ramnoux, *La Nuit et les enfants de la nuit*, Paris, 1959, planșele cosmogoniilor aflate la finele cărții.

57. Folosirea unui „ou" format din Erebos ori Eter din care să provină o zeitate care să orînduiască fazele ulterioare ale evoluției cosmice ajunge să constituie un procedeu în crearea cosmogoniilor orfice. El apare pînă și în parodia lui Aristofan. Vezi pag. 30.

58. Phanes, /vezi indice/, e pus în legătură de orfici ca fiind o dezvoltare exclusiv orfică de dată tîrzie a hesiodicului Eros înaripat, cel care a dat naștere primei generații de zei. Vezi Léon Robin, *op. cit.*, p. 36 și Kirk Raven p. 41.

lect, pe Erikepaios [59] ca putere, pe Phanes însuși ca tată . . . De acest fel este obișnuita cercetare orfică despre zei. *ACHILLES, Introductio in Aratum,* 4 p. 33, 17 Locul pe care l-au dat corpului sferic ar fi aproape același — spun orficii — cu cel din ouă. Rolul pe care-l are învelișul pentru ou îl are cerul pentru univers și după cum atîrnă de cer, în cerc, eterul, la fel membrana de coajă.

13. *DAMASCIUS,* 123 bis. Cercetarea orfică despre zei în felul cum a fost formulată de Hieronymos și Hellanicos [60] — dacă nu cumva e vorba de unul și același autor — sună astfel: La început era apa și materia din care s-a închegat pămîntul, el [autorul] statornicind aceste două principii dintru început, apa și pămîntul. Cît despre al treilea principiu, după acestea două, s-ar fi născut din ele, adică din apă și pămînt, el fiind un dragon cu capete de taur și leu pe laturi iar în mijloc cu chip de zeu, pe umeri avînd aripi, și care era numit *Chronos,*[61] *cel fără de bătrînețe,* precum și Heracles. I se întovărășește Necesitatea, care e de aceeași natură cu Adrasteia [61] cea fără de trup, desfășurată în întreg universul, atingîndu-i hotarele. Aceasta, cred, este statornicită drept al treilea principiu, sub raportul substanței, numai că /autorul Theogoniei, după Capelle/ l-a instituit ca fiind deopotrivă masculin și feminin spre a indica principiul născător a toate . . .

Acest Chronos, dragonul, ar da naștere la o întreită semințe: Eterul umed, spune el, Chaosul nemărginit și al treilea, pe lîngă acestea, Erebos-ul înegurat . . . În sînul acestora Chronos a plodit un ou . . . și în al treilea rînd, pe lîngă acestea, un zeu cu două trupuri, cu două aripi de aur pe umeri și care are crescute pe laturi capete de taur, iar pe cap are un dragon uriaș aidoma cu întruchi-

---

59. Al patrulea titlu dat lui Phanes. Numele nu pare grec iar pentru lămurirea lui nu s-a dat nici o explicație satisfăcătoare. Totuși O. Kern respinge ideea obișnuită a unei origini egiptene sau orientale a lui Erikepaios adoptînd teza lui Diels după care numele ar fi grec (ἠρί și κάπτω).

60. Acești autori n-au putut fi indentificați. Damascius presupune că ar fi vorba de una și aceeași persoană. Vezi presupunerile puse în joc de Kirk și Raven *op. cit.,* p. 42.

61. Timpul (χρόνος) ca figură cosmogonică primară poate deriva din hipostazierea iraniană Zvran Akarana (timpul fără de sfîrșit) În rapsodiile orfice proveniența lui orientală pare a fi indicată de forma concretă a unui șarpe înaripat cu mai multe capete. Asemenea monștri cu mai multe chipuri — orientali, chiar semitici ca origine — încep să apară în arta greacă încă din 700 îen. Vezi Kirk și Raven *op. cit.,* p. 38. Timpul e un concept cosmogonic sofisticat în *Timaios*-ul lui Platon. Vezi și Cl. Ramnoux, *op. cit.,* p 226-28.

pările a tot felul de sălbătăciuni[62]. Și această învățătură despre zei preamărește pe *Cel dintîi născut* și îl numește Zeus *al tuturor lucrurilor rînduitor* și al întregului cosmos. De aceea și este numit Pan. *Athenagoras* 18 p. 20 . . . ale lui Orfeu însă, care cel dintîi a aflat numele lor /al zeilor,/ care a înfățișat geneza lor, care a spus cîte li s-a întîmplat fiecăruia și căruia i s-a dat crezare de către ei /orficii, v. Capelle/, cum că dă o învățătură mai adevărată despre zei; pe el îl urmează în multe privințe și Homer, și mai ales în învățătura despre zei, el însuși arătînd că prima geneză a zeilor ar fi din apă: „Oceanul care este izvor al tuturor lucrurilor" */Il.* XIV, 246/. Căci după el apa era principiul tuturor lucrurilor, din apă s-a depus mîlul iar din amîndouă a luat naștere un dragon, cu cap de leu crescut în cîte-o parte, în timp ce în mijlocul lor era chipul unui zeu, pe nume Heracles și Chronos. Acest Heracles a dat naștere unui ou uriaș care, umplut fiind pe de-a-ntregul, s-a spart în două, frînt de apăsarea puternică a celui ce-i dăduse naștere. Partea dinspre creștetul lui a sfîrșit prin a fi Uranos, cea de jos Gea [63]. A ieșit din el un zeu cu două trupuri[64]. Uranos însoțindu-se cu Gea a dat naștere la zeități de neam femeiesc: *Clotho, Lachesis,* și *Atropos* [65], bărbați: *Cothos cel cu 100 de mîini, Gyges, Briareus* și *ciclopii Brontes, Steropes* și *Arges*. Pe aceștia, înlănțuindu-i, i-a aruncat în Tartar cînd a aflat că va fi alungat el însuși din domnie de către copii. De aceea Gea mîniindu-se a dat naștere la Titani.

Tineri uranizi a născut slăvita Gaia;
li se mai spune însă și Titani,
căci ei s-au răzbunat pe marele Uranos înstelatul.

14. */DEMOSTENE/ Contra lui Aristogeiton.* I 11 Și despre Dike [66] cea neînduplecată, Orfeu ne spune, dezvăluindu-ne misterele cele mai sacre, cum că stă așezată lîngă tronul lui Zeus, avînd sub privirea ei toate cele omenești.

---

62. Dăm în continuare schema cosmogoniei orfice în versuinea lui Hieronymos și Hellanicos:

materia → apa / pămîntul } Chronos cel fără bătrînețe → { Eter / Haos / Erebos } ou → zeul cu două trupuri

63. După Kirk și Raven formarea cerului și a pămîntului din cele două jumătăți ale oului ar constitui o comparație iar nu un procedeu.

64. Acestea înseamnă: masculin-feminin.

65. Cele trei zeițe ale sorții (moirele)

66. Zeița Dreptății.

15. *MARMOR PARIUM, Fragmente der Griechischen Historiker*, ed. Jacoby 239 A 14 II 995 [Orfeu, fiul lui Oiagros și al Calliopei], a dat la iveală propria sa creație; *Răpirea Corei*[67] și *Căutarea Demetrei* precum și însămînțarea săvîrșită cu propria-i mînă [Text nesigur. Conjecturăm: prin care a învățat mulțimea celor ce-l ascultau însemnătatea grînelor și a roadelor pămîntului.] Compară *THEMISTIOS, Orationes*, 30. Rătăcirea Demetrei și marele doliu al Persefonei, dătătoare de lege cum era ea[68].

15 a. *PAPYRUS BEROLINENSIS* 44 s. II î.e.n.[69] /Parafrază a unei versiuni orfice a Imnului Demetrei, după Diels/. Orfeu era fiul lui Oiagros și al muzei Calliope. Apolo însă, regele muzelor, l-a inspirat într-astfel încît a ajuns, sub stăpînirea puterii divine, să compună imnurile pe care Musaios, după ce le-a îndreptat întrucîtva, le-a așternut în scris. Acesta din urmă a lăsat drept moștenire elenilor și barbarilor să cinstească misterele lui Orfeu și era plin de rîvnă pentru orice acțiune pioasă, fie că era vorba de inițieri, de mistere, de purificări sau de profeții. Pe zeița Demeter ... Despre ea Orfeu a transmis că este soră a lui Zeus, alții spun că ar fi mamă. Nimic dintre aceste lucruri pioase nu trebuie făcut spre simpla amintire. Are domnie [Orfeu?] de la Zeus și de la fiica Demetrei, Persefona, cea care împletește violete sub ochii fiicelor Oceanului, ale căror nume /sînt/ acestea, din versurile lui Orfeu. [Intregire Diels[70]: *Urmează pasaje din imnurile către Demeter ale lui Homer*, 418. 420—423 *col. 3: Cînd culege Narcisul Persefona este răpită de Aidoneus. Zeus dă ajutor fratelui, încărcînd [vasul] sub tunete și fulgere cu porci negri (?) cu care sînt puse în legătură*

---

67. Proserpinei.

68. În privința misterelor Eleusine și a detaliilor privind mitul Demetrei pot fi consultate încă eruditele cercetări ale lui P. Foucart *(Les Mystères d'Eleusis*, Paris 1914*)* chiar dacă unele din ipotezele lui (de pildă cea asupra originii egiptene a misterelor) e astăzi perimată. Pentru opinii mai noi, a se vedea M. P. Nilsson *op. cit.*, G. E. Mylonas, *Eleusis and the Eleusinian Mysteries*, London, 1961; nenumăratele lucrări ale lui Ch. Picard; L. Deubner, *Attische Feste*, Berlin 1932, p. 69—92; P. M. Schuhl, *Essai sur la formation de la pensée grecque*, PUF ed. a II-a, 1949, p. 198.

69. Pentru această legendă celebrată la Eleusis dispunem de o mărturie „unică prin vechimea și întinderea ei" (cf. M.P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, I ², 19 Munich 1955, p. 469): imnul homeric al Demetrei care poate data din sec. al VII-lea î.e.n. (vezi ed. J. Humbert, Homère, *Hymnes*, p. 41—58) și căruia îi corespunde în linii mari versiunea ce urmează.

70. Textul de pe papirus este corupt. Diels îl întregește pe cît posibil.

Artemis și Atena. Demeter vine în grabă din Sicilia.] *Col. 4.* Plîngîndu-și soarta se tînguia după fiica-i. Calliope împreună cu Cleisidike și Demonassa /? Diels/ mergînd să scoată apă împreună cu regina, au întîlnit-o pe Demeter, întocmai unei muritoare, și au ajutat-o în nevoia ei, spune Musaios în versurile sale. [Intregire Diels: *Sensul ritualului de cult al lui Krokos și Hyakinthos (?). Urmează versurile imnului lui Demeter 8 urm. (Narkissos). Col. 5: Fuga lui Aidoneus = imnul lui Demeter 17. 32—36. Hekate. Col. 6: Baubo (regină) predă lui Demeter pe fiul ei Demophon*[71]. *El se dezvoltă minunat, uns fiind cu ambrozie, în timpul nopții, binecuvîntat de foc. Baubo observă farmecul și exclamă* (= Imn. Dem. 249—250).]

Față de acestea, Demeter: „Oameni smintiți și nefericiți, necunoscînd dinainte nici răul care are să vină peste voi, nici binele . . ." /Diels: *Ceea ce urmează deviază de la subiect. Apoi v. 263. Băiatul este ars. Col. 7: zeița se dezvăluie:*] „Sînt Demeter, aducătoarea anotimpurilor, cea cu daruri strălucite. Ce zeu ceresc ori care dintre oamenii muritori au răpit-o pe Persefona și i-au amăgit cugetul? /Diels: *Urmează întoarcerea lui Keleos și altele în Papirus*].

16. APOLLONIONS DIN RHODOS I 494 [72]

. . . și prinzînd Orfeu
cu mîna-i stîngă cithara, încercă să înalțe un cîntec.
Porin să cînte felul cum pămîntul, cerul, ba chiar și marea
odinioară îmbinate laolaltă într-o unică formă,
au fost despărțite de nimicitoarea vrajbă, fiecare de-o parte
și de alta; apoi, felul cum astrele, luna, precum și cărările
soarelui își capătă semn singur, pentru totdeauna în văzduh;
cum s-au ivit munții și cum au luat naștere rîurile susurînd
sub chemările nimfelor și cum s-au ivit toate cîte șerpuie.
A mai cîntat și felul cum la început Ophion precum și Eurynome
oceanida

71. Vezi Ch. Picard, *L'Episode de Baubo dans les Mystères d'Eleusis*, Revue de l'histoire des religions, XCV, 1927, p. 220—255 și P.M. Schuhl *op. cit.*, pag.208.

72. În Argonauticele lui Apollonios din Rhodos (sec. III), Orfeu cîntă origina lumii și a zeilor. Acesta e singurul text care ne îngăduie să ne facem o părere asupra ansamblului Teogoniei orfice în epoca clasică, afirmă L. Moulinier, *op. cit.*, p. 90—93. Nu apare aici nici Noaptea, nici Oceanul, nici Thetis, ci pămîntul, cerul și marea, adică trei elemente din fizica antică. După A. Boulanger, *Orphée*, Paris, 1925, p. 55, această teogonie ale cărei elemente ar fi împrumutate de la Hesiod, Ferekyde și Empedocle nu are nimic orfic.

au stăpînit creștetul înzăpezit al Olimpului;
și cum prin violență și forța brațelor, unul a trebuit să facă
loc lui Cronos, cealaltă Rheei, căzînd amîndoi în valurile oceanului;
iar aceștia din urmă au domnit asupra fericiților zei titani
atîta vreme cît Zeus copil fiind încă, cu mintea de prunc și mai
departe
locuia într-o peșteră a muntelui Dikte, în timp ce Ciclopii [73],
fiii pămîntului, încă nu-l înarmaseră cu fulgerul, tunetul și
trăznetul; căci acestea dau faima lui Zeus.

17. *Tăbliţele de aur din Petelia* [74] Sec. IV — sec. III î.e.n.
Inscriptiones Grecae XIV n. 638.

Vei afla pe latura stîngă a lăcașurilor lui Hades un izvor,
iar în preajma lui stă înălțat un chiparos alb [75].
De acest izvor, să nu te apropii!
Vei găsi și un altul, a cărui apă rece își prinde cursul din
lacul Mnemosynei [76]; iar înaintea lui stau străji.
Atunci dă glas: „Sînt fiu al Pămîntului și al Cerului înstelat [77]
prin urmare obîrșia mea e cerească. Aceasta însă o știți chiar și voi.
Sînt istovit de sete și mă prăpădesc [78]. Ci dați-mi de îndată
apa cea rece care-și prinde cursul din lacul Mnemosynei".
Ei îți vor da să bei din izvorul zeiesc, și-ndată apoi
vei sta la loc de frunte, dimpreună cu ceilalți eroi.

---

73. Acești ciclopi, trei la număr, Brontes, Steropes și Arges nu sînt de confundat cu ciclopii din Odiseea, ci ei reprezintă o trinitate de titani de la începuturile lumii, proveniți din căsătoria Cerului cu Pămîntul. Ei au făurit pentru Zeus fulgerele.

74. Găsite în mormintele din Sudul Italiei; presupun un fel de "carte a morților".

75. Chiparosul indică direcția izvorului bun.

76. Opus apelor fluviului Lethe (Ameles la Platon, *Statul*, X, 621 a 5—6) care înlesnește uitarea întregii vieți dinainte, lacul Mnemosynei (al Memoriei), asigură amintirea trecutului, aducînd o nemurire „conștientă". Vezi E. Rohde, *op. cit.*, p. 583 și Ed. des Places, *op. cit.*, p. 195. „Apa uitării" menționată de Platon e fără-ndoială izvorul din stînga. Sufletul regenerat trebuie s-o evite pe aceasta. „Uitarea" constituind — după Platon — greșeala esențială pentru suflet, care nu e altceva decît ignoranța. Vezi J. P. Vernant, *Mythe et pensée chez les grecs*, Paris 1966, p. 62 și P. M. Schuhl, *op. cit.*, p. 239 și urm., de asemeni Guthrie *op. cit.*, p. 198 și M. Eliade, *Aspects du mythe*, Gallimard, 1963, p. 150—151.

77. Expresia — remarcă P. Festugière — se găsește în inscripțiile antice începînd cu secolul al V-lea (Les Mystères de Dionysos, Revue biblique, 1935, t. XLIV nr. 3, p. 371.

78. Era o credință generală în vechime ca morții să fie însetați. Aceiași rugăminte apare într-un text egiptean din Cartea morților.

17 a. *Tăbliţele de aur din Eleuthernai*[79] (Creta) sec. II î.e.n.
Ed. Harrison-Murray 662

A. Eu sînt istovit de sete şi mă prăpădesc. Ci daţi-mi să
beau din veşnic curgătorul izvor de la dreapta, unde e chiparosul.
B. Cine eşti? De unde eşti?
A. Fiul pămîntului sînt şi al cerului înstelat.

18. — *din Thurioi*[80], aceeaşi perioadă ca 17. Inscriptiones grecae, XIV, 641.

[Sufletul mortului e cel care vorbeşte]
Sosesc de la cei neîntinaţi, o neîntinată regină a subpămîntenilor,
care te afli dimpreună cu Eukles, Eubuleus[81] şi ceilalţi
zei nemuritori.
Într-adevăr şi eu mă laud a fi din fericita voastră seminţie,
dar pe mine m-au doborît Moira şi ceilalţi zei nemuritori.
/Cuvintele următoare sînt lacunare, înţelesul lor e îndoielnic/.
. . . şi fulgerul zvîrlit de aştri.
Şi m-am desprins de cercul trudnic, aducător de grele chinuri
păşind cu picioare sprintene peste cercul rîvnit[82]
şi m-am cufundat în sînul stăpînei, a reginei subpămîntene
păşind cu picioare sprintene peste cercul rîvnit.
/Răspunsul zeiţei, după Capelle/.
„Norocosule şi fericite, vei fi zeu în loc de muritor".
Ied fiind, am dat peste lapte[83].

---

79. La Eleuthernai, în Creta, pe partea de sud a muntelui Ida s-au descoperit trei inscripţii aproape identice, păstrate în muzeul naţional din Atena. Cea de de mai jos reprezintă un dialog între sufletul celui mort şi străjile ce apar şi în tăbliţele de la Petelia.

80. Tabletă găsită împreună cu alte două la Thurioi şi cuprinzînd un monolog al sufletului celui mort.

81. În dezacord cu J. E. Harrison, *Prolegomena to the Study of Greek Religion*, Cambridge 1922, p. 587 (care vede în cele două nume Eucles şi Eubuleus titluri ale aceleiaşi divinităţi), WKC Guthrie — ca şi Olivieri — crede că cele trei divinităţi astfel invocate dau o trinitate compusă din mamă, tată şi fiu. Vezi şi indicele de nume. Ed. des Places, *op. cit.*, p. 106, pune în discuţie identificarea lui Eubuleus cu Hades, zeul infernal.

82. După Diels: sfera cerească în care iniţiatul este apărat după moarte faţă de cercul naşterilor.

83. După L. R. Farnell, *Greek Hero-Cults and Ideas of Immortality*, Oxford 1921, ar fi o „formulă mistică" pe care nimeni n-a putut s-o explice îndeajuns. A. J. Festugière, (Revue Biblique, 1935, p. 371 n. 9) simplifică lucrurile: "tomber dans du lait quelle aubaine pour un chevreau!" Guthrie (*op. cit.*, p. 199) arată că printre numeroasele forme sub care era adorat Dionysos era şi aceea a unui ied

19. — *Inscriptiones Grecae* XIV, 641 /Dublet dar cu variante remarcabile, după Capelle/.
Neîntinată vin de la cei neîntinați, o, regină a subpămîntenilor,
O, Eukles și Eubuleus, ca și voi toți ceilalți zei și daimoni.
Într-adevăr și eu mă laud a fi din fericita voastră semințe,
Și am ispășit pedeapsa faptelor mele nedrepte,
m-a doborît Moira /text corupt/ . . .
. . . ori fulgerul strălucitor.
Acum însă viu ca rugătoare la scînteietoarea Persefonă,
spre a mă trimite cu gînd bun către așezările celor neîntinați.

19 a. — *din Roma.* Harrisson-Murray 672.
Neîntinată vine de la cei neîntinați, o regină a subpămîntenilor,
O, Eukles și Eubuleus, strălucită odraslă [84] a lui Zeus,
Am acest dar al Mnemosynei [85], care-mi va da slavă printre oameni.
Caecilia Secundina, vino, cum cere legea, tu cea prefăcută în zeiță.

20. — *din Thurioi* /Inscriptiones Grecae XIV, 642/
Dar cînd sufletul tău părăsește lumina soarelui,
ține-o la dreapta, atît cît îi trebuie omului ca să fie păzit în toate [86],
Bucură-te: ai îndurat ceea ce nu înduraseși înainte [87].
Zeu ai devenit din om; ied fiind, ai dat peste lapte.
Bucură-te, bucură-te, ținînd-o întruna la dreapta,
de-a lungul pajiștilor sfinte și-a crîngurilor Persefonei.

21. */Imnul orfic al Demetrei,* Diels [88]/
Maicei Gea celei dintîi născute i-a vorbit Kore Kybeleia . . .
fiică a Demetrei . . . a toate văzătorule Zeus . . .
Văpaie a soarelui, tu mergi prin toate cetățile, de cînd te-ai arătat

---

numit Eriphos sau Eriphios iar pentru mistici nimic mai bun decît a fi asimilați cu natura zeului lor. Laptele — ca și mierea — fiind așezat la loc de frunte printre lucrurile bune, a cădea în lapte (a da peste lapte, în interpretarea noastră) ar însmna tot ceea ce-și poate dori cineva.

84. Diels citește τέκος ἀγλά (feminin).

85. Sens îndoielnic al întregului vers.

86. WKC Guthrie (*op cit.*, p. 213) atrage atenția asupra lecturii și sensului extrem de îndoielnice ale acestui pasaj.

87. Adică: „ai îndurat prefacerea pe care nu o înduraseși încă, cea care împlinește ciclul". Cf. A. Diès, *Autour de Platon*, Paris 1927, p. 65.

88. Versuri lacunare, traducerea noastră e nesigură.

împreună cu Izbînzile, Destinele și cu Moira cea întru-toate
iscusită
și faci să sporească străluciri, vestite daimon, prin puterea ta de stăpîn. Domolitor a toate, puternic în toate, fulgerător peste toate. Cele ale Moirei trebuie întotdeauna îndurate.
Mamei du-mă, Focule, dacă izbutesc să trăiesc fără hrană.
Șapte nopți a stat fără hrană și în timpul zilei s-a odihnit.
Șapte zile ți-am ținut postul cerut de tine, Zeus Olimpianule, și atoate văzătorule Soare.

22. *CLEMENS Stromata,* V 49 Oare nu spune și Epigenes în *Despre poezia lui Orfeu,* deslușind cuvintele proprii ale acestuia, că prin „suveicile cu roți bine rotunjite" se înțeleg „plugurile", prin „urzeală", brazdele; „firul" pe de altă parte ar simboliza sămînța, iar „lacrimile lui Zeus" ar însemna ploaia, și apoi „Moirele" ar fi părțile lunii, a treizecea zi, a cincisprezecea și prima zi a lunii. De aceea le-ar fi numit Orfeu și „alb înveșmîntate" ca fiind părți ale luminii. Și cercetătorul celor divine ar fi spus de asemenea „floricică" primăverii, datorită firii ei, și „cea inactivă" nopții, din pricina încetării oricărei activități, și „chip de Gorgonă" lunii, din pricina chipului ce se poate vedea în ea, iar „Afrodita" ceasului potrivit cînd se cuvin făcute semănăturile.

23. *Mysterienpapyrus* /începutul sec. III î.e.n. [Cuvinte izolate, intraductibile și deseori incomplete. Textul nu poate interesa decît în original].

2. MUSAIOS

NOTĂ DESPRE MUSAIOS

Nici despre Musaios, poetul trac din Pieria [1], nu se ştie nimic, sau aproape nimic sigur. Întocmai ca şi Orfeu, ori Linos, pare o fiinţă ireală, desprinsă de-a dreptul din legendă.

Ar fi fost fiul lui Antiphemos şi al Selenei, după Suidas. Uneori însă apare drept fiu al lui Orfeu, al lui Linos ori chiar al lui Eumolpos deşi acesta din urmă e dat cel mai adesea drept fiu al lui Musaios.

Din Pieria pare să fi venit în Beotia, apoi la Atena unde, pe o colină din faţa Acropolei, trecătorii au putut vedea ani de-a rîndul mormîntul său.

După Suidas, Musaios era discipolul lui Orfeu iar mai tîrziu tot el ar fi fost acela care i-ar fi pus în ordine şi i-ar fi îngrijit opera. Atît Musaios cît şi fiul său Eumolpos au participat — poate — la misterele şi cultul zeiţei Demeter din Eleusis. De aceea se şi spune uneori despre Musaios că s-ar fi tras din părţile acelea.

Încă din vechime i se atribuia o colecţie întreagă de lucrări: imnuri, oracole, o teogonie în trei cărţi, sfaturi către fiul său Eumolpos, un imn către Dionysos, altul către Demeter pentru lycomizi. De ele pare să se fi îngrijit acel straniu personaj, pe nume Onomacritos, căruia, în vremea lui Pisistrate, i se încredinţase corectarea şi punerea la punct a manuscriselor lui Orfeu şi Musaios.

Dar din aceste cîteva date şi referinţe tîrzii, şi adesea contradictorii, cu greu am putea reconstitui adevăratele însuşiri ale poetului ce fusese cîndva egalul lui Orfeu.

S.N.

A. Viaţă şi scrieri

1. *SUIDAS.* Atenianul Musaios născut la Eleusis era fiul lui Antiphemos — vlăstar al lui Euphemos, care la rîndul său era fiul lui Ekphantos şi acesta a lui Kerkyon, cel pe care l-a înfrînt în luptă Theseu, — şi al soţiei acestuia, Selene. Autor de versuri epice; discipol al lui Orfeu, mai în vîrstă însă. Era în floarea vieţii

---

1. Pentru toate numele de persoane şi locuri, a se vedea indicele de la sfîrşitul lucrării.

pe vremea celui de al doilea Kekrops și a scris o *Carte de învățătură* către fiul său Eumolpos, în 4 000 de versuri, și multe alte lucrări.

1 a. *HARPOCRATION. Musaios:* Lysias, dacă e vorba de cel adevărat, în plîngerea sa împotriva lui Mixidemos [2] spune: „Acela are doi robi care-l însoțesc pretutindeni pe unul numindu-l Musaios, pe celălalt Hesiod. Că acuzatul obișnuia să-și numească robii astfel, este lucru lămurit. Despre Musaios însă, Aristoxenos, în Praxidamanticele [3], sale spune că, după unii, omul acesta ar fi din Tracia, după alții, băstinaș din Eleusis. Iar despre el printre alții a vorbit și Glaucos [4] . . .

2. *HERMESIANAX Leontion* 15 [5]

De bună seamă nici fiul Lunii, Musaios, stăpînul Grațiilor,
nu a lăsat-o pe Antiope nerăsplătită;
ea care la picioarele așezării eleusiene le aducea /fecioarelor/ inițiate
puternicul avînt de bucurie al unor rostiri tainice,
fiind slujitoarea plină de rîvnă a zeiței Demeter cea din cîmpia
Raros,
în virtutea datinei sacre; cunoscută este chiar și în Hades.

3. *ARISTOTEL Mirabilia.* 131. 843 b 1 Se spune că, pe cînd atenienii înălțau lăcașul Demetrei, al celei din Eleusis, a fost găsită o stelă de bronz înconjurată de pietre, pe care era pusă inscripția: „acesta este mormîntul Deiopei", despre care unii spun că era soția lui Musaios iar cîțiva că a fost mama lui Triptolemos.

3 a. *SCHOLII LA SOFOCLE, OEDIP LA COLONOS* 1053 Unii însă spun că și Eumolpos a aflat felul de inițiere care era oficiat în fiecare an la Eleusis, în cinstea Demetrei și Corei. Andron scrie că, fără îndoială, nu acest Eumolpos a aflat inițierea de care e vorba, ci al cincilea în șirul urmașilor lui Eumolpos. Căci din Eumolpos s-a născut Keryx, din acesta Eumolpos, apoi Antiphemos, din el Musaios poetul, apoi Eumolpos cel care a făcut cunoscută inițierea, el, hierofantul.

---

2. Vezi Lysias, *Discours*, Ed. G. Budé, tome II p. 237 și 260.

3. Lucrare neidentificată. Dacă Praxidamas e unul și același cu acesta din titlul operei lui Aristoxenos el ar fi trebuit să trăiască înaintea lui Aristoxenos (320 î.e.n.)

4. E fără-ndoială vorba de Glaucos din Rhegion.

5. Fragmentul apare la Athenaios XIII 597 D.

4. *DIOGENES LAERTIOS Introducere.* I 3 Musaios s-a născut la Atena iar Linos la Teba. Se spune că primul era fiul lui Eumolpos. El ar fi compus cel dintîi o *Teogonie* și o *Sferă* afirmînd deopotrivă că toate provin din Unu și se trag îndărăt în el [6].

5. *PAUSANIAS* I 22, 7 Și dacă dintre picturile /Pinacotecii, după Diels/ lăsăm deoparte copilul purtînd vasele și luptătorul pe care l-a pictat Timainetos, mai întîlnim și pe Musaios. În ceea ce mă privește, am stăruit și eu asupra versurilor unde se spune despre Musaios că ar zbura mulțumită însușirii pe care Boreas i-o dăruise, și părerea mea este că Onomacritos le-a compus.[7] Și nu există nimic sigur de al lui Musaios, afară doar de imnul către Demeter pentru lycomizi.

5 a. *PLATON, Statul,* II 363 C [8] Musaios și fiul său dăruiesc celor drepți, din partea zeilor, bunuri mai de preț decît aceștia /Hesiod și Homer/; într-adevăr, ducîndu-i în închipuire către Hades, așezîndu-i la masă și rînduind un ospăț al cucernicilor, îi fac să-și treacă vremea întreagă, cu creștetele încununate, sub puterea vinului, în părerea că cea mai frumoasă răsplată a virtuții ar fi o beție veșnică . . . Cît despre cei necucernici și nedrepți, îi cufundă într-un fel de nămol în Hades și îi silesc să poarte apă cu ciurul . . .

6. *SCHOLII LA ARISTOFAN, Broaștele,* vs. 1033 Philochoros spune că Musaios era fiul Selenei și al lui Eumolpos. Acesta a instituit lămuririle /? Diels/, inițierile, purificările [9]. Dar Sofocle spune că el este tălmăcitor de oracole.

7. *SERVIUS — Comentarii la Vergiliu, Eneida,* VI 667 Acesta /Musaios/ a fost cercetător al celor divine după Orfeu. Și sînt felurite părerile despre el; unii susțin că e fiu al Lunei, alții îl vor al lui Orfeu, al cărui discipol e lucru hotărît că a fost. Într-adevăr, în cinstea acestuia /adică a lui Musaios, după Diels/ a scris /Orfeu/ primul poem, care a fost numit *Crater.*

---

6. Rămîne îndoielnic dacă o asemenea afirmație a putut apărea cu adevărat într-un poem de Musaios.

7. Vezi indice. Onomacritos făcea parte dintre erudiții desemnați de Pisistrate spre a edita textele lui Homer. Tot el a transcris și poemele lui Musaios dar, întrucît interpolase și versuri de ale sale, a fost exilat din Atena de Hipparchos fiul lui Pisistrate.

8. Vezi Orfeu pag 34.

9. În versiunea latină: solutiones, expiationes, purgationes.

8. *MARMOR PARIUM* 239 A 15 II 995 De unde se pare că Eumoplos, fiul lui Musaios, cel inițiat de Orfeu, a dezvăluit la Eleusis misterele și a înfățișat creațiile poetice ale tatălui său Musaios, în anii cînd la Atena domnea Erechteus al lui Pandion.

9. *DIODOR DIN SICILIA* IV 25, 1 /Herakles/ a sosit la Atena și a participat la misterele din Eleusis, pe vremea cînd Musaios, fiul lui Orfeu, era îndrumătorul și mai-marele ceremoniei.

10. *SCHOLII LA DIONYSIOS THRAX.* p. 183 10 Unii spun că Musaios e descoperitorul /literelor, v. Diels,/ el cel născut din Metion și Sterope, după Orfeu.

B. **Fragmente**

1. *SCHOLII LA APOLLONIOS DIN RHODOS* III 1171 În cartea a treia a *Istoriei titanilor,* Musaios spune despre Cadmos că a plecat de la sanctuarul din Delfi, sub călăuzirea unei junci.

2. — IV 156 În acestea și în cele ce urmează, el spune că Medeea a răspîndit o licoare peste un ienupăr spre a lua cu sine balaurul, făcînd farmece . . . Ienupărul e un fel de pom acoperit cu țepi, propriu lui Apolo, după cum se istorisește în cartea a treia a /scrierilor/ puse pe seama lui Musaios.

3. *ARISTOTEL Historia animalium* Z 6.563 a 18 Vulturul dă naștere la trei ouă, din care însă clocește două, așa cum se arată și în versurile rostite de Musaios:
El care dă naștere la trei, clocește două, iar de unul nu se
îngrijește.

4. *CLEMENS Stromata* VI, 5 Pe cînd Musaios scria:
Așa cum întotdeauna măiestria e cu mult mai bună decît puterea, Homer spune: „Nu este mai bun, etc." /*Il.* XXIII, 315/. Din nou Musaios, compunînd:

5. Așa cum pămîntul roditor dă naștere frunzelor:
și pe unele le vestejește în copaci iar pe altele
le face să crească,

tot astfel desfășoară el în roată și neamurile
și semințiа oamenilor

Homer scrie apoi: „Frunzele . . .“ /*Il.* VI. 147—148/

6. *CLEMENS Stromata* VI, 25 Într-adevăr ei au luat în întregime /scrierile/ altora și le-au redat ca fiind proprii, precum a făcut Eugamon din Cyrene /care și-a însușit de la Musaios/ întreaga carte despre *Thesproți*.

7. — — VI, 26 Hesiod versifică și el, cu privire la Melampus: Dar e plăcut să afli cîte au clădit nemuritorii muritorilor ca o dovadă limpede atît a nevredniciei cît și a vredniciei lor, iar cele ce urmează le-a luat tot de la poetul Musaios, cuvînt cu cuvînt.

8. *ERATOSTHENES Catasterismi* 13 Sînt reprezentate în acesta /în zodiac/ Capra și Iezii. Într-adevăr, Musaios spune că Zeus, la nașterea sa, a fost trecut de Rhea zeiței Themis, Themis la rîndul ei a dat pruncul Amalteei [10], care i-a adus o capră ca să-l poată astfel alăpta. Capra aceasta însă, fiica soarelui, ar fi fost atît de înspăimîntătoare încît zeii de pe timpul lui Cronos, temîndu-se ca înfățișarea ei să nu sperie copilul, au cerut Geei s-o ascundă într-una din peșterile din Creta. Și după ce au ascuns-o, paza ei a fost dată Amalteei, care l-a hrănit pe Zeus cu laptele aceleia. Cînd copilul a ajuns la vîrsta bărbăției și gata să dea lupta cu titanii, neavînd arme, i s-a spus printr-o prorocire să se folosească drept armă de pielea caprei, întru cît aceasta nu putea fi străpunsă de nici o lovitură și era înspăimîntătoare, avînd la mijlocul șirii spinării un chip de gorgonă. După ce Zeus a făcut toate și s-a arătat a fi încă odată mai mare prin meșteșugul acesta, a acoperit oasele caprei cu altă piele și, făcînd-o vie și nemuritoare, a prefăcut-o, după cîte se spune, într-un astru ceresc, iar el, Zeus, și-a luat numele de „purtător al egidei“. *LACTANTIUS Institutiones divinae* I 21, 39 Musaios povestește că Jupiter s-a folosit de pielea caprei acesteia drept scut în lupta împotriva titanilor, și de aceea poeții i-au spus „purtătorul de egidă“. [Compară cu Epimenides 3 B 24].

9. *HARPOCRATION*. Melite este un dem din Kekropis. Philochoros, în a treia carte, spune că demul și-a primit numele

---

10. După Eratosthenes Amalteea ar fi stăpîna caprei. În alte variante ale legendei Amalteea și capra sînt una și aceeași.

de la Melite, fiica lui Myrmex, potrivit cu Hesiod, iar după spusele lui Musaios fiică a lui Dios, care se trage din Apolo.

10. *PAUSANIAS* I 14, 3 Se recită versuri de Musaios — dacă sînt ale lui și acestea — care-l înfățișează pe Triptolemos drept fiu al lui Okeanos și Gea.

11. — X 5, 6 Există la eleni o operă poetică cu numele de „Eumolpia", iar versurile sînt puse pe seama lui Musaios, fiul lui Antiophemos. Se istorisește în versurile acestea că oracolul [din Delfi] ar aparține deopotrivă lui Poseidon și Geei, și că ea ar da oracolele; pe cînd Poseidon l-ar fi luat drept ajutor în profeții pe Pyrkon. Versurile sună astfel:

De îndată glasul zeiței Pămîntului rosti
înțeleapta vorbă
și-o însoți Pyrkon, slujitorul vestitului
cutremurător al gliei.

12. *PHILODEM De pietate* 1 Dar lui Zeus, Hefaistos i-a despicat capul, așa cum se spune, potrivit cu Eumolpos ori cu poetul care a compus acestea, Palamaon. *SCHOLII LA PINDAR Olimpica* VII 66 În /versurile/ lui Musaios se spune că Palamaon a lovit capul lui Zeus, cînd acesta a zămislit-o pe Atena.

13. *PHILODEM De Pietate* 97, 18 p. 47 (Argos) ar avea patru ochi. Musaios spune că Argos a zămislit „patru etiopieni" și „regi ai muritorilor", cu Kelaino, fiica lui Atlas.

14. — — 137, 5 p. 61. Într-unele /scrieri/ el spune că toate iau naștere din Noapte și Tartaros, în altele din Hades și Eter. Cel care a scris *Titanomachia*, însă, spune din Eter, în vreme ce Acusilaos e de părere că toate s-ar ivi în primul rînd din Chaos. Iar în cele puse pe seama lui Musaios, stă scris că dintîi au ființat Tartaros și Noaptea. În cea de a doua carte a lucrării /*Despre natură*, de Chrysippos, după Diels/ cele puse pe seama lui Orfeu și Musaios ... tind să fie puse de acord cu părerile lor. 14, 18. Și în cartea a doua /a aceleiași *Despre Natură*, după Diels/, el spune că Noaptea e cea dintîi zeiță.

15. *SCHOLII LA APOLLONIOS DIN RHODOS* III 1 În [versurile] puse pe seama lui Musaios, e vorba de două seminții de-ale muzelor, cele mai în vîrstă din vremea domniei lui Cronos, și cele mai tinere care se trag din Zeus și Mnemosyne.

16. — III 1035 Musaios istorisește că Zeus, cuprins de dragoste pentru Asteria, s-a însoțit cu ea ; iar după însoțire a dat-o lui Perseu ; de la ea i s-ar fi născut acestuia Hekate. [Compară cu III 467: Musaios spune că /Hekate e fiica/ Asteriei și a lui Zeus.]

17. — III 1377 Musaios spune că asemenea apariții ale [aștrilor zburători, după Diels], ridicate din ocean se sting în eter. Apollonios susținea că aștrii despre care vorbește Musaios sînt în chip evident sclipiri ale luminii.

18. *SCHOLII LA ARATOS* 172 Thales așadar spune că ele /Hyadele, după Diels/ sînt două . . . Musaios, cinci. *SERVIUS Comentarii la Georgice* I vs 138 /Hyadele/ . . . hrănitoare ale părintelui Bachus, după cum a scris Musaios, au fost numite Hyade de la fratele lor Hyas, ucis la o vînătoare și pe care ele l-au jelit. *SCHOLII LA GERMANICUS* p. 75, 10 Musaios povestește astfel: Aethra a adus pe lume, cu Oceanus, douăsprezece fiice, ajunse aștri, dintre care cinci au întruchipat Hyadele și șapte Pleiadele. Singur un frate au avut, pe Hyas, pe care toate surorile l-au iubit. Despre el, unii spun că a fost ucis la vînătoare de un leu, alții de un mistreț. Acestea, tot jelindu-l, s-au stins din viață și au fost numite unele Hyade, altele Pleiade.

19. *TEOFRAST, Historia plantarum* IX 19, 2 Și așa cum se spune, /planta numită/ tripolion [11] e folositoare, potrivit lui Hesiod și Musaios, la tot felul de lucruri bune ; de aceea o și îngroapă oamenii, noaptea, acolo unde își înfig cortul.

IMN CĂTRE DIONYSOS

19 a. *ARISTIDES Orationes* 41 Să punem pe seama lui Orfeu, a lui Musaios, ca și a celor vechi dintre legiuitori, imnurile inițiatice ca și cuvîntările despre Dionysos. Comp. *PAPYRUS BEROLINENSIS* 44, 2 Orfeu, inspirat de zei, a compus imnurile, pe care Musaios, îndreptîndu-le într-o oarecare măsură, le-a așternut în scris.

IMN CĂTRE DEMETER PENTRU LYCOMIZI

20. *PAUSANIAS* IV 1, 5 Așadar cei dintîi domnesc, în ținutul acesta, Polycaon fiul lui Lelex și Messena soția lui Polycaon.

---

11. Planta Aster tripolium. Vezi Capelle, *op. cit.*, p. 45

La această Messena a venit din Eleusis, aducînd misterele marilor zei, Caucon fiul lui Kelainos, care la rîndul său îl avea drept părinte pe Phlyos. Iar despre Phlyos însuși, atenienii spun că ar fi fiul Geei. Se potrivește cu spusele acestea și cîntecul de slavă al lui Musaios, compus /în cinstea/ zeiței Demeter, pentru lycomizi.

ORACOLE

20 a. *HERODOT*, VII 6 Pisistratizii [12], avîndu-l cu ei pe Onomacritos, bărbat atenian, tîlcuitorul de oracole și cel care se îngrijise de *Oracolele* lui Musaios, au venit /la Suza/ după ce înlăturaseră dușmănia /cu acela/. Onomacritos fusese alungat din Atena de către Hipparchos, fiul lui Pisistrate, întrucît Lasos din Hermione îl prinsese pe cînd introducea printre scrierile lui Musaios un oracol, cum că insulele din apropierea Lemnosului ar fi sortite să piară sub apa mării [13]. De aceea l-a alungat Hipparchos, deși îi fusese de mare sprijin înainte.

21. — VIII, 96 Vîntul Zefir, ridicînd multe din sfărîmăturile corăbiilor, le-a purtat către țărmul Aticei numit Colias. Și astfel s-a îndeplinit oracolul, ca și toate cîte le-au prezis Bakis și Musaios . . . [Urmează cuvîntul lui Lysistratos].

22. *PAUSANIAS* X, 911 Atenienii sînt de acord că înfrîngerea de la Aigospotamoi [14] n-a fost lucru curat. Într-adevăr ei ar fi fost trădați pe bani de către conducătorii armatei, iar Tydeus și Adeimantos ar fi primit daruri de la Lysandros. Și ca dovadă a afirmației lor, ei aduc oracolul Sibylei . . . pe celelalte însă ei și le amintesc din oracolele lui Musaios:

> Și asupra atenienilor se abate o furtună
> sălbatică
> din pricina mișeliei conducătorilor. Se va ivi însă
> o oarecare mîngîiere;
> fără-ndoială, ruina-vor aprig cetatea, dar
> vina și-o vor ispăși aceia.

---

12. Acești urmași ai lui Pisistrate nu ne sînt cunoscuți.

13. Fiind de natură vulcanică insulele ar fi pierit în timp, ne informează Pausanias (VIII 23).

14. Din anul 405 î.e.n.

3. EPIMENIDES

NOTĂ DESPRE EPIMENIDES

Cu Epimenides se trece din lumea ființelor legendare la cea a figurilor istorice. Dar după cum mitul nu devine de-a dreptul rațiune, nici legenda nu cedează cu totul în fața adevărului istoric.

Însăși viața lui Epimenides are ceva legendar în ea: eroul cade într-un somn de peste 50 de ani, după care devine un inspirat și un ales al zeilor. Pe de altă parte, nu e cumva un sens reflectat, oarecum gnomic, în numele lui chiar? Căci așa cum Prometeu și Epimeteu au, ca nume, sensul de "prevedere" și "înțelegere întîrziată", la fel "Epi-menides" ar putea avea o semnificație intelectivă: spiritul (menos) de după (epi) somn. În orice caz numele a devenit legendar, cu acest titlu de "trezire tîrzie", în cultura europeană, iar Goethe a scris o celebră pagină, după căderea lui Napoleon, intitulată "Des Epimenides Erwachen", prin care vorbea de propria sa trezire de sub fascinația napoleoniană.

Istorici și filologi de seamă cred că Epimenides a existat cu adevărat, trăind în ultima treime a sec. al VII-lea î.e.n. la Atena. Pentru alții, ar fi vorba de două persoane. Existase mai înainte un erou atic cu numele de Epimenides (apoi Buzyges) ce era protectorul plugăriei; dar așa cum sub numele de Orfeu și Musaios mulți rapsozi mergeau din casă în casă spre a-și recita teogoniile, la fel — se spune — s-a putut întîmpla ca puțin înainte de războiul cu perșii un preot profet să vină din Creta, dîndu-se sub numele vechiului erou și în felul acesta să devină o figură legendară.

Oricum ar fi, Epimenides apare ca un preot purificator și este o figură caracteristică epocii acesteia timpurii. Capelle adaugă chiar: dacă scrierea atribuită este cu adevărat a lui Epimenides, sau e alcătuită — cum s-a spus mai tîrziu — de Onomakritos sub numele celui dintîi, nu se mai poate ști astăzi; dar sigur este că ea aparține sec. al VI-lea, și acest lucru importă.

Epimenides trece drept unul din întemeietorii orfismului. Lucrările atribuite lui sînt: a) *Teologia*, ieșită din cercul lui Onomakritos spre finele sec. al VI-lea; b) *Creticele*, în proză, ce al pot fi atribuite lui Megasthenis sau lui Asat; c) *Purificările* în proză, sau poate în hexametri.

Dar mai mult decît scrierile, faptele acestui taumaturg și autor de teogonii au fost cunoscute peste tot în lumea greacă. Pentru prie-

tenia sa cu Solon şi contribuţia sa în ce priveşte legislaţia politică şi rînduielile religioase, ca şi pentru rolul său de purificator al cetăţilor, dau mărturie legendele privitoare la Atena. Dar deopotrivă sînt unele în legătură cu Sparta. Cît despre cretani, ei îi aduceau jertfe ca unui zeu.

C.N.

A. Viaţa

1. *DIOGENES LAERTIOS* 1 109 urm. Epimenides, după cîte spun Theopomp şi mulţi alţii, avea drept tată pe Phaistios, unii spun pe Dosiades, alţii pe Agesarchos. Cretan fiind de neam, din Cnossos, se deosebea totuşi ca înfăţişare, prin faptul că-şi lăsa părul lung. Într-un rînd, trimis fiind de părintele său la cîmp după o oaie şi făcînd un ocol din drum, către amiază, se culcă într-o peşteră şi dormi timp de 57 de ani [1]. Cînd se trezi după aceea, începu să caute oaia, crezînd că dormise puţin timp. Deoarece n-o găsi, se întoarse pe ogor şi, văzînd toate schimbate şi pămîntul în stăpînirea altuia, se duse îndărăt în oraş, plin de nedumerire, iar acolo, pătrunzînd în locuinţa sa, dădu peste unii care-l întrebară cine este, pînă ce, descoperind pe fratele său mai tînăr, ce ajunsese între timp bătrîn, află de la acesta tot adevărul. (110). Făcîndu-i-se astfel faima printre toţi elenii, fu socotit un ales al zeilor. Chiar pe timpul acela Pythia dăduse atenienilor, care erau crunt apăsaţi de ciumă, oracolul de a purifica oraşul. Atunci ei trimiseră o navă, în Creta, cu Nikias fiul lui Nikeratos, să facă apel la Epimenides [2]. Acesta, venind în timpul celei de a 46-a olimpiade

---

1. Epimenides a adormit în peştera lui Zeus de pe muntele Ida. El postise îndelung şi învăţase "tehnica extatică". Retragerea aceasta asemănătoare întrucîtva „coborîrilor în infern" e fără-îndoială o experienţă iniţiatică clasică (dar nu necesarmente şamanică) comentează M. Eliade în *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris, 1968, p. 306—307 şi De *Zamolxis à Gengis-Chan*, Paris, 1970, p. 45—46, contrar părerii lui E.R. Dodds. *I greci e l'irrazionale*, Firenze 1959, p. 174, după care Epimenide poate fi asimilat cu tipul şamanului nordic. Vezi şi M.P. Nilsson, *Les croyances religieuses de la Grèce antique*, Paris 1955, p 37. Mai degrabă stările de extaz pe care le încerca Epimenides, vindecările magice, ori puterile sale divinatorii şi profetice l-ar putea apropia de tehnica şamanică.

2. De altfel prestigiul aşa-numiţilor purificatori cretani e atestat în epoca arhaică de legenda lui Apolo care a fost purificat după uciderea Pitonului. Cf. E.R. Dodds, *op. cit.*, p. 174.

/596—93/, le-a purificat orașul și a făcut să înceteze ciuma, în felul următor: luînd niște oi albe și negre, le-a mînat spre Areopag; acolo le-a lăsat să meargă în voia lor, poruncind celor ce le însoțeau ca, ori unde se va culca la pămînt vreuna dintre oi, acolo să jertfească zeului cuvenit [3]. Astfel a pus capăt răului. Ca urmare, chiar și acum se pot afla, în demurile ateniene, altare fără de nume, ridicate spre a cinsti fapta izbăvitoare de atunci. Alții însă spun că pricina ciumii ar fi fost fapta nelegiuită a lui Kylon, relatînd și felul cum avea să fie curmată ciuma. În acest scop ar fi fost uciși doi tineri [4], Cratinos și Ctesibios, și astfel s-a pus capăt pacostei. (111) Atenienii au votat să se dea acestuia /lui Epimenides/ un talant precum și o navă care să-l ducă înapoi la Creta. El nu a primit banii, în schimb s-a închegat prietenie și alianță între cei din Cnossos și cei din Atena.

Întorcîndu-se acasă, nu peste multă vreme s-a strămutat din viață, cum spune Phlegon în lucrarea sa *Despre lungimea vieții*, după ce trăise 157 ani; dar, după cîte spun cretanii, trăise 300 de ani fără unul, iar după cîte afirmă Xenofan din Colofon că ar fi auzit, 154 de ani.

A dat o lucrare în versuri despre nașterea Cureților [5] și Corybanților [6], precum și o *Theogonie*, în 5 000 de versuri; altă lucrare despre construirea navei Argo și călătoria pe mare a lui Iason în Colchis, în 6 500 de versuri. (112) A scris și în proză *Despre sacrificii* și *Despre cîrmuirea din Creta*, iar *Despre Minos și Rhadamanthys*

---

3. Se pare că de aci s-a născut cultul „zeului necunoscut", care stăruia în orașul Atenei pe vremea apostolului Pavel.

4. Sacrificiile umane pe care le-a cerut Epimenides au fost acceptate de localnici. Există tradiția că un tînăr atenian s-a oferit el însuși să fie sacrificat.

5. Divinități cretane ce dansau în jurul lui Zeus prunc în peștera din muntele Ida, lovindu-și pavezele cu săbiile spre a face ca plînsetele sale să nu mai fie auzite. Cel inițiat în cultul lui Zeus din Ida era numit νέος κούρης Vezi H. Jeanmaire, *Couroi et Courètes*, Lille, 1939, p. 433—34, M. P. Nilsson, *Geschichte*, I, Munich, 1955, p. 322 și Ed. des Places, *op. cit.*, p. 158 etc.

6. Personaje cu caracter de zeitate asemănătoare cureților și originare probabil din Anatolia de nord, Coribanții erau legați de cultul zeiței Cybele (Magna Mater) din Frigia. Începînd cu veacul al VI-lea cureții și coribanții sînt confundați, la Sofocle și Euripide ei făcînd una.

7. *Despre Minos și Rhadamantes* (judecătorii din infern) pare a fi un poem în versuri, deși Diogenes începuse să vorbească de operele în proză. Vezi A. Frenkian, Note și comentarii la Diogenes Laertios ed. 1964, p. 534. I se atribuie oracole, o teogonie, poemul despre argonauți, lucrări despre sacrificii și o cosmogonie.

a scris în 4 000 de versuri. A înălțat la Atena templul [Eumenidelor [8], v. trad. Frenkian], după cîte afirmă Lobon din Argos în scrierea *Despre poeți*. Se mai spune că el cel dintîi a purificat și ogoare, precum și că a întemeiat temple. Pe de altă parte unii afirmă că el nu s-ar fi culcat să doarmă, ci doar s-a abătut din drum cîtăva vreme ca să culeagă ierburi de leac.

(114) După spusele lui Demetrios, unii relatează că ar fi luat de la nimfe o hrană anumită, pe care o păstra într-o copită de vită și doar o ducea la gură din cînd în cînd; nu-și golea stomacul în nici un fel și nici n-ar fi fost văzut vreodată mîncînd. Amintește de el și Timaios, în cartea a doua.

Unii afirmă despre cretani că-i aduceau jertfe ca unui zeu; se spune într-adevăr că ajunsese cît se poate de iscusit în cunoașterea viitorului. Astfel, văzînd /dealul/ Munichia [9] de lîngă cetatea atenienilor, ar fi spus că ei nici nu-și dau seama cîte rele le va pricinui acest loc; căci de ar ști-o, l-ar roade cu dinții. Acestea le-a rostit el cu un mare număr de ani mai înainte. Se mai spune că singur s-a socotit a fi fost mai întîi Aiacos și că profețise lacedemonienilor zdrobirea lor de către arcadieni; de asemenea pretindea, cu privire la sine, că ar fi trăit în mai multe rînduri. (115) Theopomp, în scrierea sa „*Minunile*", /spune că/ pe cînd Epimenides făcea să se înalțe un templu al nimfelor, s-a iscat o voce din cer: „Nu către nimfe, Epimenides, ci lui Zeus". Le-a profețit cretanilor zdrobirea lacedemonienilor de către arcadieni, cum am spus adineaori, iar aceia au și fost înfrînți, la Orchomenos. Se spune de asemenea că ar fi îmbătrînit în același număr de zile cîți ani dormise, iar aceasta o afirmă Theopomp. Myronianos, în cartea sa *Analogii*, declară că i s-a dat de către cretani numele de „curet".[10] Trupul său îl păstrează lacedemonienii la ei, potrivit cu un oracol, așa cum spune Sosibios laconianul.

Au fost și alți Epimenides . . .

2. *SUIDAS*. Epimenides, fiul lui Phaistos [11], sau al lui Dosiades, sau al lui Agesarchos, avînd ca mamă pe Blasta, / era / cretan, din Cnossos, poet epic. (El avea teoria că sufletul ar putea ieși oricînd

---

8. Eumenidele sînt numite aci *Semnai* (sc. Theai), zeițele venerabile.

9. Dealul Munichiei a fost fortificat de Pisistrate. El a fost locul multor lupte din istoria Atenei. Vezi Aristotel, *Constituția Atenei* XIX, XXXVIII.

10. Vezi nota 5 de la pag. 57.

11. În loc de Phaistios, Phaistos fiind orașul.

din trup, reintrînd din nou în el [12]; cît despre el, săvîrșindu-se din viață, în anii tîrzii i s-a găsit pielea împestrițată cu tot felul de litere) [13]. S-a născut în jurul celei de a 30-a olimpiade /660—657/, așa încît ar fi trăit înaintea așa-numiților înțelepți, sau chiar în timpul lor. A purificat Atena de nelegiuirea lui Kylon, către a 44-a olimpiadă /604—601/, în vîrstă fiind. A scris mult: opere sacre în versuri și proză, scrieri purificatoare și alte lucrări pline de tîlcuri ascunse.

Împotriva sa scrie Solon, legislatorul, criticînd purificarea cetății.

A trăit 150 de ani, iar 60 din ei a dormit [14].

Există și un proverb cu „pielea lui Epimenides", dintre cele enigmatice.

3. *STRABON* X 479 Se spune că Epimenides, cel care compunea scrieri purificatoare în versuri, era din Phaistos.

4. *ARISTOTEL Constituția Atenei* 1 . . . Față de acuzația lui Myron, /judecătorii/ aleși din familiile nobile depuseră jurămînt pe jertfe. Fiind recunoscută nelegiuirea ce se săvîrșise, aceia /Alcmeonizii [15]/ au fost scoși din morminte iar neamul lor surghiunit cu exil veșnic. Epimenides cretanul, mai tîrziu, a purificat cetatea. *PLUTARH, Solon 12* În vremea aceea, pe cînd răscoala își atingea toiul ei, mai ales că poporul era dezbinat, Solon, care avea deja parte de cinstire, își făcu apariția în mijlocul taberelor, însoțit de cei mai buni dintre atenieni și, cu rugăminți și mustrări, îi convinse pe așa-numiții pîngăritori să se înfățișeze înaintea judecății, supunîndu-se hotărîrii a 300 de judecători aleși după noblețea

---

12. Există o veche tradiție de tip șamanic potrivit căreia sufletul părăsește și reintegrează trupul, lăsîndu-l uneori vreme de ani întins fără suflu și viață într-un fel de somn cataleptic. Vezi J.P. Vernant, *op. cit.*, p. 67 și E. Rohde, *op. cit.*, p. 335, P.M. Schuhl, *op. cit.*, p. 244 etc. „Loin d'être pour l'âme un état de léthargie et d'impuissance, le sommeil est un état intermédiaire entre la vie et la mort", comentează A. Delatte, *(Etudes sur la littérature pythagoricienne*, Paris, 1915, p. 11), pe marginea frg. 75 și 89 ale lui Heraclit.

13. Epimenides ar fi avut trupul însemnat cu tatuaje. Acest lucru pare straniu întrucît grecii foloseau tatuajul numai pentru a marca sclavii Vezi E.R. Dodds, *op. cit.*, p. 175.

14. Legenda este că a murit fie în Creta, fie în Sparta, unde era arătat cîndva mormîntul său, împreună cu niște pergamente pe care ar fi fost notate învățături de ale sale.

15. Vezi indicele de la finele lucrării.

gintei. În urma actului de acuzare al lui Myron din Phlye [16], bărbații aceia au fost osîndiți: cei vii fură surghiuniți, iar cadavrele celor morți, dezgropate fiind, fură aruncate peste hotare. Dar în mijlocul unor astfel de tulburări și sub atacul celor din Megara, atenienii au pierdut Nisaia și au fost din nou alungați din Salamina. Atunci cetatea fu cuprinsă de teama izvorîtă din superstiție, ca și de tot felul de năluciri, iar profeții spuneau că odată cu jertfele ies la iveală blesteme și miasme, care reclamă purificări. În felul acesta veni din Creta, adus fiind de ei, Epimenides din Phaistos, pe care unii îl socotesc al șaptelea în rîndul înțelepților, neîncuviințînd pe Periandru. El părea să fie iubit de zei și iscusit în cele sacre, adică să aibe duh inspirat și inițiatic. De aceea oamenii din vremea de atunci îl și numeau odrasla nimfei pe nume Balte și „proaspăt curet" [17]. Venind deci el într-acolo și bucurîndu-se de prietenia lui Solon, dădu acestuia îndemnuri și orientări pentru alcătuirea constituției. Căci a făcut să se procedeze cu simplitate în serviciile divine și mai cu blîndețe în cele de doliu, întrunind mai multe sacrificii deodată pentru ceremonia funebră și înlăturînd tot ce era chinuitor și barbar în obiceiurile pe care le practicau înainte cele mai multe dintre femei (urmează B 10). Epimenides, care a fost mult admirat și căruia i s-au oferit de către atenieni bani mulți și mari onoruri, n-a cerut nimic altceva decît o ramură din măslinul cel sfînt și, luînd-o cu el, a plecat îndărăt.

5. *PLATON Legile* I 642 D /Cretanul Clinias vorbește către străinul din Atena/. Căci poate ai auzit cum că a existat acolo Epimenides, un bărbat cu har divin, o rudă de-a noastră, care venind la voi cu vreo zece ani înainte de războaiele persice a săvîrșit, potrivit cu profeția divină, unele ritualuri sacre, cîte îi poruncise zeul, iar atenienilor care se temeau de expediția persanilor le-a spus că timp de zece ani aceștia nu vor veni, cînd însă se vor ivi, vor fi siliți să se retragă, neizbutind nimic din ce sperau, ci îndurînd mai multe rele decît vor fi săvîrșit. Așadar atunci au intrat strămoșii noștri în legături de ospeție cu voi. [Compară III p. 677 D] Dar tu știi, o Clinias, că ai lăsat deoparte pe prietenul ivit miraculos ieri? — Oare vorbești despre Epimenides? — Da de acesta; căci vă depășea cu mult, pe toți, prin descoperirea

16. Personaj neidentificat.
17. Vezi nota de la pag. 57.

lui, o prietene, pe care Hesiod o profeţise de mult prin cuvinte dar în fapt a împlinit-o el. *PLUTARH, Banchetul înţelepţilor* p 157 D Un cuvînt al lui Solon spune că străinul Epimenides se reţinea de la orice altă hrană şi, luînd în gură puţin din leacul potolitor de foame pe care el însuşi îl pregătea, îşi trecea ziua fără gustare şi prînzire . . . Solon spune că se întreabă dacă Ardalos nu cumva a citit regula de dietă a omului aceluia, a lui Epimenides, consemnată în versurile hesiodice. Căci Hesiod este cel dintîi care a pregătit semînţele acestei hrăni pentru Epimenides şi care l-a făcut să vadă „ce mare bogăţie există în nalbă [18] şi asfodel" [19] (*Lucrări şi zile,* 41). — „Crezi într-adevăr, spuse Periandru, că Hesiod a avut în minte ceva din toate acestea, şi că el n-a făcut întotdeauna elogiul sobrietăţii, ci doar ne-a îndemnat să folosim cele mai simple feluri de mîncare ca fiind cele mai plăcute? Căci e plăcută la gust nalba şi e dulce floarea de asfodel. Cît despre cele potolitoare de foame, aflu că sînt mai degrabă leacuri decît hrană şi că au în ele miere şi brînză ca ale barbarilor".

6. *TEOFRAST Historia plantarum* VII 12, 1 Sînt comestibile . . . atît rădăcina asfodelului cît şi cea a cepei de mare, însă nu a oricăreia, ci a celei aşa-zise a lui Epimenides, sau cu numele căpătat de la folosinţa ei. [Comp. *Caractere* 16, 13]. Chemînd preotesele, el /Superstiţiosul n. tr./ cere să fie purificat cu ceapă de mare sau cu un hoit de căţel, purtaţi în cerc în jurul său [20].

6 a. *APULEIUS Apologia* 27 Cei care cercetează cu mai multă curiozitate rînduirea providenţială a lumii, consacrîndu-se mai stăruitor zeilor, sînt numiţi în chip obişnuit magi, de parcă ar şti să facă ei înşişi cele ce bănuesc ei că se fac; aşa au fost odinioară Epimenides şi Orfeu, Pitagora şi Ostanes; iar de aceeaşi natură au fost socotite purificările lui Epimenides, daimonionul lui Socrate şi Binele lui Platon.

7. *CLEMENS PROTREPTICUS* 2, 26 din *Despre zei,* de Poseidonios/ Epimenides anticul a înălţat altare, la Atena, pentru Hybris şi Anaidea.

8. *PAUSANIAS* I, 14, 4 În faţa templului acestuia /Eleusinion, la Atena/ unde se află de asemenea statuia lui Triptolem,

---

18. Pentru μαλάχη (lat. malva).

19. Asfodelul era adus ca ofrandă pe morminte. Vezi Homer Od. XI, 539, unde e vorba de cîmpia presărată cu asfodel din infern.

20. Spre a forma un cerc magic în care nenorocirea nu poate pătrunde.

există statuia înaramă a unei vaci care pare dusă spre sacrificiu. Este făcut și Epimenides din Cnossos, stînd jos, cel despre care se spune că mergînd la cîmp a adormit într-o peșteră. Somnul nu l-ar fi părăsit mai înainte ca el să fi dormit 40 de ani. După aceea a compus poeme și a purificat cetăți, între altele și Atena. *SERVIUS Georgice* 1, 19 Tînărul născocitor al plugului încovoiat ... sau Epimenides, care mai tîrziu a fost numit Buzyges, potrivit relatării lui Aristotel /fr. 386 ed. Rose). *HESYCHIOS Buzyges :* erou atic, cel care primul a înjugat boul la plug. Se numea însă Epimenides [21].

B. **Fragmente**

Scrierea despre zei sau oracole a lui Epimenides. Creticele.

1. *PAVEL, Epistola către Tit* I, 12 Unul dintre ei /dintre cretani/, un profet mai deosebit de-al lor, a spus:

„Cretanii, veșnic mincinoși, fiare crude, pîntece lenește". *CLEMENS, Stromata* I 59 Al șaptelea /înțelept/ unii spun că ar fi Periandru corintianul, alții Anacharsis scitul, alții că e Epimenides cretanul, de care amintește apostolul Pavel în epistola către Tit /urmează citat/. *HIERONYMUS Comentarii la epistola către Tit* VII 606 Migne. Se spune însă că acest mic vers s-ar găsi în *Oracolele* lui Epimenides, poetul cretan ... În sfîrșit însăși cartea *Oracolelor* este desemnată dinainte, cu titlul ei. [*Comp. epistola 70* unde adaugă, după Diels]: ... al cărui hemistih epic Callimah l-a pus în joc mai tîrziu: „Cretanii mint totdeauna; căci au construit chiar mormîntul, o stăpîne, pentru tine, dar tu nu te stingi, căci ești veșnic". *MAXIMOS DIN TYR* c. 38 A venit la Atena și un alt bărbat cretan, pe nume Epimenides. Nici acesta nu putea fi numit dascăl adevărat, dar era foarte iscusit în cele divine, așa încît prin jertfele făcute a mîntuit cetatea Atenei, ce suferea de ciumă

21. În afara titlului de născocitor al jugului, Buzyges era socotit drept unul din primii legislatori. Se pare că a interzis uciderea boilor și taurilor datorită faptului că puteau fi folosiți în agricultură.

și desbinare. Era iscusit în acestea, fără de învățătură, deoarece istorisea că avusese drept dascăl un somn îndelungat, precum și un vis. *c 10.* A sosit cîndva la Atena un bărbat din Creta, pe nume Epimenides, aducînd cu el o legendă care, astfel înfățișată, e anevoie de crezut: căzînd în miez de zi într-un somn adînc, pe timp de mai mulți ani, în peștera lui Zeus Diktaios, el însuși spunea că avusese parte de un vis, în care i s-au ivit zeii și glasurile zeiești și Adevărul și Dreptatea.

2. *AELIANUS, De natura animalium,* XII 7 Și totuși se spune că chiar leul din Nemeea a căzut din lună. Versurile lui Epimenides grăiesc astfel:

Căci și eu [22] sînt vlăstar al Lunii cu părul cel mîndru
Care, cutremurată, leul zvîrli de pe sine,
Îl sugrumă în Nemeea, la voia prea nobilei Hera
/Forța divină-l înfrînse, puterea cea heracleeană/ [23]

HERODOROS La Tatian 28 Cum să nu fie lucru nătîng să dai crezare cărților lui Herodoros cu privire la legenda lui Heracles, care proclamau că /luna/ ar fi lăsat să cadă de sus pe pămînt leul pe care l-a ucis Heracles?

3. *ARISTOTEL Politica* A 2. 1252 b 13 Comunitatea așadar, cea alcătuită din fire în vederea vieții de fiecare zi, este chiar cea a membrilor familiei, pe care Harondas îi numește „cei din jurul aceleiași mese" iar Epimenides cretanul „cei din jurul aceluiași fum [24]"

4. — *Retorica III* 17. 1418 a 21 A vorbi în fața poporului este în chip firesc mai greu decît a judeca, deoarece poartă asupra viitorului. Acel lucru [judecata] este despre ceva trecut, cunoscut dinainte profeților, cum spune Epimenides cretanul.[25] Căci

---

22. Probabil Musaios e cel care vorbește aici.
23. Întregit de Diels pe baza lui Hesiod, *Teogonia* 332.
24. Membrii oikos-ului erau numiți de Epimenides ὁμόκαποι („cei care mănîncă la aceeași masă" sau, după altă lectură, ὁμόκαπνοι („cei care respiră același fum"). Vezi J.P. Vernant, *op. cit.*, p. 115 și 298.
25. La Epimenides știința divinatorie este în întregime „retrospectivă": ea poartă asupra greșelilor vechi, rămase necunoscute pe care le revelează și a căror întinare o înlătură prin rituri de purificare. Cf. J.P. Vernant *op. cit.*, p. 67.

acela [Epimenides] nu dădea oracole despre cele ce urmau să fie, ci despre cele trecute dar încă nescoase la lumină.

5. *DAMASCIUS* 124 I 320, 17 R /*Eudem fr.* 116/ Epimenides presupunea două principii prime, Aerul și Noaptea..., din care s-a născut Tartarul, după părerea mea, cel de al treilea principiu, ca un amestec alcătuit din cele două, de la care se trag cei doi titani (denumind astfel mijlocia inteligibilă deoarece „tinde" spre amîndouă, atît spre înălțime, cît și spre extremitate), iar din împerecherea acestora se naște un ou... de unde din nou s-a ivit o altă seminție.[26] *PHILODEM De pietate* 47 a, 2 În versurile /puse pe seama, după Diels/ lui Epimenides toate lucrurile ar fi fost alcătuite de Aer și Noapte, așa cum afirmă și Homer cînd arată că Oceanul a dat naștere zeilor din Thetis, spunînd: „Okeanos obîrșie a zeilor și maica Thetis" (*II*, XIV, 201); un altul socotește drept părinte pe Cronos dimpreună cu Rhea, alții în sfîrșit că Zeus și Hera sînt tatăl și mama zeilor.

6. *PAUSANIAS* VIII 18, 2 Epimenides cretanul a făcut și el ca Styx să fie fiica Oceanului, dar ea nu ar fi fost cununată cu Pallas, ci a născut pe Echidna din Peiras, oricine ar fi Peiras.

7. *PHILODEM De pietate* 46 b 7 Harpiile, care sînt zeițe, /au fost alungate/ de copiii lui Boreas [27]... 18 iar Epimenides spune că sînt odrasle ale lui Okeanos și Gea, și că au fost ucise/?/în ținutul Rhegion/? Diels/.

8. — — 61 b 1 S-a spus că Typhon s-a răzvrătit împotriva domniei lui Zeus, așa cum afirmă Eschil în *Prometeu* [28], Acusilaos, Empedocle și mulți alții. Însă la Epimenides, în clipa în care Typhon se avîntă împotriva palatului pe cînd Zeus dormea și înfrînge rezistența paznicilor, pătrunzînd înăuntru, Zeus sare în ajutor și, văzînd palatul asaltat, îl ucide pe acela, după cîte se spune, cu fulgerul.

---

26. Dacă putem fi siguri că Teogonia lui Hesiod a precedat filozofii milesieni, în schimb, atunci cînd e vorba de cosmogoniile orfice sau de teogonia lui Epimenides e greu de spus dacă ele au influențat pe milesieni sau dacă dimpotrivă le datorează ceva. E părerea lui Guthrie, *op. cit.*, p. 39. După Kirk și Raven, asemenea cosmogonii aparțin epocii elenistice tîrzii.

27. A se vedea Indice.

28. Vs. 351 și urm.

9. — — 92,24 De asemenea Harpiile păzesc merele, spune Acusilaos, iar Epimenides, confirmînd aceasta, adaugă că ele ar fi Hesperidele.

10. *PLUTARH Solon* 12 Dar cel mai de seamă lucru este că, inițiind în mistere și sanctificînd cetatea [29] prin expiații, purificări și ctitorii, /Epimenides/ o făcu supusă dreptății și mai deschisă către buna înțelegere. Totuși se spune că, văzînd Munichia [30] și cercetînd-o îndelung, ar fi exclamat către cei de față: cît de orb este omul în ce privește viitorul. „Căci atenienii ar roade-o cu proprii lor dinți, dacă ar prevedea ce năpastă va aduce colina aceasta cetății".

11. — *De defectu oraculorum* 1 p 409 Există legenda că niște vulturi sau lebede... purtați de la extremitățile pămîntului spre mijlocul lui, ar fi căzut într-un același loc din Pytho [Delfi], în jurul așa-numitului ombilic. Mai tîrziu în timp, /se spune că/ Epimenides din Phaistos, respingînd mitul în ce privește divinitatea și acceptînd un oracol nelămurit și îndoielnic, ar fi compus versul.

Nici în mijlocul pămîntului nu-i vreun semn, nici în mare,
Și dacă este vreunul, zeii îl văd, iar nu omul.

12. *SCHOLII LA APOLLONIOS DIN RHODOS* II 1122 Despre aceștia /fiii lui Phryxos, după Diels/ Herodoros spune că se trag din Chalkiope, fiica lui Aietes, pe cînd Acusilaos și Hesiod în *Marile dimineți*, spun că ar fi din Iophosse a lui Aietes. Iar acesta arată că ei sînt patru: Argos, Phrontis, Melas și Kytisoros. Epimenides adaugă un al cincilea, pe Presbon.

13. *SCHOLII LA APOLLONIOS DIN RHODOS* III 242 Epimenides afirmă că Aietes e după naștere corintian și că mama lui este Ephyra.

14. — IV 57 După Epimenides însă, acesta [Endymion] petrecîndu-și timpul pe lîngă zei, s-a îndrăgostit de Hera. Dat fiind că Zeus s-a mîniat pe el, tînărul i-a cerut să-l adoarmă pentru totdeauna.

---

29. Atena.

30. A se vedea Aristotel, *Constituția Atenei*, *C* 19. Vezi și nota 9 de la pag. 58.

15. *SCHOLII LA EURIPIDE, Fenicienele,* 13 Epimenides spune că el /Laios/ s-a cununat cu Euricleea, odrasla lui Ekphas, din care ar proveni Oedip.

16. — *RHESOS* 36 După Epimenides, din Callisto și Zeus s-au născut pruncii Pan și Arkas, gemeni. *SCHOLII LA TEOCRIT.* I 3 În poemele sale, Epimenides /spune că/ gemenii Pan și Arkas sînt din Zeus și Callisto.

17. *SCHOLII LA PINDAR Olimpica* I 127 [Numele celor 13 pețitori uciși de Oinomaos]. Numărul acesta de pețitori uciși îl confirmă prin mărturia lui atît Hesiod cît și Epimenides.

18. — — VII 24 Herofilos spune că Rhodos este fiica lui Poseidon și a Afroditei, pe cînd Epimenides o face neam din Okeanos, de la ea trăgîndu-se numele cetății.

19. *SCHOLII LA SOFOCLE, Oedip la Colonos,* vs. 42 Epimenides spune că Eumenidele sînt fiicele lui Cronos:

Afrodita cu părul de aur din Zeus se trage,
Moirele-eterne și ele, ca și schimbătoarele-Erinii.

CRETICE

20. *DIODOR DIN SICILIA* V, 80 Că aceia care au scris Despre *cele din Creta* sînt în dezacord între ei, nu trebuie să ne mire, de vreme ce e vorba despre lucruri care nu sînt recunoscute de toți; acelora ce spun lucruri mai demne de crezare și care inspiră o deosebită încredere, noi le-am dat urmare, ținînd seama de ce spun Epimenides, cercetătorul celor divine, sau Dosiadas, Sosicrates și Laosthenidas.

21. *ARATOS* 163. 164

Capra cea sfîntă, despre care se spune că i-a dat lui Zeus
să sugă.
Profeții o numesc pe ea Capra lui Zeus, cea din cotul
constelației Vizitiului.

22. — 30

Atunci acelea /Kynosura și Helike, Diels/ urcară în
sus către cer de la Creta,
la dorința lui Zeus cel puternic pe care, prunc fiind,
îl sălășluiseră și-l hrăniseră, într-o peșteră lîngă
muntele Ida

cu dikton-ul înmiresmat, pe vremea cînd cureții dictaici l-au amăgit pe Cronos un an întreg.

23. *SCHOLII LA ARATOS* 46 Există un mit cretan cu privire la „dragon" istorisind că, pe cînd Cronos era gata să-și facă apariția, Zeus, cuprins de temeri, se prefăcu în dragon iar pe doicile sale le prefăcu în urși, astfel că, reușind să-l înșele pe părintele său[31], făcu mai tîrziu, după ce luase stăpînirea lumii, să se înveșnicească prin cercul arctic (prin Ursă) ceea ce i se întîmplase lui și doicilor.

24. *ERATOSTHENES Catasterismi* 27 Aigokeros. Acesta este la chip asemenea cu Aigipan [cu Pan țapul?]; căci s-a născut din el. În partea de jos este animal iar pe cap are coarne. A fost slăvit, ca fiind frate de lapte al lui Zeus, așa cum povestește Epimenides în *Creticele* sale arătînd că pe Ida îi dăduse sprijinul său lui Zeus, cînd acesta se războise cu titanii. (Aigokeros) se pare că a găsit scoica cu ajutorul căreia i-a chemat sub arme pe aliați, scoică numită „panică", din pricina ecoului ei, ceea ce a pus pe fugă pe titani. Cînd Zeus a luat domnia, l-a așezat pe Aigokeros printre aștri, dimpreună cu muma lui, Capra. Prin faptul că scoica se găsește în mare, el are adăugat semnul cozii peștelui.

25.— 5 *(Marc.)* (Despre Coroană) Aceasta /coroana/ se spune că ar fi a Ariadnei, lucru pe care îl afirmă autorul *Creticelor*, arătînd că, atunci cînd Dionysos a venit la Minos cu gîndul s-o cucerească /pe Ariadna?/, el i-a oferit darul acesta, prin care Ariadna să fie amăgită. Se spune că este o operă lucrată de Hefaistos din aur înflăcărat și din pietre indiene... Mai tîrziu [coroana] a fost rînduită printre aștri.

FALSIFICĂRI TÎRZII

26. *LAURENTIUS LYDUS De mensibus* IV 17 Discipolii lui Epimenides au închipuit într-un mit pe Dioscuri ca fiind bărbat și femeie, pe primul numindu-l *veșnic*, întocmai monadei, pe cealaltă *natură*, ca fiind dyadă. Căci într-adevăr din monadă și dyadă se zămislea orice număr generator de viață și suflet.

---

31. Cronos.

II. POEZIA ASTROLOGICĂ A SECOLULUI AL VI-lea

4. HESIOD

NOTĂ DESPRE HESIOD

Este vorba de cunoscutul autor al *Teogoniei* ca și al operei *Lucrări și zile*. Antichitatea i-a atribuit și alte opere, pe care însă istoricii nu le-au putut recunoaște drept autentice. Printre acestea, se găsește o *Astronomie*, din care sînt citatele de mai jos, sau la care se referă autorii respectivi.

A. Scrieri

1. *PHILIPPOS Epinomis* 990 A E necesar ca adevăratul astronom să fie cît se poate de învățat, nu în felul celui ce vorbește despre aștri ca Hesiod și al celor de acest soi, considerînd doar apusuri și răsărituri, ci etc.

2. *CALLIMACHOS Epigrama* 27
E atît poezia lui Hesiod cît și felul lui de a scrie.
Nu pe ultimul dintre aezi l-a urmat poetul solian[1] ci,
aș cuteza să spun că s-a modelat după tot ce a fost mai ales
în poezia epică. Slavă vouă, rostiri iscusite,
rodul veghei încordate a poetului Aratos.

3. *PLUTARH De Pythiae oraculis*, 18. 402 F... Eudoxos, Hesiod și Thales fiind cei care au scris mai întîi în versuri.

1. Din Soloi, adică Aratos.

B. Fragmente

„Știința despre aștri" a lui Hesiod

1. *ATHENAIOS* XI 491 C D /După Asclepiades din Myrlea, cf. Diels/. Iar cel care a alcătuit *Știința despre Aștri*, atribuită lui Hesiod, spune că Peleiadele [2] acestea sînt veșnice:
Cele pe care muritorii le numesc Peleiade.

2. /178/ — — Și din nou:
Se scufundă iernaticele Peleiade.

3. /179/ — — Și din nou:
Atunci se ascund Peleiadele.

4. *PLINIUS Naturalis Historia* XVIII 213 Hesiod (căci sub numele său există de asemenea o *Știință a aștrilor*) a transmis învățătura cum că apusul matinal al Pleiadelor are loc atunci cînd se produce echinoxul de toamnă, Thales la 25 zile după echinox.

5. *SCHOLII LA ARATOS* 172 (2—4 idem 254 Hesiod, în cartea sa despre aștri). Într-adevăr Hesiod spune despre ele /Hyadele, după Diels/:

... fecioare asemenea Charitelor,
Phaisyle ca și Coronis, frumos încununata Cleeia,
Phaio cea încîntătoare, Eudora cu lungu-i peplu,
Toate numite Hyade de-a pămîntenilor gintă.

6. */ERATOSTHENES/ Catasterismi 1.* (Despre marea Ursă). Hesiod spune că aceasta, fiică a lui Lycaon, ar locui în Arcadia și că a fost aleasă împreună cu Artemis să îndrume animalele sălbatice din munți. Sedusă fiind de Zeus, s-a ascuns de zeiță. Dar a fost regăsită mai tîrziu, pe cînd era în pragul nașterii, fiind văzută îmbăindu-se. Atunci zeița, mîniindu-se, a prefăcut-o într-un animal sălbatic; și astfel aceasta a dat naștere unui urs ce a devenit așa-numita arkadă [ursă]. Aflîndu-se în pădure, a fost

---

2. Pentru pleiade.

vînată de niște păstori și dată lui Lycaon, împreună cu puișorul ei. După cîtva timp a găsit de cuviință să intre într-un sanctuar al lui Zeus, din necunoașterea datinei. Urmărită fiind de propriul ei fiu ca și de arcadieni și pe punctul de a fi ucisă din pricina sacrilegiului amintit, Zeus o feri de ei, luînd-o pe sus, în amintirea întovărășirii cu ea, și-o așeză printre aștri. O numi Ursă, din pricina întîmplării nefericite de care avusese parte. *Coment. la ARATOS Suppl.* 8 Despre aceasta /Bootes, după Diels,/ se spune că de fapt e Arkas, cel născut din Callisto și Zeus. Locuia în jurul Lykaionului. După ce Zeus a sedus-o /pe aceea/, Lycaon, fără nici o prefăcătorie, l-a poftit ca oaspete, cum spune Hesiod, și a pus pe masă puiul de urs tăiat în bucăți [*APOLLODOROS Biblioteca* III] Eumelos și alți cîțiva spun că Lycaon a avut drept fiică și pe Callisto. Hesiod afirmă într-adevăr că ea este una dintre nimfe, pe cînd Asios spune că e a lui Nykteus iar Ferekyde a lui Keteus.

7. /*ERATOSTHENES*/ *Catasterismi* 32 (Despre Orion). Hesiod spune că acesta se trage din Euryale fiica lui Minos și din Poseidon, precum și că i s-a făcut darul de-a putea păși peste valuri ca pe pămînt. Ducîndu-se la Chios și amețindu-se cu băutură, a siluit pe Merope, fiica lui Oinopion, care, aflînd de fapta săvîrșită și neîndurînd jignirea, l-a orbit și l-a izgonit din ținutul său. Atunci Orion a mers către Lemnos, rătăcind, și a întîlnit pe Hefaistos care, îndurîndu-se de el, i-a dat pe Kedalion, sclavul său, spre a-l călăuzi. Luîndu-l pe acesta, l-a purtat pe umeri ca să-i arate drumul. În drum spre răsărit, întîlnind pe Helios, pare să se însănătoșească, astfel că merge din nou la Oinopion spre a se răzbuna asupră-i. Acesta însă fusese ascuns de către concetățenii săi sub pămînt. Pierzînd nădejdea să-l găsească pe cel căutat, se întoarse în Creta și întreprinse să istorisească despre isprăvile vînătorilor lui Artemis, de față fiind și Leto, ba păru chiar a se fi lăudat că poate doborî orice sălbăticiune ivită pe pămînt. Deoarece Gea se mînie împotrivă-i, trimise asupră-i un scorpion uriaș, care-i aduse moartea prin rana pe care i-o făcu acul. Datorită destoiniciei sale, Zeus l-a așezat în rîndul aștrilor, cinstit fiind de Artemis și Leto; de asemenea animalul sălbatic amintește de existența și de isprava lui.

8. *DIODOR DIN SICILIA* IV 85,4 /Strîmtoarea Messinei, după Diels/. Unii spun că, în urma unor mari cutremure, istmul continentului s-a prăbușit, făcînd să se iveasca brațul de mare prin separarea continentului de insulă. Poetul Hesiod însă afirmă dimpotrivă că, din cauza revărsării mării, Orion a înălțat promontoriul așezat la Peloris, înjghebînd astfel teritoriul consacrat lui Poseidon, care este cinstit de către localnici în chip deosebit. După ce a săvîrșit acestea, s-a strămutat în Eubeea și a locuit acolo. Spre slava sa, este rînduit printre aștrii cerești, avînd parte de o amintire veșnică.

5. **PHOKOS** (A se vedea indicele)

6. CLEOSTRATOS

NOTĂ DESPRE CLEOSTRATOS DIN TENEDOS

Este un astronom din a doua jumătate a sec. al VI-lea. Opera care i se atribuie e un poem astronomic în hexametri, intitulat probabil *Astrologia*, dacă nu e vorba de un titlu dat mai tîrziu. Din opera aceasta n-au rămas decît două versuri, care nici ele nu par destul de clare istoricilor.

I se recunoaşte lui Cleostratos meritul de a fi identificat cel dintîi zodiacul şi de a fi dat nume constelaţiilor lui, în particular Berbecelui, Săgetătorului şi Capricornului. În calitate de astronom el era desigur, laolaltă cu ceilalţi astronomi greci, influenţat de ştiinţa babiloniană şi tributar Culegerilor de observaţii astronomice făcute în Babilon.

A. Viaţă şi crieri

1. *TEOFRAST De signis* 4 Aşa se face că s-au ivit unii astronomi buni, în diferite părţi, precum Matriketas în Methymna, ce se trăgea din Lepetymnos, Cleostratos în oraşul Tenedos aflat în Ida, precum şi Phaeinos în Atena, din Lykabettos, care deţinea cunoştinţe despre solstiţii şi pe baza învăţăturii căruia Meton a pus în rînduială anul ce lipsea celor 20 de ani. Phaeinos era metec în Atena, pe cînd Meton era atenian.

2. *SCYLAX* 95 Spre părţile acelea se află insula Tenedos şi un port, din care se trăgea Cleostratos astronomul.

3. *ARATOS* V 2,5 Căci mulți alții au scris lucrări despre fenomenele naturii, precum Cleostratos, Smynthes, Alexandru din Etolia etc.

3.a. *CATALOGUS ASTRON.* Cleostratos din Tenedos.

4. *ATHENAIOS* VII 278 A În schimb Archestratos Opsodaidalos în scrierea *Despre mîncăruri* (căci așa spune Lycophron, în *Despre comedie,* că se intitulează scrierea, după cum lucrarea lui Cleostratos din Tenedos este intitulată *Astronomia*) etc.

B. **Astronomia lui Cleostratos**

1. *SCHOLII LA EURIPIDE Rhesos* vs. 528 Astfel Parmeniscos spune că se numesc „semne prime" cele dintîi părți ale scorpionului, datorită faptului că și cei vechi le numeau așa, în măsura în care Bootes începe să se scufunde o dată cu ele. Cleostratos, anticul din Tenedos, astronom de felul său, scrie astfel următoarele versuri:

Cînd însă rămîne cea de-a treia zi peste cele optzeci [1]
(Arktophylax [2] luminînd, atunci cu adevărat primele stele) [3]
Cele ale scorpionului cad în mare odată cu ivirea zorilor.[4]

2. *PLINIUS Naturalis Historia* II 31 Tradiția spune că semnele din el /din zodiac, după Diels/ le-a înțeles Cleostratos, și cele dintîi semnul Berbecelui și al Săgetătorului.

3. *HYGINUS Astronomica* II 13 Se spune că Cleostrat din Tenedos cel dintîi dintre păgîni ar fi dat indicații despre aștri.

---

1. Adică a 83-a zi
2. Numele de Arktophylax, care cuprinde întregul tablou de stele, este format din Arkturos în scop didactic și anume cu siguranță de vreun profesor înainte de Aratos. (După Diels).
3. Întregirea din paranteze aparține lui Diels.
4. Cînd Bootes cu răsăritul său tîrziu zăbovește pe cerul nocturn 83 de zile, atunci începutul scorpionului apune în zorii zilei odată cu primele stele din Bootes. Cf. Capelle, *Die Vorsokratiker,* Berlin, 1961 p. 61.

4. *CENSORINUS* 18,5 Obișnuit se crede că această perioadă de opt ani a fost instituită de către Eudoxos din Cnidos, totuși se spune că primul ar fi rînduit-o Cleostratos din Tenedos și după el, într-un fel diferit, alții, care au pus în joc perioadele lor de opt ani prin intercalarea variată a lunilor, așa cum au făcut Harpalus, Nauteles, Menestratos și alții.

III. POEZIA COSMOLOGICĂ ŞI GNOMICA TIMPURIE

7. FEREKYDE DIN SYROS

NOTĂ DESPRE FEREKYDE

Numele mitografului, taumaturgului şi teogonistului Ferekyde trebuie reţinut, căci este vorba de presupusul profesor al lui Pitagora. Cu el aşadar, legătura dintre viziunea cosmogonică şi construcţia raţională ar putea fi făcută de-a dreptul.

Istoricii arată că trăia în sec. al VI-lea — deci nu trebuie confundat cu genealogistul atenian din sec. al V-lea — unii făcîndu-l contemporan cu cei 7 înţelepţi (a căror înflorire este aşezată în anii 585, cînd are loc eclipsa prevăzută de Thales), alţii cu Cyrus, către a 59-a olimpiadă (544—541). În ultima ipoteză, ar fi un contemporan mai tînăr al lui Anaximandru (v. Kirk şi Raven, *The Presocratic philosophy*, Cambridge 1963, p. 48 urm.) şi în orice caz vîrsta i s-ar potrivi cu tradiţia ce face pe Pitagora să-l îngroape.

La rîndul său, după Diogenes Laertios, a avut drept dascăl pe Pithacos şi se pare că ar fi citit cu deosebit interes cărţile tainice ale fenicienilor. Că ar fi dat cel dintîi învăţătura despre metempsihoză n-ar fi de mirare pentru un dascăl al lui Pitagora, după cum e interesant de văzut că şi Ferekyde posedă o concepţie despre număr, adică o temă ce va face gloria elevului său.

Ca principală lucrare i se atribuie *Încincita Genune*, cu o semnificaţie enigmatică, din care s-au păstrat doar cîteva citate. După unii istorici, cele cinci zone sau realităţi diferite ar fi elementele: pămînt, apă, aer, foc şi eter; după alţii, ar fi divinităţile de frunte ale Olimpului. Este primul autor de teogonii cunoscut mai bine, după Hesiod. Potrivit unor istorici, Ferekyde pare a fi cunoscut doctrina lui Thales şi ar fi încercat să facă o apropiere între Hesiod şi Thales.

C.N.

A. Viață și scrieri

1. *DIOGENES Laertios* I 116 urm. Ferekyde din Syros, fiul lui Babys, după cîte spune Alexandru în *Diadohii* [„Succesiunea filozofilor", fr.139,p.240] a fost elevul lui Pittacos. Theopomp afirmă despre el că ar fi scris cel dintîi cu privire la natura și < originea > [1] zeilor. Se povestesc multe și minunate asupră-i, între altele că, plimbîndu-se de-a lungul coastei Samosului și văzînd o navă ce pornea sub un vînt prielnic, ar fi spus că nu peste mult avea să se scufunde; și într-adevăr s-a scufundat sub ochii săi. De asemenea, bînd apă scoasă dintr-o fîntînă, a profețit că peste două zile va avea loc un cutremur, și așa s-a întîmplat. Mergînd din Olimpia la Messene și-a sfătuit gazda, pe Perilaos, să plece din locuință cu toți ai casei; dar acela nu i-a dat crezare, iar Messene a căzut în robie. (117) Lacedemonienilor le-ar fi spus să nu cinstească aurul și nici argintul, după cîte afirmă Theopomp în *Mirabilia*. Se trece pe socoteala sa visul în legătură cu Heracle care, chiar în noaptea aceea, ar fi îndemnat pe regi să dea ascultare lui Ferekyde. Dar unii pun acestea în legătură cu Pitagora.

Pe de altă parte, Hermippos spune că, atunci cînd s-a încins un război între efesieni și magnesieni, /Ferekyde/, dorind ca Efesienii să învingă, a întrebat pe un trecător, de unde era, iar cînd acesta i-a răspuns că e din Efes, i-a spus: „Trage-mă după tine de picioare și pune-mă în ținutul magnesienilor, vestind apoi concetățenilor tăi ca, după victoria lor, să mă îngroape acolo și adăugînd că Ferekyde te-a însărcinat să spui acestea". Omul le-a dus înștiințarea; iar în ziua următoare ei, dînd năvală, au înfrînt pe magnesieni și apoi l-au înmormîntat, acolo, cu mare cinste, pe Ferekyde cel strămutat. Mai spun unii că, mergînd la Delfi, s-a avîntat în gol de pe muntele Corykion. Aristoxenos ne afirmă asupră-i, în scrierea sa *Despre Pitagora și învățăceii lui*, că îmbolnăvindu-se, a fost înmormîntat de Pitagora la Delos. Alții însă spun că și-a sfîrșit viața năpădit de păduchi [2]; iar cînd a venit la el Pitagora și l-a întrebat cum se mai simțea, el, trecîndu-

---

1. /Originea/ este completat de H. Gomperz și acceptat de Diels. Kirk și Raven (*op. cit.*, p. 50) spun că afirmația lui Theopomp înseamnă probabil că Ferekyde e primul care să fi scris în proză despre zei, după Hesiod și ceilalți.

2. Un asemenea „legendar" chip de a muri e pus în joc de Diogene și cu privire la alți filozofi. Vezi și comentarul lui O. Apelt la Diogenes Laertios, Leipzig, 1921, Vol. I p. 312.

și degetul prin încheietura ușii [3], a spus: „Pielea mea ți-o arată." Interpreții au dat expresiei un sens rău, pe cînd alții se înșelă asupră-i, punînd-o în joc în sens bun. (119) El afirma că zeii ar denumi masa „thyoros"[4].

Andron, efesianul, spune că au existat doi Ferekyde din Syros, unul astronom, altul cercetător al celor divine, fiu al lui Babys, pe lîngă care ar fi învățat și Pitagora. Eratosthenes însă spune că ei sînt unul, iar un altul e alcătuitorul de genealogii din Atena.

S-a păstrat de asemenea de la syrian o carte scrisă de el, care începe astfel: „Zas [5] și Chronos.... pămîntul" /fig. 1/. În continuare s-a mai păstrat cadranul solar, în insula Syros.

(121) S-a născut în timpul celei de-a 59-a olimpiade (544—41).

1a. *EUSEBIUS Chronica* la Ol.59 Ferekyde e socotit un strălucit istoric.

2. *SUIDAS* Ferekyde din Syros, fiul lui Babys (Syros este o insulă a Cicladelor, lîngă Delos). S-a născut pe timpul lui Alyattes, regele lidienilor, încît e contemporan cu cei șapte înțelepți, și s-a stins din viață în jurul celei de-a 45-a olimpiade /600—597/. Se spune că Pitagora ar fi fost instruit de el, totuși Ferekyde în ce-l privește nu a avut dascăl, ci s-a străduit el însuși să se instruiască, procurîndu-și cărțile secrete ale fenicienilor. Mai întîi ar fi dat la iveală o scriere în proză, după relatările unora, pe cînd alții o trec pe seama lui Cadmos din Milet. El cel dintîi a dat învățătura despre metempsihoză. Și-a însușit părerile lui Thales. S-a săvîrșit din viață nimicit fiind de mulțime.

Toate cîte le-a scris sînt: *Cele șapte ascunzișuri* [6] sau *Amestecul divin* ori *Theogonia* precum și o *Scriere despre zei*, în zece cărți, cuprinzînd nașterea și progenitura zeilor.

---

3. „Durch die Türspalte", la Apelt.

4. Pentru τράπεζα cf. Liddell-Scott. A. Frenkian propune redarea termenului prin "jertfelnic" (*op. cit.*, p 535). P. Chantraine, *Dictionnaire Etymologique* tome II, 1970, traduce θυωρός cu „masă de sacrificiu" cf. Hesychios. Kirk și Raven dau: Watcher over offerings.

5. Zeus e denumit Zas de Ferekyde, poate, pentru a exprima intensitatea puterii. Cf. J. P. Vernant, *Les origines de la pensée grecque*, PUF 1969 p. 111. După Kirk și Raven *op. cit.*, p. 55, Zas n-ar veni etimologic de la Zeus.

6. Lumea constă din cinci spații (Πεντέμυχος) ori șapte (Ἑπτάμυχος) și în fiecare se formează zei, afirmă H. Fränkel, *Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums*, Munich 1962, p. 281. S-a discutat atît asupra naturii cît și a numă-

Ferekyde din Atena (mai bătrîn decît cel din Syros, despre care se spune că a compus Orficele) a scris *Autohtonii* (este vorba de istoriile vechi ale Aticei) în zece cărți,[7], o scriere exhortativă în versuri. Porfir, însă, nu admite despre cel dintîi că ar fi fost mai în vîrstă, ci doar că e privit drept creatorul operii aceleia.

Hecataios ... cel dintîi a dat la iveală o cronică istorică în proză, în timp ce o operă a dat Ferekyde. Căci lucrările lui Acusilaos nu sînt adevărate.

3. *STRABON*, p. 487 Este Syros —, după cei ce lungesc prima silabă — orașul de unde se trăgea Ferekyde, fiul lui Babys. Cel din Atena e mai tînăr decît el.

4. *DIODOR DIN SICILIA* X 3,4 [Din Aristoxenos]. Se relatează că Pitagora, aflînd despre Ferekyde, învățătorul său stabilit în Delos, că este bolnav și în pragul sfîrșitului, s-a dus cu corabia din Italia la Delos. Aci, îngrijindu-l pe bătrîn cîtăva vreme, a depus toate strădaniile spre a-l mîntui de boală, iar cînd Ferekyde a fost doborît de bătrînețe și de răstimpul lung al bolii, l-a îngropat ca pe o rudă apropiată și, după ce a îndeplinit cu evlavie obiceiurile întocmai unui fiu față de părinte, s-a întors în Italia. *PORFIR, Vita Pythagorae* 56. Căci Ferekyde și-a dat sfîrșitul nainte de înfrîngerea Samosului.

5. *CICERO Tusculane* I 16, 38 Cred într-adevăr că și alții de-a lungul secolelor /au dat această învățătură/, însă cît privește scrierile existente, Ferekyde din Syros a spus cel dintîi că sufletele oamenilor sînt nemuritoare, el, anticul de bună seamă, căci a trăit pe timpul cînd domnea purtătorul meu de nume /Servius Tullius 578—535/. [Din *POSEIDONIOS* ca și *APONIUS În Canticum canticorum*, in Cant. 3,5] În cele anterioare am spus că înțelegem prin „Vă jur, fete din Ierusalim, pe cerboaice, pe gazelele din cîmp" întruchipările filozofiei thalesiene și ferekydiene... cu privire la care Thales a folosit ca denumire și drept început al tuturor lucrurilor apa, în doctrina sa; iar de aci toate cele ce s-au făcut și-ar trage ființa ca fiind făcute din nevăzut și mărime. El a

---

rului acestor μυχοί care au dat titlul cărții. Vezi L. Robin, *La pensée grecque*, Paris 1928, p. 34. După unii interpreți ar fi vorba de cele cinci elemente: eter, foc, aer, apă, pămînt (Preller), după alții ar fi divinități ale Olimpului (Zeller, Conrad, Fränkel).

7. Teologia în zece cărți e probabil o confuzie cu Istoria atică a atenianului Ferekyde, precizează Kirk și Raven *op. cit.*, p. 50.

afirmat însă drept cauză a mișcării apei un spirit dinăuntrul ei; totodată, cu un simț pătrunzător, a descoperit cel dintîi arta geometriei, trecînd chiar drept un creator al tuturor lucrurilor /geometrice/. Despre Ferekyde, la rîndul său, se spune că a dat cel dintîi auditorilor săi învățătura, transmisă prin viu grai, cum că sufletul omului e nemuritor și că ar fi viața corpului, iar pe unul dintre spirite, în ce ne privește, l-a crezut alcătuit din cer, celălalt născut din semințe pămîntești. El a descris, înaintea tuturor celorlalte, firea și originea zeilor. Este vorba de o operă ce se dovedește mult potrivită religiunii noastre, în măsura în care știa că se născuseră în tină, duseseră o viață încă mai întinată, și mai rușinos pieriseră zeii pe care-i proclamă cei ce cultivă idolatria.

6. *PORFIR* din Cartea A a *Cursului despre Filolog* la Eusebiu P.E.X 3,6 Căci Andron a istorisit despre Pitagora filozoful, în *Trepiedul*, cele privitoare la profeții și a relatat că acela, fiind cîndva însetat în Metapont și scoțînd apă dintr-o fîntînă spre a bea, a proorocit că peste două zile va avea loc un cutremur; și a adăugat la acestea și altele, spunînd încontinuare: „Pe toate acestea, istorisite de Andron despre Pitagora, le-a combătut Theopomp, în sensul că, dacă ar fi vorba de Pitagora, poate că și ceilalți ar fi știut-o despre el și ar fi spus: „Aceste cuvinte le-a rostit el însuși". Acum însă schimbarea numelui a făcut vădită înșelăciunea. Într-adevăr lucrurile invocate sînt în ele însele așa, dar Theopomp a schimbat numele. Căci a făcut pe Ferekyde din Syros să povestească asemenea lucruri. Dar nu numai prin nume creează el înșelăciunea, ci și prin schimbarea de loc; într-adevăr, ceea ce este spus de Andron privitor la prevestirea cutremurului în Metapont, Theopomp spune că ar fi fost rostit în Syros, iar în ce privește călătoria pe mare, susține că se referă nu la cea din Megara Siciliei, ci la cea din Samos, iar cucerirea Sybarisului e pusă în locul celei a Messenei. Spre a părea că spune ceva mai neobișnuit, el a adăugat și numele străinului, spunînd că l-ar fi chemat Perilaos". *Maximos din Tyr.* 29,5 Ferekyde a profețit celor din Samos un cutremur.

7. *ARISTOTEL Metafizica* N 4 1091 b 8 Aceia /dintre cercetătorii celor divine/ ce stau pe poziții de mijloc, prin faptul că nu spun totul sub formă de mit, ca Ferekyde și alții, rînduiesc pe primul generator, anume pe Zeus, drept supremul bine, cum fac și magii.

7a. *PLOTIN* V 1.9 Așa încît, dintre cei vechi, cei din imediata apropiere a ucenicilor lui Pitagora, a discipolilor de mai tîrziu,

ca și a lui Ferekyde, socoteau natura ca fiind astfel /anume unul veșnic și inteligibil/. Însă unii dintre ei au tratat lucrurile amănunțit în scrierile lor, alții nu le-au redat în scrieri ci în simple convorbiri, sau au lăsat cu totul de-o parte lucrurile.

8. *DAMASCIUS. De principiis*[8] 124 b După Ferekyde din Syros, Zas /Zeus/ este veșnic, dimpreună cu Chronos[9] și Chtonia,[10] cele trei principii dintîi... În ce privește pe Chronos, el ar fi făcut, din propria lui sămînță,[11] foc, suflare și apă... iar din acestea cinci, separate prin genunile lor, s-a întemeiat o numeroasă altă semințe de zei, așa-numita încincită genune,[12] ceea ce înseamnă poate același lucru cu încincita lume /Vezi B 1/.

9. *PROBUS la Vergiliu*, Bucolica 6,31 Ferekyde consimte și el, dar propune elemente diferite: Zeus, Chtonia și Cronos,[13], cu înțelesul de: foc, pămînt și timp, eterul fiind cel ce stăpînește, pămîntul ceea ce este stăpînit și timpul cel care rînduiește universul. *HERMIAS, Irrisio gentilium philosophorum*, 12 Ferekyde

---

8. Ceea ce știm din cosmogonia lui Ferekyde, cuprinsă în cartea Πεντέμυχος, provine în principal de la Eudem, adică de la un bun izvor peripatetic și dintr-un papir egiptean din sec. III, cu care se acordă un citat al lui Clement Alexandrinul. La începutul lumii e așezată o trinitate: Zas, Chronos și Chtonia.

9. Prin Chronos-ul lui Ferekyde se înțelege de obicei timpul. El însuși indică această semnificație cînd scrie Chronos în loc de Cronos. E totuși greu de admis (afirmă Zeller *op. cit.*, p. 82) ca un gînditor dintr-o antichitate atît de îndepărtată să fi rînduit printre primele principii ale lucrurilor conceptul abstract al timpului. Pentru Robin (*op. cit.*, p. 34) la fel, Chronos nu pare să fie timpul, ci partea inferioară a cerului de unde iau naștere focul, vîntul și apa. Vezi și J. P. Vernant *Les origines* . . . p. 111 și J. Chevalier, *Dict. des symboles*, 1969. Ființă vie și noțiune abstractă deopotrivă, Chronos-ul lui Ferekyde e de regăsit în teogoniile orfice. În teogoniile de tipul acesta, asemănător unei alte figuri mitice, fluviul Okeanos, care înconjură universul, Chronos are aspectul unui șarpe închis în cerc asupra lui însuși, a unui cielu care, înconjurînd lumea, face din cosmos, în ciuda aparențelor de multiplicitate, o sferă unică, eternă. (Raporturile între Okeanos și Chronos sînt bine redate de R. B. Onians, *The origins of european thought about the body, the mind the soul, world, time, and fate*, Cambridge, 1954, p. 427 și urm.)

Pentru Chronos, Wilamowitz a arătat că adevărata lectură e „Cronos" afirmă Kirk și Raven p. 56.

10. Reprezintă puterea adîncurilor pămîntești și a lumii subpămîntene, după H. Fränkel, *op. cit.*, p. 280.

11. Adică a lui Zas. Kirk și Raven, *op. cit.*, p. 57 compară cu sămînța zeului egiptean primitiv Atum Re, sau cu mutilarea lui Uranos, a cărui sămînță e creatoare.

12. Semnificația enigmatică a acestui nume (Pentèmychos) este obiect de dispută. Vezi nota de la pag. 79.

13. Capelle observă ortografierea greșită Cronos în loc de Chronos.

spune că principiile sînt: Zeus, Chtonia și Cronos, Zeus fiind eterul, Chtonia pămîntul iar Cronos timpul. Eterul ar fi principiul activ[14], pămîntul cel pasiv, timpul elementul în care se desfășoară cele ce se petrec. *LYDUS. De mensibus* IV 3 /Zeus este/ soarele însuși, pentru Ferekyde.

10. *SEXTUS EMPIRICUS, Schițele pyrrhoniene*, III 30. Căci Ferekyde din Syros a spus că pămîntul este principiu al tuturor lucrurilor.

11. *MAXIMOS DIN TYR* X p. 174 Ia aminte însă și la poemul syrianului /Ferekyde/, precum și la Zeus, la Chtonia, la Eros într-aceștia, la nașterea lui Ophioneus,[15] la bătălia zeilor /B 4/, ca și la arbore și straie.

12. *PROCLOS. In Timaeum* 23 c I 129, 15 Învățătura lui Platon nu este atît de enigmatică pe cît e cea a lui Ferekyde.

B. **Fragmente**

Scrierea despre zei a lui Ferekyde

1. *DIOGENES LAERTIOS* I 119 Zas și Chronos erau veșnici, precum și Chtonia. Însă Chtoniei i s-a dat numele de Pămînt, întrucît Zas i-ar fi făcut în dar pămîntul. [Comp. *Herodianos* p. 6,15] Căci e Dis, Zen, Den și Zas la Ferekyde, după inflexiunea proprie.

1.a. *ACHILLES Introductio in Aratum 3* Pe de altă parte Thales din Milet și Ferekyde din Syros stabilesc drept principiu al tuturor apa, pe care Ferekyde o numește și Chaos, luînd aceasta, după cîte e probabil, de la Hesiod /*Th.*116/ care spune: „Într-adevăr mai întîi s-a născut Chaosul".

2. *Papyrus grec GRENFELL-HUNT* Seria II-a n.11. Pentru el ... o țesătură. *CLEMENS Stromata* VI 9 Din nou Homer, vorbind despre scutul făurit de Hefaistos: /Il. XVIII, vs. 483,607/: „Într-unul a făurit pămîntul, într-altul cerul și într-altul marea;

---

14. De bună seamă o semnificație tardivă stoică.

15. Ophioneus este (după Kirk și Raven p. 61) înrudit cu Ophis (șarpe). Typhoneus la Hesiod era un monstru cu 100 de capete de șarpe. Există o corespondență între bătălia descrisă în frag. 4 și cea din Hesiod.

El înfățișează în sfîrșit forța uriașă a fluviului Okeanos". Ferekyde din Syros spune: „Zas.... lui Ogenos" /v.cit.urm./ *VI, 53*,... Pentru ca să afli ce este *stejarul înaripat*[16] și vălul meșteșugit lucrat de pe el, toate cîte le-a spus Ferekyde în chip alegoric despre zei, luîndu-și presupunerea sa din profeția lui Cham[17] /fiul lui Noe, sub numele căruia a existat o scriere apocrifă la care face aluzie Clemens./

Col. 1 Acestuia /lui Zeus/ îi fac lăcașuri multe și mari. Iar cînd le gătiră pe toate, dimpreună cu lucrurile, slujitorii, slujitoarele și toate cîte sînt de trebuință, cînd așadar toate fură gata, atunci fac nunta[18]. Dar cînd sosi a treia zi de nuntă, Zas face o mantie mare și frumoasă, țesînd în ea în chip meșteșugit pămîntul, pe Ogenos și lăcașurile lui Ogenos . . .[19]

Col. 2 „Căci întrucît vreau ca a ta să fie nunta, te cinstesc în felul acesta. Tu însă fă-mi bună primire și întovărășește-te mie". Acestea, zice-se, au fost la început sărbătorile „dezvăluirii"[20]; de aci s-a iscat rînduiala atît a zeilor cît și a oamenilor. Iar ea, primind cu bunăvoință mantia, îi răspunse...

3. *PROCLOS In Timaeum* 32 C Ferekyde a spus că Zeus s-ar fi preschimbat în Eros atunci cînd s-a gîndit să făurească lumea, căci într-adevăr, întocmind-o din contrarii, a mînat-o către înțelegere și prietenie, împlîntîndu-i identitatea în toate și acea unitate ce prin toate răzbate.

4. *ORIGENES Contra Celsum* VI 42 Ferekyde în schimb, ivit cu mult înaintea lui Heraclit, făurește mitul[21] cu oștile rînduite

---

16. Stejarul zburător închipuie, poate, osatura lumii plutind în spațiu. Cf. L. Robin, *op. cit.*, p. 34. Vezi întreaga discuție la Kirk și Raven *op. cit.*, p. 63. O interpretare mai probabilă după ei: stejarul reprezintă fundațiile solide ale pămîntului și Zeus a pus țesătura brodată peste el ca reprezentînd, cu uscatul și oceanul, *suprafața* pămîntului.

17. Afirmația lui Clemens e considerată un nonsens de Capelle, *op. cit.*, p. 50, nota 5.

18. Nunta — după Kirk și Raven, *op. cit.*, p. 61 — este între Zeus și Chtonia care poartă și numele de Gea și este echivalentă cu Hera.

19. Pentru Okeanos. Rudă cu akkadianul Uginna = cerc, după Kirk și Raven p. 62. Vezi și pag. 69 discuția cu privire la cît de originar este Ogenos.

20. În cursul acestui *hieros gamos* al lui Zeus rege cu zeița subpămînteană s-a stabilit peutru prima dată modelul ritului matrimonial al Anacalypteriei (al dezvăluirii). Primind darul lui Zeus, obscura Chtoniè se va preface în Ge, pămîntul vizibil. Vezi J. P. Vernant, *Les origines* . . . p. 42.

21. În mitul acesta Ferekyde povestea bătălia dată de Cronos împotriva lui Ophioneus, ciocnirea dintre cele două armate, căderea învinșilor în Ogenos (= ocean) și domnia lui Cronos în plin cer.

față în față, una avînd drept conducător pe Cronos alta pe Ophioneus, și relatează proclamațiile, luptele lor, precum și că s-a ivit o înțelegere între ei, în sensul că oricare dintre tabere s-ar prăbuși în Ogenos, aceea să fie învinsă, pe cînd cei care îi vor fi respins și înfrînt, să aibe în stăpînire cerul. De această hotărîre, spune el, țin atît legendele sacre referitoare la titanii și giganții care, după cîte se povestește, au dat lupte cu zeii, cît și cele ce se rostesc de către egipteni cu privire la Typhon, Horos, și Osiris. *PHILO DIN BYBLOS Sanchuniathon* [din Eusebiu P.E.I. 10,50] Ferekyde, luîndu-și și el începutul de la fenicieni, a cuvîntat cu privire la zei, istorisind despre zeul Ophioneus și despre ophionizi. *TERTULIAN De corona* 7 Ferekyde relatează că Saturn a fost încoronat înaintea tuturor; Diodor declară că Jupiter, după ce au fost înfrînți titanii.

5. *ORIGENES Contra Celsum* VI 42 Istorisind poemele homerice, el /Celsus/ spune că vorbele lui Zeus către Hera reprezintă cuvîntul zeului către materie; dar aceste cuvinte adresate materiei le prezintă în chip enigmatic, întrucît dintru început Zeul ar fi înlănțuit-o și împodobit-o prin anumite proporții, căci o trata ca fiind nedesăvîrșită iar pe daimonii din jurul ei, cîți sînt plini de sfruntare, el îi repudia, pedepsindu-i în felul de mai jos. Astfel fiind concepute poemele lui Homer, la rîndul său Ferekyde ar fi afirmat: „Dar sub acea parte /a lumii/ este lotul Tartarului; îl apără pe el fecioarele vîntului nordic. Harpiile, precum și Furtuna. Acolo aruncă Zeus pe cîte unul dintre zei, atunci cînd acesta e peste măsură de sfruntat." Dealtfel de aceste gînduri se leagă și mitul cu mantia Atenei, mantie ce e arătată privirilor mai ales în cadru procesiunii de la sărbătoarea Panateneelor. Căci se arată prin aceasta, spune Celsus, că o divinitate fără de mamă și neîntinată domnește asupra ființelor generate și pline de cutezanță.

6. *PORFIR. De antro nympharum* 31 Întrucît Feredyke din Syros vorbește despre genuni, gropi și grote, despre uși și porți, dînd de înțeles prin aceasta nașterile și viața de după naștere a sufletelor... *PROCLOS. In Timaeum* 29 A Cei vechi, numind lumea grotă, carceră și peșteră....

7. *PSEUDOGALENUS* [Adică *PORFIR*, cf. Diels] *Ad Gaurum* Iar de aci, Numenios și cei care tălmăcesc gîndurile lui Pitagora, extrag multe, închipuind rîul care e numit de Platon Ameles [22]

22. Vezi J. P. Vernant, *Le fleuve „amélès"* ... Revue philosophique, 1960, p. 163—179.

/Statul X 621 A/, de către Hesiod și orfici Styx, pe cînd de către Ferekyde este numit „răspîndirea seminței".

8. *SCHOLII LA APOLLONIOS DIN RHODOS* I 645 Ferekyde afirmă că Aithalides a primit în dar de la Hermes ca sufletul său să fie cînd în Hades cînd în spațiile de de-asupra pămîntului.

9. *HERODIANOS* p. 7.4 Dacă însă cineva spune că Rheea e numită și Rhe [23] de către syrian /Ferekyde/, atunci să se știe că denumirea folosită îi e proprie.

10. *APOLLONIOS. De pronominibus* p. 65, 15 Atît Ferekyde în *Scrierile despre Zei* cît și Democrit se folosesc mai ales de formele ἐμεῦ și ἐμέο.

11. — p 93,1 Este de acreditat și întrebuințarea formei contrase a nominativului, anume noi, voi, ei [cf. Diels: la ionieni], după cele ce se află la Democrit, Ferekyde, Hecataios.

12. *DIOGENES Laertios* I 119 El a spus că zeii numesc masa „thyoros". [24]

13. *PHILODEM De pietate* 47 a Ceilalți socotesc pe Zeus și pe Hera părinte și mamă ai zeilor, Pindar însă ca avînd pe Cybela drept mamă, în imnul către Cybela-mamă, pe cînd Ferekyde din Syros...

13a. *PLUTARH De facie in orbe lunae* 24 p 938 B... dacă nu vrem chiar să zicem că, întocmai cum Atena îi strecura pe gît lui Ahile — ce nu voia să ia hrană — nectar și ambrozie, tot astfel și luna, cea cu numele și ființa Atena, ar hrăni pe oameni, trimițîndu-le ambrozie, zilnic, cum crede Ferekyde anticul că se hrănesc zeii.

Neautentice

14. *LAURENTIUS LYDUS* II 7 În sfîrșit cei din jurul lui Ferekyde numeau diada cutezanță, pornire și opinie, dat fiind că adevărul și falsitatea rezidă în părere.

---

23. Poate pentru a evoca o „curgere". Cf. J. P. Vernant, *Les origines*...., p. 111.
24. Vezi pag. 79, nota 4.

8. THEAGENES

NOTĂ DESPRE THEAGENES DIN RHEGION

Presocraticii reprezintă nu numai începuturile științei și filozofiei europene ci, într-un fel, o primă versiune a culturii noastre însăși. Este atunci firesc să întîlnim printre ei și un cercetător al *gramaticii*, adică al acelei discipline care, de la alexandrini încoace, avea să fie (cu filologia și lingvistica) una din disciplinele caracteristice acestei culturi.

Într-adevăr, Theagenes a putut fi numit primul reprezentant al cercetării gramaticale, e drept al celei legate de hellenism. Trăind în vremea lui Cambise, el apare așadar cu cîteva secole înainte de alexandrini, care aveau să constituie știința gramaticii. I se atribuie lucrarea *Despre Homer*, în care împletește — întocmai alexandrinilor de mai tîrziu — gramatica, filologia de text și interpretarea. El trece drept întemeietorul interpretării alegorice a lui Homer.

S-a făcut presupunerea că Theagenes a fost influențat de pitagoreici; de asemenea, s-a văzut în el tendința de a găsi un acord între Homer și nou-ivita filozofie a naturii. Fie că a fost influențat de pitagoreici sau de primii filozofi ai naturii înșiși, rămîne faptul că Theagenes face nu numai operă de filolog ci și — tot pentru întîia oară poate — de filozof al culturii.

C. N.

1. *TATIAN* 31 p. 31,16 Într-adevăr cu privire la genul poeziei lui Homer, ca și la epoca în care acesta a fost în floarea vîrstei, cei mai vechi cercetători au fost Theagenes din Rhegion, născut în anii lui Cambise, Stesimbrotos din Thasos, Antimachos din Colofon și Herodot din Halicarnas, Dionysios din Olint etc.

1a. *SCHOLII LA DIONYSIOS THRAX* p. 164, 23 Știința gramaticii e dublă. Una din părți se constituie în legătură cu semnele și pronunțarea literelor, ca fiind numită chiar gramatică (propriu-zisă) și ființînd de mult, încă dinainte de războiul Troiei, căci provine din firea lucrurilor, oarecum. Cea de a doua parte, care poartă asupra vorbirii grecești și care este mai recentă, a început de la Theagenes și e desăvîrșită de către peripateticieni, Praxiphanes precum și Aristotel.[1]

2. *SCHOLII LA HOMER* Il.XX 67 [din Porfir I 240, 14] Vorbirea în genere despre zei are în ea ceva rău întocmit și necuviincios. Căci el /Porfir? după Capelle/ socotește miturile despre zei ca fiind ceva necuviincios. Dar față de o asemenea acuzație, unii explică felul acesta de exprimare în sensul că toate ar fi fost rostite ca alegorii privitoare la firea elementelor, ca de pildă atunci cînd e vorba despre înfruntările zeilor între ei. Căci într-adevăr, spun ei, uscatul se războiește cu umedul, caldul cu recele și ușorul cu greul. Pe deasupra, apa stinge focul iar focul usucă apa; la fel tuturor elementelor din care s-a alcătuit universul le revine să fie contrarii și în parte ele sînt supuse pieirii odată și odată, dar în totalitate rămîn veșnice. El însă închipuie chiar lupte, dînd focului pe de-o parte numele de Apolo, soare și Hefaistos, iar apei, pe de alta, numele de Poseidon și Scamandru, în timp ce luna o numește Artemis, aerul Hera; și tot așa cu restul. La fel, uneori, dă nume și dispozițiilor divine: chibzuinței pe cel de Atena, nechibzuinței pe cel de Ares, dorinței Afrodita, iscusinței raționale Hermes, și alte nume asemănătoare. Acest fel de justificare, ce e vechi, provenind de la Theagenes din Rhegion, care cel dintîi a scris despre Homer, reprezintă așadar o justificare pe baza felului de vorbire.

3. *SCHOLII LA HOMER* A/la Il. I vs. 381/ (deoarece îi era foarte drag) Seleucos spune în Cyprice și Cretice că locul ar fi: „deoarece îi era drag". Iar Theagenes îl redă așa.

4. *SUIDAS* Lucrările lui Theagenes... Mai sînt alți doi Theagenes....

---

1. Știința gramaticii se naște cu alexandrinii, în particular cu Dionysios Thrax. A fost favorizată într-o largă măsură de analizele din *Despre interpretare* de Aristotel.

9. ACUSILAOS

NOTĂ DESPRE ACUSILAOS

Deşi apare în sec. al V-lea î.e.n., deci după milesieni (alţii spun în a doua jumătate a sec. al VI-lea) Acusilaos din Argos este rînduit de către alexandrini alături de Ferekyde din Syros, pe temeiul speculaţiei sale cosmogonice. După unii trebuie trecut, iarăşi laolaltă cu Ferekyde, în rîndul celor 7 înţelepţi.

Dorian de origine, el scrie totuşi în ioniană, dialectul cel mai răspîndit şi ales de atunci. Opera sa constă în principal din *Genealogii*, care reprezintă o istorie legendară a lumii, pornind de la Chaos, trecînd prin Gea şi Eros, apoi ajungînd la Phoroneus, primul om, şi la vechile seminţii, cînd oamenii trăiau cîte 100 de ani, pînă la războiul troian. S-a spus despre el că "a tradus pe Hesiod în proză".

S-a menţionat de asemenea că unele din legendele sale alcătuiau mici romane, cum ar fi acela al Oreithyiei răpite de Boreas. A furnizat, pare-se, legende lui Pindar. În schimb, în ce priveşte aspectul istoric, Acusilaos este departe de a oferi date sigure. Îi rămîne meritul de a fi pus ordine în materialul mitic, ba chiar de a fi introdus un fel de cronologie în legende.

Ca scriitor, este considerat printre primii *prozatori* a căror urmă poate fi găsită în istoria culturii, în timp ce poeţii se pierd în începuturile ei.

C.N.

A. Viaţă şi scrieri

1. *DIOGENES LAERTIOS* 141 Unii adaugă /la cei şapte înţelepţi/ pe Acusilaos din Argos [1], fiul lui Cabas sau Scabras (42)

---

1. Acusilaos era un genealogist ce probabil a dat în rezumat o relatare lipsită de originalitate asupra primilor strămoşi. Potrivit lui Damascius, a făcut o nouă rînduire a zeităţilor hesiodice de după Haos. Dar el este aproape cu totul nesemnificativ pentru istoria filozofiei greceşti timpurii — încheie comentariul despre el Kirk şi Raven *op. cit.*, p. 64.

în schimb Hermip, în *Despre înțelepți*, citează șaptesprezece.... care sînt: Solon, Thales, Pittacos, Bias, Chilon, /Myson/, Cleobulos, Periandros, Anacharsis, Acusilaos, Epimenides, Leophantos, Ferekyde etc.

2. *SUIDAS* Acusilaos argianul, fiul lui Cabas, din orașul Kerkas aflat lîngă Aulis, este un istoric vechi de tot. A scris *Genealogiile*, după tablele de aramă pe care se spune că tatăl său le-a găsit săpînd într-un loc al casei.

3. — Hecataios... cel dintîi a dat o cronică istorică în proză, iar o operă a dat Ferekyde. Căci lucrările lui Acusilaos nu sînt autentice.

4. *CLEMENS Stromata* VI 26 Opera lui Hesiod a fost preschimbată în proză și dată drept a lor de către Eumelos și Acusilaos, scriitori de lucrări istorice [2].

5. *SUIDAS* Sabinos a fost un sofist pe vremea împăratului Adrian. El a scris... comentarii și alte lucrări asupra lui Tucidide, Acusilaos și alții.

B. **Fragmente**

Genealogiile lui Acusilaos [3]

1. *DAMASCIUS. De principiis* 124 La rîndul său, Acusilaos îmi pare că presupune drept principiu prim Chaosul, ca fiind total necunoscut, iar după acest principiu următoarele două: Erebos pe de-o parte, principiul masculin, și Noaptea, principiul feminin... iar din amestecul lor s-ar naște Eterul, Erosul și Metis... După relatarea lui Eudemos, însă, el introduce pe lîngă aceștia un mare număr /de zeități/ născute din cei de mai sus,

---

2. Acusilaos se leagă strîns de Hesiod — precizează enciclopedia Pauly-Wissowa — întregindu-l și corectîndu-l adesea; speculația cosmogonică era însă condusă mai consecvent și era introdusă o cronologie primitivă.

3. Genealogiile lui Acusilaos par o simplă replică la cele ale lui Hesiod, afirmă L. Robin *op. cit.*, p. 35. Vezi tabelul comogoniei lui Acusilaos în vol. *La nuit et les Enfants de la Nuit*, de Cl. Ramnoux, Paris, 1959, pag. 257.

ca și alți zei. *PHILODEM De pietate* 137, 13. Acusilaos însă îi scoate pe ceilalți din Chaosul originar.

2. *PLATON Banchetul* 178 b Hesiod spune că mai întîi s-ar fi ivit Chaosul („apoi Pămîntul cu pieptul cel larg, așezare sigură în veci pentru toate, și încă Erosul", spune el) iar după Chaos acestea două, Pămîntul și Erosul [4]. (Parmenide însă spune despre Geneză „cel mai originar... dintre toate"), [v. 28 B 13] Cu Hesiod este de acord și Acusilaos. Astfel se recunoaște din mai multe părți că Eros este printre cei mai vechi zei.

3. *SCHOLII LA TEOCRIT* arg. XIII /din Theon/ Începe îndoială, atunci cînd trebuie spus al cui fiu este Eros. Hesiod afirmă că este al Chaosului și Pămîntului, Simonide că e al lui Ares și Afrodita, Acusilaos că este al Nopții și Eterului.

4. /*Scholii la Hesiod Theogonia* 134/ Aceștia se numesc titani și titanide, cum spune Acusilaos.

5. *PHILODEM. De pietate* 92, 12 Homer spune, într-adevăr, că nu numai Visele sînt vestitori ai zeilor ci că și Hermes e vestitor al lui Zeus, dimpreună cu Iris, iar după unii aceasta din urmă este și al Herei, ba după Acusilaos al tuturor zeilor. Ferekyde din Atena îl numește și pe Hermes. De asemenea Acusilaos spune că Harpiile păzesc merele, iar Epimenides, afirmînd și el acest lucru, le face să fie identice cu Hesperidele.

6. — — 42. 12 Hesiod, pe de altă parte, precum și Acusilaos, spun despre cîinele nemuritor, Cerber, că se trage din Echidna și Typhon, cum se trag și alte vlăstare stranii, laolaltă cu vulturul care, după Hesiod, s-a înfruptat din ficatul lui Prometeu.

7. — — = 3 B 8.

8. — — 43,1 Îmbătrînind, Proteus a avut parte de nemurire; iar unii susțineau că el ar fi fost tatăl lui Phorkys, alții că Phorkys ar fi fost fiul Eidotheei și Bătrînele [5] ale lui Phorkys. Așa spune și Acusilaos. Pe Tithonos, chiar Homer îl socotește a fi un bătrînel nemuritor, în cele ce relatează despre el, iar dintre zeitățile feminine unele sînt înfățișate de autor ca împlinite la

---

4. Pasajul acesta e socotit în general alterat; Fedru n-ar avea nici un motiv să repete gîndul lui Hesiod îndată după citarea lui. (L. Robin, notă la trad. din ed. G. Budé). A se vedea *Theogonia*, 116 urm.

5. = Γραῖαι. Vezi Indice.

vîrstă, altele ca fiind fecioare și necăsătorite, altele mai bătrîne și soții desăvîrșite, altele în fine mai tinere, ca Artemis, Atena, Eirene și Dike.

9. — — 45 b 5 Pe Asclepios l-au descris ca fiind așezat sub Zeus: Hesiod, Pindar, Ferekyde, Athenaios, Panyasis, Andron și Acusilaos.

9 a. — — 60,16 După Acusilaos, Ouranos, temîndu-se ca Hecatonheirii [6] să nu capete întîietate, i-a azvîrlit în Tartar, deoarece el știa că aceștia aveau să înfrunte dreapta rînduială.

9 b. — — 46 a Acusilaos a făcut mențiune pe scurt și întocmai lui Homer despre giganți.

9 c. — — 34 c Acusilaos spune că Heracle a pierit prin foc.

10. — — 63,1 În *Genealogii*, Andron afirmă că Apolo a fost slugă a lui Admet, la porunca lui Zeus, Hesiod și Acusilaos însă spun că urma să fie aruncat în Tartar de către Zeus, dar, la implorările lui Leto, a ajuns slugă a unui om.

11. *APOLLODOROS Biblioteca* II 2 Dar din Zeus și Niobe, prima femeie muritoare căreia i s-a întovărășit Zeus, s-a născut pruncul Argos, așa cum spune Acusilaos, ca și Pelasgos, de la care vine denumirea de pelasgi pentru cei ce locuiesc Peloponesul.

12. — — II 5 Însă Hesiod, ca și Acusilaos, spune că ea /Io, după Diels/ este a lui Peiren.

13. — — II 6 /Pe Argos, după Diels/ Acusilaos îl numește cel zămislit din pămînt.

14. — — II 26 /Fiicele lui Proitos: Lysippe, Iphinoe, Iphianassa, după Diels/ fură cuprinse de nebunie cînd atinseră vîrsta plină, cum spune Hesiod /fr. 27/, deoarece nu vroiau să primească inițierea în misterele dionisiace, sau, cum spune Acusilaos, deoarece au disprețuit icoana de lemn a Herei.

15. — — II 94 /Muncile lui Heracle/ Drept o a șaptea muncă i-a rînduit regele Euristeu [din Tiryns] să aducă taurul din Creta.

---

6. Pentru a obține victoria asupra titanilor într-o luptă care dura de zece ani, olimpienii au recurs la puterea de neînvins a Hecatoncheirilor (cei cu o sută de brațe), războinici asemenea giganților și a oamenilor vîrstei de bronz.

Acesta, spune Acusilaos, era cel care purtase cu sine pe Europa către Zeus.

16 — — III 30 Din Autonoe și Aristeu s-a născut un prunc, Acteon, care, crescut fiind de Chiron, a deprins meșteșugul vînătoriei și care mai tîrziu, pe muntele Kithairon, a fost mîncat de proprii săi cîini. El și-a găsit în acest fel sfîrșitul, după cîte spune Acusilaos, din pricina mîniei lui Zeus, fiindcă mersese în pețit la Semele.

17. — — III 133 Menelaos așadar a dat naștere, cu Elena, Hermionei, și după unii lui Nicostratos, iar de la o sclavă etoliană, Pieris, sau, după cîte spune Acusilaos, de la Tereis lui Megapenthes.

18 — — III 156 Rîul Asopos este din Okeanos și Tetis; însă cum spune Acusilaos, ar fi din Pero și Poseidon, iar după alții din Zeus și Eurynome.

19. — — III 199 După cîte spune Acusilaos, pe Zetes și Calais cei înaripați, care navigau cu Iason și au murit urmărind Harpiile, i-a nimicit Heracle în jurul insulei Tenos.

20. *CLEMENS Stromata* I 102 Potopul din timpul lui Ogygos a avut loc în Elada, în timpul domniei lui Phoroneus, cel de după Inachos, iar domnia în Sikione a fost întîi a lui Aigialeus, apoi a lui Europs, pe urmă a lui Telchis și cea a lui Cres în Creta. Acusilaos spune că Phoroneus a fost primul om. *IULIUS AFRICANUS* [în Eusebiu X 10,7] Sub Ogygos, a avut loc marele și primul potop în Atica, în timp ce Phoroneus era conducător al argienilor, după cîte relatează Acusilaos.

21. *DIDYMOS* [*LA MACROBIUS Saturnalia* V 18,9] Dar e mai potrivit să se spună că, întrucît cel mai vechi dintre toate rîurile e Acheloos și oamenii îi acordau cinstire, s-au denumit pur și simplu toate apele cu numele lui. Astfel Acusilaos a arătat, prin cea dintîi relatare cunoscută, cum că Acheloos este cel mai vechi dintre rîuri; căci el a spus: „Iar Okeanos se cunună cu Thetis, sora sa; din ei se nasc trei mii de rîuri, Acheloos fiind cel mai bătrîn dintre ele și avînd parte de cea mai mare cinstire".

22. *HARPOCRATION* Homerizi... specie de oameni din Chios, cum spun Acusilaos în cartea a treia [7] și Hellanicos în *Atlantiadă*, indicînd că sînt numiți după numele poetului.

---

7. A genealogiilor.

23. *IOSEPHUS Antiquitates Judaicae* I 107 Ne dau mărturie, cu spusa lor, toți dintre eleni și barbari ce au lăsat scrieri despre cei vechi... căci și Manetos... și Berosos și... se acordă cu cele spuse de mine /longevitatea patriarhilor, după Diels/. Hesiod ca și Hecataios, Hellanicos ca și Acusilaos, Ephoros și Nicolaos, spun toți că cei vechi trăiau o mie de ani.

24. *PAUSIANAS* II 16,4 Se spune așadar că de la aceasta s-a ivit și numele cetății /Mykene, după Hesiod, fr. 146, v. Diels/. Vorba însă care se atribuie lui Acusilaos, cum că Mykeneas ar fi feciorul lui Sparton al lui Phoroneus, n-aș putea s-o justific, pentru că aceia nu erau lacedemonieni.

25. *SCHOLII LA APOLLONIOS DIN RHODOS* II 1122 Acusilaos însă și Hesiod în *Dimineţile cele mari* spun că se trag /fiii lui Phryxos, v. Diels/ din Iophosse a lui Aietes.

26. — IV 57 Latmos, munte în Caria, unde se află o peșteră în care și-a petrecut timpul Endymion. Există și un oraș numit Heracleia... Cît despre Endymion, Hesiod /fr. 11 spune/ că, fecior al lui Aethlios, fiul lui Zeus, și al Calykei, a primit darul din partea lui Zeus, spre a-i fi păzitor de moarte pentru ceasul cînd el ar sta să piară /.../ Și Peisandros ca și Acusilaos.

27. — IV 828 După Acusilaos, Skylla e fiica lui Phorkys și a Hecatei.

28. — IV 992 Acusilaos spune, în cartea a III-a /a *Genealogiilor*/, cum că, datorită castrării lui Okeanos, au țîșnit pe pămînt stropi de sămînță, adică picături din care s-au născut feacienii, alții spun giganții [8]. Alceu afirmă și el că feacienii își trag neamul din stropii lui Uranos.

29. — 1146. Cu privire la blană, cum că era de aur, o spun cei mai mulți. Acusilaos însă afirmă în *Genealogii* că se făcuse ca purpura sub înrîurirea mării.

30. — *SCHOLII LA HESIOD. Theogonia* 379 [„Zefirul aducător de senin, vîntul de nord cel iute călător și Austrul."] Acusilaos spune că, după Hesiod, ar fi trei vînturi, cel Nordic, Zefirul și Austrul. Pentru Zefir dă epitetul de „aducător de senin".

---

8. A se vedea locul corespunzător la Ferekyde, pag. 86.

31. *SCHOLII LA HOMER* A B La Il. XX 307 Rostindu-se oracolul că o dată cu prăbușirea domniei priamizilor vor ajunge să domnească peste troieni cei din neamul lui Anchise, Afrodita se întovărăși cu Anchise, care trecuse de floarea vîrstei, dînd naștere lui Enea; și, urmărind să creeze prilejul prăbușirii priamizilor, a sădit în Alexandru patima după Elena, iar după răpirea acesteia, pe de-o parte se alia cu troienii în aparență, dar în realitate îndemnă la înfrîngerea lor — pentru ca nu cumva ei, deznădăjduind cu totul, să dea îndărăt pe Elena. Istoria aceasta e de găsit la Acusilaos.

32. *SCHOLII LA HOMER* la Il. XX 296 Acusilaos, în cartea a treia a *Genelogiilor*, a înțeles în chip sigur pe „Echepolos" astfel: „Anchises fiul lui Cleonymos, iar Echepolos al lui Anchise".

33. — *LA ODISEEA* X 2 Deucalion, în timpul căruia s-a produs potopul, era fiul lui Prometeu, avînd drept mamă, cum spun cei mai mulți, pe Clymene, după Hesiod pe Pronoia; dar după Acusilaos se trăgea din Hesione, fiica Oceanului și a lui Prometeu.

34. — *LA ODISEEA* XI 520 Eurypylos. Fiul lui Astyoche și al lui Telephos, fecior al lui Heracle, a ajuns copil în fruntea Mysiei, dobîndind domnia strămoșească. Aflînd despre puterea acestuia, Priam trimise la el ca să și-l facă aliat. La răspunsul lui că nu-i e îngăduit așa ceva din pricina mamei [9], Priam a trimis în dar mamei aceluia, Astyoche, o viță de aur. Iar ea, luînd vița, își trimise la oaste fiul, pe care avea să-l doboare Neoptolem, feciorul lui Ahile. Istoria se găsește la Acusilaos.

35. — *LA ODISEEA* XVI 533 Erechteus, regele atenienilor, avea o fată cu numele de Oreithyia, de o deosebită frumusețe. Acoperind-o cu podoabe, o trimite într-o zi, în chip de purtătoare de coșuri, la Acropolă, să ducă jertfe Atenei Polias [10] /apărătoarea orașului/. Dar Vîntul de miazănoapte, îndrăgostindu-se de fecioară, o răpi fără ca spectatorii și păzitoarele ei să prindă de veste. Luînd-o cu el în Tracia, și-o făcu soție. I se născură de la ea copiii Zetes și Calais, care prin virtutea lor aveau să călătorească pe mare împreună cu semizeii, spre Colchis în Argo, după blană. Istoria se găsește la Acusilaos.

---

9. Vezi Homer, Od. XI, 520.
10. Adică ocrotitoare orașului Atena.

36. — *LAODISEEA XVII* 207 Feciorii lui Pterelaos, Ithacos și Neritos, ce se trăgeau din Zeus, locuiau în Cefalonia. Le-a plăcut însă, părăsindu-și rosturile lor, să se ducă în Ithaca și, văzînd acolo o regiune bine întocmită pentru o așezare omenească, din pricină că erau locuri mai înălțate decît cele dimprejur, se strămutară acolo și întemeiară Ithaca. Iar de la Ithacos s-a și numit insula „Ithaca", pe cînd muntele alăturat se numește Neriton, de la Neritos. Istoria se găsește la Acusilaos.

37. *SCHOLII LA NICANDROS THERIAKA* 11 [11] Acusilaos spune că din sîngele lui Typhon s-ar fi născut toate viețuitoarele cele crude.

38. *SCHOLII LA PINDAR* Olimpica IX 70 a Sînt peste tot răspîndite spusele despre Deucalion și Pyrrha. Iar că pietrele aruncate îndărăt au dat oamenii, o adevărește Acusilaos.

39. — — Pythica III 25 c Pentru ce a dat cu precădere cinstire [Coronis] „lui Ischys al lui Apolo"? Acusilaos spune că în intenția să se întovărărască omului, de teama trufiei.

40. *STRABON* X p. 472 Acusilaos argianul spune despre Camillos că „e din Cabiro și Hefaistos, iar cei trei Cabirii [12] cărora... și trei nimfe cabiride".

40a. *PAPYRUS DIN OXYRHYNCHOS* 1611 fr. 1 Cele spuse de Teofrast în cartea a doua *Despre domnie*, cu privire la lancea lui Caineus [13], sînt următoarele: „Acela cu adevărat domnește, ce o face cu sceptrul, nu cu lancea, precum Caineus. Căci, socotea el, i se cădea lui Caineus să stăpînească cu lancea, iar nu cu sceptrul, cum fac regii pe scaun de domnie; dar nu putea". Trebuie să ne desprindem de istoria relatată de Acusilaos argianul. Căci el spune despre Caineus astfel:... „Cu Kaine, fiica lui Elates, s-a

---

11. „Theriaka" înseamnă leacuri împotriva muşcăturii fiarelor sălbatice — după Capelle *op. cit.*, p. 58.

12. Divinități misterioase, slujitori ai zeiței Rhea și prin urmare adesea confundați cu coribanții și curenții. Principalul lor sanctuar se găsea la Samothrake, dar erau adorați pretutindeni, chiar și în Egipt, la Memphis, spune Herodot. După Acusilaos, Camillos, cel din Hefaistos și Cabiro, ar fi zămislit la rîndul său pe cei trei Cabiri. Aceștia erau părinții nimfelor cabiride. Potrivit lui Ferekyde, cabirii erau chiar fiii lui Hefaistos. În această versiune nimfele cabiride, în număr de trei, erau surorile cabirilor. Vezi Bengt Hemberg, *Die Kabiren*, Upsal, 1950.

13. Caineus era înzestrat, ca și Ahile, cu o invulnerabilitate condiționată — el trebuia să fie îngropat sub pietre ca să poată fi ucis. Vezi și Pindar, Ad. pag. 47

împreunat Poseidon. Apoi (întrucît ea nu dorea să aducă pe lume copii, nici de la el nici de la vreun altul), Poseidon a prefăcut-o într-un bărbat invulnerabil și cu cea mai mare putere printre oamenii de atunci. Și cînd vroia cineva să-l străpungă cu fierul sau cu arama, atunci de cele mai multe ori era înfrînt. Ajuns rege al lapiților, acest Kaineus porni război împotriva centaurilor. Așeză apoi o lance în agora și porunci să fie socotită în rîndul zeilor. Lor însă nu le-a fost pe voie și văzîndu-l Zeus săvîrșind astfel de lucruri, se mînie și stîrni centaurii asupră-i. Aceștia îl doborîră la pămînt, drept cum stătea, și puseră deasupră-i o stîncă în chip de piatră de mormînt. Iar el se stinse". Căci aceasta înseamnă, poate, faptul că domnește cu lancea Kaineus.

INDOIELNICE

41. *SCOLII LA PINDAR*, Olimpica a VII-a 42 a. Se pare că Pindar a fost în legături cu vechiul istoriograf. Într-adevăr, acela dă următoarea genealogie: Eurypylos al lui Hyperoche din care se trage Ormenos, apoi Pheres, din el Amyntor, iar din acesta Astydameia mama lui Tlepolemos. Și Amyntor el însuși își urcă neamul pînă la Zeus.

B

FRAGMENTELE FILOZOFILOR SECOLULUI AL VI-lea şi AL V-lea

10. CEI ȘAPTE ÎNȚELEPȚI

NOTĂ LA CEI ȘAPTE ÎNȚELEPȚI

Într-un dialog asupra filozofiei — pierdut astăzi — Aristotel evoca marile cataclisme ce distrug periodic omenirea. Cei care scăpaseră de potopul de pe vremea lui Deucalion, de pildă, după ce și-au redescoperit mijloacele necesare existenței, s-au apucat să reinventeze legi spre a-și putea închega din nou cetatea. Iar asemenea redescoperire a legilor ei au numit-o "înțelepciune". Cu înțelepciunea aceasta au fost înzestrați cei *șapte înțelepți* care, la rîndul lor, au stabilit virtuțile proprii cetățeanului. Iată pe scurt relatarea lui Aristotel.

Existența istorică a celor șapte înțelepți — chiar dacă autenticitatea maximelor atribuite lor e nesigură — pare să fi fost reală. Ar fi trăit în prima jumătate a veacului al șaselea și, cu toate că erau atît de deosebiți prin fel de viață și preocupări, ei au sfîrșit prin a deveni oameni de stat și legiuitori. Într-adevăr, rolul politic și social care le-a fost încredințat a putut îngădui, pe planul acesta, o apropiere între oameni pe care nimic altceva nu i-ar fi putut uni: un Thales, de pildă, adaugă la biografia sa de filosof, astronom, matematician ori inginer și funcția omului de stat, un Solon e poet elegiac, dar deopotrivă legiuitor, un Ferekyde și un Epimenides par mai de grabă thaumaturgi ori magi decît inși aplecați asupra legilor țării lor.

Cu privire la numărul înțelepților nu se poate afirma nimic sigur. Lista "celor șapte" pare simbolică și ea oscilează încă din antichitate. Numai patru dintre înțelepți figurează în toate enumerările: Thales, Pittacos, Bias și Solon.

Uneori numărul crește pînă la 17, după Diogenes Laertios. Nici în privința grupărilor de maxime atribuite celor șapte înțelepți nu ne putem pronunța cu certitudine. Oricare sentență poate fi atribuită cînd unuia cînd altuia dintre ei, iar unele elemente par neîndoielnic posterioare epocii "celor șapte".

Un anumit amestec de date pur legendare, de sentențe politice ori clișee morale, adesea de un didacticism sec, îl fac pe Fränkel să

În privința datelor notei acesteia trimitem la H. Fränkel, *Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums*, Munich 1955 p. 312 și J.P. Vernant, *Les origines de la pensée grecque*, Paris 1969, p. 65 și urm.

şovăie la gîndul de a le numi o "literatură". Cu atît mai puţin le-am putea ridica la rang de "filozofie". Oricum, asemenea îndemnuri către prudenţă şi morală, chiar dacă rareori depăşesc înţelepciunea practică a omului de rînd şi nu izbutesc să pună în joc elementele unei filozofii mai adînci, ne ajută în schimb să înţelegem un moment din istoria socială a Greciei antice. E vorba de momentul acela de criză, început încă din veacul al şaptelea, atît pe plan economic cît şi pe plan moral, pe care grecii l-au simţit drept o răsturnare a întregului lor sistem de valori. Prin urmare interesul pentru restabilirea unor valori morale şi chiar a unei noi etici era atunci la ordinea zilei. Iată de ce, în aşezarea lor oricît de modestă şi de naivă, maximele înţelepţilor aveau să fie totuşi purtătoare de rod. Căci nu într-o anumită disponibilitate filozofică stă preţul lor şi nici în efortul vizibil al autorilor de a face literatură. El trebuie căutat mai degrabă în acea solidaritate de spirit ce va fi identificat pe înţelepţi cu oamenii unui moment istoric de mari prefaceri. Dar mai ales în efortul de a reface peisajul social al unei lumi în criză.

S. N

1. *DIOGENES LAERTIOS* I 40. Cu privire la cei şapte înţelepţi (căci aici e potrivit să fie amintiţi şi ei în general), ne sînt transmise cele de mai jos. Damon din Cyrene, care a scris *Despre filozofi*, îi critică pe toţi, dar mai ales pe cei şapte. Anaximene spune că toţi s-au îndeletnicit cu arta poetică; Dicaiarchos că n-ar fi fost nici înţelepţi, nici filozofi, ci nişte inşi ascuţiţi la minte şi buni alcătuitori de legi. Archetimos, siracuzanul, a descris o adunare a lor la Kypselos, unde spunea că ar fi fost şi el de faţă. Ephoros pretinde însă că adunarea ar fi avut loc la Cresus şi că Thales ar fi lipsit. Alţii spun că ei s-ar fi adunat la Panionion, precum şi în Corint şi Delfi. (41) Sînt în dezacord spusele lor, şi fiecăruia i se atribuie cînd una, cînd alta, de pildă:

Era în Sparta un înţelept, pe nume Chilon, care ar fi spus:

Nimic prea mult. Toate cele bune se vădesc la timpul potrivit.

E o neînţelegere şi cu privire la numărul lor. Căci Leandrios (? Maiandrios) [1] admite în locul lui Cleobulos şi Myson pe Leophantos al lui Gorgiadas din Lebedos ori Efes şi pe Epimenides din Creta; Platon, în *Protagoras*, pe Myson în locul lui Periandros; Ephoros pe Anacharsis în locul lui Myson; iar alţii îl adaugă şi

1. Acolo unde mss PH au Λεανδρίου, mss B: δὲ ἀνδρίου. Lectura bună este, desigur, Μαιανδρίου — după A. Frenkian, *op. cit.*, p.522.

pe Pitagora. Dicaiarchos ne transmite patru, cu care e de acord toată lumea: Thales, Bias, Pithacos, Solon. Numește apoi alți șase, dintre care alege trei, Aristodem, Pamphylos, Chilon lacedemonianul, Cleobulos, Anacharsis, Periandros. Unii adaugă pe Acusilaos, fiul lui Cabas ori Scabras din Argos. (42) Hermippos însă, în *Despre înțelepți* spune că sînt șaptesprezece, dintre care cei șapte sînt aleși de fiecare într-altfel. Ei ar fi: Solon, Thales, Pittacos, Bias, Chilon, /Myson/, Cleobulos, Periandros, Anacharsis, Acusilaos, Epimenides, Leophantos, Ferekyde, Aristodemos, Pitagora, Lasos, fiul lui Charmantides sau al lui Sisymbrinos, sau, după Aristoxenos, al lui Chabrinos din Hermione, și [Anaxagoras][2], Hippobotos, în *Cartea filozofilor*, înscrie pe Orpheus, Linos, Solon. Periandros, Anacharsis, Cleobulos, Myson, Thales, Bias, Pittacos, Epicharmos, Pitagora.

2. *PLATON*, *Protagoras* 343 A Dintre ei /filozofii care laconizează/ făceau parte Thales din Milet, Pittacos din Mitylene, Bias din Priene, Solon al nostru, Cleobulos din Lindos, Myson din Chenai [3] și un al șaptelea — se spunea — Chilon din Lacedemona. Toți aceștia erau discipoli plini de zel și dragoste ai felului de viață lacedemonian. Oricine ar putea să-și dea seama că înțelepciunea lor era întocmai de acest soi, după cuvintele scurte și vrednice de amintit pe care le-au rostit fiecare, atunci cînd s-au adunat la templul din Delfi spre a-i închina lui Apolo ofranda înțelepciunii lor și cînd au înscris acolo /învățăturile acelea/ pe care toți le slăvesc; „Cunoaște-te pe tine însuți" și „Nimic prea mult". Dar de ce spun eu asemenea lucruri? Deoarece acesta era modul de a filozofa al celor vechi: „scurtimea laconică". Al lui Pithacos era cuvîntul acela răspîndit și pe care-l laudă înțelepții: „e greu să fii pînă la capăt bun [4]". *Charmides* 164 D Și întrucîtva tocmai acest lucru, spun eu, înseamnă înțelepciunea [5]: a se cunoaște

---

2. A. Frenkian (*op. cit.*, p. 522) opinează pentru eliminarea lui Anaxagora din text. Acesta este contemporan cu Pericle și, prin urmare, nu poate fi inclus într-o listă de înțelepți ai secolului al VI-lea.

3. Lista celor șapte înțelepți e oscilantă. Platon înlocuiește aici pe Periandros din Corint cu Myson.

4. Acest cuvînt al lui Pittacos este criticat, după cum se știe din cunoscutele versuri ale lui Simonide — după Capelle, *op. cit.*, pag. 64.

5. Sophrosyne.

pe sine; și mă întovărășesc aceluia ce-a pus o asemenea inscripție[6] pe frontispiciul templului din Delfi... Iar „cunoaște-te pe tine însuți" și „fii înțelept" sînt unul și același lucru, întocmai așa cum o arată inscripția și cum o spun și eu. Dar poate sînt unii care să creadă atfel; așa s-a și petrecut, pare-mi-se, cu cei care au așezat mai tîrziu celelalte inscripții, și anume: „Nimic prea mult" și „Chezășia se însoțește cu nenorocirea". Ei își închipuiau că „a te cunoaște pe tine însuți" e un sfat iar nu un cuvînt de întîmpinare din partea zeului către cei care intrau în templu[7]. Ca să întocmească la rîndul lor inscripții nu mai puțin folositoare, le-au gravat pe acestea.

3. *STOBAIOS* III 1,172 Maximele celor șapte înțelepți, după Demetrios din Faleron.

I. Cleobulos, fiul lui Euagoras din Lindos, a spus:

1. Măsura e cel mai bun lucru. 2. Se cuvine să-ți cinstești tatăl. 3. Trupul să-l ții sănătos, ca și sufletul. 4. Îndrăgește ascultarea iar nu vorbăria. 5. Fii mai de grabă mult știutor decît neștiutor. 6. Vorbă binevoitoare să-ți capeți. 7. Fii apropiat virtuții și străin de rău. 8. Urăște nedreptatea, cultivă evlavia. 9. Cetățenilor dă-le cele mai bune sfaturi. 10. Plăcerea, stăpînește-o. 11. Cu sila nimic nu săvîrși. 12. Copiii, educăți-i. 13. Roagă-te sorții. 14. Pune capăt vrăjmășiei. 15. Să socotești drept vrăjmaș pe cel care urăște poporul. 16. În fața altora nici nu te ciondăni cu femeia, nici nu căta la ea prea mult: primul lucru e zănatic, celălalt poate părea nebunesc. 17. Nu pedepsi pe sclavi dacă sunt băuți, căci altminteri vei părea tu însuți băut. 18. Însoară-te cu o femeie de teapa ta, căci dacă vei lua una de neam mai ales,

---

6. Aceeași interpretare a maximei delfice apare și în *Protagoras* (343 a). Vezi comentariile lui P. Friedländer, *Platon*, Berlin, 1930, p. 72, Nicolai Hartmann, *Platos Logik des Seins*, Berlin, 1965, p. 182.

7. Împrejurarea că Platon poate releva formula „a se cunoaște pe sine" ca un salut al zeului pare să indice faptul că zicala aceasta era primul lucru vizibil celor care intrau în templu. Vezi Berndt Witte, *Charmides*, Berlin, 1970, p 56. Mărturia platonică e cea mai timpurie pe care o avem despre maxima delfică.

te vei alege cu stăpîni, nu cu rude. 19. Nu rîde cu cel ce batjocorește pe alții, căci vei fi urît de cei batjocoriți. 20 Bogat de ești nu te înfumura, sărac de ești nu te umili.

II. **Solon atenianul, fiul lui Exekestides, a spus:**

1. Nimic prea mult. 2. Nu te așeza drept judecător; dacă o faci, vei fi urît de cel ce primește osînda. 3. Ferește-te de plăcerea care naște mîhnirea. 4. Păstrează demnitatea și cinstea, în felul tău de a fi, ca o mai bună chezășie decît jurămîntul. 5. Pune capăt cuvintelor prin tăcere, iar tăcerii prin clipa prielnică. 6. Nu minți, ci spune adevărul. 7. Preocupă-te de ce-i de seamă. 8. Nu te fă mai drept decît părinții tăi. 9. Nu te grăbi să dobîndești prieteni, iar cei pe care-i vei fi dobîndit nu-i lepăda prea repede. 10. După ce ai învățat să fii condus, vei ști să conduci. 11. Dacă judeci că alții trebuie să dea socoteală, supune-te și tu. 12. Nu pe cele mai plăcute sfătuiește-le concetățenilor, ci pe cele mai bune. 13. Nu fi cutezător. 14. Nu te însoți cu cei răi. 15. Dă ascultare zeilor. 16. Cinstește-ți prietenii. 17. Nu spune ce nu știi. 18. Păstrează tăcerea, știind. 19. Fii blînd cu ai tăi. 20. Pe cele nevăzute adeverește-le cu cele văzute.

III. **Chilon lacedemonianul, fiul lui Damagetes, a spus:**

1. Cunoaște-te pe tine însuți. 2. Dacă bei, nu te apuca să vorbești multe, căci vei greși. 3. Nu amenința oamenii liberi, căci nu e lucru drept. 4. Nu vorbi de rău pe aproapele tău; altminteri vei avea de auzit lucruri care să te mîhnească. 5. La mesele prietenilor nu da buzna, dar la nenorociri zorește-te. 6. Nunta să ți-o faci cu puțină cheltuială. 7. Fericește pe om abia după ce a murit. 8. Respectă pe cel mai în vîrstă. 9. Urăște omul care se amestecă în treburile altora. 10. Alege mai degrabă paguba decît cîștigul rușinos. 11. Nu-ți bate joc de omul nefericit. 12. Dacă ai o fire aspră, ține-te liniștit, astfel ca celorlalți să le fie mai degrabă rușine de tine decît teamă. 13. Pune rînduială în propria-ți casă. 14. Limba să nu-ți alerge înaintea minții. 15. Stăpînește-ți pornirea de mînie. 16. Nu dori ceea ce nu se poate. 17. Pe drum nu te grăbi s-o iei înainte; 18. nici să dai din mîini; căci ai părea zănatic. 19. Supune-te legilor. 20. Dacă ai fost nedreptățit, împacă-te, dacă ai fost jignit, răzbună-te.

IV. Thales din Milet, fiul lui Examyas, a spus:

1. Chezășia se însoțește cu nenorocirea. 2. Amintește-ți de prieteni, fie că sînt ori nu de față. 3. Nu-ți înfrumusețea înfățișarea, ci fii frumos prin felul tău de viață. 4. Nu te îmbogăți în chip necinstit. 5. Cuvîntul tău să nu te înjosească în ochii celor cu care ai făcut legămînt de credință. 6. Nu șovăi să-ți măgulești părinții. 7. Nu primi răul ca venind de la tată. 8. Bunăvoința pe care o vei fi arătat părinților, pe aceea o vei primi tu însuți din partea copiilor, la anii bătrîneții. 9. Greu lucru a te cunoaște pe tine însuți. 10. Cel mai plăcut lucru e să ți se dea ce dorești. 11. Trist lucru lenea. 12. Păgubitor lucru nestăpînirea. 13. Grea povară e necioplirea. 14. Deprinde tu și învață și pe alții ce e mai bun. 15. Nu fi leneș nici dacă ești bogat. 16. Pe cele rele din casă ascunde-le 17. Lasă-te invidiat mai degrabă decît compătimit. 18. Folosește-te de măsură. 19. Nu te încrede oricui. 20. Cînd cîrmuiești, pune rînduială în tine.

V. Pittacos, fiul luí Hyrrhas, din Lesbos, spune:

1. Cată să știi care e momentul prielnic. 2. Ce ai de gînd să faci, n-o spune, căci dacă nu izbutești va rîde lumea de tine. 3. De la prieteni să știi să tragi foloase. 4. Nu săvîrși tu însuți tot ce te revoltă la alții. 5. Pe netrebnic nu-l ocărî, căci pe lîngă toate stăruie asupră-i și pedeapsa zeilor. 6. Bunurile încredințate, înapoiază-le. 7. Îndură paguba măruntă venită de la cei apropiați. 8. Grozav lucru să cunoști viitorul, în timp ce trecutul e sigur. 10. Pămîntul e de încredere, marea nesigură. 11. Cîștigul e fără saț. 12. Dobîndește cele cuvenite ție. 13. Ingrijește-te de evlavie, de educație, cumpătare, chibzuință, adevăr, credință, experiență, îndemînare, de tovărășia pe care o faci, de preocuparea pe care o ai, de bunul mers al casei, de meserie.

VI. Bias din Priene, fiul lui Teutamides, spune:

1. Cei mai mulți oameni sînt răi. 2. Cel care se privește în oglindă — zice el — trebuie, dacă-și pare frumos, să facă lucruri frumoase; dacă pare urît, să îndrepte defectul natural prin frumusețea faptelor. 3. Apucă-te încet de lucrare, dar o dată ce ai în-

ceput continuă cu stăruință. 4. Urăște vorba pripită, ca să nu greșești, căci urmează căința. 5. Să n-ai credulitate în cugetul tău, nici răutate. 6. Nu încuviința sminteala. 7. Îndrăgește cumințenia. 8. Spune despre zei cum că sînt. 9. Gîndește-ți fapta. 10. Ascultă multe. 11. Vorbește ce e potrivit și prielnic. 12. Dacă ești sărac, nu veni cu mustrări împotriva celor bogați, doar dacă ele sînt de mare folos. 13. Pe bărbatul nevrednic nu-l lăuda pe temeiul bogăției. 14. Ia de la om convingîndu-l, nu cu sila. 15. Orice lucru bun săvîrșești, pune-l pe seama zeilor, nu a ta. 16. Dobîndește-ți în tinerețe fapte izbutite, iar la bătrînețe, înțelepciune. 17. La lucru să ai ținere de minte; la ceasul potrivit, prevedere; în privința caracterului, demnitate; în ceasul trudei, stăpînire de sine; la teamă, încredere pioasă; în ceasul bogăției, prietenie; cuvîntului dă-i putere de crezare; tăcerii, tîlc; judecății, dreptate; îndrăznelii, curaj; acțiunii, tărie; strălucirii, autoritate.

VII. **Periandros din Corint, fiul lui Kypselos, spune:**

1. Pe toate deprinde-le 2. Bun lucru tihna. 3. Zorul e nesigur. 4. Cîștigul e rușinos 5. (o învinuire a firii.) 6. Mai bună e democrația decît tirania. 7. Plăcerile sînt muritoare, nemuritoare virtuțiile. 8. Fii măsurat cînd ești fericit și înțelept cînd ești nefericit. 9. E mai bine să mori cu prisosuri decît să trăiești în lipsuri. 10. Fă-ți viața vrednică de părinții tăi. 11. Cîtă vreme trăiești, lumea să te laude; în ceasul morții să te fericească. 12. La fel poartă-te atît cu prietenii fericiți cît și cu cei nefericiți. 13. Ceea ce ai consimțit de bună voie, păstrează, căci e lucru rău să-l nesocotești. 14. Nu da la iveală cuvintele de taină. 15. Mustră în așa fel încît să devii de grabă prieten. 16. Folosește-te de legi vechi și de bucate proaspete. 17. Nu numai să pedepsești pe cei ce greșesc, dar să și oprești pe cei ce stau să greșească. 18. Cînd ești nefericit ascunde-te, ca să nu faci bucurie dușmanilor.

11. THALES

NOTĂ DESPRE THALES

Dacă Orfeu îmblînzește oamenii și fiarele prin arte, Thales îmblînzește lucrurile și natura prin gînd. El nu e "fabulos" ca primul; nu se trage din zei, după cum nu face miracole și nu trăiește vreunele. Dar dacă-și are biografia sa de simplu negustător din Ionia, cum îl va numi un istoric — în fapt de om de stat, inginer, astronom, matematician și înțelept — el nu aduce mai puțin ceva de ordinul lui Orfeu: cuvîntul care să rînduiască lucrurile. În speță, oricît ar fi de pregătită apariția gîndirii raționale de speculația cosmogonică și chiar de cea mitologică, Thales vine cu noutatea de a da nume *potrivit* Unului.

Se poate crede, eventual, că și pînă la Thales gîndirea speculativă a omului a închipuit o unitate originară a lucrurilor și i-a dat nume: "Chronos", sau "Zeus", sau "Eros", atunci cînd nu a conceput *perechi* de zeități originare. Dar numele lor nu crea o răspundere pentru gînd. Numind *apă* principiul unic, Thales a adus răspunderea rațională. El a creiat obligația pentru toți care au urmat să dea nume potrivite pentru ceea ce devine și este. După el, orice alt nume vor da gînditorii, și chiar dacă vor reveni de la un singur nume la mai multe, ei *vor avea să dea socoteală de numele date*. Vor pune astfel în joc *libertatea rațiunii*, adică răspunderea ei față de ordinea necesară.

Pentru *eliberarea* aceasta a spiritului s-a putut vorbi de rolul monezii, al calendarului, al scrisului alfabetic și al comerțului. Moneda, de pildă, este o invenție greacă a sec. al VII-ea î.e.n. spun istoricii, iar unul dintre ei a vrut să vadă o legătură între Ființă, Esență, Substanță — și forma abstractă a monezii. Totul deci a putut veni să libereze spiritul. Dar cînd e vorba de spiritul de cunoaștere, Thales înseamnă, ca și Orfeu pe alt plan, cel care l-a eliberat în fapt. Spunînd că lucrurile sînt apă, el nu a spus doar că lucrurile sînt una și că Unul este ceva anumit; a spus că spiritul omului are libertatea să caute *ce este* acesta — și că nu va ieși niciodată, dacă e spirit, de sub această libertate.

C. N.

A. Viață și doctrină

1. *DIOGENES LAERTIOS* I,22—24. Așadar Thales, după cum spun Herodot, Duris [1] și Democrit, e fiul lui Examyes și al Cleobulinei, din familia thelizilor [2], fenicieni de obîrșie și cei mai de viță printre cei care se trag din Cadmos și Agenor. Era unul din <cei șapte înțelepți>, [3] după cum spune și Platon. A fost cel dintîi numit înțelept, în vremea arhontatului lui Damasias,[4] la Atena (582/1), potrivit căruia s-a și dat denumirea de „cei șapte înțelepți", așa cum spune Demetrios din Phaleron în cartea *Arhonții*. El a fost înscris în rîndul cetățenilor din Milet, cînd a venit împreună cu Neileos, care fusese alungat din Fenicia. Dar, după cum spun mai mulți, el era născut chiar în Milet și era de neam strălucit. (23). După preocupările de politică, au urmat cercetări ale naturii. Potrivit unora, nu a lăsat nici o scriere [5], căci *Astrologia nautică*, atribuită lui, se spune că este a lui Phocos din Samos. Callimachos îl identifică drept descoperitorul Ursei mici [6], spunînd în iambii săi astfel: *„Și al carului...fenicieni"*. După alții, ar fi scris numai două lucrări: *Despre solstițiu* și *Despre echinox*, socotind că celelalte sînt de necuprins cu mintea. După părerea unora, el, primul, s-ar fi îndeletnicit cu astronomia și ar fi prezis eclipsele solare și solstițiile, așa cum spune Eudemos în *Istoria Astronomiei*. De aceea îl și admiră Xenofan și Herodot.[7] Pe de altă parte dau mărturie pentru el Heraclit și Democrit.(24).

---

1. Pentru toate numele de persoane și locuri, a se vedea indicele de la finele lucrării.

2. Thelizii descindeau dintr-o familie tebană de preoți și regi, cadmeii, veniți din Fenicia, după J.P. Vernant, *Mythe et pensée chez les grecs*, Paris, 1966, p. 303. Alți cercetători îi atribuie o origine cariană, după numele tatălui său Examyes. În schimb, Kirk și Raven, *The Presocratic Philosophers*, Cambridge, 1963, p. 74 spun: „probabil era grec, ca majoritatea milesienilor".

3. Textul cuprins între paranteze ascuțite aparține lui Diels, care adaugă: „în felul acesta se lămurește referința la Platon". Locul în chestiune este, în cazul acesta, *Protagoras* 343 A.

4. Înainte de a indica datele istorice prin olimpiadele ținute din patru în patru ani, atenienii foloseau numele arhontelui eponim ce era ales anual. Damasias, citat de Aristotel în *Constituția Atenei* XIII, a fost arhonte timp de doi ani (582—581).

5. Aceasta este ipoteza cea mai verosimilă. Chiar Aristotel nu citează textual pe Thales, ci cu formulări de felul „după cîte se spune".

6. E vorba de constelația carului mic.

7. Cf. Herodot I, 74.

Unii mai spun că el ar fi afirmat cel dintîi nemurirea sufletelor; printre aceștia este și Choirilos poetul. Tot el a descoperit cel dintîi și drumul [soarelui] de la solstițiu la solstițiu și, după unii, a dovedit că mărimea soarelui este a 720-a parte din ciclul solar, după cum este și mărimea lunii din ciclul lunar[8]. A fost cel dintîi care să numească ultima zi a lunii a treizecea, așa cum a tratat cel dintîi despre natură, după cum spun unii.

Aristotel[9] și Hippias spun că el atribuia suflet și celor neînsuflețite, dovedind aceasta cu piatra magnetică și chihlimbarul. După ce a deprins geometria de la egipteni, spune Pamphilos, a înscris pentru prima dată triunghiul dreptunghic în cerc și atunci a adus ca jertfă un bou. (25) Alții, printre care se află și matematicianul Apollodoros, spun că e vorba de Pitagora. Acesta /Thales/ declară că le-ar fi găsit Euphorbos frigianul; de pildă: că există și triunghiuri scalene, și toate cîte țin de doctrina geometrică.

Se pare că și în cele politice a dat sfaturi cît se poate de bune. Astfel, cînd Cresus a trimis soli la milesieni spre a încheia o alianță, el a împiedicat-o; iar după victoria [10] lui Cirus, acest lucru a salvat cetatea. Pe de altă parte, el însuși spune, după cum istorisește Heracleides, că a trăit singuratic, în marginea societății. (26) Unii însă spun că s-a căsătorit și că a avut un fiu, pe Kybisthos; alții că ar fi rămas neînsurat și că ar fi adoptat pe fiul sorei sale. Cînd era întrebat de ce nu are copii, „din dragoste de copii", răspundea. Şi se povestește că mamei sale, care stăruia pe lîngă el să se căsătorească, el îi spunea: „nu e încă timpul potrivit", apoi, cînd nu mai era în floarea vîrstei, față de stăruința ei, i-ar fi spus: „nu mai e timpul potrivit".

Mai spune Hieronymos din Rhodos, în cartea a doua a *Comentariilor felurite*, că Thales, vrînd să arate cum că e ușor să te îmbogățești și prevăzînd că avea să fi o recoltă bogată de măslini, a luat cu chirie presele de ulei și a strîns apoi o mulțime de bani.

(27) El a rînduit apa drept principiu al tuturor lucrurilor și lumea ca fiind însuflețită și plină de zei. Se spune că el a statornicit anotimpurile și a împărțit anul în 365 de zile.

---

8. Precizarea din paranteza dreaptă este după A. Frenkian, *Diogenes Laertios*, București, 1963, p. 518, nota 99, care aduce un supliment de lămuriri.

9. Aristotel, *De Anima*. 415 a

10. Victoria a avut loc în anul 546 î. e. n. După 494 Miletul își pierde definitiv libertatea, la capătul cîtorva secole de afirmare istorică plină.

Nimeni nu i-a dat învățătură, dar ajungînd în Egipt a intrat în legături mai strînse cu preoții. Hieronymos mai spune că el a măsurat piramidele după umbră, urmărind cu atenție momentul din zi cînd propria noastră umbră ne este egală. A stat și pe lîngă Thrasybulos [11], tiranul din Milet, după cum spune Minyes. Cele despre trepiedul găsit de pescari și trimis rînd pe rînd înțelepților de către poporul milesian, sînt știute. (28) Într-adevăr, cîțiva tineri ionieni, se spune, au cumpărat o plasă de la niște pescari din Milet. Cînd au scos din apă un trepied, s-a iscat o ceartă care nu s-a curmat pînă ce milesienii au trimis soli la Delfi; iar zeul a dat drept oracol răspunsul:

„Tu, vlăstar din Milet, despre trepied îl întrebi pe Phoibos?
Celui mai înțelept dintre toți, aceluia fie-i trepiedul [12]:"

Așadar, l-au dat lui Thales, iar el l-a trecut altuia și acela mai departe altuia, pînă la Solon. Acesta însă a spus că primul în înțelepciune este zeul, și l-a trimis la Delfi. Pe toate Callimachos le istorisește în chip schimbat în *Iambii* săi, luînd lucrurile de la Maiandrios din Milet. El spune, într-adevăr, că un oarecare Bathycles arcadianul a lăsat în urmă-i o cupă, cu îndemnul să se dea celui care va fi fost mai de folos printre înțelepți. A fost dată lui Thales și, după un răstimp de ocol, a revenit la Thales. (29) Iar acesta a trimis-o lui Apolo din Didyma, spunînd astfel, după Callimachos:

„Thales mă dăruie celui ce păstorește poporul lui Neileos, după ce a primit această răsplată de două ori."

În proză, dedicația este aceasta: „Thales din Milet, fiul lui Examyes, către Apolo delfianul, după ce a primit de două ori răsplata elenilor." Cel care a purtat cupa de jur împrejur, de la unul la altul, se numea Thyrion, fiul lui Bathycles, după cum spune Eleysis în *Despre Ahile* ca și Alexon din Myndos în cartea a noua din *Mituri*. Dar Eudoxos din Cnidos și Euanthes din Milet povestesc că unul dintre prietenii lui Cresus a primit de la rege un potir de aur, ca să-l dea celui mai înțelept dintre eleni. Acela l-a dat lui Thales, de unde avea să ajungă pînă la Chilon. (30) Acesta l-a întrebat pe Apolo Pythianul cine e mai înțelept decît el. I s-a răspuns că Myson, despre care vom vorbi. (Pe acesta

---

11. Nu trebuie confundat acest Thrasybulos cu generalul atenian care a luptat în sec. al IV-lea pentru restabilirea democrației. Tiranul Miletului, instaurat la conducerea cetății în 612, a fost în război cu Lidia, pe vremea cînd Cresus nu era încă rege al țării.

12. Răspunsul oracolului e conceput în termeni echivoci, ca de obicei.

discipolii lui Eudoxos îl pun în locul lui Cleobulos, iar Platon în locul lui Periandros). Despre Myson, Pythianul le-a răspuns următoarele:

„Spun că există în Chenai un oarecare Myson din Oita,
înzestrat cu o minte mai înțelept întocmită decît a ta".

Cel care întrebase era [de fapt] Anacharsis. Daimachos platonicianul și Clearchos spun că această cupă a fost trimisă de Cresus lui Pittacos și astfel a făcut înconjurul.

Andron în *Trepiedul* spune că argienii au propus un trepied drept răsplată a virtuții pentru cel mai înțelept dintre eleni. A fost socotit vrednic Aristodemos din Sparta, care l-a trecut mai departe lui Chilon. (31). Alceu de asemenea îl amintește pe Aristodemos astfel:

„Cîndva, în Sparta, Aristodemos a rostit o vorbă nu de rînd:
Averea face pe om , pe cînd sărac fiind, nimeni nu e bun".

Unii istorisesc că Periandros a trimis o corabie încărcată lui Thrasibulos, tiranul milesienilor. Mai tîrziu, după ce acesta a naufragiat în marea din jurul insulei Cos, trepiedul a fost găsit de niște pescari. Phanodikos spune că a fost găsit în marea din apropierea Atenei și, fiind adus în oraș, unde avea loc o adunare, a fost trimis lui Bias. (32) De ce anume, o vom spune în cele despre Bias. Alții spun că /trepiedul/ era făurit de Hefaistos și că zeul l-ar fi dăruit lui Pelops, care tocmai se căsătorea. Apoi, ajuns la Menelaos, a fost răpit odată cu Elena de către Alexandru și aruncat în marea din jurul insulei Cos de către o laconiană, care spunea că avea să fie pricină de ceartă. După o vreme, niște oameni din Lebedos, cumpărînd de acolo un năvod, au pescuit și trepiedul; certîndu-se cu pescarii, au ajuns pînă la Cos. Cum n-o scoteau la capăt, au înfățișat totul cetățenilor din Milet, capitala lor. Milesienii, deoarece solii lor fuseseră nesocotiți, au pornit război împotriva celor din Cos. După ce au căzut mulți de o parte și de alta, s-a ivit un oracol, să se dea trepiedul celui mai înțelept. De amîndouă părțile s-au învoit să fie dat lui Thales (33). Iar acesta, după un răstimp de ocol, l-a pus înaintea lui Apolo din Didyma. Celor din Cos li s-a dat atunci un oracol de felul acesta:

„Dușmănia meropilor și a ionienilor nu va înceta, pînă ce nu veți scoate din cetate trepiedul de aur pe care Hefaistos l-a zvîrlit în mare și pînă ce nu va ajunge la locuința omului ce, înțelept fiind, știe toate cîte sînt, cîte vor fi și cîte au fost".

Iar milesienilor:

Vlăstar al Miletului, despre trepied îl întrebi pe Phoibos?
...Și așa cum s-a spus mai sus. Așa s-au petrecut lucrurile [13].

Hermippos în *Vieți* trece asupra lui Thales vorba spusă de alții despre Socrate. Se povestește că el obișnuia să spună că aduce mulțumiri soartei pentru următoarele trei lucruri: „în primul rînd că m-am născut om și nu animal, apoi că sînt bărbat și nu femeie, în al treilea rînd că sînt elen și nu barbar".

(34) Se spune că, plecînd însoțit de o bătrînă ca să cerceteze stelele, a căzut într-o groapă și, în vreme ce se tînguia, bătrîna a spus: „Tu, Thales, care nu ești în stare să vezi nici cîte-ți stau la picioare, îți închipui că ai să afli pe cele din cer?" [14] Timon, de asemenea, îl descrie ca fiind preocupat de astronomie, iar în lucrarea sa *Silloi* îl laudă spunînd:

„Precum, dintre cei șapte înțelepți, Thales cel
iscusit în cercetările astronomice".

Cele scrise de el, spune Lobon argianul, nu trec de 200 de versuri. Pe statuia lui s-au înscris următoarele:

„Pe acest Thales din Milet, Ionia care l-a crescut
l-a proclamat cel mai de seamă printre toți
astronomii, prin iscusința lui."

(35) Dintre versurile lui fac parte următoarele:

Vorba lungă n-a dovedit niciodată o
judecată chibzuită:
caută ceva înțelept,
alege ceva potrivit,
și vei curma vorbirea nesfîrșită a
oamenilor flecari.

Sînt date pe seama sa și aceste maxime: „Dintre toate cele existente, divinitatea e cea mai veche, căci e nenăscută. Cel mai fru-

---

13. Cu legenda trepiedului se poate vedea încă o dată felul de expunere al lui Diogenes Laertios, care nu clasează, nici nu caută să pună de acord diversele date pe care le culege. Tot ce urmărește — s-a spus — este să dea un repertoriu cît mai complet.

14. Această întîmplare, mai de grabă simbolică, este citată într-o fabulă de Esop, după cum e povestită de Platon în *Teetet* 174 A. După Kirk și Raven (*op. cit.*, p.78) anecdotele în legătură cu Platon, vechi încă din secolul al patrulea, arată cît de timpuriu a fost considerat Thales filozof tipic.

mos e universul, căci e lucrarea divinității. Cel mai mare e spațiul, căci le cuprinde pe toate. Cel mai repede e cugetul, căci aleargă peste tot. Cea mai puternică e necesitatea, căci ea le stăpînește pe toate. Cel mai înțelept e timpul, căci el le dezvăluie pe toate". „Întru nimic nu se deosebește moartea de viață, spunea el. Totuși, atunci, i-a spus cineva, de ce nu mori? Tocmai întrucît nu este nici o deosebire", spuse el. (36) Către cineva care întreba „ce a fost mai înainte, noaptea sau ziua? — Noaptea, spuse el, cu o zi înainte". Cineva l-a întrebat dacă un om care ar săvîrși o nedreptate se poate ascunde de zei. „Nici măcar în gînd", a spus el. Față de întrebarea unui bărbat care săvîrșise adulterul, dacă ar putea jura că nu l-a săvîrșit, a răspuns: „E la fel de rău jurămîntul strîmb ca adulterul". Întrebat ce-i greu, a spus: „Faptul de a se cunoaște pe sine". Ce e ușor? „Să dai îndemnuri altuia". Ce este cel mai plăcut? „Să-ți atingi țelul". Ce este divinul? „Ceea ce nu are început, nici sfîrșit". Ce lucru straniu ar fi de văzut? „Un tiran bătrîn", spuse el. Cum ar putea cel mai lesne îndura cineva o nenorocire? „Dacă i-ar vedea pe dușmani ducînd-o mai rău". Cum am putea trăi cît mai demn și mai drept? „Dacă nu săvîrșim noi înșine cele pe care le osîndim la alții". (37) Cine este fericit? „Cel care e sănătos la trup, bine înzestrat la suflet și bine educat în ce privește firea". „Să iei aminte la prieteni, atît cînd sînt de față ca și cînd nu sînt". „Nu te făli cu înfățișarea ta, ci caută frumusețea în îndeletnicirile tale". „Nu te îmbogăți, spune el, în chip necinstit și vorbirea să nu te înjosească față de cei legați prin credință". „Sprijinul pe care l-ai dat părinților, spune el, acela așteaptă-l și din partea copiilor". El afirma că Nilul crește întrucît apele îi sînt umflate de vînturile etesiene ce bat în sens contrar [15]. Apollodoros, în *Cronologii*, spune că Thales s-a născut în primul an al olimpiadei a 35-a (38). El a murit la 78 de ani (sau, după cum spune Sosicrates, la 90 de ani). Într-adevăr, și-a dat sfîrșitul în vremea olimpiadei a 58-a /548—5/, în vremea lui Cresus, căruia îi arătase că-l poate trece peste rîul Halys fără punte, abătînd cursul apei.

Au fost și alți bărbați cu numele de Thales, după cum spune Demetrios din Magnesia în *Omonimi*, și anume cinci.

---

15. Revărsările Nilului au uimit mult pe cei vechi, din rîndul cărora învățații au încercat aproape toți să dea o explicație.

(39) Înțeleptul a murit asistînd la o întrecere atletică, din pricina căldurii, a setei și a slăbiciunii. Era bătrîn pe atunci. Pe monumentul lui stă înscris:

Într-adevăr, e puțin lucru acest monument, dar privește gloria, întinsă cît cerul, a marelui gînditor Thales.

Există și următoarea epigramă, făcută de mine în cinstea lui, în prima carte de *Epigrame* sau *Versuri cu metru variat.*

Într-o zi cînd privea o întrecere atletică, o, însorite soare,
Înțeleptul Thales a fost răpit de tine din arenă.
Te laud că ni l-ai luat mai aproape de tine; căci de bună seamă
bătrînul nu mai putea vedea de pe pămînt stelele.

(40) Lui îi aparține: „Cunoaște-te pe tine însuți", vorba pe care Antisthenes în *Diadohii* o atribuie Phemonoiei, dar pe care apoi și-a însușit-o Chilon.

De asemenea, lui Thales i se atribuie următoarele scrisori (vezi *Diog. Laertios* 43—44).

2. *SUIDAS* Thales, fiul lui Examyes și al Cleobulinei, milesian — după Herodot fenician — născut înainte de Cresus, într-a 35-a Olimpiadă (640—637), în timp ce după Phlegon era cunoscut încă de la a șaptea (752—749). A scris *Despre fenomenele cerești* în versuri, *Despre echinox* și multe altele. Și-a dat sfîrșitul bătrîn, asistînd la o luptă atletică, strivit fiind de mulțime și istovit de căldură.

Thales a fost cel dintîi care să fi primit numele de înțelept și tot el cel dintîi a afirmat că sufletul e nemuritor; a înțeles ce sînt eclipsele și echinoxurile. Pe de altă parte sînt foarte numeroase maximele de la el, iar cea mai renumită e „Cunoaște-te pe tine însuți". Căci „Chezășia aduce pagubă" este mai degrabă a lui Chilon, ca și „Nimic prea mult".

Thales, filozoful naturii, a prevestit pe timpul lui Darius /? v. Diels/ eclipsa de soare.

3. *SCOLII LA PLATON Statul* 600 A /din Hesychios/ Thales din Milet, fiul lui Examyes, era fenician, după Herodot. El cel dintîi a fost numit înțelept. Într-adevăr, a descoperit că soarele intră în eclipsă din cauza umbririi lui de lună, și tot el cel dintîi dintre eleni a luat cunoștință de Ursa mică, de solstiții ca și de

mărimea soarelui și a lunii. Susținea că și cele neînsuflețite au suflet într-un fel, spunînd aceasta pe baza magnetului și a chihlimbarului. După el, principiul lucrurilor, printre elemente, era apa. El afirma că lumea este însuflețită și plină de daimoni. A fost educat în Egipt, de preoți [16]. De la el provine „Cunoaște-te pe tine însuți". A sfîrșit viața solitar, bătrîn, pe cînd asista la o întrecere atletică, istovit fiind de căldură.

4. *HERODOT* I 170 S-a dovedit folositoare, mai înainte ca Ionia să fie nimicită, /părerea/ lui Thales, bărbat din Milet și fenician prin neamul lui de obîrșie, care a îndemnat să se propună pentru Ionia un singur Sfat, iar acesta să fie la Teos (căci Teos este centrul Ioniei), pe cînd celelalte cetăți locuite să nu fie socotite altceva decît niște deme.

5. — I 74 [Război între Alyattes și Cyaxares] Pe cînd își împărțeau în chip egal cumpăna războiului, li s-a întîmplat, în al șaselea an al înfruntării, în timp ce lupta era în toi, ca ziua să se prefacă dintr-o dată în noapte /eclipsa de la 28 mai 585, v. Diels/ [17]. Thales din Milet profetise ionienilor această prefacere a zilei, indicînd ca termen anul acela în care a și avut loc prefacerea. *CLEMENS Stromata* I 65 În *Istoria Astronomiei*, Eudemos spune că Thales a prezis eclipsa de soare, ivită în perioada în care erau prinși în luptă mezii și lidienii, regi fiind pe de o parte Cyaxares, tatăl lui Astyages, la mezi, pe de alta Alyattes, fiul lui Cresus, la lidieni . . . În ce privește anii, ei sînt cei din jurul celei de a 50-a olimpiade /580—77/. Vom da socoteală acum despre vîrsta celor șapte înțelepți, Thales fiind cel mai vîrstnic dintre cei menționați, în jurul celei de a 50-a olimpiade . . . *EUSEBIUS Chronica*. Thales din Milet a prevestit eclipsa totală a soarelui. *CYRILLUS, Contra Iulianum* I p. 13 E. Pe cînd avea loc o întunecare a soarelui, după ce Thales spusese dinainte ce se va petrece . . . Alyattes și Astyages au purtat război. (585 î.e.n.). *CICERO De divinatione*

---

16. Exista o tradiție a călătoriilor în Egipt, valabilă pentru toți înțelepții din sec. al VI-lea, inclusiv Solon, spun Kirk și Raven *op. cit.*, p.76. Pe de altă parte, nu trebuie să se uite că Miletul avea, printre numeroasele sale colonii, una și în Egipt, anume Naucratis.

17. Istoricii moderni notează că Thales n-a putut indica mai mult decît anul eclipsei, după cîte spune chiar Herodot. Pe de altă parte, la data aceea previziunile nu puteau fi făcute științific, ci pe bază de observații, făcute cu deosebire de astronomia babiloniană. Thales putea din plin să aibă acces la materialul de origină babiloniană.

I 49, 112 Este socotit a fi prezis cel dintîi întunecarea soarelui ce a avut loc pe vremea domniei lui Astyages. *PLINIUS Naturalis Historia* II 53 La greci însă, cel dintîi a cercetat [cauza întunecării] Thales din Milet, în anul 4 [585—4 î.e.n.] al olimpiadei a 48-a, anul prezis pentru întunecarea soarelui, care a avut loc pe cînd era rege Alyattes, în anul 170 de la întemeierea Romei.

6. *HERODOT* I 75 De îndată ce Cresus a ajuns la rîul Halys, el a făcut armata să treacă rîul peste podurile aflate acolo, așa cum spun eu; iar, după o vorbă mult răspîndită la greci, Thales din Milet i-ar fi făcut să-l treacă. Căci în timp ce Cresus era în încurcătură, neștiind cum și pe unde să treacă armata peste rîu . . . se spune că Thales, care era de față în tabără, a făcut astfel încît rîul, care curgea pe mîna stîngă a oastei, să curgă și pe partea dreaptă în felul următor: a îndemnat să se sape un șanț adînc, în formă de semilună, mai sus de tabără, în așa fel încît tabăra instalată acolo să fie învăluită pe la spate, abătîndu-se pe acolo, de-a lungul șanțului, o parte din apele vechi; iar îndată apoi, strămutînd tabăra, a făcut să reintre apele și în albia veche. Astfel că rîul s-a desfăcut în două, devenind practicabil pe ambele lui brațe.

7. *EUSEBIUS. Chronica* a) la *Cyrillus, Contra Iulianum* I p 12 Se spune că Thales din Milet, întîiul filozof al naturii, s-a născut într-a 35-a olimpiadă /640—37/, iar viața i s-a desfășurat pînă la a 58-a olimpiadă /548—5/; b) *Hieronymus* Ol. 35, I /640/ Thales din Milet, fiul lui Examyes, este recunoscut ca întîiul filozof al naturii, despre el spunîndu-se că a trăit pînă la a 58-a olimpiadă.
ABULFARAGIUS p 33: Cyrillus ne transmite, în cartea sa care răspunde lui Iulian . . . cum că Thales exista înainte de începutul domniei lui Nebuchadnesar, cu 28 ani. Dar Porfir afirmă că era în floarea vîrstei după Nebuchadnesar cu 123 ani /589—6/.

8. [Ed. Cramer *Anecdota Parisiensia* II 263/ În acele timpuri a murit Thales din Milet în Tenedos, iar Sibila din Erytreea o știuse. *CHRONICON PASCHALE* 214, 20. În anul acela s-a stins din viață în Tenedos Thales, filozoful din Milet. *PLUTARH Solon* 12 Ceva similar /ca profeția lui Epimenide despre Munichia, v. Diels/ se spune că ar fi închipuit și Thales, căci îndemnînd pe ceilalți să-l așeze, odată săvîrșit din viață, într-un loc de rînd și disprețuit al Miletului, a prezis că acel loc va fi cîndva agora a milesienilor.

9. *PLATON Teetet* 174 A . . . Așa cum, pe cînd Thales lua în cercetare aștrii, o Theodore, și căta către cer, a căzut într-o fîntînă, astfel că o slujnică tracă cu bun simț și duh se zice că l-ar fi batjocorit, spunînd despre el că se pripește să afle cele ce sînt în cer, dar ce se află în spatele lui, ba chiar la picioarele lui, îi scapă cu vederea [18]...

10. *ARISTOTEL Politica* A 11 1259 a 6 Căci toate acestea sînt folositoare celor ce pun mare preț pe știința de a face avere, de exemplu și vorba despre Thales din Milet. Într-adevăr, ea reprezintă o dovadă de inteligență în materie de afaceri, iar aceluia i se și atribuie prin iscusință, fiind vorba de considerații de ordin general [19]. Într-adevăr, pe cînd unii îl tot batjocoreau din pricina sărăciei, sub cuvînt că filozofarea nu-i e de vreun folos, se spune că el, dîndu-și seama pe considerente astronomice că avea să fie o recoltă îmbelșugată de măsline, a arvunit și făcut să i se dea încă din vremea iernii, deși dispunea de bani puțini, toate teascurile pentru măsline din Milet și Chios, cu o mică investiție, fiindcă nimeni nu-l concura. Iar cînd a sosit ceasul, dat fiind că multă lume deodată avea nevoie grabnică de teascuri, el a închiriat marfa la ce preț a vrut și a strîns astfel bani mulți, dovedind că le e lesne să se îmbogățească celor ce filozofează, dacă o doresc, dar că ei nu se sinchisesc de asta.

11. *PROCLOS In Euclidem* 65, 3. /luat din *Eudemos, Istoria Geometriei*/ [20] Așa deci cum la fenicieni își are obîrșia, datorită negoțului și convențiilor comerciale, cunoașterea exactă a numerelor, la fel printre egipteni a fost descoperită geometria, din pricina arătată. Thales cel dintîi, ducîndu-se în Egipt, a adus apoi în Grecia această învățătură, în care a făcut el însuși multe descoperiri și a învățat numeroase lucruri pe cei de după el, în legătură cu principiile, unora înfățișîndu-le lucrurile în chip mai general,

---

18. Anecdotă simbolică — spune L. Robin în *La pensée grecque*, Paris, 1928, p. 44 — ce nu se acordă întru nimic cu alte mărturii, căci Thales e înfățișat cel mai adesea ca un om cu o orientare practică (om de stat, inginer, astronom) iar nu una pur speculativă.

19. Pentru Burnet, *Early Greek Philosophy*, ed. III, 1920, p. 46, povestirea de mai sus (cu căderea în groapă) era destinată să arate ridicolul înțelepciunii speculative, în vreme ce anecdota de față dovedește exact contrariul.

20. Eudem a scris prima istorie a astronomiei și a matematicilor, după cum Teofrast a scris prima istorie a filozofiei.

altora în chip mai sensibil [21]. *PLUTARH Solon* 2 Thales de asemenea s-a dedat comerțului, după cîte se spune, ca și Hippocrate matematicianul [22], iar lui Platon proviziile de măsline pentru călătorie i-au dat mijlocul de a sta în Egipt. *De Iside et Osiride.* 34 Însă unii cred că și Homer, întocmai lui Thales, învățînd pe lîngă egipteni, a rînduit apa drept principiu și obîrșie a tuturor lucrurilor. *IOSEPHUS* cap. I 2 Chiar și în ce privește pe cei dintîi dintre greci care au filozofat despre cele cerești și divine, precum Ferekyde din Syros, Pitagora și Thales, toți admit de comun acord că au așternut în scris cîte ceva în calitatea lor de învățăcei ai egiptenilor și caldeenilor, iar aceste /scrieri/ par a fi cele mai vechi dintre toate la greci, ba chiar anevoie se crede că și ele ar fi scrise de către aceia. *AETIUS De placita* I 3, 1 După ce a studiat în Egipt, a venit la Milet mai spre bătrînețe. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 12 Mai înainte decît Pitagora, Thales s-a îndemnat să călătorească pe mare spre Egipt, unde a venit în contact mai ales cu preoții din Memphis și Diospolis; căci de la aceștia s-a și înzestrat el însuși cu toate cele pe temeiul cărora trece drept înțelept pe lîngă cei mai mulți.

11 a. *HIMERIOS* 30 *Cod. Neap.* A cîntat la olimpiade, cu lira, Pindar în slava lui Hieron; Anacreon a cîntat soarta lui Policrate, al samienilor, aducătoare de ofrande zeiței. Iar Alceu, în ode, a cîntat pe Thales.

DOCTRINA

12. *ARISTOTEL Metafizica* A 3. 983 b 6 Printre primii care au filozofat, majoritatea socoteau că principiile tuturor lucrurilor sînt numai cele întruchipate în materie. Într-adevăr, ceea ce face ca

---

21. Deși a avut activități variate, Thales a rămas încă din antichitate în primul rînd un matematician. În *Păsările* lui Aristofan v. 1009, apare expresia „omul e un Thales", în sensul că este iscusit în matematici. — Totuși nu i se pot atribui prea multe descoperiri. Kirk și Raven (*op. cit.*, p. 83) precizează că măsurarea unei piramide o putea învăța de la egipteni, prin metode mai puțin complexe decît cea a triunghiurilor asemenea. Chiar și celelalte teoreme care i se atribuie — cea privitoare la cercul tăiat de diametru, teorema despre unghiurile de la bază ale triunghiului isoscel și cea privitoare la unghiurile opuse la vîrf — puteau ține mai mult de simple măsurători. Este în orice caz un fapt, încheie istoricii de astăzi, că succesorii lui Thales n-au dat atenție teoriei matematice.

22. Spre deosebire de Hippocrate din Cos, celebrul medic din antichitate.

toate realitățile să fie, lucrul cel dintîi din care își trag ele obîrșia și cel din urmă în care pier; ceea ce persistă ca substanță dar se schimbă în fenomenele sale, acesta este elementul și el este principiul realităților, zic ei, iar de aceea ei cred că el nici nu se naște de fel, nici nu piere, ca păstrîndu-și veșnic aceeași natură . . . (17) Trebuie într-adevăr să existe un element natural, fie unul, fie mai multe decît unul, din care să se nască restul, în timp ce el se păstrează. Totuși despre numărul și înfățișarea unui astfel de principiu ei nu spun toți același lucru, ci Thales, care e deschizătorul de drum pentru o astfel de filozofare, declară că este apa (de aceea el a și arătat că pămîntul se află pe apă), adoptînd de bună seamă această concepție pe baza constatării că, pentru toate, hrana este umedă și că însuși caldul se naște și ființează prin apă (căci principiul lucrurilor este ceea ce le dă naștere), adoptînd așadar de aceea concepția de față, ca și din motivul că semințele tuturor au o substanță umedă iar apa este principiul natural pentru cele umede. Dealtfel, după părerea unora, chiar gînditorii dintîi asupra celor divine, cei vechi de tot și care trăiau cu mult înaintea seminției de astăzi, concepeau astfel lucrurile cu privire la fire: ei făceau din Okeanos și Thetis părinții firii, iar pe zei îi făceau să jure pe apa pe care la rîndul lor poeții o numesc Stix: și într-adevăr, ce e mai vechi reprezintă și ce e mai de preț, iar jurămîntul este tot ce e mai de preț.

13. *SIMPLICIUS Physica* 23, 21 Din rîndul celor ce declară că principiul este unu și în mișcare — gînditori pe care el [Aristotel] îi numește în particular și cercetători ai naturii — unii spun că este determinat, precum Thales din Milet, fiul lui Examyes, și Hippon, ce pare a fi fost și ateu, ei susținînd că apa este principiul, o părere la care ajunseseră pornind, pe baza simțurilor, de la fenomene. Într-adevăr, caldul ființează prin umezeală, cele moarte se usucă, semințele tuturor au umezeală în ele, iar tot ce e hrană este zemos; căci orice se hrănește în chip firesc din ceea ce i-a dat naștere, iar apa este principiul firii umede și le cuprinde laolaltă pe toate. Așa se face că ei au conceput apa drept principiu al tuturor lucrurilor, iar despre pămînt au arătat că stă pe apă [23]. *458, 23.* Căci

---

23. Pentru plutirea pe apă și în genere pentru rolul însemnat al apei în geneza lumii, grecii se puteau din plin inspira de la cosmologiile orientului apropiat, spun Kirk și Raven, *op. cit.*, p.91. Vezi de asemenea Robin *op. cit.*, p. 47 și P. Tannery, *Pour l'histoire de la science hellène*, p. 70.

unii, presupunînd un singur element anumit, l-au declarat nemărginit ca mărime, așa cum a spus Thales despre apă. *SERVIUS* Comentarii *la Eneida* XI vs. 186. La felurite neamuri, deosebite au fost riturile de înmormîntare, de unde se face că unii se înhumează, alții se incinerează . . . Thales însă, care asigură că toate s-au format din lichid, spune că trupurile trebuie înhumate, ca să se poată rezorbi din nou în lichid.

[13 a. — *AETIUS*. I 17, 1] Thales și adepții săi spuneau că îmbinările din elemente sînt amestecuri pe bază de prefaceri.

13 b. — II 1, 2 După Thales și adepții săi, universul e unu.

13 c. — II 12, 1 După Thales, Pitagora și adepții acestuia, întreaga sferă a cerului este împărțită în cinci bolți, pe care ei le denumesc zone. Ele sînt calificate de către aceștia: prima, arctica, veșnic vizibilă, alta văratec tropicală, alta echinocțială, o alta iernatic tropicală și ultima antarctica, ce este invizibilă. Pe de altă parte, de-a curmezișul celor trei zone de mijloc stă așezat așa-numitul zodiac, ce le atinge pe toate cele trei mijlocii. Cercul de amiază le taie, la rîndul său, pe toate după unghiuri drepte, pornind de la arctică pînă la partea opusă.

14. *ARISTOTEL De Caelo* B 13. 294 a 28 După ceilalți, stă pe apă [e vorba de pămînt]. Într-adevăr, ni s-a transmis gîndul ca fiind foarte vechi, un gînd pe care se spune că l-a susținut Thales din Milet, în sensul că pămîntul se menține prin plutire ca un lemn sau altceva de acest soi (căci nimic nu poate să se mențină în chip firesc pe aer, ci doar pe apă), ca și cum nu ar fi același raționamentul și pentru apa care poartă pămîntul ca pentru pămînt [24]. *SIMPLICIUS De caelo* 522, 14 Cu privire la Thales din Milet, ei stabilesc că ar fi susținut părerea cum că pămîntul e purtat de apă, ca un lemn sau altceva din cele ce în chip firesc plutesc pe apă. Împotriva acestei păreri, însă, Aristotel spune că ea se impune mai degrabă deoarece și egiptenii gîndeau așa sub formă de mit, Thales luîndu-și probabil argumentul de acolo.

15. *SENECA Naturales Quaestiones* III 14 E absurdă teza lui Thales. El spune într-adevăr că pămîntul este susținut de apă, fiind purtat în felul unei plute, iar prin mișcarea apei s-ar clătina,

---

24. După Kirk și Raven, (*op. cit.*, p. 88), obiecția lui Aristotel ar dovedi că nu înțelege viziunea lui Thales. Ar fi vorba în definitiv de imaginea comună a pămîntului ce se întinde la nesfîrșit.

atunci cînd se spune că există cutremur. Nu e deci de mirare că există lichid din belșug spre a da naștere la fluvii, de vreme ce universul întreg se află în lichid. *AETIUS* III 11.1 Adepții lui Thales spun că pămîntul e la mijloc.

16. *HERODOT* II 20 /Părerile grecilor despre revărsările Nilului/. Pentru toate acestea, o altă părere susține că vînturile anuale ar fi cauzele umflării rîului, ele împiedicînd Nilul să se verse în mare . . . *AETIUS* IV I, 1 Thales socotește că vînturile anuale, ce suflă în Egipt din față, provoacă umflarea Nilului, respingînd vărsarea lui în marea umflată ce-i stă împotrivă.

17. *DERCYLLIDES* 198, 14 Eudemos istorisește, în *Despre astronomie*, cum că Oinopides a aflat cel dintîi care e înclinarea zodiacului, precum și care sînt stările anului celui mare, în timp ce Thales /a explicat/ eclipsa de soare și ciclul lui, potrivit solstițiilor, ca nepetrecîndu-se întotdeauna uniform.

17 a. *AETIUS* II, 13, 1 Thales /a socotit/ aștrii ca fiind asemenea cu pămîntul, dar arzători. *20, 9* După Thales, soarele are natura pămîntului. *24. 1* Thales cel dintîi a spus că soarele intră în eclipsă prin faptul că luna trece vertical pe el, ea fiind de natura pămîntului. Acest lucru se vede ca în oglindă, cînd ceva e pus dedesubtul discului.

17 b. — II 27, 5 Thales cel dintîi a spus că luna e luminată de soare.

18. *PLINIUS Naturalis Historia* XVIII 213 Hesiod — căci sub numele său există de asemenea o *Astronomie* — ne-a transmis cum că apusul matinal al Pleiadelor are loc atunci cînd se produce echinoxul de toamnă, Thales, la 25 de zile după echinox.

19. *APULEIUS Florides* 18 p 37 Thales din Milet, de bună seamă cel dintîi dintre cei șapte bărbați înțelepți amintiți (căci a fost la greci primul născocitor al geometriei, cercetător al naturii foarte temeinic și observator, iscusit la culme, al aștrilor), a aflat lucruri de cea mai mare însemnătate; în cîteva cuvinte: mersul anotimpurilor, suflul vîntului, mișcarea stelelor, sunetul uimitor al tunetelor, orbitele înclinate ale stelelor, ciclurile anuale ale soarelui; la fel, creșterea lunii noi, scăderea celei vechi, obstacolele celei întunecate. Deopotrivă de bine a tratat despre soare și despre proporția divină, în anii săi tîrzii, lucru pe care în fapt nu numai l-am învățat teoretic dar l-am și verificat în experiență, anume de

cîte ori intră soarele cu diametrul său în cercul pe care-l străbate. Se povestește că Thales a instruit asupra acestui lucru, de curînd descoperit de el, pe Mandrolytos din Priene, care, cu totul încîntat fiind de aflarea a ceva nou și surprinzător, i-a cerut să-și aleagă orice vrea drept răsplată, în schimbul unei învățături atît de prețioase. Thales înțeleptul i-a spus: „Mi-ar fi de ajuns, ca plată, dacă lucrul pe care l-ai învățat de la mine nu ți l-ai atribui ție, atunci cînd îl arăți altora, ci ai face cunoscut că eu sînt cel care l-a conceput, și nu altul". [Compară *IULIANUS Orationes* III 162, 2]. Într-adevăr, în clipa cînd cineva l-a întrebat ce plată anume să-i dea pentru cele învățate de la el, Thales i-a spus: „Dacă recunoști că le-ai învățat de la mine, te plătești îndeajuns în ce mă privește".

20. *PROCLOS In Euclidem* 157, 10 (După Eudemos) Faptul că cercul e divizat de diametru în două părți egale l-a arătat cel dintîi, după cîte se spune, Thales. *250, 20* Datorită faptului că descoperise multe altele, i se mai atribuie lui Thales, ajuns în anii tîrzii, descoperirea teoremei următoare. Se spune anume că el cel dintîi a înțeles și arătat cum că în orice triunghi isoscel unghiurile de la bază sînt egale, dar că a dat denumirea mai veche de „asemănătoare", pentru cele „egale" [25]. *299, 1.* Acum se demonstrează teorema următoare, cum că două drepte care se întretaie au unghiurile opuse la vîrf egale; însă ea a fost descoperită, după cum spune Eudemos, de Thales cel dintîi. *352, 14* În *Istoria geometriei,* Eudemos ridică pînă la Thales teorema aceasta /egalitatea triunghiurilor, cînd au o latură și unghiurile alăturate egale, v. Diels/ Într-adevăr, determinarea distanței corăbiilor pe mare, așa cum se spune că a indicat-o el, pune în joc în chip necesar teorema respectivă.

21. *PLINIUS Naturalis Historia* XXXVI 82 Se spune că măsura înălțimii /e vorba de piramide/ a fost aflată de Thales măsurînd umbra unui corp în clipa cînd ea este egală cu corpul. *PLUTARH* Banchetul 2 p 147 A /către Thales/. „După ce ai înfipt toiagul la capătul umbrei pe care o face piramida, ai demonstrat că în cele două triunghiuri care se fac prin atingerea cu raza de lumină, raportul dintre o umbră și alta este cel dintre piramidă și toiag" . . .

---

25. „Calificînd un unghi ca fiind asemănător cu un altul în loc de egal, rezultă că noțiunea de congruență nu-i apărea încă lui Thales" afirmă traducătorul francez al lui Proclos, *În Euclidem,* din 1948.

22. *ARISTOTEL. De anima* A 5 411 a 7 De asemenea unii afirmă că el [sufletul[este amestecat în întregul lumii, de unde poate şi părerea lui Thales că toate sînt pline de zei. *ARISTOTEL* ibid. A 2.405 a 19 Se pare că şi Thales, după cîte se menţionează, a conceput sufletul drept ceva mişcător, de vreme ce spunea că piatra /magnetică/ are suflet, ca punînd în mişcare fierul.

22a. *AETIUS* IV 2, 1 Thales a afirmat cel dintîi că sufletul este de sine sau veşnic mişcător.

23 *AETIUS* I 7, 11 Thales /a socotit/ divinitatea inteligenţă a universului iar întregul lumii însufleţit şi totodată plin de divinităţi [26]. *CICERO De deorum natura* I, 10, 25 Căci Thales din Milet, cel care s-a preocupat primul de astfel de lucruri, a afirmat că apa este începutul realităţilor, iar divinitatea este acea inteligenţă care a întruchipat toate din apă.

B. **Fragmente presupuse**

Astronomia nautică a lui Thales

1. *DIOGENES LAERTIOS* I 23. *SIMPLICIUS Physica* 23, 29 Tradiţia este că Thales, cel dintîi printre greci, a înfăţişat ştiinţa naturii, avînd desigur numeroşi precursori, aşa cum crede şi Teofrast, dar deosebindu-se cu mult faţă de ei, aşa încît i-a eclipsat pe toţi cei de dinaintea sa. Totuşi se spune că în materie de scrieri n-ar fi lăsat nimic [27], în afară de aşa-zisa *Astronomie nautică*. *PLUTARH De Pythiae oraculis* 18. 402 E Mai înainte vreme filozofii îşi înfăţişau părerile şi raţionamentele în poeme, cum au făcut Orfeu, Hesiod, Xenofan, Empedocle şi Thales . . .

---

26. Afirmaţia că toate sînt pline de zei şi că lumea e însufleţită poate să însemne numai că toate cele ale naturii sînt pătrunse de: „un fel de principiu vital", spun Kirk şi Raven *op. cit.*, p. 96.

27. Există într-adevăr îndoieli cu privire la scrieri de ale lui Thales. În biblioteca Alexandriei nu se afla nici o operă a lui, cu excepţia nesigurei Astronomii nautice. Aristotel foloseşte expresii ca: „după cîte se spune" (Kirk şi Raven, *op. cit.*, p.85).

Şi nici astronomia n-au lăsat-o mai prejos discipolii lui Aristarchos, Timocharis, Aristyllos şi Hipparchos, care scriau în proză, în timp ce în metri au scris mai întîi Eudoxos, Hesiod şi Thales, dacă într-adevăr Thales a compus, la drept vorbind, *Astronomia* ce i se atribuie.

2. *SCHOLII LA ARATOS* 172 p 369, 24 Thales a spus că ele sînt două /Hyade/, septentrionul şi sudul.

Despre principii AB

3. *GALENUS In Hippocratis de humoribus* I 1 Thales, deşi susţine că toate se constituie din apă, afirmă totuşi şi acest lucru /că elementele se prefac unele în altele, v. Diels/. Dar e mai potrivit să adaugăm propria sa exprimare, din cartea a doua a operei *Despre principii*, unde stă scris întrucîtva acest lucru: „Cele patru elemente renumite, dintre care noi afirmăm că primul este apa şi pe care-l rînduim ca un element unic, se amestecă între ele în vederea compunerii, organizării şi constituirii celor din lume. Cum anume, am şi spus-o în partea primă".

Despre solstiţiu, Despre echinox

4. *Diogenes Laertios* I 23 După unii, n-ar fi alcătuit decît două /opere/, *Despre solstiţiu* şi *Despre Echinox*, celelalte lucruri socotindu-le de necuprins cu mintea.

12. ANAXIMANDRU

NOTA DESPRE ANAXIMANDRU

După Thales, concetățeanul și poate discipolul său Anaximandru nu mai poate înțelege "haos" — ca în ceasul gîndirii mitice — atunci cînd vorbește de Nedeterminat sau Nemărginit. El caută un sens mai cuprinzător, dar tot rațional, spre a explica fenomenele lumii. Și s-a putut spune: dacă Thales a fost primul care să părăsească formulările mitologice, Anaximandru a fost primul gînditor cunoscut nouă care să fi încercat a explica *toate* aspectele lumii.

Platon nu menționează pe Anaximandru, Aristotel abia de cîteva ori. Și totuși astăzi el apare drept cel mai complet dintre presocratici și, cu un singur gînd filozofic, poate și cel mai tulburător. Că a dat un sistem cosmogonic unitar, că a alcătuit prima hartă, sau a avut intuiția evoluției și a adaptării la mediu, toate sînt, într-un sens, simple ilustrări ale faptului că a conceput și numit probabil cel dintîi lumea "cosmos", adică a gîndit întregul lumii drept o ordine rațională, reflectată în fiecare parte a ei. Dar gîndul acela că "lucrurile au a da socoteală (s-a precizat textul ulterior: "a-și da socoteală *unele altora*") pentru nedreptate, potrivit cu rînduiala timpului" (frg. B1) stă și astăzi în fața reflexiunii filozofice și chiar științifice, ca una din cele mai adînci vorbe ale umanității.

Unii au vroit să vadă în vorba aceasta însăși vinovăția devenirii față de ființa din care se desprindea. Alții, respectînd spusa că lucrurile își dau socoteală "unele altora", au părut să reducă gîndul la teza că toate se nivelează, în cele din urmă — că de pildă predominanța căldurii în timpul verii este compensată de răceala din vremea iernii — în felul acesta Anaximandru trecînd asupra naturii ideea de legalitate și justiție din societatea omului. Dar chiar pe planul fizicii, ideea că toate inegalitățile se compensează în timp, această "idee etică" a naturii, cum spune Werner Jaeger, oricît ar părea ea să țină de un model uman, nu reapare oare în știința contemporană sub numele — de astă dată privind natura și nu omul — de *entropie*?

Ceea ce, așadar, părea că este o proiectare a vieții cetății asupra Universului a devenit astăzi o proiectare a legilor universului asupra societății, cu știința mai nouă. Sau poate gîndul lui Anaximandru ne face să înțelegem că este o "injustiție" în a face să domine fie societatea, fie natura, — cînd amîndouă stau sub aceeași lege a Nemărginirii, despre care Anaximandru n-a spus totuși limpede cum vine să facă și să desfacă lumea, lăsînd ca noi s-o căutăm încă.

C.N.

A. Viață și doctrină

1. *DIOGENES LAERTIOS* II 1—2 Anaximandru din Milet, fiul lui Praxiades [1]. El spunea că principiul și elementul de bază e Nemărginitul [2], nehotărînd dacă e aerul, apa sau altceva. Părțile se schimbă, pe cînd întregul rămîne neschimbat. Pămîntul ar sta în mijlocul /universului/, deținînd poziția centrală și fiind de formă sferică. Luna are o falsă strălucire, fiind luminată de soare, în timp ce soarele nu e mai mic decît pămîntul și este un foc cu desăvîrșire pur.

El a născocit cel dintîi acul cadranului și l-a așezat pe cadranele solare [3] din Lacedemona, după cum spune Favorinus în *Istoriile variate*, a explicat totodată solstițiile și echinoxurile construind instrumente de măsurat timpul. De asemenea, cel dintîi a desenat conturul pămîntului și al mării, ba chiar a construit o sferă.

A alcătuit o expunere rezumativă a părerilor sale [4], peste care trebuie să fi dat și Apollodoros atenianul. Acesta spune în *Cronici* că în al doilea an [547] al olimpiadei a 58-a /Anaximandru/ avea 64 de ani și curînd apoi ar fi murit (după ce fusese în floarea vîrstei cam pe vremea lui Policrate, tiranul din Samos).

(Se spune că-și băteau joc de el copiii cînd cînta, iar el, aflînd-o, ar fi exclamat: „E cazul așadar să cînt mai bine, de dragul copiilor").

A existat și un alt Anaximandru, istoric, din Milet și el, înregistrat în Ionia.

2. *SUIDAS* Anaximandru din Milet, filozof, fiul lui Praxiades, de aceeași obîrșie cu Thales, discipol și succesor al acestuia. El cel

---

1. Pentru toate numele de persoane și locuri, a se vedea indicele de la finele lucrării.

2. Expresia poate însemna: oricare element; ceva diferit, cum spune Teofrast; sau haosul, cum va sugera Simplicius — notează autorul capitolului despre știința greacă în *Istoria generală a științei*, trad. rom. Ed. științifică, 1970, vol. 1, pag. 215.

3. Cadranul solar era dinainte folosit în Caldeea, indicînd orele cu ajutorul umbrei proiectate. Pe de altă parte, Pliniu atribuie lui Anaximene descoperirea gnomonului (Naturalis Historia, II, 87). După Burnet însă (*op. cit.*, p.60), invenția unor asemenea cadrane solare era prin tradiție atribuită diverșilor învățați. Cel din Delos trecea drept așezat de Ferekyde.

4. Această carte, din care s-a păstrat un singur fragment, alterat și acela, este cunoscută sub titlul *Despre natură*. Cartea a fost în mîinile lui Apollodoros cosmologistul, pare-se, și exista probabil în biblioteca Lyceului.

dintîi a descoperit echinoxul, solstițiile, instrumentele de măsurat timpul și faptul că pămîntul stă chiar în centrul universului. El a introdus gnomonul și a indicat în linii mari un model geometric. A scris *Despre natură, Înconjurul lumii, Despre astrele fixe, Sfera* și altele [5].

3. *AELIANUS Varia historia* III 17 Anaximandru de asemenea a condus colonizarea din Milet în Apollonia.

4. *EUSEBIUS Praeparatio Evangelica* X 14, 11 Anaximandru fiul lui Praxiades și el însuși milesian a fost discipol al lui Thales. El cel dintîi a construit un cadran solar pentru indicarea solstițiilor, a perioadelor de timp, a anotimpurilor și a echinoxurilor (Compară *Herodot,* II 109. În fapt, cadranul solar, arătătorul și cele 12 părți ale zilei, elenii le-au aflat de la babilonieni).

5. *PLINIUS Naturalis Historia* II 31 Tradiția ne spune că primul ce și-a dat seama care e înclinarea lui /a zodiacului/ [6], adică a dezvăluit cum stau lucrurile, a fost Anaximandru din Milet, în epoca olimpiadei a 58-a /548—545/, apoi constelațiile din zodiac le-a dezvăluit Cleostratus și, primele, cele ale Berbecului și Săgetătorului. Cît despre revoluția planetelor, o găsise cu mult înainte Atlas.

5 a. *CICERO De Divinatione* I 50, 112 Spartanii au fost îndemnați de către Anaximandru, filozoful naturii, să-și părăsească orașul și locuințele spre a înnopta prevăzuți cu tot ce le trebuie în cîmp, întrucît se apropia un cutremur de pămînt, /care a și avut loc/ atunci cînd orașul întreg s-a surpat și cînd din muntele Taiget partea de la capăt s-a rupt, desprinzîndu-se ca o pupă de corabie.

6. *AGATHEMEROS* I 1 (din Eratosthenes) Anaximandru din Milet, discipol al lui Thales, s-a încumetat primul să deseneze pe o hartă pămîntul locuit [7]; după el, Hecataios din Milet, un om mult

---

5. Lista lui Suidas este probabil dată după alexandrini, precizează Guthrie în *A History of Greek Philosophy*, Cambridge 1962, vol I, p.73.

6. După Kirk și Raven *The Presocratic Philosophers*, Cambridge, 1963, p. 101 Pliniu atribuie în chip fals lui Anaximandru descoperirea oblicității zodiacului. În ce privește gnomonul, nu l-ar fi descoperit el, ci doar l-ar fi introdus în Grecia.

7. Aceiași istorici menționează că numărul mare al călătorilor din Milet putea favoriza redactarea unei hărți *(op. cit.*, p.103*)*. Anaximandru însuși, după cîte se spune, a condus o expediție colonizatoare înspre Apollonia (probabil o cetate din Marea Neagră).

călătorit, a desăvîrșit lucrarea, așa încît ea a devenit obiect de admirație. *STRABON* I p 7 Primii doi după Homer, Eratosthenes îi numește pe Anaximandru, un fost discipol și concetățean al lui Thales, și pe Hecataios din Milet. Unul ar fi dat cea dintîi hartă geografică, Hecataios ar fi lăsat o scriere socotită că este a aceluia, pe baza altei scrieri a lui.

7. *THEMISTIOS Orationes* 36 p 317 Anaximandru, cel dintîi dintre elenii pe care îi știm, a cutezat să dea la iveală un tratat despre natură.

8. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 70 Diodoros din Efes, scriind despre Anaximandru, spune că era imitat /de Empedocle/, care adopta un aer tragic și purta la rîndu-i straie alese.

9. *SIMPLICIUS Physica* 24, 13 Dar printre cei care spuneau că principiul este unu, mișcător și nemărginit, fiul lui Praxiades, Anaximandru din Milet, care a fost urmaș și discipol al lui Thales, a afirmat drept principiu și element al realităților Nemărginitul, punînd în joc cel dintîi termenul de „principiu" [8]. El declară că principiul nu e nici apa, nici vreun altul din așa-numitele elemente, ci o natură diferită, nemărginită, din care se ivesc toate bolțile cerești precum și lumile din sînul lor [9]. Dar de aci . . . *rînduiala* /vezi fragm. B 1/, spunînd acestea cu vorbe mai poetice. E vădit că el, luînd în considerare prefacerea celor patru elemente unele în altele, nu a socotit că e cazul să pună drept substrat pe vreunul din ele, ci altceva, dincolo de ele. Pe de altă parte, el nu face ca nașterea să țină de transformarea elementului, ci de desprinderea contrariilor, prin mișcarea cea veșnică. De aceea Aristotel l-a și rînduit printre cei de aceeași părere cu Anaxagoras. *150, 24* Con-

---

8. După Burnet — *Early Greek Philosophy*, ed. III, London, 1952, p. 54 nota 2 — Anaximandru n-ar fi introdus el însuși termenul de „principiu".

9. Este nesigur că la Anaximandru Nemărginitul exprima infinitatea spațială, spun Kirk și Raven *op. cit.*, p. 109. Termenul vechi de apeiron nu este spațial. S-a propus sensul de „lipsit de granițe interne", sau sensul de „nedefinit", ca fiind vorba de o substanță intermediară între cele existente, de pildă între apă și aer. Dealtfel, discuția asupra sensului pe care-l poate avea apeiron-ul lui Anaximandru poate umple un întreg volum. E interesantă sugestia lui Guthrie, *op. cit.*, p. 83, că apeironul pune în joc o *infinitate temporală*. La p. 85 același comentator notează că Anaximandru nu putea gîndi infinitatea spațială, care a apărut doar ulterior, odată cu dezvoltarea matematicilor. Ar rezulta, după Guthrie, că imaginea apeironului ar putea fi spațial limitată, eventual sferică, așa cum vroia comentatorul mai vechi Cornford.

trarietăți sînt: caldul și recele, uscatul și umedul, și celelalte. Comp. *ARISTOTEL Physica* A 4. 187 a 20 Ceilalți desprind contrarietățile inerente în unu, după cum spun Anaximandru și toți cîți susțin că există Unu și Multiplu, ca Empedocle și Anaxagora; căci și ei desprind toate celelalte din amestec.

9 a. *SIMPLICIUS Physica* 154, 14 De asemenea Teofrast socotește pe Anaxagora ca apropiindu-se mult de Anaximandru și interpretează în acest sens spusele lui Anaxagora cum că se poate considera substratul drept o natură unică. El scrie astfel în *Părerile cercetătorilor naturii* : „Așa concepînd lucrurile, ei ar putea părea că fac ca principiile materiale să fie nemărginite, cum s-a spus, iar cauza mișcării și a genezei să fie una. Dacă însă cineva ar presupune că amestecul tuturor lucrurilor reprezintă o singură natură nedeterminată, atît ca formă cît și ca mărime — ceea ce și pare el că vrea să spună — atunci rezultă că el invocă două principii, atît natura nemărginitului cît și intelectul, așa încît în ce privește elementele corporale el ar părea a proceda întru totul asemenea cu Anaximandru".

10. *PLUTARH Stromata* II (D 579; din Teofrast) În urma acestuia /Thales/, Anaximandru, care fusese un apropiat al lui Thales, spunea că Nemărginitul deține cauza oricărei nașteri și pieiri, de unde — după el — s-ar fi desprins cerurile și în general toate lumile, ce sînt nemărginite [10]. El a arătat că pieirea și, înaintea ei cu mult, nașterea se ivesc din veacul cel nemărginit, toate rotindu-se în cerc. El spunea că pămîntul e cilindric ca formă și că are

---

10. Comentatorii se întreabă: este vorba de un număr nesfîrșit de lumi *existente*? sau de o simplă succesiune de lumi nemărginită? Burnet crede că este vorba de o infinitate de lumi simultane, ceea ce însă ține — s-a spus — de imaginea atomismului mai tardiv. Cornford vedea o succesiune de lumi (în articolul „*Innumerable worlds în Presocratic cosmogony*", Classical Quarterly 1934, 1—16). Pe de altă parte Guthrie în *op. cit.*, p. 84, arată că n-ar fi necesară o infinitate actuală a lumilor. Procesul circular ar fi de ajuns spre a da cu alternanța dintre injustiție și reparație — specifică viziunii lui Anaximandru — o desfășurare infinită de lumi, fără să mai fie nevoie de un rezervor inepuizabil de materie primă. Guthrie discută pe larg, la pag. 106 urm. din *op. cit.*, problema aceasta a „nenumăratelor lumi". Cît despre Kirk și Raven, care o discută și ei pe larg (pp. 21—26, *op. cit.*), cred că nici măcar lumile succesive nu sînt plauzibile la Anaximandru. În orice caz, un lucru trebuie admis, în ultimă instanță, anume că, așa cum spune Guthrie (p. 114) apeiron-ul nu este o lume vidă, ci una plină. V. și Kirk și Raven p. 103 urm. pentru înțelesurile pe care le poate lua apeironul.

atîta înălțime cît ar fi a treia parte din lățime. Mai spune că procesul din veci generator de cald și rece s-a diferențiat odată cu ivirea lumii și a dat naștere unei sfere, din foc, ce înconjoară aerul din jurul pămîntului ca scoarța copacul. Prin ruperea și închiderea ei în anumite cercuri, sfera a dat soarele, luna și astrele. Omul s-ar fi născut din viețuitoare de un soi diferit, pe temeiul faptului că celelalte animale se hrănesc repede singure; numai omul are nevoie de o îndelungată îngrijire și ocrotire. De aceea, așa fiind, omul nu s-ar fi putut păstra în viață la început.

11. *HIPPOLYTUS Refutatio omnium haeresium* I 6, 1 Anaximandru este discipolul lui Thales. Anaximandru din Milet, fiul lui Praxiades. El a spus că principiul ființelor este o anumită natură, cea a Nemărginitului, din care se ivesc cerurile și lumea din sînul lor. Adaugă că ea ar fi veșnică și *lipsită de bătrînețe* /fragm. B 2/, cuprinzînd deopotrivă toate lumile. Pe de altă parte vorbește de timp, în sensul că nașterea, ființarea și pieirea ar fi determinate. (2) El a enunțat drept principiu și element al realităților Nemărginitul, folosind cel dintîi numele de „principiu". A mai spus că mișcarea e veșnică, în sînul ei petrecîndu-se nașterea cerurilor. (3) Despre pămînt a spus că e suspendat în văzduh, nefiind sprijinit de nimic, ci menținîndu-se prin egala distanțare de toate [11]. În ce privește forma lui, ea ar fi rotunjită și curbată, ca o coloană de piatră /fragm. B 5/. Dintre suprafețele de bază, pe una pășim noi, alta este de cealaltă parte. (4) Despre aștri, spune că se ivesc ca un cerc de foc, desprins din focul cosmic, și că sînt împresurați de aer. Există niște deschizături de expirat în formă de tuburi, prin care se văd aștrii; de aceea se și produc eclipsele, odată cu astuparea deschizăturilor. (5) Luna ar apărea uneori ca fiind plină, alteori ca fiind în scădere, după cum deschizăturile sînt astupate ori nu. Mai spunea că ciclul soarelui este de 27 de ori mai mare [decît al pămîntului și de 18 ori cît acela al lunii și că ciclul soarelui e cel mai înălțat] după care vine cercul lunii [12], ciclurile stelelor fiind cele mai scoborîte (6). Animalele s-ar naște din umezeala

---

11. Trebuie reținută ca remarcabilă ideea lui Anaximandru că pămîntul stă suspendat, neavînd nevoie de un suport material, cum era plutirea pe apă la Thales, sau cum va fi plutirea pe aer la Anaximene. Totuși ideea de sfericitate a pămîntului nu apare încă (Vezi Guthrie *op. cit.*, p. 99).

12. După traducerea lui A. Frenkian din *Primii Materialiști Greci* Burnet presupune, alături de Diels, că lipsește ceva din textul lui Hipp. dar de acord cu Tannery suplinește de „18 ori".

evaporată de soare. În ce privește omul, el s-ar fi ivit la început asemănător cu alt viețuitor, în speță cu peștele [13]. (7) Vînturile s-ar produce din straturile de aer cele mai ușoare ale văzduhului, ce se desprind și intră în mișcare atunci cînd se îngrămădesc laolaltă, ploile în schimb se produc din exhalația de aer ridicată de soare din pămînt. Fulgerele se nasc atunci cînd vîntul în căderea lui despică norii. Acesta /Anaximandru/ s-a născut către anul III al celei de-a 42 olimpiade /610/

12. *HERMIAS Irrisio gentilium philosophorum* X Concetățeanul său /al lui Thales/, Anaximandru, susține că un principiu mai vechi decît umiditatea este mișcarea veșnică și prin ea unele lucruri se nasc și altele pier.

13. *CICERO Academica priora* II 37, 118 Căci acesta /Anaximandru/ a spus că există o nemărginire a naturii, din care s-ar naște toate.

14. *AETIUS De placitis* I 3, 3 Anaximandru din Milet, fiul lui Praxiades, declară că principiul lucrurilor ar fi Nemărginitul; căci toate se nasc din acesta și toate pier în el. De aceea se și nasc lumi nesfîrșite și pier din nou în ceea ce le-a dat naștere. El spune așadar că rostul nemărginirii este ca procesul de naștere să nu înceteze de fel. Numai că el greșește, nespunînd ce este Nemărginitul, dacă e cumva aer, apă, pămînt sau vreo altă realitate corporală. Greșește așadar punînd în joc materia dar suprimînd cauza eficientă. Căci într-adevăr, Nemărginitul nu e nimic altceva decît materie, iar materia nu poate fi act dacă nu se pune la bază cauza eficientă. [Compară *ARISTOTEL Physica* III 7 207 b 35][14] Nemărginitul reprezintă, ca fiind materie, o cauză și esența lui e privațiune iar substratul ca atare este continuul și sensibilul. Dealtfel și toți ceilalți par a pune în joc Nemărginitul ca materie;

---

13. Ca om de știință, Anaximandru era interesat în chip firesc și în probleme biologice, spune Felix M. Cleve, *The Giants of Pre-sophistic Greek Philosophy*, The Hague, 1969, p. 145. E demnă de relevat originea acvatică a omului precum și sugestia unui anumit evoluționism prin ideea adaptării la mediu.

14. Comentatorii de astăzi acuză uneori pe Aristotel, ca și pe cei care îl urmează, că înțelege greșit pe gînditorii anteriori, în dorința de a-i incadra în schemele sale. Astfel el ar limita analiza ce întreprinde asupra presocraticilor la problema: din ce este făcută lumea? așa cum pare a face și Aetius aci. Dar, spune Guthrie *(op. cit.*, p. 82*)*, nu materia, ci *natura* realităților îi interesează pe presocratici. Problema lor este deci de a găsi care este caracterul de început al lucrurilor și apoi felul lor de a se dezvolta.

de aceea este lipsit de rost să fie făcut ceva care cuprinde iar nu ceva cuprins. *8.208 a 8* Căci nici nu e nevoie, pentru ca procesul de naștere să nu înceteze defel, ca nemărginitul să fie un corp sensibil, infinit în act.

15. *ARISTOTEL* [15] *Physica* III 4. 203 b 6 Toate sînt sau principiu sau izvorîte din el, pe cînd pentru Nemărginit nu există principiu; căci în fapt i-ar fi o mărginire. Pe deasupra, el este fără naștere și fără pieire, ca fiind un principiu; căci într-adevăr, tot ce e născut are neapărat un sfîrșit și există un sfîrșit, al oricărei pieiri. De aceea, potrivit cu ce spunem, nu există un principiu al nemărginirii, ci ea pare să fie principiul altora și să le cuprindă precum și cîrmuiască pe toate, așa cum spun toți cei care nu admit alte cauze în afară de Nemărginit, cum ar fi intelectul /Anaxagora/ sau prietenia /Empedocle/. Și acesta ar fi divinul. Căci e *nemuritor*, și *nepieritor*, [fragm. B 3] după cum spun Anaximandru și cei mai mulți dintre cercetătorii naturii. Încredințarea că există ceva nemărginit s-ar putea ivi la cercetători mai ales din cinci temeiuri; pe temeiul timpului (căci acesta e nemărginit), apoi pe cel al diviziunii, în cazul mărimilor (căci matematicienii pun în joc nemărginirea), mai departe prin faptul că numai astfel n-ar înceta nașterea și pieirea, anume dacă este nemărginit cel din care se desprinde ceea ce se naște; în plus, pe temeiul faptului că lucrul mărginit se mărginește întotdeauna față de ceva, încît e necesar să nu existe nici o margine, de vreme ce neapărat un lucru se mărginește întotdeauna cu altul. Dar cu deosebire și în chip precumpănitor este în joc ceva ce pune pe toți într-o aceeași încurcătură: prin faptul că în gîndire nu există curmare, numărul pare să fie nemărginit, ca și mărimile matematice sau ceea ce se află în afara cerului. Nemărginit fiind ceea ce este dincolo, corporalitatea pare și ea nemărginită, precum și lumile.

16. *ALEXANDRU Metaphysica* 60, 8 A adăugat la *Istoria* sa [Aristotel] părerea lui Anaximandru, care a instituit drept principiu o natură între aer și foc, sau între aer și apă; căci el vorbește în ambele feluri [Diels; fals dedus din *ARISTOTEL De caelo* III 5.303 b 12, *Metaphysica* A 7.988 a 30 și alte locuri; dimpotrivă *Physica* A 4. 187 a 12] Căci unii, punînd ființa corporală, substratul,

---

15. S-a făcut observația că Aristotel menționează doar de patru ori pe Anaximandru, în timp ce Platon nu-l menționează defel, așa cum nu menționează nici pe Anaximene.

ca fiind unu, fie drept ceva din cele trei, fie altceva care să fie mai dens ca focul dar mai ușor ca aerul, produc celelalte lucruri, creind numeroase din ele cu ajutorul desului și rarului . . . *20* Alții desprind din unu contrarietățile existente, așa cum spune Anaximandru *5 204* b 22 Dar nu e cazul ca Nemărginitul să fie un corp unu și simplu, nici cum spun unii /Anaximandru, după Diels/ ceea ce e dincolo de elemente, ceva din care să se fi născut acestea, și nici să fie pur și simplu. Căci există unii care fac Nemărginitul să fie astfel, iar nu aer sau apă, așa încît celelalte să nu dispară în fața elementului nemărginit. Ele păstrează într-adevăr o contrarietate între ele, ca de pildă aerul, care e rece, apa umedă, focul cald. Dar acestea toate, în cazul că ar exista un Nemărginit unic, ar dispărea odată cu celelalte lucruri. Însă există altceva, spun ei, din care se nasc acestea.

17. *AUGUSTINUS De civitate dei* VIII 2. El socotea că fiecare dintre lucruri se naște, nu dintr-unul singur, cum spunea Thales din umezeală, ci din propriile sale principii, iar despre aceste principii ale lucrurilor particulare el credea că sînt infinite, că există nenumărate lumi și că toate lucrurile se ivesc în sînul lor ; iar despre aceste lumi socotea că acum pier, acum se nasc din nou, după măsura de timp potrivit căreia putea fiecare stărui în anii ei, el neintroducînd ceva de ordinul cugetului divin în creațiile acestor lucruri. *SIMPLICIUS De caelo* 615, 13 Anaximandru, concetățean și discipol apropiat al lui Thales . . . a instituit cel dintîi Nemărginitul, spre a avea de ce să se folosească din plin în vederea producerii lucrurilor. El a mai stabilit că lumile erau nemărginit de multe și că fiecare dintre ele era făcută dintr-un astfel de element nemărginit, cum pare el a spune. *AETIUS* I 7, 12 Anaximandru a arătat că cerurile nemărginite sînt zeii. *CICERO De natura deorum* I 10, 25 Părerea lui Anaximandru este că zeii își au obîrșia și pieirea la vaste intervale de timp și că ei reprezintă lumi fără de număr. Însă cine dintre noi poate înțelege divinitatea altfel decît veșnică? *AETIUS* II I, 3 După Anaximandru, Anaximene, Archelaos, Xenofan, Diogene, Leucip, Democrit, Epicur, lumile nemărginite ca număr /se nasc și pier, Diels/ potrivit cu fiecare ciclu cosmic în sînul nemărginitului. *ib.* 8 Printre cei care au arătat că lumile sînt nemărginite de multe, Anaximandru afirmă depărtarea lor egală unele de altele. *4, 6* Anaximandru . . . universul e pieritor. *SIMPLICIUS Physica* 1121, 5 Căci unii, făcînd presupunerea că lumile sînt nemărginite ca număr, precum disci-

polii lui Anaximandru, Democrit și, mai tîrziu, ai lui Epicur, mai presupuneau că ele se nasc și pier în nemărginit, statornic unele ivindu-se, altele pierind, în timp ce despre mișcare spuneau că e veșnică. Într-adevăr, fără de mișcare nu există naștere ori pieire.

17 a. *AETIUS* II 11, 5 Anaximandru /consideră cerul ca fiind constituit, v. Diels/ din amestecul caldului cu recele.

18. *AETIUS* II 13, 7 Anaximandru spune că /aștrii/ sînt condensări ale aerului în formă de cerc, plini de foc, care pe o anumită parte a lor exhală flăcări prin niște orificii. *15, 6* Anaximandru, Metrodoros din Chios și Crates au rînduit soarele cel mai sus din toți aștrii; după el luna, iar sub acestea stelele fixe, dintre aștri, și planetele. 16, 5 Anaximandru afirmă că aștrii sînt purtați pe cercurile și sferele pe care s-a desfășurat fiecare.

19. *SIMPLICIUS De caelo* 471, 1 Acestea deci, spune el /*Arist.* 291 a 29/, „trebuie să fie luate în considerare, din scrierile despre astronomie". Căci într-adevăr acolo s-au dat indicații despre ordinea planetelor precum și despre mărimi și distanțe, Anaximandru fiind primul care a găsit raportul dintre mărimile și distanțele lor, după cum relatează Eudem, atribuind pitagoreicilor cei dintîi stabilirea poziției lor. Pînă acum mărimile, precum și distanțele soarelui și lunii, au putut fi cunoscute pe temeiul eclipselor, ținîndu-se seama de momentul ieșirii din eclipsă; și este probabil ca acestea să fi fost găsite tot de Anaximandru, ca și mărimile lui Marte și Venus, după schimbarea poziției lor față de acelea [soare și lună].

20. *PLINIUS Naturalis Historia* XVI II, 213 Tradiția este că . . . apusul matinal al pleiadelor are loc cînd se produce echinoxul de toamnă, după Hesiod; la 25 zile mai tîrziu de echinox, după Thales, la 31 după Anaximandru.

21. *ACHILLES Isagoga* 19 În schimb unii, în rîndul cărora e și Anaximandru, spun despre el /despre soare/ că, în formă de roată fiind, își răspîndește lumina peste tot. Căci așa cum, în cazul roții, butucul este găurit, avînd spițe ce pornesc de la el spre circumferința exterioară a roții, la fel și soarele, răspîndindu-și lumina din gaură, face ca razele să pornească din el și să lumineze în afară, în roată. După unii /mai de grabă același Anaximandru, v. Diels), soarele trimite lumina în afară, ca o trompetă dintr-un loc adîncit și îngust, asemănător trîmbelor de vînt. *AETIUS* II 20, I După Anaximandru, (soarele) este un cerc de 28 ori cît

pămîntul, asemenea unei roți de car cu cercul gol și umplut de foc, ce lasă să se vadă soarele într-o parte a ei, printr-o mică gură, ca văpaia printr-o țeavă. Acesta e soarele. *21, 1* După Anaximandru soarele este egal cu pămîntul, dar cercul de unde își exercită exhalația și după care se rotește este de 27 de ori cît al pămîntului. *24, 2* După Anaximandru /eclipsa de soare se produce, v. Diels/ cînd se închide gura prin care este exhalat focul.

22. *AETIUS* II 25, 1 După Anaximandru /luna/ este un cerc de 19 ori cît pămîntul, asemenea unei roți de car, cu cercul gol, dar umplut ca al soarelui cu foc și așezat înclinat, tot ca acela, producînd o singură exhalație ca a *văpăii printr-o țeavă*. Ea se întunecă după cum se întoarce roata. *28, 1* După Anaximandru, Xenofan și Berosos, [luna] ar avea lumină proprie. *29, 1* După Anaximandru /luna se întunecă, v. Diels/ dacă se astupă gura cea mică de pe cercul roții.

23. — III 3, 1 Cu privire la tunete, fulgere, trăsnete, trîmbe de vînt ca și vîrtejuri. După Anaximandru, toate acestea se ivesc din pricina vîntului. Într-adevăr, cînd vîntul prins într-un nor gros se desprinde violent, prin subtilitatea și ușurătatea sa, atunci dezlănțuirea sa dă zgomotul, iar desprinderea produce strălucirea față de fondul negru al norului.

SENECA Naturales Quaestiones II 18 Anaximandru raporta toate la suflul aerului. Tunetele, spunea el, sînt zgomotele pe care le face norul izbit. De ce sînt diferite? pentru că suflul însuși e diferit. De ce tună din senin? pentru că și atunci suflul își croiește calea prin aerul des și despicat. Dar de ce uneori nu fulgeră și totuși tună? deoarece suflul mai slab n-a reușit să dea flacără, ci sunet. Ce este deci străfulgerarea însăși? Un cutremur al aerului, ce se răspîndește și avîntă, declanșînd un foc mai slab, ce nu poate răzbate. Ce e fulgerul? Traiectoria unui suflu mai violent și mai dens.

24. — III 7, 1 După Anaximandru, vîntul este un curent al aerului, datorită faptului că părțile cele mai ușoare și mai umede ale acestuia sînt puse în mișcare sau evaporate de soare.

25. — III 10, 2 După Anaximandru, pămîntul este asemănător unei *coloane de piatră* /fragm. B 15/. Suprafețele de bază . . .

26. *ARISTOTEL De caelo* B 13. 295 b 10 Există unii care spun că el /pămîntul/ rămîne pe loc datorită egalei sale distanțări de rest, cum susține dintre cei vechi Anaximandru. Într-adevăr,

pentru ceea ce e așezat în centru și raportat la fel față de extremități, nu e potrivit să se miște, fie în sus, fie în jos, fie într-o parte. Totodată îi e cu neputință să se miște în sensuri contrare, așa încît cu necesitate stă nemișcat. *THEO SMYRNAEUS* p. 198, 18 [din Dercyllides] Anaximandru însă /spune/ că pămîntul e suspendat în văzduh; și se află în centrul universului.

27. *ARISTOTEL Meteorologica* B 1. 353 b 6 Într-adevăr, la început tot întinsul din jurul pămîntului ar fi fost o apă, dar, uscîndu-se din pricina soarelui, se spune că pe de-o parte a produs prin evaporare curenții, ca și solstițiile soarelui și lunii, pe de altă parte apa rămasă ar fi dat marea. De aceea și cred unii că marea scade prin uscare și că în cele din urmă, cîndva, ea va seca toată [16]. [*ALEXANDRU* la același loc 67, 3; v. Diels]. Căci unii susțin că marea este o rămășiță din vechea întindere de apă. Într-adevăr, spațiul din jurul pămîntului a fost o apă, dar mai apoi o parte din umiditate s-ar fi evaporat din cauza soarelui, dînd naștere atît vînturilor cît și solstițiilor soarelui și lunii, ca și cum solstițiile în chestiune s-ar produce prin astfel de expirații și exhalații, de unde rezultă o abundență de umezeală, prin rotirea în jurul acelora. O altă parte a umezelii, rămasă în locurile scobite ale pămîntului, ar fi marea. De aceea și scade ea, uscată fiind de fiecare dată de soare, iar cîndva la urmă va seca de tot. După cîte relatează Teofrast, de această părere au fost Anaximandru și Diogene. *AETIUS*. III 16, 1 Anaximandru declară că marea este un rest al primei umidități, după ce partea cea mai mare a acesteia a fost secată de foc, pe cînd cea rămasă a suferit prefaceri din pricina încingerii ei.

28. *AMMIANUS MARCELLINUS* XVII 7, 12 Anaximandru spune că pămîntul, întărit de prea marea uscăciune a căldurilor, sau în urma umidității ploilor, face să se vadă crăpături mari, în care pătrunde cu violență aerul superior. Cutremurat fiind de tăria suflului prin crăpături, pămîntul este mișcat din așezarea sa. Din pricina aceasta se ivesc cutremure, sub evaporări sau prin excesul revărsărilor de ape din ceruri, astfel că vechii poeți și teo-

---

16 Faptul că marea se va usca într-o zi poate fi înțeles și el pe linia justiției de care vorbește Anaximandru în Frg. B 1.Uscatul trebuie să reia umedului precumpănirea pe care a avut-o la începuturile lumii. Vezi Kirk și Raven *op. cit.*, p. 140

logi, Ennosigaeus și Sisichton, au indicat drept cauză pe Neptun, stăpînul elementului umed.

29. *AETIUS* IV 3,2 Anaximene și Anaximandru, Anaxagora și Archesilau au declarat că sufletul e de natura aerului.

30. *AETIUS* V 19, 4 Anaximandru spune că primele viețuitoare au fost zămislite în umezeală, acoperite fiind cu membrane spinoase, și că înaintînd în vîrstă au ieșit pe locurile mai uscate; apoi rupîndu-li-se de jur împrejur scoarța au sfîrșit în scurt timp prin a-și schimba felul de viață. *CENSORINUS* 4, 7 Anaximandru din Milet socotește că din apa și pămîntul încinse s-au ivit, fie pești, fie viețuitoare cît se poate de asemănătoare peștilor; în ele s-ar fi format oamenii, plozii fiind reținuți înăuntru în vederea maturizării; abia desprinzîndu-se au ieșit la iveală ființe masculine și feminine care să se poată hrăni. *PLUTARH Symposion* XVIII 8, 4 Cei ce se trag din străvechiul Hellen aduc de asemenea sacrificii lui Poseidon, părintele de obîrșie, socotind ca și sirienii că omul a fost zămislit din elementul apei. Aceasta îi și face să venereze peștele, ca de aceeași ființă și înfrățit cu omul, ei explicînd lucrurile mai potrivit decît Anaximandru. Căci după acesta din urmă peștii și oamenii nu s-ar fi ivit în aceleași medii, ci oamenii s-au născut, nutrit și dezvoltat mai întîi în pești, întocmai rechinilor, iar apoi, ajunși în situația de a se proteguí singuri, au ieșit afară și au adoptat viața pe pămînt. Prin urmare, la fel cum focul consumă materia din care s-a produs arderea și care-i e mamă și tată — precum spunea cel care a inserat în opera lui Hesiod poemul cu căsătoria lui Keyx — tot astfel Anaximandru, indicînd peștele drept părinte și mamă laolaltă, pentru oameni, l-a degradat în vederea hrănirii cu el.

B. **Fragmente**

1. *SIMPLICIUS Physica* 24, 13 Anaximandru a afirmat . . . drept principiu . . . al realităților Nemărginitul . . . De acolo de unde se trage nașterea realităților, de la acele lucruri le vine și pieirea întru acestea, după legiuita cuviință. Căci ele au a-și da soco-

teală și unele altora pentru nedreptate, potrivit cu rînduiala timpului [17].

2. *HIPPOLYTOS Refutatio omnium haeresium* I 6, 1 Aceea /natură a Nemărginitului, v. Diels/ ar fi veșnică și „lipsită de bătrînețe".

3. *ARISTOTEL Physica* III 4 203 b 13 Nemuritor . . . și netrecător [e Nemărginitul = divinul].

4. *AETIUS* II 20, 1 . . . Văpaia printr-o țeavă /comp. 22/.

5. — III 10, 2 Pămîntul, cel asemănător unei coloane de piatră.

C. Îndoielnice

SCHOLII LA DIONYSIOS THRAX p. 183, 1 Alții, precum și Ephoros în cartea a doua, numesc drept născocitor al alfabetului pe Cadmos, pe cînd unii spun că nu e născocitor, ci doar transmițător față de noi al născocirii fenicienilor . . . Dar Pythodoros . . . spune că Danaos ar fi transmis acestea. De asemenea lucruri dau mărturie și scriitorii din Milet, Anaximandru, Dionysios și Hecataios, pe care-i înfățișează și Apollodoros în listele ce alcătuiește asupra scriitorilor noi.

---

17 Fragmentul acesta a făcut obiectul unor întinse comentarii. După Nietzsche, vinovăția era „individuația". Dar odată cu restabilirea textului de către Usener, care a arătat că e vorba de lucrurile ce-și dau socoteală „unele altora", vinovăția a apărut o simplă metaforă pentru excesele de un fel sau altul, care sînt sortite să se echilibreze. Pentru Mondolfo, *Problemi del pensiero antico*, Bologna, 1935, p. 35, vinovăția lucrurilor ar consta în expansiunea lor sau, cînd e vorba de lumi, în faptul că ies din echidistanță. În afara comentatorilor cunoscuți, trimitem la discuția locului prezentată de Felix M. Cleve *op. cit.*, p. 162.

13. ANAXIMENE

NOTĂ DESPRE ANAXIMENE

Cel de al treilea gînditor din Milet — legat probabil de Anaximandru așa cum acesta fusése legat de Thales și în orice caz cunoscînd gîndirea amîndorura — pare să explice aceea ce Anaximandru lăsase neexplicat: ieșirea lucrurilor din principiul originar. Dacă principiul său este aerul, revenindu-se astfel, de la un principiu abstract ca apeiron-ul, la unul concret ca apa lui Thales, acum rarefacția și condensarea aerului, invocate de Anaximene, aduc o explicație, în speță una cantitativă, pentru deosebirea dintre calitățile lucrurilor și fac astfel consistentă, spun istoricii, întreaga cosmologie mileziană.

De vreme ce s-a spus despre el, încă din antichitate, că a scris într-o limbă mai puțin poetică și mai științifică decît Anaximandru sau că respinge teoriile cosmologice mai îndrăznețe ale acestuia, poți vedea în Anaximene trecerea gîndirii filozofice spre pozitivitatea științifică. Dar același Anaximene aduce gîndul că aerul, ca respirație, este „suflet"; iar lumea toată este o suflare pentru el, așa cum omul e una, astfel încît totul e aer. Fără umbră de gînd religios — s-a observat — el regăsește respirația largă a gîndirii primilor presocratici.

Dacă e mai modest decît ei și dacă va reveni în cosmologie la o viziune inferioară celei a lui Anaximandru — care vedea pămîntul plutind liber în spațiu iar nu sprijinit pe aer, sau cum îl vedea Thales sprijinit pe apă — el nu este totuși străin de spiritul lor, la fel cum primii doi nu erau străini de pozitivitate. Căci tocmai acest lucru începe cu Thales și se desăvîrșește cu Anaximene: gîndul că trebuie știut *cu exactitate* ce este în ultima instanță realitatea.

Dar exactitatea lor nu este lipsită de adevăr, de cuprindere, de răspundere pentru tot. Chiar și Anaximene trebuie să dea socoteală de cosmos laolaltă cu omul. Iar dacă Ionienii din Milet nu au dat — cu apa, apeiron-ul ori aerul — răspunsul potrivit, vor veni Ionienii colonizați în Italia de sud, vor veni cei din Abdera și cei din Atena să încerce un alt răspuns, al rațiunii libere să se întrebe.

C.N.

A. Viață și doctrină

1. *DIOGENES LAERTIOS* II 3 Anaximene din Milet, fiul lui Eurystratos [1], a fost discipolul lui Anaximandru. Unii spun că ar fi fost și discipolul lui Parmenide. El a susținut că aerul este principiu și că e Nemărginitul. Cît despre astrii, el a spus că s-ar mișca nu sub pămînt, ci în jurul pămîntului.

El se folosește de exprimarea ioniană simplă și obișnuită. S-ar fi născut, după cîte spune Apollodoros, cam în timpul cuceririi Sardes-ului și a murit în perioada celei de a 63-a olimpiade /528—5/.

Au existat alți doi Anaximene . . .

2. *SUIDAS* Anaximene, fiul lui Eurystratos din Milet, filozof, discipol și urmaș al lui Anaximandru din Milet, dar după alții și al lui Parmenide. S-a născut în perioada olimpiadei a 55-a /560—57/ în zilele capturării orașului Sardes, cînd Cirus persanul l-a înfrînt pe Cresus /546—5/ [2].

3. *EUSEBIUS Chronica* Anaximene cercetătorul naturii a ajuns să fie cunoscut în jurul olimpiadei a 55-a.

4. *ARISTOTEL Metaphysica* A 3. 984 a 5 Însă după Anaximene și Diogenes, aerul e anterior apei și ei îl pun tocmai pe acesta drept principiu al corpurilor simple.

5. *SIMPLICIUS Physica* 24,26 Anaximene din Milet, fiu lui Eurystratos, discipol al lui Anaximandru, afirmă și el că natura ce stă la bază este una și nemărginită, întocmai aceluia, dar nu că e nedeterminată, ca el, ci determinată, spunînd despre ea că e aer [3]. S-ar deosebi prin rărime și desime, după fiecare

---

1. Pentru numele de persoane și locuri, a se vedea indicele de la finele lucrării.

2. După unele date, Anaximene ar fi fost cu 24 de ani mai tînăr decît Anaximandru, care la rîndul său era cu 14 ani mai tînăr decît Thales. Dar datele antichității sînt nesigure, așa încît trebuie să ne mulțumim cu simpla succesiune în timp a celor trei milesieni. În ce privește viața sa și activitatea practică, se cunosc încă mai puține lucruri decît în cazul primilor doi gînditori. Se pare că lucrarea pe care ar fi scris-o a fost în mîinile lui Teofrast.

3. Potrivit cu unele interpretări, nu totul ar proveni direct din aer, ci ar exista anumite forme de bază ale materiei, tocmai cele enumerate mai jos — foc, vînt, nor, apă, pămînt, piatră — din care s-ar compune celelalte lucruri. În felul acesta Anaximene ar da ceva asemănător „elementelor" lui Empedocle. Vezi Kirk și Raven, *The Presocratic Philosophers, Cambridge,* 1963, p. 147.

substanță. Ea devine foc rărindu-se, vînt îndesindu-se, apoi nor, încă mai mult, apă, mai departe pămînt, pe urmă piatră, iar toate celelalte ar fi din acestea. El de asemenea socotește veșnică mișcarea, prin care se ivește prefacerea. *22,9* Se cade să știm că *un* lucru este nemărginitul sau mărginitul pe bază de pluralitate, ceea ce era caracterizator pentru cei ce spuneau că principiile sînt mai multe, alt lucru este nemărginitul sau mărginitul pe bază de mărime, ceea ce... se armonizează și cu ce spun Anaximandru și Anaximene, cînd presupun că „elementul" este unu, dar nemărginit ca mărime. *149,32* Numai pentru acesta [Anaximene] menționa Teofrast, în *Istoria* sa, procesul de rărire și de îndesire, dar e lucru vădit că și alții au pus în joc rărimea și desimea

6. *PLUTARH Stromata* 3 Anaximene, spun ei, a afirmat că principiul tuturor este aerul și că acestea ar fi nemărginit ca mărime, dar determinat în calitățile respective. Aerul a dat naștere la toate, atît printr-o îndesire a sa cît și invers, printr-o rărire. În ce privește mișcarea, ea ar exista din veci. El spune că prin condensarea aerului s-a născut mai întîi pămîntul, care este plat; de aceea pe bună dreptate și este el *purtat* de aer.[4] Atît soarele, luna cît și restul aștrilor își au principiul lor de naștere din pămînt. El declară așadar că soarele este pămînt, dar că din cauza mișcării rapide și a căldurii deosebite pămîntul acela ar fi luat foc.

7. *HIPPOLYTUS Refutatio* I 7 Anaximene, din Milet și el, fiul lui Eurystratos, spunea că principiul lucrurilor este aerul nemărginit, din care iau naștere cele ce sînt, au fost și vor fi, precum și Zeii dimpreună cu cele divine, în timp ce restul își trage obîrșia din acestea. (2) În ce privește înfățișarea aerului, ea e următoarea: cînd este cît se poate de liniștit, el e de nevăzut ochiului, în schimb se face arătat prin frig, căldură, umezeală și mișcare. El se mișcă veșnic; căci toate cîte se prefac nu s-ar preface dacă nu s-ar mișca el. Prin îngroșarea și subțierea lui apare ca diferit. Căci într-adevăr, cînd se împrăștie ca aer mai subțiat, devine foc, în schimb, îngro-

---

4. Ideea că pămîntul e plat și purtat de aer înseamnă părăsirea concepției îndrăznețe a lui Anaximandru cum că pămîntul ar pluti liber în văzduh. Toți comentatorii sînt siliți să admită această scădere de nivel a viziunii cosmologice, chiar dacă nu sînt toți de acord că regăsirea prin aer a unui principiu material, față de principiul abstract al lui Anaximandru care era apeironul, ar reprezenta o scădere. A se vedea comentariul lui Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, Cambridge, vol. I, 1962, p. 133. Vezi și Burnet, *Early Greek Philosophy*, London, 1920, p. 72.

șîndu-se la loc, dă vînturile, apoi tot din aer, prin condensare, se alcătuiește norul, printr-o condensare sporită, apa; îngroșindu-se și și mai mult, pămîntul, și îngroșîndu-se cît se poate de mult, pietrele. Astfel forțele cele mai de seamă ale genezei sînt contrarii: caldul și frigul. (4) Pămîntul este plat și purtat de aer; la fel soarele, luna și toți ceilalți aștri, care sînt de foc, sînt purtați de aer, datorită formei lor turtite. (5) Aștrii s-au ivit din pămînt prin înălțarea din el a umezelei care, rărindu-se, a dat naștere focului, iar din focul ce s-a înălțat în aer s-au alcătuit stelele. Dar în spațiul aștrilor ar exista și substanțe de natură pămîntească, rotindu-se dimpreună cu ele. (6) El spune că aștrii nu s-ar mișca sub pămînt, după cum au fost de părere ceilalți, ci în jurul pămîntului, așa cum se învîrtește o tichie în jurul capului nostru [5]. Soarele s-ar ascunde, nu întrucît ajunge sub pămînt, ci acoperit fiind de părțile superioare ale pămîntului și din pricina faptului că distanța dintre el și noi a devenit mai mare. Aștrii nu încălzesc, din pricina distanței mari. (7) Vînturile s-ar isca atunci cînd aerul, îngrămădit și împins, e purtat mai departe; strîngîndu-se laolaltă și îndesindu-se mai mult, dă naștere norilor, și astfel se preface în apă. Grindina s-ar ivi atunci cînd apa, în căderea ei din nori, îngheață. Zăpada, cînd aceiași nori, fiind mai încărcați de umezeală, prind să se solidifice. (8) Fulgerul, cînd norii se sfîșie datorită violenței vînturilor. Căci prin sfîșierea acestora se produce o rază strălucitoare și de natura focului. Curcubeului îi dau naștere razele soarelui atunci cînd cad în aerul strîns laolaltă. Cutremurul se produce atunci cînd pămîntul suferă schimbări mai mari din pricina căldurii și a frigului. (9) Acestea le-a spus Anaximene. El a fost în floarea vîrstei în jurul primului an al celei de a 58-a olimpiadă. [548-7].

8. *HERMIAS Irrisio gentilium philosophorum* 7 Cînd însă aș socoti că am pus stăpînire pe un gînd neclintit, Anaximene ar replica, exclamînd: „Dar ți-o spun eu, universul este aer, iar acesta, îndesîndu-se și concentrîndu-se, dă naștere apei și pămîntului, în schimb rărindu-se și răsfirîndu-se eterului și focului, iar

5. Kirk și Raven notează, în *op. cit.*, p. 156, că în viziunea aceasta corpurile cerești toate nu trec pe sub pămînt ci se învîrtesc în jurul lui.

întorcîndu-se la natura sa redevine aer". Se preface, spune el, rărit fiind, ca și îndesit [6].

9. *CICERO Academica* II 37, 118 După acesta [Anaximandru] discipolul său Anaximene socotea aerul ca fiind nemărginit, dar cele ce se iscau din el, determinate: se nasc într-adevăr dînd pămîntul, apa, focul, apoi toate din acestea.

10. *De natura deorum* I 10,26 Apoi Anaximene a statornicit aerul drept divinitate[7]. El s-ar naște și ar fi nemăsurat, infinit și veșnic în mișcare, ca și cum aerul fără de întruchipare ar putea fi vreo divinitate — cînd este cazul ca zeul să aibă, el mai presus de toți, un chip anumit, ba chiar cel mai frumos — sau ca și cum n-ar urma moarte pentru tot ce este generat.

AUGUSTINUS De Civitate Dei VIII 2 Acesta /Anaximandru/ a lăsat după sine ca discipol și urmaș pe Anaximene, ce atribuia toate cauzele lucrurilor aerului nemărginit și care n-a tăgăduit zeii, nici n-a tăcut asupră-le. Totuși el a crezut, nu că aerul e făcut de ei, ci că ei înșiși s-au iscat din aer. *AETIUS.* I 7,13 După Anaximene, aerul /este divinitate/. Dar trebuie subînțelese, în cazul celor ce vorbesc astfel, forțele de care sînt pătrunse elementele și corpurile.

11. *SIMPLICIUS Physica* 1121, 12 Toți cîți spun că universul e veșnic fac ca universul unic să fie născut și trecător, nu în măsura în care e veșnic același, ci întrucît devine cînd una cînd alta, potrivit cu anumite perioade de timp, așa cum spun Anaximene, Heraclit și Diogene, iar apoi stoicii.

12. *AETIUS* II 2,4 Iar unii susțin că universul se rotește ca o moară, alții ca o roată.

13. — II 11,1 După Anaximene și Parmenide, bolta cea mai depărtată de pămînt este a cerului.

---

6. Toți comentatorii găsesc că indicarea unui proces, cel de rărire și îndesire, prin care principiul originar face posibile lucrurile, în diversitatea lor calitativă, ar reprezenta o contribuție esențială în sînul speculației milesienilor. Ne apropiem de deosebirea substanță-calitate, pe care Aristotel în chip greșit a atribuit-o majorității predecesorilor săi, spune Guthrie, în *op. cit.*, p. 115. Meritul lui Anaximene ar fi de a aduce o explicație de ordin cantitativ pentru diferențele calitative dintre realități.

7. După observația lui Guthrie, în *op. cit.*, p. 140, religia ar intra prea puțin în joc în cazul lui Anaximene. Același comentator spusese totuși (la p. 129) că Diogene din Apollonia în sec. al V-lea avea să facă din aer nu doar originea tuturor lucrurilor ci și elementul „suflet" din sînul universului.

14. — II 13,10 După Anaximene, aștrii sînt de natura focului, dar pe unii îi înconjoară și corpuri de ordinul pămîntului, purtate laolaltă cu ei dar fără a fi văzute.
Ibid. 14,3 După Anaximene, aștrii ar fi înfipți întocmai unor *cuie* în bolta ca de cristal. În schimb după unii /?v. Diels/ ar fi plăci de foc, ca niște imagini pictate. *16,6* După Anaximene, aștrii s-ar roti nu sub pămînt, ci în jurul lui.
ARISTOTEL Meteorologica B I, 354 a 28 Dintre astronomii mai vechi, mulți au fost convinși că soarele nu e purtat pe sub pămînt, ci în jurul pămîntului și a spațiului acestuia, dar că se întunecă și se face noapte din cauză că pămîntul este înălțat la arctice. *AETIUS* II 19,1.2 După Platon, manifestările vremii aduse de iarnă, ca și de vară, s-ar produce potrivit cu răsăritul și apusul aștrilor. După Anaximene, în schimb, prin nici una din acestea, ci numai prin soare.

14a. *PLINIUS Naturalis Historia* II 186 Așa se face că prin intensitatea variată a luminii, la Meroe ziua cea mai lungă întrunește 12 ore echinoxiale și opt părți dintr-o oră /două treimi din oră/; la Alexandria însă, 14 ore; în Italia 15, în Britania 17... *187* Cel care a descoperit raportul acesta al umbrelor ce se numește gnomonică a fost Anaximene din Milet, discipol al lui Anaximandru, despre care am vorbit, și el cel dintîi a înfățișat în Lacedemonia un orologiu care se numește „skiotherion."

15. *AETIUS* II 20,2 Anaximene a arătat că soarele e de natura focului. *22,1* După Anaximene, soarele e turtit ca o *foaie*. *23,1* Anaximene face ca aștrii, la solstiții, să fie respinși de îndesirea și rezistența aerului.

16. *THEO SMYRNAEUS* p 198 /din Dercyllides/ Eudemos relatează, în *Astronomii*, că Oinopide a descoperit cel dintîi... pe cînd Anaximene a descoperit că luna își are lumina de la soare și în ce fel intră în eclipsă. *AETIUS II*, 25,2 Anaximene spune că luna e de natura focului.

17. *AETIUS* III 3,2 /După Anaximandru/ Anaximene susține același lucru cu el /despre fulgere etc. v. Diels/, adăugînd ce se întîmplă în cazul mării, care sclipește atunci cînd e despicată de vîsle. *4,1* După Anaximene, norii se produc printr-un spor de îndesire a aerului, iar cînd se condensează și mai mult, răspîndesc ploile; cît despre grindină, cînd apa în cădere îngheață, iar zăpada, cînd un fel de abur este prins în umiditate.

18 — III 5,10 După Anaximene, curcubeul se produce prin iradierea soarelui asupra unui nor dens încărcat și negru, datorită faptului că razele îngrămădite asupră-i nu izbutesc să răzbată dincolo de marginea lui. *SCHOLII LA ARATOS* p 515 /din Poseidonios/ Curcubeul, spune Anaximene, se produce atunci cînd se întîmplă ca razele soarelui să cadă asupra aerului încărcat și dens. Ca urmare, aerul mai apropiat de soare pare purpuriu, deoarece e încins de raze, iar în părțile unde e stăpînit de umiditate, pare negru. Noaptea, spune el, curcubeul se produce de la lună, dar nu adesea, întrucît nu este lună plină totdeauna iar lumina ei este mai slabă decît a soarelui.

19. *GALENUS In Hippocratis De humoribus* III /prin intermediar, din Poseidonios, v. Diels/ Anaximene statornicește că vînturile se nasc din apă și aer și că, printr-un neștiut nouă avînt, ar fi purtate violent și deosebit de repede, așa cum zboară păsările.

20. *AETIUS* III 10,3 Anaximandru spune că /pămîntul/ ar avea forma unei mese. *ARISTOTEL De caelo* B 13.294 b 13 Anaximene, Anaxagora și Democrit spun că pămîntul își menține poziția din pricina lățimii. Căci el nu despică aerul de dedesubt, ci-l acoperă ca un capac, cum obișnuiesc să facă corpurile ce au lățime. Chiar față de vînturi ele sînt greu de urnit, din pricina rezistenței ce opun. Același lucru, spun ei, îl face și pămîntul față de aerul așezat sub el, din pricina lățimii. Acesta /aerul/, neavînd loc îndeajuns spre a se deplasa, ar rămîne îngrămădit jos, ca apa în clepsidră. *AETIUS* III 15,8 Anaximene spune că din pricina lățimii pămîntului *este purtat* de aer.

21. *ARISTOTEL Meteorologica* D 7. 365 b 6 Anaximene însă susține că pămîntul, care e udat de ploi și apoi secat, ar crăpa, și că datorită acestor crăpături și prin surparea rîpelor se fac cutremurele; de aceea s-ar și produce cutremure atît în perioadele de secetă, cît și în cele de ploaie excesivă. Într-adevăr, în perioadele de secetă, cum s-a spus, pămîntul crapă, uscîndu-se, iar din pricina apelor, umezindu-se peste măsură, el se surpă.

22. *GALENUS In Hippocratis De natura hominum* XV 25 k /din Sabinos, v. Diels/. Căci eu nu susțin nici că omul este pe de-a întregul aer, ca Anaximene...

23. *PHILOPON De anima*, 9,9 Alții spun că /sufletul/ e de natura aerului, cum fac Anaximene și unii dintre stoici.

B. **Fragmente**

1. *PLUTARH. De primo frigido* 7, 947 F Sau, așa cum socotea Anaximene anticul, să nu lăsăm în ființă nici recele, nici caldul, ci doar stări comune ale materiei, care se ivesc datorită prefacerilor. Într-adevăr, după el, strîngerea laolaltă și condensarea ei ar da recele, pe cînd rarul și *dezlegatul* (căci așa denumește el lucrurile, într-un sens, cu acest cuvînt) ar da caldul. De unde nu ar fi fără rost afirmația că omul dă afară pe gură și căldură și răceală. Răsuflarea se răcește într-adevăr dacă e presată de buze și îndesită, dar dacă gura e lăsată să se deschidă, ea exhală căldură, datorită răririi produse. Aristotel pune acest lucru pe seama neștiinței celui în chestiune; căci e drept, dacă gura e deschisă, căldura din noi este exhalată, dar atunci cînd suflăm strîngînd buzele, nu aerul din noi, ci aerul ce e în fața gurii noastre, care e rece, este împins și izbit din plin.

2. *AETIUS* I 3,4 Anaximene din Milet, fiul lui Eurystratos, indica drept principiu al realităților aerul, căci din acesta s-ar naște toate și iarăși în el s-ar rezorbi. „Întocmai cum sufletul, spune el, aer al nostru fiind, ne stăpînește pe noi, o suflare și un aer cuprind întreg universul“ [8] (el spune în chip sinonim aer și suflare). Dar greșește și el, atunci cînd socotește că viețuitoarele ar fi alcătuite din aerul și suflul simplu și uniform; căci este cu neputință ca un principiu unic să alcătuiască materia realităților, ci trebuie să se presupună și cauza eficientă. De pildă argintul nu ajunge pentru producerea unui vas, dacă nu există și cauza eficientă, în speță argintarul; la fel se întîmplă și cu arama sau lemnul și orice altă materie.

2a. — II 22,1 Soarele este turtit, ca o „foaie“.

---

8. După Kirk și Raven (*op. cit.*, pag. 159 urm.) locul acesta, fără a putea fi atribuit întocmai lui Anaximene, are totuși ceva din viziunea lui. Comentatorii văd patru posibilități de a interpreta pasajul, mai ales în ce privește formularea că sufletul „ne stăpînește“. Întîi, aerul nu ar face decît să ne țină laolaltă, nu să exercite un control adevărat asupra ființei noastre; în al doilea rînd, ar putea fi vorba invers, și în cazul expresiei „o suflare și un aer cuprind întreg universul“, de o idee de control al universului; în al treilea rînd, de vreme ce sufletul ca respirație ține pe om și-l controlează, ar putea însemna că și elementul care ține și controlează lumea e ceva de ordinul respirației și al aerului; în sfîrșit, s-ar putea spune că principiul de viață este „pneuma“. Dar fără-ndoială că ultima interpretare este mai degrabă de natură stoică.

3. *OLYMPIODOROS De arte sacra lapidis philosophorum* c 25 Anaximene socoteşte că principiul unic al tuturor realităţilor, în mişcare şi nemărginit, este aerul. El spune într-adevăr: „aerul este aproape de incorporalitate; şi întrucît noi ne naştem din revărsarea lui, e necesar ca el să fie nemărginit şi din belşug, spre a nu se curma niciodată."

14. PITAGORA

NOTĂ DESPRE PITAGORA ŞI PITAGOREICI

Nu este sigur că numele de „filosofie" vine din cercul pitagoreicilor, cum presupun unii cercetători; dar, cu siguranţă, nici o doctrină n-a acoperit întreg registrul filozofiei ca pitagoreismul.

De la speculaţiile cele mai abstracte, de ordin matematic şi filozofic, care au putut fi reluate şi astăzi de gîndirea speculativă, şi pînă la practica de viaţă în cele mai mici amănunte, sfîrşind chiar prin ridicolul unor indicaţii alimentare nesemnificative sau al superstiţiilor pur şi simplu, pitagoreismul a ştiut să deschidă către totul. El este într-un cuvînt şi teorie şi practică, respectiv tehnică spirituală, aşa cum filozofia ulterioară a uitat că trebuie să fie. Dacă în fragmentele ce urmează, legate mai mult de figura legendară a lui Pitagora şi de gîndurile sau faptele primilor pitagoreici, precumpăneşte caracterul *practic* al filozofiei, la pitagoreicii tîrzii — cum se va vedea în volumele următoare — precumpăneşte speculaţia filozofică, alături de matematism.

Deşi împletită cu orfismul, doctrina lui Pitagora nu poate fi socotită o religie. Dealtfel nici primul nu era socotit una, pînă la urmă. Amîndouă doctrinele trebuie mai degrabă înţelese drept *instituirea organizată a culturii în viaţa spirituală greacă*, orfismul cu un accent pus pe cultura artistică, iar pitagoreismul cu accentul pe cultura ştiinţifică şi pe răspunderea morală în consecinţă.

C.N.

NOTA LUI DIELS

Întrucît n-au existat scrieri de ale lui Pitagora şi, în general, înainte de epoca lui Philolaos [1] nu a fost decît o tradiţie orală a şcolii propriuzise, nu figurează aci nici o doxografie /demnă de încredere N. tr./. Dată fiind creaţia timpurie a unei atmosfere de legendă, biografia trebuie să se mărginească, în mare, la cele mai vechi mărturii, ce se ridică pînă la Aristotel şi şcoala lui (aci selectiv). Mărturiile, hotărîtor de importante în legătură cu Pitagora, ale lui Xenofan (21 B 7), Heraclit (22 B 40.81.129), Empedocle (31 B 129), Ion (36 B 2.4) sînt de găsit la aceştia.

1. Pentru toate numele de persoane şi locuri, a se vedea indicele de la finele lucrării.

1. *HERODOT* II 123 Cei dintîi Egiptenii au rostit și acest gînd, cum că sufletul omului este nemuritor, iar cînd trupul cade pradă putreziciunii, atunci sufletul pătrunde în cîte un alt viețuitor, ce la rîndul său se naște, pentru ca, după ce sufletul s-a petrecut prin toate cele de pe pămînt, mare și văzduh, să pătrundă din nou într-un corp omenesc care stă să se nască, după o rătăcire ce pentru el are loc în 3000 de ani. Un asemenea gînd l-au pus în joc unii dintre eleni, cîțiva mai devreme, alții mai tîrziu, ca și cum ar fi fost al lor; le știu bine numele, dar nu-l aștern în scris.[2] *II 81* Totuși în temple /ale Egiptenilor/ ei nu intră cu straie de lînă, nici nu sînt îngropați cu ele. Căci nu e lucru legiuit. În acestea sînt de acord cu practicele orfice, numite și bachice,[3] care sînt în fapt egiptene, precum și cu pitagoreicii; căci pentru cel ce participă la aceste mistere, nu este legiuit să fie înmormîntat în straie de lînă. Cu privire la acestea există un cuvînt sacru

2. — IV, 95[4] Așa cum eu însumi am aflat-o de la elenii ce populează Helespontul și Pontul, Salmoxis acesta, care era om

---

2. Refuzul lui Herodot de a menționa nume e socotit de G.S. Kirk și J.S. Raven, *The Presocratic Philosophers*, Cambridge, 1963 p. 223 drept o indicație a faptului că istoricul nu vorbește chiar despre Pitagora, ci despre contemporani ai săi. Stein îl sugerează pe Empedocle, iar lui Burnet argumentul îi pare convingător: „Herodot îl putuse întîlni la Thurium". Că Pitagora el însuși credea în transmigrația sufletelor e oricum limpede arătat de Diogenes Laertios VIII 36.

3. În acest pasaj de interpretare „litigioasă" Herodot constată concordanța dintre anumite precepte ascetice ale preoților egipteni și unele rituri „orfice și bachice" scoțînd, în felul său, o dovadă a influenței Egiptului asupra religiei elenice. Textul nu e prea sigur. Trei mss bune din cele mai vechi leagă τοῖσι Ὀρφικοῖσι καλεομένοισι καὶ Πυθαγορείοισι. Vezi L. Moulinier, *Orphée et l'orphisme à l'époque classique*, Paris 1955, p. 9. WKC Guthrie, *Orpheus and Greek Religion*, Cambridge, ed. 1952 traduce: „prescrierile numite orfice *sau* bachice". Oricum, pasajul nu poate fi luat drept o mărturie pentru existența orficilor sau a pitagoreicilor înainte de mijlocul sec. al V-lea î.e.n. și nu aruncă nici o lumină asupra problemei: dacă vreuna dintre comunități era îndatorată celeilalte, și — dacă da — care anume? Vezi Kirk și Raven, *op. cit.*, p. 220 dar și mai vechiul *Orphée* Paris, 1925, p. 17, de A. Boulanger.

4. E vorba de celebrul pasaj în care Herodot povestește despre Zalmoxis. Acesta, devenit sclavul lui Pitagora și eliberat apoi, a răspîndit printre geți civilizația greacă și doctrina stăpînului său. Întrucît textul acesta a fost îndelung comentat și interpretat din vechime și pînă astăzi, trimitem la capitolul Zalmoxis din recentul volum al lui *M. Eliade De Zalmoxis à Gengis-Chan*, Paris, 1970, unde se găsește și o importantă bibliografie referitor la această problemă.

/nu divinitate n.tr./, ar fi fost sclav[5] în Samos, anume sclavul lui Pitagora, fiul lui Mnesarchos. Ajungînd om liber, a agonisit o mare avere și s-a întors de acolo, înstărit, în țara sa. Deoarece tracii duceau o viață de oameni obidiți și mai degrabă fără învățătură, Salmoxis despre care e vorba, cunoscînd felul ionian de viață, precum și unele deprinderi mai temeinic întocmite decît cele ale tracilor — așa cum le văzuse din contactul său cu elenii și cu înțeleptul Pitagora, ce nu era cel mai neînsemnat înțelept al elenilor — își înălță o casă de oaspeți,[6] spre a cinsti pe fruntașii din orașe, și îndestulîndu-i, să le dea o învățătură, potrivit căreia nici el, nici comesenii săi, nici cei care urmau să se nască neîncetat din ei, nu aveau să se stingă, ci aveau să meargă în ținutul unde, supraviețuind veșnic, vor avea parte de toate bunurile. Dar în timp ce făcea toate cele amintite și spunea acestea, își pregătea o locuință subpămînteană.[7] Iar de îndată ce locuința i-a fost pe deplin gata, pieri de dinaintea tracilor și, coborînd în locașul subpămîntean, se orîndui să trăiască acolo timp de trei ani. Aceia /tracii/ îi purtară dorul și-l jeliră ca și cum ar fi fost mort. Dar în al patrulea an Salmoxis reapăru înaintea tracilor, și în felul acesta lucrurile pe care le spusese el le fură demne de crezare. Acestea deci le-a făcut el. În ce mă privește, toate cîte se spun despre el și despre locuința lui subpămînteană, nici nu refuz să le cred dar nici nu le dau deosebită crezare, ci mai degrabă socotesc că Salmoxis acesta s-a ivit cu mulți ani înainte de Pitagora.

---

5. Sclav, în cazul unui străin ales, putea însemna și: secretar, discipol, prieten.

6. Zalmoxis își desfășura învățătura într-o casă construită anume care amintește atît de sala în care-și explica Pitagora doctrina cît și de încăperile în care aveau loc banchete rituale ale asociațiilor religioase secrete. Cf. M. Eliade, *op. cit.*, p. 34. Pierre Boyancé *Le culte des muses chez les philosophes grecs*, Paris 1937, p. 134 vede în aceste mese luate în comun de Zalmoxis și invitații săi cea mai veche mărturie asupra meselor cu caracter de cult ale pitagoreicilor.

7. În privința acestei locuințe subpămîntene, Walter Burkert, (*Weisheit und Wissenschaft. Studien zu Pythagoras, Philolaus und Platon.* Nüremberg, 1962, p. 139 urm.) se întreabă dacă nu este vorba de o influență a tradiției pitagoreice după care Pitagora s-ar fi retras vreme de șapte ani într-o ascunzătoare sub pămînt (cf. Diogenes Laertios VIII 41). Oricum, e vorba de un ritual inițiatic cu scopul de a dovedi nemurirea sufletului. Vezi M. Eliade, *op. cit.*, p. 34. Coborîrea subpămînteană a fost considerată drept o experiență de tip șamanic de unii savanți, ca de pildă Karl Meuli (Hermes, 70, 1953, p. 163) sau E.R. Dodds, *The Greeks and the irrational*, Univ. of California Press, 1951 p. 147. După M. Eliade însă, nu ar exista destule argumente spre a așeza pe Zalmoxis printre „șamani". Vezi pentru detalii *op. cit.*, p. 51.

3. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 8 Ariostoxenos spune și el că majoritatea învățăturilor morale au fost luate de Pitagora de la Themistokleia din Delfi.

4. *ISOCRATE Busiris* 28 Pitagora din Samos... după ce a mers în Egipt unde a fost discipolul lor /al egiptenilor/, a adus cu el elenilor, cel dintîi, o altă filozofie, practicînd cu mai multă rîvnă decît toți sacrificiile și ceremoniile din temple, în gîndul că chiar dacă el nu s-ar alege cu prea mult pentru toate acestea din partea zeilor, măcar se va ilustra pe lîngă oameni în chip deosebit, datorită faptelor sale. *29* Așa s-a și întîmplat cu el: căci întratît i-a depășit în renume pe ceilalți, încît se pare că toți cei mai tineri rîvneau a-i fi discipoli, iar cei mai în vîrstă ajungeau să vadă mai cu drag pe copiii lor întovărășindu-se aceluia decît îngrijindu-se de cele ale gospodăriei lor. Iar asemenea lucruri nu sînt de necrezut; căci astăzi chiar, pe cei ce-și dau aere că sînt discipoli de-ai lui și care practică tăcerea, lumea îi admiră mai mul decît pe cei care au dobîndit vreun renume prin vorbă.

5. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 56 Alcidamas, în scrierea sa *Fizica*, spune că... /Empedocle/ a urmat învățătura lui Anaxagora și a lui Pitagora, iar pe ultimul l-a imitat cu rîvnă în solemnitatea felului de a vieții ca și de a se purta, pe celălalt în filozofia naturii. *ARISTOTEL Retorica* B 23. 1398 b 9 Și cum spune Alcidamas, toți cinstesc pe învățați. Astfel cei din Paros au cinstit pe Archiloh, deși fusese un profanator... iar italioții au îngropat pe Pitagora și cei din Lampsacos pe Anaxagora, străin de ei, cinstindu-l și astăzi.

6. *DIOGENES LAERTIOS* IX 38 Se pare, spune Thrasyllos, că el /Democrit/ a fost un fervent al pitagoreicilor. El chiar amintește de Pitagora însuși cu admirație, într-o scriere cu același nume.[8] Pe toate ar părea să le fi luat de la el și s-ar putea crede că i-a dat de-a dreptul ascultare, dacă nu s-ar opune diferența de ani.[9] Totuși el trebuie să fi dat întru totul ascultare unuia dintre pitagoreici, spune Glaucos din Rhegion, vreun contemporan de-al lui. *PORFIR Vita Pythagorae* 3 Însă Duris din Samos, în cartea

---

8. Thrasybulos a alcătuit un catalog al scrierilor lui Democrit, iar primul titlu purta chiar numele lui Pitagora.

9. Într-adevăr, Pitagora trăiește în secolul al VI-lea, iar Democrit în secolul al V-lea î.e.n. Cel dintîi moare pe la 500, cel din urmă se naște către 470 (Cf. A. Frenkian, Note la Diogenes Laertios, Ed. Academiei, 1963, p. 740).

a II-a a *Anotimpurilor*, înregistrează drept fiu al lui Pitagora pe Arimnestos, spunînd că acesta a devenit dascălul lui Democrit. Iar Arimnestos, venind din exil, ar fi pus la altarul Herei o dedicație, pe o placă de aramă cu diametrul de aproape doi coți, pe care erau trecute următoarele cuvinte:

Arimnestos, fiul lui Pitagora, m-a așezat aci,
El cel care a născocit multe în materie de cuvinte înțelepte.

Făcînd să dispară această inscripție și însușindu-și gîndul ei, Simos muzicianul a dat-o ca fiind a sa. Erau șapte inscripțiile de înțelepciune, dar din cauza uneia din ele, pe care a sustras-o Simos, au rămas ascunse și celelalte, scrise ca dedicație.

6a. *PROCLOS In Euclidem* 65, 11 După acesta /Thales/ este menționat Mamerkos, fratele lui Stesichoros poetul, ca îndeletnicindu-se cu studiul geometriei, iar în afară de aceștia Pitagora e cel care a trasformat cercetarea asupră-i într-o formă de învățămînt pentru oamenii liberi, pornind de sus, de la analiza principiilor, și întreprinzînd cercetări asupra teoremelor, nu pe cazuri materiale, ci pe plan teoretic, el fiind în fapt și cel care a găsit întreg domeniul proporțiilor, precum și care e alcătuirea configurațiilor cosmice.

7. *ARISTOTEL Metaphysica* A 5.986 a 29 Căci Alcmeon era tînăr pe vremea bătrîneții lui Pitagora [Diels: din cartea lui Aristotel *Despre pitagoreici* izvorăște prima versiune a legendei lui Pitagora. Un extras în *Apollonios Mirabilia* 6] Venind după aceștia [Epimenides, Aristeas, Hermotimos, Abaris, Ferekyde] Pitagora, fiul lui Mnesarchos, s-a îndeletnicit cu rîvnă, cel dintîi, cu privire la științe și numere, iar mai tîrziu n-a nesocotit nici teratopoiia (arta magică) a lui Ferekyde. Căci în Metapont fiind, pe cînd intra în port un vas cu încărcătură și cei care se aflau la fața locului făceau rugăciuni ca vasul încărcat să ajungă teafăr, el exclamă, ațintindu-l. „Vasul acesta se va dovedi că poartă cu el un cadavru". Iarăși, în Caulonia, după cîte spune Aristotel, a indicat dinainte care este Ursa albă. Aristotel însuși, scriind despre el, relatează multe alte lucruri, între altele că „pe șarpele din Tirenia, ce mușcă mortal, l-ar fi ucis el însuși cu o mușcătură". De asemenea, ar fi proorocit răzvrătirea ce avea să se iveaască printre pitagoreici. De aceea s-a și retras în Metapont fără să fie văzut de nimeni. Trecînd peste rîul Casas dimpreună cu alții, ar fi auzit o voce puternică de om: „Cu bine, Pitagora" Cei de față fură

cuprinși de teamă. Cîndva apoi și-a făcut apariția, atît în Crotona cît și în Metapont, în aceeași zi și la aceeași oră. Aflîndu-se altădată în teatru, s-a ridicat de pe loc, cum spune Aristotel, iar coapsa lui a părut că-i de aur celor ce stăteau așezați. *AELIANUS Varia historia* II 26 Aristotel spune că Pitagora era numit Apolo Hyperboreanul de către crotoniați. *IV 17* Pitagora a învățat pe oamenii săi să creadă că e născut dintr-o sămînță mai puternică decît cea potrivită firii muritoare /urmează dovezile relatate mai sus, I 98, 40 urm, v. Diels/. A reamintit lui Myllias, cel din Crotona, că este Midas, fiul lui Gordias frigianul, iar pe vulturul cel alb ce stătea sub stăpînirea lui, l-a putut mîngîia. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 31 Aristotel relatează și el, în scrierea despre *Filozofia pitagoreică*, faptul că se păstrează următoarea diviziune de către oameni, în chip cît se poate de secret: în sînul ființei raționale, o parte este divină, alta umană și alta de felul lui Pitagora.

8. *CLEMENS Stromata* I 62 Pitagora din Samos, era fiul lui Mnesarchos, așa cum spune Hippobotos; dar, cum spun Aristoxenos în *Viața lui Pitagora*, ca și Aristarchos și Theopomp, era tirenian, iar după Neantes, era din Siria sau din Tyr. Astfel, după cei mai mulți, Pitagora ar fi fost barbar ca neam. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 1 După Aristoxenos, era din Tyros [10], anume dintr-una din insulele aflate în stăpînirea atenienilor ce izgoniseră pe tirenieni. *DIOGENES Laertios* I 118 Aristoxenos însă spune, în *Despre Pitagora și discipolii săi*, că /Ferekyde/, la capătul bolii sale, a fost înmormîntat de Pitagora la Delos. *PORFIR Vita Pythagorae* 9 Atingînd vîrsta de 40 de ani, spune Aristotel, și văzînd că tirania lui Policrates era prea aprigă spre a mai fi potrivit cu un om liber să îndure dominația și despotismul, a luat drumul Italiei. *THEOLOGUMENA ARITHMETICAE* /din Anatolios/ p. 40 Androcides pitagoreicul, care a scris *Despre simboluri*, precum și Eubulides pitagoreicul, Aristoxenos, Hippobotos și Neanthes, care ne-au dat scrieri despre omul acesta, au spus că metempsihozele de care a avut el parte s-au desfășurat în 216 ani. După tot atîția ani, așadar, Pitagora s-ar fi renăscut și ar fi trăit ca după primul ciclu de întoarcere, din cele șase ale cubului generator de suflet, cubul însuși revenind la starea anterioară datorită mișcării sferice, la fel cum poseda prin acestea și alte

10. E de reținut faptul că Aristoxenos îi atribuia lui Pitagora o origină etruscă.

mijloace de a reînvia. Cu lucrurile de mai sus se potrivește și faptul că sufletul lui Euforb se păstră pe sine de-a lungul timpurilor. Într-adevăr, se numără 514 ani după războiul Troiei, pînă la anii lui Xenofan, cercetătorul naturii, ai lui Anacreon, ai lui Policrate și ai asediului ionienilor de către Harpagos medul, cu prăpădul lor, în urma căruia cei din Phocida, luînd fuga, au întemeiat Massalia. Tuturor acestora le este contemporan Pitagora. Se relatează că pe cînd Cambise a cucerit Egiptul, Pitagora a fost luat prizonier și el, fiind acolo în contact cu preoții; apoi trecînd în Babilon, s-a inițiat în misterele barbare, cam prin vremea cînd Cambise era contemporan cu tirania lui Policrate, din fața căreia Pitagora se retrăsese venind în Egipt. Așadar, scăzîndu-se de două ori această perioadă (adică de două ori 216 ani), rămîn 82 pentru viața lui. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 4 Acesta /Pitagora/, spune Heracleides din Pont, ar fi afirmat despre sine că se născuse cîndva ca Aithalides și că fusese socotit fiu al lui Hermes. Iar Hermes i-ar fi spus să-și aleagă ce vrea, în afară de nemurire. El a cerut atunci ca, în viață fiind, sau săvîrșit din viață, să aibă parte de amintirea celor întîmplate. Așadar în viață fiind, păstra toate în amintire. După ce a murit, ar fi menținut în continuare memoria. Apoi, după un răstimp, s-ar fi reîntrupat în Euphorbos, fiind rănit de către Menelaos [11]. La rîndul său, Euphorbos povestea și el că a fost cîndva Aithalides și că a obținut de la Hermes acel dar, la fel cum povestea care fuseseră rătăcirile sufletului său, cum călătorise cu adevărat, în cîte plante și animale apăruse, precum și cîte îi îndurase sufletul în Hades, laolaltă cu tot ce îndură celelalte.(5) Cînd Euphorbos a murit, sufletul i-ar fi trecut în Hermotimos, care, dorind el însuși să dea crezare lucrurilor, merse la Branchidai [12] și, intrînd în templul lui Apollo, reuși să indice care era scutul ce fusese ținut în mînă de Menelaos (se spunea într-adevăr că acesta, întorcîndu-se pe mare de la Troia, dedicase lui Apolo scutul), un scut care era putrezit acum, nemaipăstrîndu-se decît chipul de fildeș de pe el. După ce Hermotimos[13] a murit, s-a renăscut ca Pyrrhos, pescarul din Delos; și din nou

---

11. În vremea războiului troian.

12. Familie de preoți care slujeau în templul lui Apolo de la Didyma, aproape de Milet. După A. Frenkian, *op. cit.*, p.700, ar fi vorba de localitatea Branchidai de lîngă Milet.

13. Avea puterea de a-și părăsi trupul vreme de mulți ani. Dar într-o zi, pe cînd zăcea fără suflare trupul i-a fost ars iar sufletul nu i s-a mai întors.

își amintea de toate, anume că fusese Aithalides, apoi Euphorbos, pe urmă Hermotimos, în fine Pyrrhos. Dar cînd Pyrrhos s-a stins din viață, a reapărut ca Pitagora, care își amintea de toate de mai sus.[14]

8a. *PORFIR Vita Pythagorae* 18 După ce a venit în Italia și s-a așezat la Crotona, Dicaiarchos relatează că, fiind vorba de un om călătorit prin multe părți și trecut prin multe încercări precum și bine înzestrat de soartă, prin firea sa (căci înfățișarea sa era demnă și deosebit de plăcută, el dovedindu-se măsurat la vorbă ca și la port, așijderea în toate), a rînduit într-astfel cetatea crotoniaților încît, sfîrșind prin a-cuceri sfatul bătrînilor cu vorbe înțelepte de tot felul, a putut de asemenea da celor tineri îndemnuri pe măsura vîrstei lor, la cererea conducătorilor cetății. După acestea, a dat sfaturi copiilor care veneau pe lîngă el în număr mare din școlile lor; apoi datorită femeilor, s-a organizat în jurul său și o comunitate de femei (19). Așa stînd lucrurile, faima sa a crescut în chip deosebit și el a căpătat mulți adepți din sînul cetății, nu numai bărbați ci și femei, din rîndul cărora una cu numele Theano a fost renumită, precum și mulți conducători și oameni de seamă din lumea barbară învecinată. Cît despre cele ce împărtășea adepților săi, nimeni n-o poate spune cu siguranță; într-adevăr în rîndurile lor tăcerea nu ținea de simplă întîmplare. Totuși printre lucrurile cele mai cunoscute de toți era, în primul rînd, afirmația sa că sufletul este nemuritor, apoi că trece în alte specii de viețuitoare; iar pe deasupra că, după un anumit răstimp, tot ce e născut se naște iarăși, cu adevărat nou [15] nefiind nimic, precum și că toate cele născute și cu suflet trebuie să fie privite ca ținînd de același gen. Se pare că Pitagora a fost cel dintîi care să fi cultivat aceste doctrine în Elada.[16]

---

14. Cunoașterea existențelor anterioare nu constituie o tehnică specific șamanică. Ea a jucat un rol important în speculațiile filozofice grecești. Cf. M. Eliade, *Aspects du Mythe*, Paris, 1963, p. 114, 152.

15 Kirk și Raven observă că probabil în legătură cu conceptul reîncarnării au susținut pitagoreicii o asemenea doctrină în legătură cu recurența periodică a evenimentelor. Declarația cea mai demnă de crezare în legătură cu acest punct este fragmentul din Eudem aflat la Simplicius, *Fizica* 732, 30.

16. Pasajul acesta derivă din Dicaiarchos din Messene, un elev al lui Aristotel. Se pare că existau două motive spre a se păstra tăcerea: 1. (vezi Iamblichos, Vita Pythagorae 94) pentru a se căpăta asigurarea că inițiații „se pot stă-

9. — — 6 Cu privire la învățătura sa /a lui Pitagora/, cei mai mulți spun că el a aflat cele privitoare la așa-numitele științe matematice de la egipiteni, caldeeni și fenicieni. Într-adevăr, de geometrie se ocupau egiptenii încă din timpurile vechi; de calculele privitoare la numere, fenicienii, iar caldeenii se îndeletniceau cu considerațiile în legătură cu cerul. Cît despre cele sacre cu privire la zei ca și restul îndeletnicirilor în legătură cu traiul omenesc, el le-ar fi deprins ascultîndu-le și adoptîndu-le de la magi. Destul de mulți ar cunoaște cele sacre, datorită faptului că sînt așternute în scris, în comentarii, dar restul îndeletnicirilor omenești sînt mai puțin cunoscute. De altminteri spune Eudoxos, în cartea a 7-a a *Rotirea pămîntului*, el aducea o astfel de curăție, laolaltă cu consemnul de a se feri de ucidere și ucigători, încît nu numai că se ținea departe de a mînca cele însuflețite dar nu se apropia de fel de bucătari și vînători. *STRABON* XV 718 Iar el /Calanos/, spunînd că și Pitagora rostea asemenea lucruri, cerea îndepărtarea de tot ce e însuflețit. *DIOGENES* VIII 20 Se folosea în sacrificiile sale de cele neînsuflețite; totuși unii spun că folosea cocoși, iezi de lapte și așa-zișii purcei de lapte, în schimb nicidecum miei. După Aristoxenos, el ar fi consimțit să mănînce din toate celelalte ființe însuflețite, neferindu-se decît de boul de jug și de berbece. *AULUS GELLIUS* IV II, 1 O părere veche, ce e falsă, a reușit să se răspîndească și să domine, aceea că Pitagora nu s-ar fi înfruptat din animale, de asemenea că s-ar fi abținut de la fasolea pe care grecii o numesc kyamos. 2. Pe baza acestei păreri poetul *CALLIMACHOS* a scris /frg. 128/: „Și eu spun, așa cum a rînduit Pitagora, că trebuie să ne abținem de la kyamos, întrucît îți dă grețuri, dacă o mănînci." 4. Dar Aristoxenos muzicianul, deosebit de priceput în literatură veche, auditor al lui Aristotel, spune, în cartea pe care ne-a lăsat-o despre Pitagora, că acesta nu făcea uz de nici o altă legumă mai mult decît de fasole, dat fiind că alimentul în chestiune face stomacul deopotrivă să digere mai bine ca și să se ușureze. 5. Am fost de acord cu vorbele lui Aristoxenos: „Dintre legume, Pitagora prețuia mai ales fasolea, căci ea este mai alunecoasă și mai bună

---

pîni"; și 2. (după Diogenes Laertios VIII 15) spre a nu încuraja „comunicarea oricărui lucru către orice om." Diogenes citează aci pe Aristoxenos din Tarent, un alt elev al lui Aristotel, din cartea căruia s-au păstrat numeroase fragmente la scriitorii mai tîrzii, în special la Iamblichos; nota este redată după Kirk și Raven, *op. cit.*, cap. despre Pitagora.

pentru stomac; de aceea făcea uz de ea în chip deosebit". 6. La fel Aristoxenos relatează și el că s-ar fi hrănit cu purcei și iezi de lapte. 7. Acest lucru pare a-l fi știut de la Xenophilos pitagoreicul, prietenul său, și de la alți cîțiva mai în vîrstă, care nu se depărtau prea mult de vremea lui Pitagora... 12. Aristotel spune că pitagoreicii se reţin de-a mînca utere, inimă, urzici de mare și cele de acest soi, dar altele mănîncă.

10. *PLATON Statul* X 600 A Dar dacă n-a făcut-o pentru obște, se spune cumva despre Homer că ar fi fost, în timpul vieții sale, un îndrumător în ce privește educația, pentru niște discipoli care să-i fi îndrăgit tovărășia și care să fi transmis celor de după ei o cale homerică în viață, asemenea lui Pitagora care a fost îndrăgit în chip deosebit în această privință, urmașii săi chiar și acum deosebindu-se de toți ceilalți prin aceea că duc o viață pitagoreică?[17] *DIOGENES LAERTIOS* VIII 45 Era în miezul vieții /Pitagora/ în timpul celei de a 60-a olimpiade /540—537/, iar rînduiala instituită de el s-a păstrat pînă la a 10-a generație. *46.* Căci ultimii dintre pitagoreici, pe care i-a știut și Aristoxenos, erau: Xenophilos din Chalcidia tracă, Phanton din Phlius, Ehecrates, Diocles și Polymnastos, din Phlius și ei. Erau discipolii lui Philolaos și Eurytos, tarentieni.

11. *HIPPOLYTOS Refutatio* I 2,12 Dar Diodoros eretrianul și Aristoxenos muzicianul declară că Pitagora a fost eliberat datorită lui Zaratos caldeanul.

12. *DIOGENES Laertios* VIII 14 El /Pitagora/ ar fi fost cel dintîi care să introducă la eleni unitățile și măsurile, după cîte spune Aristoxenos muzicianul. *PORFIR Vita Pythagorae* 22.I s-au alăturat, după cîte spune Aristoxenos și lucanieni, mesapieni peuketieni și romani.

13. *PORFIR Vita Pythagorae* 4 Alții însă înregistrează pe Telauges al lui Pitagora și pe fiica sa, Myia, ca fiind din Theano, fiica lui Pythonax, de neam cretană, după unii și Arignote, de către care toți au fost salvate cărți pitagoreice. Timaios povestește că fiica lui Pitagora, pe cînd era fecioară, stătea în fruntea corului

---

17. În considerarea doctrinei lui Pitagora, nu trebuie să se uite marea influență pe care a avut-o asupra lui Platon, chiar independent de teoria Ideilor-număr din ultima fază a acestora. A se vedea între alții Fr. Copleston, *A History of Philosophy*, London, 1966, vol. I, pag. 37.

fetelor din Crotona, iar femeie măritată fiind, în fruntea grupului soțiilor.[18] În ce privește casa, locuitorii din Crotona au prefăcut-o în templu al Demetrei iar porticul l-au numit templu al muzelor. Compară *DIOGENES LAERTIOS* VIII 15. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* V. p 170 Căsătorindu-se, pe fata care i se născuse a întovărășit-o după aceea cu Menon din Crotona și a îndrumat-o astfel încît, cînd era fecioară, era pusă să stea în fruntea corului, iar ajungînd soție era prima care să meargă înaintea altarelor. Cît despre cei din Metapont, avîndu-l încă în amintire pe Pitagora, i-au sfințit casa, după anii vieții lui, prefăcînd-o în templu al Demetrei, iar porticul l-au făcut muzeu. *JUSTINUS* 20,4 /din Timaios/ Pitagora, după ce a petrecut 20 de ani în Crotona, s-a strămutat la Metapont, sfîrșindu-și zilele acolo. Atît de mare admirație a trezit el încît din locuința sa s-a făcut un templu. (Comp. *CICERO, De finibus* V 2,4. *Papirus Herc.* 1788 coll. alt. VIII fr. 4; Ajungînd în Creta la peștera Ida ..... și pe cele despre divinități ... învățîndu-le ca fiind secrete, a plecat apoi la Crotona și a murit la 90 de ani, înmormîntat fiind la Metapont.

14. *DIODOR DIN SICILIA* XII, 9,2 urm. După ce Telys a ajuns printre ei /e vorba de sibariți/ conducător al poporului și a tîrît înaintea judecății publice pe cei mai de seamă bărbați ai cetății, i-a convins pe sibariți să izgonească 500 dintre cei mai înstăriți cetățeni și să le confiște averile. (3) Iar cînd pribegii au ajuns la Crotona și s-au refugiat în altarele din agora, Telys a trimis soli la crotoniați, cărora li se făcea cunoscut că sau predau pe fugari, sau vor avea parte de război. (4) Convocîndu-se adunarea și punîndu-se în dezbatere chestiunea dacă trebuie să fie predați sibariților cei ce ceruseră îndurare, sau în schimb să înfrunte războiul cu unii mai puternici decît ei, multă vreme au stat în cumpănă atît adunarea cît și poporul, pînă ce a biruit în cugete primul îndemn, în rîndurile mulțimii, adică să fie predați rugătorii, de teama războiului. Dar după aceea, la sfatul lui Pitagora, care cerea să fie proteguiți cei care se rugaseră după îndurare, cugetele oamenilor s-au schimbat și războiul în legătură cu salvarea suplicanților a fost decretat. (5) Față de sibariți, care puseseră în mișcare împotrivă-le 300 000 de ostași, crotoniații au rînduit

18. Poate fi vorba de riturile comune sau de cele specific pitagoreice. S-a putut spune că Pitagoreismul are ceva comun cu Orfismul, fiind vorba de o inițiere și de un tip organizat de viață.

100.000, avînd drept comandant pe Milon atletul care, prin vigoarea forței sale corporale, era primul în stare să facă pe cei din fața sa s-o ia la goană. (6) Într-adevăr, bărbatul acesta fusese de șase ori cîștigător la olimpiadă și, avînd forța de luptă corespunzătoare puterii sale fizice, se spune că a înfruntat bătălia încununat cu coroanele olimpice, purtînd pe de altă parte straiele lui Heracle, din piele de leu, ca și ghioaga lui. După ce a reușit astfel să devină cauza principală a biruinței, a fost grozav prețuit de toți cetățenii. (10,1) Crotoniații, în mînia ce-i cuprinsese, nu voiră să prindă pe nimeni viu, astfel că majoritatea uciseră pe toți cei fugiți din luptă și ajunși în mîna lor. De asemenea prădară cetatea și o lăsară cu totul pustie. /510/ Comp. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 260 Cei 300.000, înfrînți în jurul rîului Traeis.

15. *DIOGENES LAERTIOS* II 46 Pe acesta /Socrate/, după cîte spune Aristotel în cartea treia a *Poeticei* sale */fr. 75/*, l-au combătut Antilochos din Lemnos, Antiphon tălmăcitorul de minuni, ca și pitagoreicii, Kylon și Onatas.

16. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 248 urm. Faptul că după plecarea lui Pitagora s-a iscat o conspirație este recunoscut de toți, numai că începe o deosebire cu privire la locul unde s-a refugiat Pitagora, unii spunînd că s-a dus la Ferekyde din Syros, alții că s-a strămutat la Metapont. Cît despre pricinile care au dus la conspirație, ele ar fi fost mai multe, pare-se, una din ele creîndu-se în felul următor, din cauza așa-zișilor Kyloniați. Kylon, un bărbat din Crotona, printre primii cetățeni ca naștere, faimă și avere, dar altminteri un om greu de suferit, violent, agitat și tiranic ca fire, își pusese în joc întreaga sa rîvnă spre a participa la felul de viață pitagoreic și venise pe lîngă Pitagora însuși, care era bătrîn, dar a fost respins din pricinile arătate. (249) Așa stînd lucrurile, atît el cît și prietenii săi au stîrnit un război necruțător împotriva lui Pitagora ca și a discipolilor lui, și astfel s-a iscat o rivalitate plină de violență între el și Kylon dimpreună cu cei rînduiți de partea acestuia, un război ce tindea la desființarea pitagoreicilor. Din această pricină, Pitagora s-a strămutat la Metapont și se spune că și-a petrecut restul vieții acolo. Cît despre așa-numiții Kyloniați, ei n-au încetat să atace pe pitagoreici, manifestîndu-le o totală dușmănie. Și totuși a biruit pînă la un moment dat virtutea și bunătatea pitagoreicilor, ca și dorința cetăților în care se aflau, de a se lăsa cîr-

multe de ei în cele obștești.[19] Însă atît au uneltit împotriva oamenilor acestora, încît în cele din urmă, în locuința lui Milon din Crotona, pe cînd pitagoreicii erau adunați laolaltă și se sfătuiau cu privire la cele politice, le-au pus foc la casă și-au prăpădit pe toți cei prezenți, în afară de Arhippos și Lysis, care, tineri de tot fiind și plini de vigoare, și-au putut croi drumul afară, într-un fel ori altul. (250) Dacă s-a petrecut așa și cetățile n-au luat nici un fel de măsuri în legătură cu cele suferite, pitagoreicii au renunțat să se mai ocupe de treburile publice. Acest lucru s-a întîmplat din amîndouă motivele arătate, atît din pricina nepăsării cetăților (căci în fața unei suferințe atît de grozave ele n-au întreprins să pedepsească pe nimeni), cît și din cauza dispariției celor mai de seamă conducători. Dintre cei doi conducători care se salvaseră și care erau ambii din Tarent, primul, Arhippos, s-a retras la Tarent, pe cînd Lysis, care ura micimea de suflet, s-a refugiat în Grecia, petrecîndu-și timpul în Ahaia din Peloponeș, apoi strămutîndu-se la Teba, sub un îndemn stăruitor. Acolo i-a devenit discipol Epaminonda, care-l numi pe Lysis „părinte"; și acolo s-a stins el din viață. (251) Cei rămași dintre pitagoreici se adunară la Rhegion, petrecîndu-și timpul acolo laolaltă. După cîtăva vreme, dat fiindcă starea politică se tot înrăutățea, părăsiră toți Italia, cu excepția lui Arhippos din Tarent. Cei mai zeloși dintre ei erau Phanton, Echecrates, Polymnastos și Diocles, ambii din Phlius, precum și Xenophilos chalcidianul, din Chalcidia tracă. Așadar ei fură cei care au păstrat normele și disciplinele din primele timpuri — cu toate că secta lor era ca și dispărută — avînd o purtare plină de demnitate în tot răstimpul cît au stat ascunși. Aceste lucruri le înfățișează Aristoxenos. Nicomachos se potrivește la rîndul său cu el, în linii mari, în afara faptului că spune despre plecare /a lui Pitagora/ că avusese loc înainte de conspirația aceea etc. *PORFIR Vita Pythagorae* 56 Dicaiarchos în schimb și cei ce redau mai amănunțit lucrurile spun că Pitagora ar fi fost de față cînd s-a produs conspirația. *POLIBIU* II 38 10 urm. Cele în legătură cu orientarea politică și cu caracterul cîrmuirii, despre care am făcut mențiune acum, existau și mai înainte la ahei... (*39,1*) În timpurile cînd, în acea

19. Se știe că în afara comunităților proprii, pe baza concepției de viață preconizate de Pitagora, au existat și comunități politice de tip pitagoreic. Dar începînd de prin 440—430 pitagoreicii au fost persecutați. Vezi Fr. Copleston, *op. cit.*, p. 30.

parte a Italiei ce se numea pe atunci Grecia Mare, au dat foc caselor în care se adunau pitagoreicii, (2) producîndu-se ca urmare o reacție generală cu privire la viața politică (lucru firesc, de vreme ce oamenii cei mai de seamă din fiecare cetate erau în chip smintit făcuți să piară) (3) s-a întîmplat că în cetățile grecești din acele locuri, crima, răscoala și tot felul de tulburări s-au ținut lanț. În asemenea momente au fost trimiși din cele mai multe părți ale Eladei crainici care să aducă înțelegerea pașnică, aheii și încrederea în ei intrînd acum în joc spre a curma relele prezente.

SCRIERI — DOCTRINA

17. *PHILODEM De pietate* p. 66, 4b 3 Gomp. Unii spun că nici una dintre cărțile atribuite lui Pitagora nu este a lui însuși, în afară de /cele trei? v. Diels/ *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 199 /presupus din Aristoxenos, după Diels/. Este uimitoare și grija extremă cu care au fost păzite /scrierile pitagoreice/. De-a lungul atîtor generații, nimeni nu pare a se fi familiarizat cu vreunul din comentariile pitagoreice, înainte de anii lui Philolaos; acesta cel dintîi a scos la lumină cele trei cărți renumite, pe care se spune că Dion din Siracuza le-ar fi cumpărat, la îndemnul lui Platon, pentru 100 de mine, în ceasul cînd Philolaos ajunsese într-o mare și apăsătoare sărăcie; el se trăgea din gintea pitagoreicilor și din această pricină avea parte de cărțile amintite.[20]

18. *IOSEPHUS FLAVIUS Contra Apionem* I 163 Așadar este lucru admis că nu există nici o scriere de a sa /a lui Pitagora/, totuși mulți au relatat păreri în legătură cu persoana lui, iar dintre aceștia cel mai știutor este Hermippos. *PLUTARH Alexandru* I 4 p. 328 Nici Pitagora n-a scris vreo lucrare, cum n-au scris nici Socrate, Arkesilaos ori Carneades. *GALENUS De placitis Hippocratis et Platonis* 459 Müll. Poseidonios însă spune că și

---

20. Dacă ceva nou în orfism era revelația scrisă și organizarea de comunități, pitagoreismul va reține numai organizarea de comunități, scrierile pitagoreice fiind toate tîrzii și neputînd fi atribuite lui Pitagora însuși. Pentru relația cu orfismul, a se vedea Burnet, *op. cit.*, p.82.

Pitagora /a susținut tezele psihologiei platonice, adaus Diels/ dar nu ni s-a păstrat nici o scriere de-a lui Pitagora însuși, Poseidonios adeverind această aserțiune prin cele scrise de către unii din discipolii aceluia.

19. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 6 Unii declară fără seriozitate că Pitagora nu ar fi lăsat nici o carte. Astfel Heraclit, cercetătorul naturii /vezi 22 B și 129/, indignîndu-se aproape, a exclamat: „Pitagora al lui Mnesarchos s-a preocupat de cercetarea naturii mai mult decît toți ceilalți oameni și, făcîndu-și o culegere din scrieri /cele despre natură, după trad. rom. Frenkian/, a ajuns la o iscusință pretins atotștiutoare și înșelătoare". El declară acestea întrucît Pitagora ar fi spus următoarele, la începutul scrierii sale *Despre natură*; „Nu, pe aerul pe care-l respir, pe apa pe care o sorb, nu voi îngădui defel vreo întîmpinare cu privire la această doctrină." Totuși trei lucrări ar fi fost scrise de către Pitagora, una de educație, alta de politică, o a treia despre natură. (7) Dar ceea ce s-a păstrat ca fiind a lui Pitagora este de fapt al pitagoreicului Lysis din Tarent, refugiat în Teba și dascăl al lui Epaminonda. La rîndul său Heracleides, fiul lui Sarapion, spune în rezumatul scrierii lui Sotion că acela /Pitagora/ a scris o operă în versuri *Despre întregul lumii* apoi *Cuvîntul sacru*: „O tineri, cinstiți în tăcere aceste lucruri"; o a treia operă *Despre suflet*, o a patra, *Despre evlavie*, o a cincea, *Helothales, părintele lui Epicharmos din Cos*, o a șasea, *Crotona*, și altele. În ce privește *Cuvîntul sacru*, el spune că este opera lui Hippasos, fiind scrisă spre a calomnia pe Pitagora. Dar multe opere, scrise între alții de Aston crotonianul, sînt trecute și ele pe seama lui Pitagora.

20. — IX, 23 Se pare că /Parmenide/ a descoperit cel dintîi că luceafărul de seară și cel de dimineață sînt unul și același ... după alții Pitagora.

21. *AETIUS* II, 1,1 Pitagora cel dintîi a denumit întregul cuprins al lumii *cosmos*, după rînduiala ce domnește în el.

PITAGOREICII MAI VECHI

15. KERKOPS

NOTĂ DESPRE KERKOPS

Tot ce se ştie despre Kerkops se sprijină pe spusele lui Epigenes (a se vedea Indicele), care îl numea pitagoreic şi îi atribuia două lucrări: *Coborîrea în Hades* şi *Cuvîntul Sacru*.

Pasajul ce urmează din Cicero arată că poemul atribuit lui Kerkops putea fi de oarecare însemnătate.

Presupunerea că ar fi vorba de un pitagoreic se sprijină, precizează istoricii, pe apariţia unei mistici a numerelor în poemele ce îi sînt atribuite.

CICERO De natura deorum I 38, 107 Aristotel susţine [fr. 7] că un poet Orfeu n-a existat niciodată şi că poezia aceea orfică ar aparţine, după cîte se spune, unui pitagoreic, lui Kerkops. *CLEMENS Stromata* I 131 Epigenes însă, în scrierea *Despre opera poetică atribuită lui Orfeu*, declară că *Pogorîrea în Hades* şi *Cuvîntul sacru* /pretinse scrieri ale lui Pitagora, v. Diels/ ar fi ale lui Kerkops pitagoreicul, pe cînd *Mantia* (Peplos) şi *Cele ale naturii* sînt ale lui Brontinos. *SUIDAS* vezi Orfeu. Despre *Rostirile sacre* în 24 de cînturi, unii spun că sînt ale lui Theognetos din Thessalia, alţii ale lui Kerkops pitagoreicul. *DIOGENES LAERTIOS* II 46 Kerkops de asemenea /l-a dușmănit/ pe Hesiod în timpul vieţii acestuia. [Diels: de sigur un altul, anume Kerkops din Milet, căruia i s-a atribuit, ca lui Hesiod, poemul Aiginios].

16. PETRON

NOTĂ DESPRE PETRON

Petron din Himera este socotit un pitagoreic dintre cei vechi, dat fiind că istoricul Hippys din Rhegion face menţiune despre el, iar acest istoric trăia pe vremea războiului cu perşii.

Ideea lui Petron cu privire la cele 183 de lumi, dintre care 180 aşezate de-a lungul laturilor unui triunghi echilateral, are fără îndoială un caracter pitagoreic, chiar dacă trimite mai degrabă la unii discipoli ai lui Pitagora decît la acesta însuşi.

PLUTARH De defectu oraculorum 22 p. 422 B /El spune că/ există 183 (de lumi/ rînduite în formă de triunghi, la care fiecare latură are 60 de lumi. Celelalte trei lumi rămase sînt aşezate fiecare în cîte un vîrf, dar au contact între ele prin cele ce se desfăşoară continuu, mişcîndu-se ca într-un dans coral. 23 p. 422 D. Acest lucru îl dovedeşte numărul lumilor, care nu e cel dat de egipteni, nici de indieni, ci e cel doric din Sicilia, al cuiva din Himeraios, pe nume Petron. Cartea lui propriu-zisă n-am citit-o şi nici nu ştiu dacă s-a păstrat, însă Hippys din Rhegion, de care aminteşte Phanias din Eresos, relatează că părerea şi teza lui Petron erau cum că există 183 de lumi „ce se atingeau între ele în cîte un punct"; dar ce anume însemna aceasta, „a se atinge într-un punct", el nu clarifică, nici nu adaugă vreo justificare plauzibilă.

17. B R O (N) T I N O S

NOTĂ DESPRE BRONTINOS

Este vorba de un personaj istoric interesant, din Metapont, un apropiat al lui Pitagora, căruia îi era socru sau, după alţii, ginere. Fiica sau soţia sa se numea Theano (Iamblichos, în *Viaţa lui Pitagora*, 132, o numeşte Deinono). După un izvor îndoielnic, el ar fi fost şi profesor al lui Empedocle.

I s-a atribuit o carte, în realitate neopitagoreică, intitulată *Despre intelect şi gîndire*. Cartea e citată de Iamblichos şi a fost folosită de comentatorii artitotelici mai tîrzii.

1. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 267 Theano, soţia lui Brontinos din Metapont. *132* p. *96* Venind la Deinono, soţia unuia dintre pitagoreici, Brontinos, o femeie care era înţeleaptă şi deosebită ca suflet, ba de la care chiar se păstrează vorba frumoasă şi renumită, cum că soţia trebuie să aducă jertfa de îndată, ridicîndu-se de lîngă bărbatul ei, — o vorbă pe care unii o atribuie

lui Theano — venind aşadar la ea, soţiile crotoniaţilor au rugat-o să convingă pe Pitagora de a discuta cu bărbaţii lor despre felul cum să se poarte măsurat cu ele. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 42 Pitagora avea şi o soţie, pe nume Theano, fiică a lui Brontinos crotoniatul; alţii însă spun că era soţia lui Brontinos, dar elevă a lui Pitagora. El mai avea şi o fiică, Damo, aşa cum spune Lysis în scrisoarea sa către Hippasos.

2. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 83 /Alcmeon îşi începe scrisoarea/: „Alcmeon crotoniatul, fiu al lui Peirithoos, a spus către Brotinos, Leon şi Bathyllos aceste lucruri: în ce priveşte cele ascunse etc.

3. — VIII 55 Scrisoarea care s-a răspîndit ca fiind a lui Telauges nu e demnă de crezare, întrucît îl înfăţişa /pe Empedocle/ ca discipol al lui Hipassos şi Brotinos.

4. *SUIDAS* v. Orfeu /I A 1/. *Mantia* (Peplos) şi *Năvodul* (Diktyon) Despre aceastea unii spun că ar fi ale lui Zopyros din Heracleea, alţii ale lui Brotinos ... iar *Cele despre natură* ar fi ale lui Brotinos. *CLEMENS Stromata* I 131 Cît despre *Mantie* şi *Cele despre natură* /scrieri ale lui Orfeu/ sînt ale lui Brontinos.

5. *IAMBLICHOS De communi mathematica scientia* 8 p. 34 Deoarece şi Brotinos, în scrierea sa *Despre intelect şi gîndire*, despărţindu-le pe acestea unul de altul, spune următoarele /citate din scrierea falsificată, v. Diels/.

18. HIPPASOS

Viaţă

NOTĂ DESPRE HIPPASOS

Pitagoreicul Hippasos din Metapont, poate din Crotona sau Sybaris, al cărui nume este uneori scris Hippalos ori confundat cu Hipparcos, s-a bucurat de cinstea de a fi citat de Aristotel în *Metafizică* (cartea I, 984 a 7). El este chiar pus acolo alături de Heraclit, ca socotind focul drept element originar, lucru care face pe lexicograful de mai tîrziu Suidas să afirme că Heraclit ar fi fost elevul său. După unii n-a lăsat nici o carte, după alţii ar fi scris un *Cuvînt sacru*, atribuit altminteri chiar lui Pitagora, dar sortit să-l micşoreze pe maestru (Diogene, VIII 7).

Avînd legături mai libere cu pitagoreismul, el pare a fi cel care a întemeiat grupa simplilor ascultători, a acusmaticilor, în opoziție cu cercetătorii științifici propriu-ziși. Legenda este că a trădat știința secretă pitagoreică și ar fi fost înecat.

În ce privește doctrina, din focul luat ca element ies, după el, toate și la el revin toate. Sufletul însuși ar fi de natura focului. I s-a atribuit aflarea mediei armonice, alături de cea aritmetică și cea geometrică.

1. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 84 Hippasos din Metapont era și el pitagoreic. El afirma că timpul de prefacere al universului este determinat și că întregul lumii ar fi limitat și în veci mișcat.

Demetrios declară despre el în *Omonimii* că n-a lăsat nici o scriere. Au existat doi Hippasos....

1 a. *SUIDAS* Vezi Heraclit /22 A la/... Unii pretindeau că el /Heraclit/ ar fi fost învățăcelul lui Xenofan și al lui Hipassos pitagoreicul.

2. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 267 /din catalogul pitagoreicilor/. Sibariții Metopos, Hippasos etc.

— — 81 /din Nikomachos/ De două feluri erau cei ce o întreprindeau /filozofia pitagoreică/, unii fiind auditori („acusmatici") alții cercetători științifici („matematici"). Acum, dintre aceștia, cei cu activitate științifică erau recunoscuți ca fiind pitagoreici de către acusmatici, pe cînd aceștia nu o recunoșteau, neadmițînd că doctrina lor era cea a lui Pitagora, ci a lui Hippasos. Cît despre Hippasos, unii îl socoteau crotoniat, alții metapontin. *PORFIR Vita Pythagorae* 36 Toate cîte le înfățișa /Pitagora/ celor veniți în jurul său erau fie explicate pînă la capăt, fie date simbolic. *37* Într-adevăr, învățătura sa avea două înfățișări, iar dintre cei ce veneau în jurul său unii se numeau matematici, alții acusmatici. Cercetători matematici erau cei ce avuseseră parte de un învățămînt științific mai deosebit și mai adîncit pînă la exactitate, pe cînd acusmaticii aflaseră doar care erau principalele capitole ale științelor, fără o tratare mai amănunțită [21].

---

21. Sub numele mathemata (studii) se cuprindeau ramuri diverse: știința numerelor, acustica, geometria, astronomia și filozofia naturii. A se vedea Werner Jaeger, *Paideia*, trad. fr. Paris, 1964, vol. I, p.201

3. *DIOGENES LAERTIOS* VIII 7 *Cuvîntul sacru* /al lut Pitagora/ se spune că este opera lui Hippasos, spre a calomnia pe Pitagora.

4. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 88 *De communi mathematica scientia* 25 Despre Hippasos se spune că făcea parte dintre pitagoreici, dar întrucît dăduse la iveală și schițase cel dintîi sfera alcătuită din 12 pentagoane, a pierit în mare, ca săvîrșind o nelegiuire. Totuși a căpătat faima de inventator; numai că toate aparțineau „bărbatului aceluia". Într-adevăr, așa îl chemau ei pe Pitagora, iar nu pe numele lui. Din clipa în care fuseseră scoase la iveală, matematicile se dezvoltară în întreaga Grecie, iar primii dintre matematicienii de atunci au fost recunoscuți cu precădere doi, care erau mai de frunte, Theodor din Cyrene și Hippocrates din Chios. Pitagoreicii spun că geometria a fost dată în vileag în felul următor: unul dintre pitagoreici și-a pierdut averea, iar după ce i s-a întîmplat așa i-a fost dat să se îmbogățească cu ajutorul geometriei. *Vita Pythagore* 246 Despre cel care primul a dezvăluit natura comensurabilității și a incomensurabilității, către oameni nedemni de a se împărtăși de asemenea gînduri, se spune că a fost repudiat într-astfel încît nu numai că a fost înlăturat de la adunările comune și de la mese, dar i s-a și pregătit un mormînt, ca și cum ar fi fost cu adevărat strămutat de lîngă oameni, el, care le fusese pînă atunci prieten. *247* Alții spun că și divinitatea s-a mîniat împotriva celor ce au dat în vileag ideile pitagoreice; căci se pare că s-ar fi înecat deopotrivă în mare, ca săvîrșind un sacrilegiu, cel ce arătase care e alcătuirea eicosagonului — respectiv a dodecaedrului, una din cele cinci așazise figuri solide — alcătuire ce tinde către sferă. Alții însă au spus că dezvăluitorul iraționalului și al lipsei de armonie e cel care a pătimit acestea. *CLEMENS Stromata* V 58 Se spune că Hipparchos /în loc de Hippasos/, stînd sub acuza de a fi așternut limpede în scris doctrina lui Pitagora, a fost izgonit din reuniunea lor, înălțîndu-i-se o stelă funerară, întocmai unui mort.

5. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 257 Asemenea lucruri, așa cum spuneam, /la 255/ supărau în general pe toți, în măsura în care ei aveau în față niște oameni educați în același fel, trăind separat, cu o viață proprie... Prilejuindu-se o răzvrătire din cauza lor /a rudelor lui Pitagora, după Diels/ ceilalți intrară de îndată în vrajbă și cu toate că, dintre cei 1000 chiar, luară cuvîntul Hippasos, Diodoros și Theages, susținînd că toți trebuie să ia parte

la posturi de conducere și la adunare iar conducătorii trebuie să dea socoteală în fața celor aleși de obște, se împotriviră totuși dintre pitagoreici Alkimachos, Deinarchos, Meton și Demokedes; ei se opuseră ca legislația patriei să fie desființată și astfel ieșiră învingători partizanii părerii celor mulți. După acestea, întrunindu-se mulțimea și părerile exprimate prin cuvîntări fiind împărțite, unii dintre oratori, Kylon și Ninon /după relatarea lui Apollonios, v. Diels/ se porniră cu acuzații /împotriva pitagoreicilor/.

6. *CAELIUS AURELIANUS Morb. acut.* I 1 Se spune că Ippallus [scris astfel], filozof pitagoreic, întrebat fiind ce făcea, ar fi răspuns: „Nu fac deocamdată nimic, căci nu mă dușmănește nimeni".

Doctrina

7. *ARISTOTEL Metafizica* A 3. 984 a 7 Hippasos din Metapont admitea [ca principiu] focul, dimpreună cu Heraclit din Efes. *SIMPLICIUS Fizica* 23,33 Hippasos din Metapont și Heraclit din Efes /proclamau/ și ei ceva unic, mobil și mărginit, dar puneau drept principiu focul și din foc făceau realitățile, prin îndesire și rărire, rezorbindu-le din nou în foc, ca în natura unică a substratului. *AETIUS* I 5,5 Hippasos din Metapont și Heraclit din Efes, fiul lui Blyson /afirmau/ că universul e veșnic mișcător și mărginit, iar drept principiu au avut focul.

8. *CLEMENS Protrepticus* 5, 64 Focul îl socoteau drept zeu atît Hippasos din Metapont cît și Heraclit din Efes.

9. *AETIUS* IV 3,4 După Parmenide, Hippasos și Heraclit /sufletul/ e de natura focului. *TERTULIAN De anima* 5 După Hipparchos /în loc de Hippasos/ și Heraclit, era din foc.

10. *CLAUDIANUS MAMERTINUS De anima* II 7 Hippon /scris astfel/ din Metapont, din aceeași școală cu Pitagora, care stabilea în vederea tezei sale premise de nesusținut, spune acestea despre suflet: „Se deosebesc cu mult sufletul și trupul; primul este în ființă chiar dacă e toropit corpul și are vedere chiar cînd acela e orb sau trăiește chiar cînd acela e mort." Dar de unde scoate acestea, anume din ce principiu, nu știe s-o spună /Diels notează: ca și nr. 11, dintr-o scriere neopitagoreică falsificată/.

11. *IAMBLICHOS De anima* la *STOBAIOS Eclogae* I 49,32 Dar și pe acesta /numărul/ luat ca atare, unii dintre pitagoreici îl armonizează cu sufletul. Pentru Xenocrates este de sine mișcător; pentru Moderatos pitagoreicul, învăluie proporțiile; pentru Hippasos, discipolul pitagoreicilor, este *instrumentul de deliberare al divinității creatoare. IAMBLICHOS In Nicomachi arithmeticam introductionem* 10,20 Discipolii lui Hippasos /susțineau/ că numărul este *prima paradigmă a facerii lumii* și încă *instrumentul de deliberare al divinității creatoare.*

12. *SCHOLII LA PLATON Fedon* 108 D /Arta lui Glaucos/ Cu privire la cele fie greu de întreprins, fie întreprinse cu multă grijă și meșteșugite. Într-adevăr, un anumit Hippasos a pregătit patru discuri de aramă, astfel încît diametrele lor să fie egale, dar grosimea discului dintîi să fie, față de al doilea, cu o treime mai mare /în raportul 4 pe 3/, față de al treilea cu o jumătate mai mare /în raportul 3 pe 2/, față de al patrulea de două ori mai mare; și lovind aceste discuri scotea un anumit acord. Se relatează că Glaucos, văzînd ce sunete dau discurile, a fost cel dintîi care să întreprindă execuții cu ele, așa încît din cauza acestei activități se vorbește și astăzi de așa-zisa artă a lui Glaucos. O menționează și Aristoxenos în *Despre ascultarea muzicii*, și Nikocles în *Despre teorie.* Comp. *EUSEBIUS Contra Marcellum* XXIV 746 Migne. Dar altcineva, dînd mărturie de priceperea extremă în materie de muzică în cazul lui Glaucos, menționează cele patru discuri de aramă, pregătite de el în vederea unei armonii obținute prin lovirea lor, care să realizeze un acord al sunetelor.

13. *THEO SMYRNAEUS* p. 59 Unii socoteau că asemenea acorduri derivă din gravitatea sunetelor, alții din amploarea lor, unii din mișcări și numere, alții în sfîrșit din vasele /unde răsunau/. Lasos din Hermione, după cum se spune, precum și discipolii lui Hippasos pitagoreicul, țin seamă de iuțeala și încetineala mișcărilor prin care se obțin acordurile [lacună] socotind că asemenea raporturi pe bază de numere au fost obținute prin vase. Căci în cazul că toate vasele sînt egale ca mărime și identice, dacă primul fiind lăsat gol și altul pe jumătate plin cu lichid, le faci să răsune pe fiecare, rezultă și aci armonia octavei. Dacă însă unul dintre vase este lăsat gol iar în celălalt s-a turnat lichid pînă la un sfert, atunci prin lovirea acesuia se redă acordul de cuartă, iar cel de cvintă atunci cînd se umple o treime; se întîmplă așa fiindcă raportul sunetului dat de vasul gol față de celălalt, în

cazul octavei, este de doi la unu, în cazul cvintei de trei la doi în cazul cuartei de patru la trei.

14. *BOETHIUS Inst. mus.* II 19 /din Nikomachos/ Dar Eubulides și Hippasos pun o altă ordine a consonanțelor. Ei spun într-adevăr că sporul în sens de multiplicitate corespunde, cu o rație determinată, restrîngerii în particularitate. De aceea nu poate fi un dublu fără de jumătate, nici un triplu fără a treia parte. În măsura în care e vorba de dublu, se redă prin aceasta armonia octavei, dar ca fiind jumătate, rezultă de aci o altă diviziune, ca și contrară, una sescvialteră, (o dată și jumătate) adică cvinta, care dă armonia. Din amestecul acestora, adică al octavei și al cvintei, se formează proporția întreită, ce conține ambele armonii. Dar a treia parte se naște din nou din diviziunea contrară, a proporției întreite, de unde iarăși rezultă armonia cuartei. Dacă se unesc proporția întreită și cea sescviterță (o dată și o treime), rezultă o proporție cvadruplă, de unde se face că din octavă și cvintă, care sînt un singur acord, și din cvartă reiese o singură armonie care, constînd în raportul împătrit, se numește bis diapason. Ca urmare ordinea este aceasta: diapason (octavă), cvintă, diapason și cvintă, cvartă, bis diapason (dublă octavă).

15. *IAMBLICHOS In Nicomachi arithmeticam introductionem* p. 100 In vechime erau numai trei „medii", la Pitagora și la matematicienii care-l urmau, media aritmetică, cea geometrică și cea numită uneori *subcontrarie*, a treia ca rang, dar denumită apoi, de discipolii lui Archytas și de Hippasos, media armonică. Denumirea schimbîndu-se, matematicienii discipoli ai lui Eudoxos, iviți ulterior, au regăsit celelalte trei medii, iar pe a patra au numit-o în chip specific subcontrarie, în timp ce pe următoarele două le-au numit pur și simplu a cincea și a șasea, după rangul lor.

19. CALLIPHON ȘI DEMOKEDES

NOTĂ DESPRE CALLIPHON ȘI DEMOKEDES

Demokedes e fiul lui Calliphon, preot al lui Asklepios la Cnidos, cel al cărui suflet, după moarte, ar fi stat în preajma lui Pitagora. Demokedes însuși, născut la Crotona, avea să devină un medic ilustru, practicînd meseria sa întîi la Egina și Atena apoi în Samos, pe lîngă tiranul Policrat și, în fine, la curtea regelui Darius.

Revenit în patrie, a fost implicat în tulburările politice ale pitagoreicilor. Deşi Plinius îl numeşte în calitate de autor, nu pare a fi lăsat scrieri, ilustrîndu-se doar prin practica şi destinul său personal.

1. *HERODOT* III 125 Însă Policrate, neluînd drept bun nici un sfat, a pornit pe mare către Oroites, luînd cu sine numeroşi prieteni, în rîndul cărora se afla şi Demokedes din Crotona, al lui Kalliphon, medic de profesie şi care-şi exercita meşteşugul cel mai bine dintre contemporanii săi. *129* În ziua a opta, făcîndu-i-se rău aceluia /lui Darius/, cineva care auzise mai înainte, la Sardes, de arta lui Demokedes din Crotona, îi vorbi despre acestea lui Darius. Regele porunci [ca Demokedes] să fie adus cît mai grabnic la el. Găsit fiind printre sclavii lui Oroites, unde fusese zvîrlit, fu adus în mijlocul lor tîrîndu-şi lanţurile şi înveşmîntat în zdrenţe... *130* Apoi cînd acela /Darius/ i se încredinţă, el puse în joc leacurile elenice, alternînd măsurile blînde cu altele severe şi făcu astfel ca bolnavul să aibă parte de somn şi în scurt timp să-şi recapete sănătatea, deşi nu mai nădăjduia să-şi înzdrăvenească piciorul. După cele întîmplate, Darius îi dărui două perechi de cătuşe de aur, dar acela /Demokedes/ îl întrebă dacă nu cumva se gîndea să-i facă un rău îndoit în schimbul sănătăţii pe care i-o redase. [Diels rezumă: Soţiile lui Darius îi fac, din ordinul acestuia, daruri atît de bogate încît sclavul care-l urma, pe nume Skiton, îşi putu aduna o mare avuţie în aur strîngînd staterii care cădeau din cupe.] *131* Cît despre Demokedes, iată în ce fel plecase din Crotona şi se împrietenise cu Policrate. Pe cînd era în Crotona, îndura cu greu supărările tatălui său. După cîtva timp nu le-a mai putut răbda şi plecînd, se duse în Egina. Stabilindu-se în acel oraş, el întrecu încă din primul an pe ceilalţi medici, cu toate că era lipsit de unelte şi nu poseda nimic din cele necesare meşteşugului. În al doilea an, cei din Egina îl plătesc cu un talant din banii publici, în anul al treilea atenienii cu o sută de mine, în al patrulea Policrates cu doi talanţi. Aşa sosi el la Samos, iar datorită lui medicii din Crotona căpătară multă preţuire. Lucrurile se întîmplau în perioada cînd se şi spunea că primii medici din Elada sînt cei din Crotona, ai doilea cei din Cirene. [Diels: vindecarea Atossei, soţia lui Darius. Fuga la Tarent şi Crotona, 133 urm.] *137* Atîta le ceru totuşi, în clipa cînd porneau în larg, să transmită lui Darius că ia de soţie pe fiica lui Milon.

Într-adevăr, numele lui Milon, atletul, atîrna greu pe lîngă rege. Din această pricină mi se și pare că Demokedes a grăbit nunta și a cheltuit o sumă mare de bani, anume spre a se arăta față de Darius un om cu renume și în propria lui țară. [Diels: Demokedes în rîndul pitagoreicilor, moartea sa datorită lui Theages la Plataiai (demos în Crotona?), după Apollonios.]

2. *SUIDAS* Medicul crotoniat Demokedes — fiul lui Calliphon, ajuns preot al lui Asclepios în Cnidos — care a practicat medicina și s-a căsătorit în Egina, a îngrijit pe Policrates tiranul Samosului, în schimbul a doi talanți de aur, fiind apoi chemat de Darius persanul, spre a rămîne lîngă el timp îndelungat. A scris o carte de medicină. *IOSEPHUS Contra Apionem* I 163 Hermippos, un om interesat de tot soiul de cunoștințe, declară în cartea primă a lucrării *Despre Pitagora* că la moartea unuia dintre adepți, pe nume Calliphon, de neam din Crotona, Pitagora afirma că sufletul acestuia se întreținea cu el, atît noaptea cît și ziua ; că l-a sfătuit să nu străbată locul unde păștea un măgar și să se rețină de a bea ape ce nu astîmpără setea, precum și să se abțină de la orice hulire. Apoi adaugă cuvintele: „Pe acestea le-a făcut și le-a spus, copiind și însușindu-și părerile iudeilor și tracilor". Se spune că într-adevăr bărbatul acela a trecut în filozofia proprie multe din gîndurile despre viață ale Iudeilor.

2 a. *ATHENAIOS* XII 522 A. De asemenea crotoniații, potrivit cu spusele lu Timaios, după alungarea sibariților au alunecat în moliciune, așa încît chiar și arhontele lor mergea prin cetate înveșmîntat în purpură, încununat cu coroane de aur și purtînd încălțăminte albă. Unii însă spun că lucrul nu se întîmpla din moliciune și lux, ci datorită lui Demokedes medicul. Acesta era de neam din Crotona, dar se întovărășise cu Policrates, tiranul din Samos, pentru ca, după moartea acestuia — Oroites fiind cel care-l ucisese — să fie luat prizonier de către persani și dus la rege. După ce Demokedes a vindecat-o pe Atossa, soția lui Darius și fiica lui Cirus, care avea o suferință la sîn — i-a cerut acesteia ca răsplată dreptul de a reveni în Elada. Obținînd acest lucru, s-a dus la Crotona. Gîndindu-se să rămînă acolo, a fost (sur)prins de un persan, care a declarat că e vorba de un sclav al regelui; dar crotoniații, luîndu-l pe sus, l-au dezbrăcat de haina persană și l-au îmbrăcat în straie de slujitor al pritanului. Așa se întîmpla că, la capătul săptămînii, venea la altare îmbrăcat în straie persane, împreună cu pritanul, dar nu din gust de ele-

ganță sau trufie, ci din revoltă împotriva persanilor care procedaseră așa cu el.

2 b *AELIANUS Varia historia* — VIII 17 /După Diels: Skythes, căruia Darius îi îngăduise întoarcerea în patria sa, revine îndărăt la acesta./ Un asemenea lucru Demokedes crotoniatul nu l-a făcut și de aceea Darius l-a ponegrit, numindu-l un om necinstit și rău la culme.

2 c. *HIMERIOS Cod. Neapol.* /Hermes 46, 1911, 426/ Se spune că și Demokedes crotoniatul, care a adus primul la barbari medicina greacă, frecventînd, după Suza și mezi, pe Pitagora, a admirat mai mult binecuvîntarea înțelepciunii aceluia decît averile regelui.

3. *STOBAIOS Florilegium* 116 Lui Demokedes, în timp ce îi creștea trupul îi sporea și spiritul, iar odată cu îmbătrînirea lui îmbătrînea și acesta, ofilindu-se în toate privințele. (din Herodot III 134) Instruită fiind de Demokedes, Atossa, pe cînd se afla în pat cu Darius, rosti către el următoarele: „Cît timp omul e tînăr, se cuvine să se pună pe sine în lumină prin cîte o ispravă. O dată cu creșterea trupului... ofilindu-se în toate privințele...

20. PARM(EN)ISCOS

NOTĂ DESPRE PARMENISCOS

Despre Parmeniscos din Metapont nu s-a păstrat decît mențiunea pe care o face Iamblichos (în viața lui Pitagora 267), trecîndu-l în lista pitagoreicilor mai vechi. Locul din Athenaios care urmează și unde e vorba despre imposibilitatea lui Parmeniscos de a regăsi rîsul, pare să aibă o simplă semnificație psihologică, deși ar putea prilejui comentarii mai adînci.

1. *IAMBLICHOS Vita Pythagorae* 267 Metapontini: Brontinos, Parmiscos, Orestadas, Leon etc.

2. *DIOGENES LAERTIOS* IX 20 Se pare că a fost vîndut ca sclav de către... și a fost eliberat de pitagoreicii Parmeniscos și Orestadas.

3. *ATHENAIOS* XIV 614 A Parmeniscos din Metapont, după cum spune Semos în cartea V-a a scrierii *Delias*, cetățean fruntaș atît prin naștere cît și prin avere, mergînd să consulte oracolul lui Trophonios și ajungînd acolo, își dădu seama că nu mai poate să rîdă. Cînd o consultă despre aceasta, Pythia îi răspunse:

Mă întrebi pe mine despre rîsul cel dulce ca mierea, întristatule?

Ți-l va dărui acasă mama; pe aceea s-o venerezi cu deosebire. Resimțind dorința de a se întoarce în patrie cu nădejdea de a căpăta gust de voioșie, căci nu mai avea, se gîndi că e amăgit de oracol, și ajunse printr-o întîmplare la Delos. Admiră toate cele din insulă și ajunse de asemenea la templul Latonei, gîndindu-se că va putea vedea acolo o statuie demnă de numele mamei lui Apolo. Cînd însă văzu că statuia era din lemn și informă, izbucni în rîs pe neașteptate și făcu atunci legătura dintre oracolul divin și înlăturarea bolii sale, dînd mare cinstire zeiței. [Diels: Inventar al templului lui Artemis din Delos, *Inscriptiones grecae* XI, 2,16]. Un crater de argint depus ca jertfă de Parmiscos, în greutate de trei talanți.

INDICE
de nume*

(Numerotația de la fiecare articol indică: numărul de ordine al autorului grupa de citate A sau B, uneori C, și numărul citatului respectiv, toate din ed. Diels).

Abaris,
personaj semi-legendar, un fel de thaumaturg căruia i se atribuie printre alte lucrări un poem despre Apolo la Hiperboreeni. Legenda sa, alături de cea a lui Zalmoxis, Aristeas, Epimenides ori Pitagora a fost adesea interpretată ca reflectînd experiențe șamanice specifice sciților din nordul mării Negre. 14,7.

Acheloos (Aspropotamos),
fluviu care desparte Acarnânia de Etolia. 9 B 21.

Acteon,
fiul lui Aristeu și al Autonoei, ce reprezintă tipul vînătorului din mitologia greacă. 9 B 16.

Acusilaos,
cap. 9, citat la 3 B 8.

Adeimantos,
strateg atenian din vremea războiului peloponeziac. 2 B 22.

Admet,
fiul lui Pheres și al Periclymenei. A luat parte la expediția argonauților. După mărturia lui Acusilaos, lui — ajuns rege în Thessalia — Apolo i-ar fi slujit vreme de un an. 9 B 10.

Adrasteia,
aspectul feminin al monstrului descris de Damascius (op. cit. 123 bis) se numește Ananke-Adrasteia. Fără trup, ea este simbolul necesității care guvernează universul. 1 B 13.

Adrian,
împărat roman (117—138) 9 A 5.

---

* Indicele dă lămuriri mai ample spre a înlocui unele note care ar fi încărcat prea mult textul. Numele ce nu apar aci figurează la Indicele de autori.

Aethlios
vlăstar din Zeus şi Protogeneia, soţul Calykei şi tată al lui Endymion. 9 B 26.

Afrodita:
1 B 22; 3 B 18; 3 B 19; 8,2; 9 B 3; 9 B 31.

Agenor,
coboară prin Io şi fiul ei Epaphos din Zeus. A avut o fiică, Europa, şi trei fii: Cadmos, Phoenix şi Cilix. A domnit în Tir sau Sidon. 11 A 1.

Agesarchos,
tatăl lui Epimenides, altminteri necunoscut. 3 A 1, 3 A 2.

Ahaia:
14, 16; aheeni: 14, 16.

Ahile:
7 B 13 a; 9 B 34.

Aiacos,
judecător legendar în Infern, alături de Minos şi Rhadamanthys. 3 A 1.

Aidoneus,
variantă a numelui lui Hades. Vezi Hades. 1 B 15 a.

Aietes,
fiul lui Helios şi al fiicei Oceanului, Perse. După Epimenides şi Acusilaos, al Ephyrei. În afară de Medeea are drept fiică pe Chalkiope sau Iophosse. Vezi numele acestea. 3 B 12; 3 B 13; 9 B 25.

Aigialeus,
fiul lui Inachos şi al oceanidei Melia, frate cu Phoroneus. A fost întemeietor şi rege al cetăţii Sikyone, ce avea să se numească, după el, Aigialea. 9 B 20.

Aigipan,
alt nume pentru Pan. 3 B 24.

Aigokeros,
numele capricornului din zodiac. După legendă, eroul cu acest nume a fost prefăcut în constelaţie, pentru ajutorul dat zeilor în lupta împotriva titanilor. 3 B 24.

Aigospotamoi,
orăşel şi rîu pe ţărmul de vest al Chersonesului trac, ajuns cunoscut în urma înfrîngerii atenienilor din 405. 2 B 22.

Aithalides,
fiul lui Hermes şi al Eupolemeii. A luat parte la expediţia argonauţilor. Pitagora pretindea că sufletul său fusese încarnat în Aithalides. 7 B 8; 14,8.

Aithra
oceanidă, trăgîndu-se din Atlas, mamă a lui Hyas şi a Hyadelor (constelaţii cereşti). 2 B 18.

Alexandria:
13 A 14 a.

Alcesta,
una din fiicele lui Pelias, rege în Iolcos; căsătorită cu Admet, a consimţit să moară în locul soţului său. 1 A 14.

Alceu,
poet liric din Lesbos, contemporan cu Sappho (sec. VII î. e. n.). 11 A 11 a.

Alcmeonizi,
membrii unei renumite familii atice, care pretindeau că se trag din Alcmaion și din rîndul cărora se numără Pericle și Alcibiade. 3 A 4.

Alexandru,
(Paris), fiul lui Priam. 9 B 31, 11 A 1.

Alkimachos,
pitagoreu. 18, 5.

Alkyone,
după unii fiică a lui Atlas; după alții a lui Eol; prefăcută de Zeus în alcyon. 1 A 1.

Alyattes,
tatăl lui Cresus și rege al Lidienilor. (605? — 540?). 7 A 2, 11 A 5.

Amalteea,
numele celei care l-a hrănit pe Zeus copil în Creta, pe muntele Ida. 2 B 8.

Ameles,
numele dat de Platon rîului subteran, din care sufletele sorb, spre a pierde orice amintire a vieții de pe pămînt. 7 B 7.

Amyntor,
fiul lui Pheres. Pare a fi același Amyntor cu cel pe care Diodor din Sicilia (IV 37,5) îl dă drept rege în Ormenion. 9 B 41.

Anacharsis,
scitul, unul din cei șapte înțelepți. 3 B 1; 10,1; 11 A 1.

Anacreon,
poet liric din a doua jumătate a sec. al VI-lea, născut la Teos în Ionia. 11 A 11a; 13 A 2; 14,8.

Anaxagora,
filozoful naturii. 12 A 9; 12 A 9 a; 12 A 29; 13 A 20; 14,5.

Anaximandru:
cap. 12. Citat la: 13 A 1; 13 A 2; 13 A 5; 13 A 10; 13 A 14 a.

Anaximandros,
istoricul. 12 A 1.

Anaximene:
cap. 13. Citat la: 12 A 17; 12 A 29.

Anchise,
tatăl lui Eneas. 9 B 31.

Andron din Efes,
autor al unei scrieri despre cei șapte înțelepți, cu titlul **Trepiedul.** 7 A 1; 7 A 6; 11 A 1.

Antilochos,
adversar al lui Socrate, după indicația lui Diogenes Laertios (II, 46). 14, 15.

Antimachos din Colofon,
unul din cei mai de seamă poeți epici ai sec. al V-lea î. e. n.; a întreprins cercetări asupra lui Homer alături de Theagenes, Stesimbrotos din Thasos etc. 8,1

Antiope,
preoteasă slujind zeiței Demeter; altminteri numită Deiope. 2 A 2.

Antiphemos,
(Antiophemos), tatăl lui Musaios. 2 A 1 și 3 a, 2 B 11.

Apollodoros,
calculatorul, matematician; despre el nu se știe nimic în afară mențiunilor lui Diogenes Laertios (I, 25 și VIII, 12). 11 A 1.

Apollonia,
cetate greacă în Tracia, la Pontul Euxin; colonie a Miletului. 12 A 3.

Apolo:
1 B 15 a; 2 B 2; 2 B 9; 8,2; 9 B 10; 9 B 39; 10,2; 14,8.
— pythianul 11 A 1.
— delfianul 11 A 1.
— din Didyma 11 A 1.
— hyperboreanul 14,7

Aratos,
poet din Soloi în Cilicia (sec. IV-III î. e. n.); a scris între altele **Despre constelațiile cerești,** poem mult prețuit în antichitate.
4 A 2.

Arcadia,
partea centrală a Peloponesului. 4 B 6.

arcadieni:
3 A 1; 11 A 1.

Archelaos,
unul din discipolii lui Anaxagora; era cunoscut în antichitate ca dascăl al lui Socrate. 12 A 29.

Archestratos,
contemporan cu Aristotel; a compus **Hedypathea,** poem parodistic pe teme gastronomice. 6 A 4.

Archiloh,
din Paros, poet liric (s. VII î. e. n.). 14,5.

Arhippos,
din Tarent, filozof pitagoreic din vechea generație. 14, 16.

Ardalos,
fiul legendar al lui Hefaistos; i se atribuie descoperirea muzicei aulodice (voce însoțită de flaut). 3 A 5.

Ares:
1 A 9 b; 8,2; 9 B 3.

Arges,
ciclop ce apare alături de Brontes și Steropes. 1 B 13.

Argo,
corabia Argonauților. 1 A 9 b; 3 A 1; 9 B 35.

Argos,
păzitorul lui Io. 2 B 13; 9 B 13.
— fiul Niobei. 9 B 11.
— fiul lui Phryxos. 3 B 12.

Argos,
oraș din Beoția. 9 A 1; 10,1.
— oraș în Pelopones. 3 A 1.

argianul:
9 A 2; 9 B 40 a; 11 A 1.

Ariadna,
fiica lui Minos, regele Cretei, și a lui Pasiphae. 3 B 25.

Arignote,
pitagoreică. 14, 13.

Arimnestos,
fiu al lui Pitagora. 14,6.

Aristarchos
din Samos (310—230 î. e. n.), primul astronom grec ce afirma că pămîntul se rotește în jurul lui și totodată în jurul soarelui. 11 B 1.

Aristeas,
ar fi trăit în vremea lui Cresus; numele său e legat de un poem în hexametri, **Arimaspea**, unde e vorba de un om al cărui suflet își putea părăsi trupul, luînd uneori întruchipări de animale. I se atribuie și o teogonie, ca lui Abaris. 14,7.

Aristeu,
fiul nimfei Cyrene și al zeului-fluviu Peneios, din Thessalia. Căsătorit cu Autonoe, a avut drept fiu pe Acteon, vînătorul. 9 B 16.

Aristodem
din Sparta, fiul lui Aristobulos și unul dintre înțelepți. 11 A 1.

Aristofan:
1 A 11 și 12.

Aristotel:
14,9. V. Indice de autori.

Aristyllos,
astronom alexandrin, probabil din sec. al III-lea î. e. n. 11 B 1.

Arkas,
fiul lui Zeus și al nimfei Callisto. A se vedea: Callistò. 3 B 16; 4 B 6.

Arkesilaos
din Pitane (apr. 316—241 î. e. n.), întemeietorul așa-numitei Academii medii. 14, 18.

Arktophylax,
vezi Bootes. 6 B 1.

Artemis:
1 B 15 a; 4 B 6; 8,2; 9 B 8; 20,3.

Asclepiades
din Myrlea, discipol al gramaticului Dionysios Thrax; autor de comentarii literare. 1 A 1, 4 B 1.

Asclepiazi,
discipoli ai lui Asclepios. 1 A 7.

Asclepios,
fiul lui Apolo şi zeu al medicinei. 9 B 9, 19,2.

Asopos,
zeitate-fluviu. După unii se trăgea din Poseidon şi Pero, după alţii din Zeus şi Eurynome sau, ca toate fluviile, din Okeanos şi Thetis. 9 B 18.

Asteria,
urmărită de Zeus, s-a prefăcut în prepeliţă; aruncîndu-se în mare a devenit o insulă cu numele de Ortygia (Delos de mai tîrziu). Cu Perseu a dat naştere Hecatei. 2 B 16.

Astyoche,
oţia lui Telephos şi mama lui Eurypylos (v. acesta). 9 B 34.

Aston
din Crotona, pitagoreic altminteri necunoscut. 14,19.

Astyages,
ultimul rege med, detronat de Cyrus în 549 î. e. n. 11 A 5.

Astydameia,
soţia lui Heracles şi mama lui Tlepolemos. 9 B 41.

Atena
zeiţa: 1 A 10; 1 B 15 a; 2 B 12; 7 B 2 şi 5, 13 a; 8,2; 9 B 8.
— Polias: 9 B 35.

Atena:
2 A 8 şi 9; 2 B 20 a; 3 A 2 şi 7,8; 3 A 4; 3 A 5; 3 A 8; 3 B 1; 6 A 1; 11 A 1; 7 A 1 şi 2,3; 11 A 1.

atenian:
2 A 1; 2 B 20 a.

atenieni:
2 A 3, 2 B 20 şi 22, 20 a; 3 A 1; 3 B 10; 9 B 35; 11 A 1; 14,8; 19,1.

Atica:
2 B 21; 7 A 2; 9 B 20.

Atlas,
fiul lui Japet şi al oceanidei Clymene (după alţii al oceanidei Asia); considerat mai tîrziu astronom, ar fi învăţat pe oameni legile cerului şi a sfîrşit prin a fi divinizat. 1 A 1; 2 B 13; 12 A 5.

Atossa,
fiica lui Cyrus, soție a fratelui ei Cambyses, iar apoi a lui Darius. 19,1; 19,2 a; 19,3.

Atropos,
una din cele trei zeițe ale destinului, Moirele. 1 B 13.

Aulis,
oraș pe coasta de răsărit a Aticei. 9 A 2.

Autonoe,
mama lui Acteon. 9 B 16.

Babilon:
14,8.

babilonieni:
12 A 4.

Babys,
tatăl lui Ferekyde. 7 A 1, 2 și 3.

Bakis,
numele a trei profeți; unul beoțian, cel mai vestit, altul atic și un al treilea arcadian. Nu se știe de care vorbesc aci Herodot și Aristofan. 2 B 21.

Balte,
nimfă, mama lui Epimenides. 3 A 4.

Bathycles,
sculptor grec din sec. al VI-lea î. e. n. 11 A 1.

Baubo,
soția lui Dysaules; ar fi găzduit-o pe Demeter, izbutind s-o facă să surîdă atunci cînd zeița își căuta pretutindeni fiica răpită. Pare să fi avut parte de cult numai în insula Paros. 1 B 15 a.

Berosos,
scriitor babilonian de limbă greacă (s. IV-III î. e. n.) 12 A 22.

Bias,
fiul lui Teutames, om de stat și „înțelept" din Priene. 10, 2 și 3; 11 A 1.

Blasta,
mama lui Epimenides. 3 A 2.

Blyson,
numit și Bloson, tatăl lui Heraclit. 18,7.

Bootes,
constelație în apropierea Ursei mari, constînd dintr-o stea de primă mărime (Arcturos) patru stele de a treia, nouă de a patra și tot nouă de a cincea mărime. 4 B 6; 6 B 1.

Boreas,
personificare a vîntului de miazănoapte. 2 A 5; 3 B 7.

Branchidai,
localitate lîngă Milet. 14,8.

Branchizi,
familie de preoți ce slujeau în templul lui Apolo de la Didyma. 14,8.

Briareos,
fiul lui Uranus și al Geei, unul dintre cei trei giganți cu 100 brațe, venit în ajutorul lui Zeus împotriva titanilor. 1 B 13.

Britania:
13 A 14 a.

Brontes,
ciclop, fiul lui Uranus și al Geei. Vezi Arges 1 B 13.

Bro(n)tinos:
cap. 17. Citat 1 A 1.

Buzyges,
„cel care pune boii la jug", figură mitică a născocitorului jugului. Trecea totodată drept unul din primii legislatori. 3 A 8.

Cabas
(Scabras), tatăl lui Acusilaos, 9 A 1; 9 A 2; 10,1.

Cabiri,
zeități feniciene, sau poate grecești. Reședința lor era în insula Samothrace. Protectori ai agriculturii și navigației. Cultul lor comporta mistere, la care Herodot pare a fi fost inițiat. A existat și un cult teban al lor. 9 B 40.

Cabiro,
fiică a lui Proteu, născută în Lemnos. După Acusilaos ar fi avut de la Hefaistos un fiu, Camillos, din care se trag Cabirii și nimfele cabiride. 9 B 40.

Cadmos,
fiul lui Agenor și al Telephassei (sau al Argiopei) erou din ciclul teban. Frate al Europei, ar fi întemeiat multe cetăți în peregrinările sale, căutîndu-și sora. Ajunge pînă la urmă rege al Tebei. 2 B 1; 7 B 2; 11 A 1 și 12 c.

Cadmos din Milet,
istoric. 7 A 2.

Caecilia Secundina,
nume ce apare numai pe tăblița de aur de la Roma din sec. al II-lea e. n. 1 B 19 a.

Caĭne, Caineus,
fiul lui Cronos. Războinic invulnerabil, copleșit doar de trunchiurile de arbori și pietrele cu care e acoperit. După alții, Caine era o femeie din Thessalia; preschimbată de Zeus în bărbat, ia numele lui Caineus, războinicul invulnerabil. 9 B 40 a.

Calais,
fiu al lui Boreas și al Oreithygiei; împreună cu fratele său geamăn, Zetes, a însoțit pe Argonauți. Amîndoi frații au fost uciși și preschimbați în păsări. 9 B 19 și 35.

Calanos,
un penitent brahman, care l-a urmat pe Alexandru, la curtea sa, dîndu-și moartea acolo. La Diodor numele e „Caranos" 14, 9.

caldeeni:
11 A 11; 14, 9; 14, 11.

Calliope,
muza poeziei lirice, socotită uneori mamă a sirenelor, a lui Linos, Rhesos și adesea chiar a lui Orfeu. 1 A 1; 1 A 12 a; 1 B 15 și 15 a.

Calliphon:
cap. 19

Callisto,
nimfă a pădurilor, după unele legende, fiică a regelui Lycaon, după altele. De la Zeus i s-au născut copiii Pan și Arcas. Ucisă de Artemis, Zeus a prefăcut-o în constelația Ursei mari. 3 B 16, 4 B 6.

Calyke,
fiică a regelui Aiolos. Din ea și Aethlios se trage Endymion. 9 B 26.

Camarina,
oraș pe coasta de sud a Siciliei. 1 A 1.

Cambise:
regele Persiei, fiu și urmaș al lui Cirus. A domnit între 528—521 î.e.n. și a cucerit Egiptul. 8,1; 14,8.

Camillos,
fiul lui Hefaistos. Vezi: Cabiro și Cabiri. 9 B 40.

Caria:
9 B 26.

Carneade
din Cyrene, filozof și orator (215—129 î.e.n.); a întemeiat Noua Academie și a dat doctrina probabilismului. 14,18.

Casas,
rîu, 14,7.

Caucon,
fiu al lui Kelainos și nepot al atenianului Phlyos, a introdus misterele zeiței Demeter în Messenia. 2 B 20.

Caulonia,
colonie aheană între Lokroi și Crotona, în Italia de Sud. 14,7.

Cerber,
păzitorul Infernului, trece drept fiu al Echidnei și al lui Typhon. 9 B 6.

Chabrinos
din Hermione, tatăl lui Lasos și unul din cei 17 înțelepți de pe lista propusă de Hermippos. 10,1.

Chalkiope,
fiica lui Aietes, regele Colchidei. Din căsătoria cu Phryxos a avut patru copii: Argos, Melas, Phrontis, și Cytissoros. 3 B 12.

Cham,
fiul lui Noe. 7 B 2.

Chaos,
personificarea stării cosmice anterioare creației 1 A 12; 1 B 9 și 12, 13; 2 B 14; 7 B 1 a; 9 B 1; 9 B 2 și 3.

Charmantidas,
tatăl lui Lasos. 10, 1.

Chen
sau Chenai, mică localitate în Thessalia, din care provine Myson, unul din cei șapte înțelepți. 11 A 1; 10,2.

Chilon,
unul din cei șapte înțelepți. 10, 1; 10, 2; 10, 3; 11 A 1; 11 A 2.

Chios:
4 B 7; 9 B 22; 11 A 10.

Chiron
centaurul, cel care a crescut pe Acteon ca și pe Achile, Iason, Asclepios etc. 9 B 16.

Choirilos,
poetul epic (s.V—IV î.e.n.) probabil. 11 A 1.

Chronos (Cronos)
personificarea timpului. 1 B 12 și 13; 7 A 8; 7 B 1.

Chtonia:
7 A 8, 9 și 11 ; 7 B 1.

Ciclade:
7 A 2.

Cirus,
rege al Persiei (558—528 î.e.n.). 11 A 1; 13 A 2 și 3.

Cleeia,
una dintre Hyade (vezi). 4 B 5.

Cleisidike,
una dintre fiicele lui Keleos, cele ce au întîlnit pe Demeter, în căutarea fiicei ei, la Fîntîna fecioarelor. 1 B 15 a.

Cleobulina,
mama lui Thales. 11 A 1 și 2.

Cleobulos,
din Lindos, unul din cei șapte înțelepți. 10, 1 și 2; 11 A 1.

Cleonymos,
fiu al lui Ehepolos și tată al lui Anchise, după Acusilaos. 9 B 32.

Cleostratos:
cap. 6.

Clinias,
cretanul, personaj din **Legile** lui Platon. 3 A 5.

Clotho,
(v. Atropos), una din cele trei Moire. 1 B 13.

Clymene,
fiică a Oceanului și a zeiței Thetis. Ca soție a lui Prometeu, a avut drept fiu pe Hellen (strămoșul Elinilor) și pe Deucalion. 9 B 33.

Cnidos,
oraș în Caria, colonie lacedemoniană. 6 B 4; 11 A 1; 19,2.

Cnossos: 3 A 1 și 2.

Colchis: 1 A 9 b; 3 A 1; 9 B 35.

Colias,
cap la țărmul Aticei, aflat după Pausanias în apropierea Phaleron-ului. Astăzi capul Cosmas. 2 B 21.

Core
sau Persephone, fiica zeiței Demeter. 1 B 15; 2 A 3a.

Corint:
10,1.

Corykion,
munte în Focida. 7 A 1.

Coronis,
hyadă (v. Hyade). 4 B 5; 9 B 39.

Cos,
insulă. 11 A 1; 14, 19.

Cottos,
(v. Briareus), gigant cu 100 brațe, din Uranos și Gea, 1 B 13.

Crates
din Mallos, filozof și gramatic stoic, adversar al lui Aristarh (s. II î.e.n.) A combătut teoria analogiei, substituindu-i pe cea a „anomaliei". A dat la iveală comentarii asupra lui Homer și Hesiod. 12 A 18.

Cratinas,
tînăr atenian, sacrificat împreună cu Ctesibios spre a se curma ciuma din timpul lui Kylon. 3 A 1.

Cres,
eroul eponim al cretanilor, fiu al lui Zeus și al unei nimfe de pe muntele Ida. . 9 B 20.

Cresus,
ultimul rege al Lidiei (560—546 î.e.n.), învins de Cirus. 10,1; 11 A 1, 2, 5 și 6; 13 A 2.

Creta:
2 B 8; 3 A 1; 3 B 22; 4 B 7; 9 B 15 și 20; 10,1 ;14, 13.

Cretan:
3 A 2 și 4; cretană: 14, 13; mit cretan: 3 B 23.

Cretice:
3 B 20.

Cronos, fiul lui Uranos și al Geei. 1 B 8 și 16; 2 B 8 și 15; 3 B 5 și 19, 22, 23; 7 A 9; 7 B 4. Pentru scrierea **Chronos,** v. nota p. 82.

Crotona,
oraș: 14,7 și 8 a, 13, 14, 16, 19; 19,1 și 2,2 a.

Crotoniat:
17, 1 și 2; 18, 2 și 2 b. 2 c.

Crotoniați:
14, 7 și 14; 19, 2 a.

Ctesibios,
tînăr atenian; v. Cratinos. 3 A 1.

Cureți:
3 A 1 și 4; 3 B 22. A se vedea nota de la p. 57.

Cyaxares,
rege al mezilor (633—584 .e.n.). 11 A 5.

Cybela,
zeiță a fecundității, originară din Frigia. Cultul ei s-a răspîndit (s. III î.e.n.) în lumea greco-romană, dînd loc la ceremonii orgiastice. 7 B 13. Core Cybeleia: 1 B 21.

Dactili,
demoni cretani sau frigieni, ce fac parte din cortegiul Rheei sau al Cybelei. Sînt numiți „ideeni" deoarece locuiau pe muntele Ida. Ca și cureții, par să fi veghiat asupra lui Zeus copil. Li se atribuia născocirea focului, producerea bronzului, a fierului și meșteșugul prelucrării metalelor; uneori chiar întemeierea jocurilor olimpice. 1 A 15.

Damagetes,
tatăl lui Chilon. 10,3.

Damasias,
arhonte la Atena (între 582—581 î.e.n.) 11 A 1.

Damo,
fiica lui Pitagora. 17, 1.

Danaos,
născocitorul alfabetului. 12 C.

Darius, regele Perșilor (521—486 î.e.n.). 11 A 2; 19, 1 și 2, 2 a, 2 b, 19,3.

Deinarchos
din Paros, filozof pitagoreic, contemporan cu Demokedes. 18.5,

Deinono,
soția unuia dintre filozofii pitagoreici. 17,1.

Deiope,
soția presupusă a lui Musaios și mama lui Triptolemos. 2 A 3.

Delos:
7 A 1 și 2, 4; 10, 3; 14, 8; 20, 3.

Delfi:
2 B 1; 7 A 1; 10, 1 şi 2, 3; 11 A 1.

Demeter,
cea mai însemnată dintre divinităţile fecundităţii în mitologia greacă, adevărată personificare a pămîntului roditor, spre deosebire de Gea, pămîntul conceput cosmogonic. Divinitate a pămîntului cultivat, ca e în primul rînd zeiţă a grîului. Misterele din Eleusis sînt legate de mitul ei şi al fiicei Persephone. 1 A 6; 1 B 15 şi 15 a, 21; 2 A 2 şi 3, 3 a, 5; 2 B 20; 14, 13.

Demokedes:
cap. 19.

Demonassa:
cea care a întîlnit-o pe Demeter la „Fîntîna fecioarelor". Vezi Cleisidike. 1 B 15 a

Demophon,
fiul regelui din Eleusis, Celeos, şi al Metanirei. A fost crescut de zeiţa Demeter, care a încercat să-l facă nemuritor. 1 B 15 a.

Den,
variantă pentru Zeus, la Ferekyde, alături de Dis, Zen, Zas. 7 B 1.

Deucalion,
fiul lui Prometeu şi al Clymenei. Alături de soţia sa Pyrrha, a fost singurul supravieţuitor al potopului dezlănţuit de Zeus. 9 B 33 şi 38.

Didyma,
sanctuar al lui Apolo, în apropiere de Milet. 11 A 1.

Dike,
zeiţa dreptăţii. 1 B 14; 9 B 8.

Dikte,
munte în Creta. 1 B 16.
Diocles din Phlius, pitagoreic. 14, 10; 14, 16

Diodoros,
unul din ultimii pitagoreici vechi. 18, 5.

Diogenes din Apollonia,
cercetător al naturii. 12 A 27; 13 A 4; 13 A 11.

Dion din Siracuza,
om politic siracuzan (409—354 î.e.n.) prieten şi adept al lui Platon. 14, 17.

Dionysos,
fiul lui Zeus şi al Semelei, numit şi Bacchus, identificat la Roma cu vechiul zeu italic Liber. 2 B 18 şi 19 a; 3 B 24 şi 25; 9 B 14.

Dionysios din Milet,
contemporan cu Hecataios, a scris *Persica*. 12 C.

Dionysios din Olynth,
contemporan cu Theagenes din Rhegion; ar fi fost unul din cercetătorii poeziei lui Homer. 8, 1.

Dios,
fiul lui Apolo; are o fiică, pe Melite, 2 B 9.

Dioscuri,
etimologic „fiii lui Zeus"; e vorba de Castor şi Pollux. 3 B 26.

Diospolis,
oraş în Egipt. 11 A 11.

Dis
vezi Den 7 B 1.

Dosiadas,
tatăl lui Epimenides. 3 A 1 şi 2.

Dragon,
constelaţie (Balaurului). 3 B 23.

Echecrates din Phlius,
pitagoreic. 14, 10; 14, 16.

Echepolos din Sikyone,
fiu al lui Anchise (v. Il. XXIII, 296—299). 9 B 32.

Echidna,
monstru fabulos cu trup de femeie şi coadă de şarpe. Împreună cu Typhon a dat naştere cîinelui lui Geryon, Cerberului, hydrei din Lerna, sfinxului, himerei şi altor fiinţe monstruoase. 3 B 6; 9 B 6.

Efes,
oraş din Ionia. 7 A 1; 10, 1; 18, 7 şi 8.

efesieni:
7 A 1.

Egina,
insulă între Pelopones şi Atica. 19, 1 şi 2.

Egipt:
11 A 1 şi 3, 11, 16; 14, 4 şi 8.

egipteni:
7 B 4; 11 A 1 şi 11, 14; 14, 1; 14, 4 şi 9.

Eidothea,
una din fiicele lui Proteus. 9 B 8.

Eirene,
zeiţa păcii. 9 B 8.

Ekphas,
tatăl Euricleei, soţia lui Laios. 3 B 15

Elates,
tatăl lui Caine. 9 B 40 a.

eleat:
1 A 1.

Elena:
9 B 17 şi 31; 11 A 1.

Ekphantos,
trămoș al lui Musaios. 2 A 1.

Elada:
9 B 20; 14, 8 a și 16; 19, 1 și 2 a.

eleni:
B 23, 1 B 15 a; 2 B 11; 12 A 4 și 7 ; 14, 2 și 9; 14, 12.

Eleusis:
2 A 1 și 1 a, 3; 2 A 3 a și 8 ;2 B 20.

eleusin:
2 A 2.

Empedocle: 11 B 1, 12 A 15.

Endymion,
fiul lui Aethlios și al Calykei; uneori dat drept fiu al lui Zeus. A domnit asupra eolienilor. Legenda cea mai răspîndită asupră-i este cea a tinereții sale veșnice, în urma somnului în care-l cufundaseră zeii. 3 B 14; 9 B 26.

Eneas: 9 B 31.

Ennosigaios,
denumire pentru Poseidon (= cutremurător al pămîntului). 2 B 11; 12 A 28.

Epaminonda,
conducător de oști teban, ucis la Mantineea în 362 î.e.n. 14, 16 și 19.

Ephyra,
nimfă, fiică a Oceanului, mama lui Aietes. 3 B 13.

Epimenides:
ap. 3.

Erebos,
numele dat beznei din Infern: personificat, a fost socotit fiul Chaos-ului și fratele Nopții. 1 A 12; 1 B 13; 9 B 1.

Erechteus,
erou atenian; la început nu era deosebit de Erichtonios, fiul lui Hefaistos și al Geei, dar cu timpul intră în lista primilor regi ai Atenei, ca fiu al lui Pandion și al Zeuxippei. Printre numeroșii săi copii se află și Oreithyia. 2 A 8; 9 B 35.

Eresos,
oraș în Lesbos. În cap. 16.

Eretria,
(și eretrian), oraș din Eubeea, astăzi Palaeocastro. 14, 11.

Erikepaios,
cel de-al patrulea titlu dat lui Phanes (vezi). 1 B 12.

Erinii,
numite și Eumenide (= binevoitoare). 3 B 19.

Eros:
1 A 12; 1 B 12; 7 A 11; 7 B 3; 9 B 1 și 2.

Erythrai,
localitate în Beoția. 1 A 1 a.

etiopieni:
2 B 13.

Etolia (și etoliană):
6 A 3; 9 B 17.

Euagoras,
tatăl lui Cleobulos. 10, 3.

Eubeea,
insulă lîngă coasta Aticei. 4 B 8.

Eubuleus,
nume adesea pus laolaltă cu cel al lui Zeus. Inscripțiile însă arată că era venerat ca un zeu independent, care-și avea locul alături de Demeter și Persephone. Într-o perioadă tîrzie, a fost identificat cu Dionysos. 1 B 18 și 19, 19 a.

Eubulides,
pitagoreic, a scris despre Pitagora și reîncarnarea lui după 216 ani. Socotit a fi pus în ordine, cu Hipassos, consonanțele muzicale. 14, 8; 18, 14.

Eucles = cu bun renume,
este Hades ori Pluton, numit astfel prin eufemism, după Hesychius. 1 B 18 și 19, 19 a.

Eudora,
hyadă (v. Hyade). 4 B 5.

Eudoxos din Cnidos
(406—355 î.e.n.), astronom și matematician, căruia i se atribuie, între alții, invenția cadranului solar. 4 A 3; 6 B 4; 11 B 1; 18, 15.

Euagmon,
din Cyrene, poet (s. VI. î.e.n.), i se atribuie **Telegonia** în care e povestită uciderea lui Odiseu de către fiul său, Telegonos. 2 B 6.

Eumelos din Corint,
fiul lui Amphilytos, trece drept poet de versuri epice istorisind legenda corintică, și drept autor al unui Prosodion delic. 4 B 6; 9 A 4.

Eumolpos,
trac căruia i se atribuie instituirea misterelor de la Eleusis. Fiul său Keryx ar fi jucat și el un rol în ce privește misterele acestea. Alte tradiții leagă pe Eumolpos de Musaios, numindu-l cînd bunicul, cînd fiul acestuia. 1 B 4; 2 A 1 și 3 a, 4, 6, 8; 2 B 12.

Euneos,
fiul lui Iason și al Hypsipylei, regina Samosului, din vremea cînd femeile din insulă, după ce uciseseră toți bărbații, îi primiseră la ele pe Argonauți. 1 A 9 b.

Euphemos,
după unele tradiții bunicul lui Musaios. 2 A 1.

Euphorbos,
erou troian, fiul lui Panthoos și cel care a rănit primul pe Patrocle. A fost ucis

apoi de Menelau. Pitagora susținea că a fost, într-o viață anterioară, Euphorbos. 11 A 1; 14, 8.

Euristeu,
regele Tirynth-ului și al Mycenei; cel în slujba căruia și-a îndeplinit Heracles lucrările. 9 B 15.

Europa:
A 15.

Europe.
fiica lui Agenor, cea răpită de Zeus. 9 B 15.

Europs,
ajuns la domnie în Sikione după Aigialeus. 9 B 20.

Euryale,
una din cele trei Gorgone. 4 B 7.

Eurycleea,
prima soție a lui Laios. După altă versiune a legendei, fiul ei nu săvîrșește incestul. 3 B 15.

Eurynome,
fiica lui Okeanos și Thetis; domnea cu Ophion, pe coastele Olimpului, de unde au fost alungați de Cronos și Rhea. Îndrăgită de Zeus, a dat naștere, în afara Charitelor: Aglaiei, Euprosynei, Thaliei, și zeului-fluviu Asopos. 1 B 16; 9 B 18.

Eurypylos,
fiul lui Telephos și al lui Astyoche; a luptat alături de troieni, fiind ucis de Neoptolem. 9 B 34.
— fiul lui Hyperoche. 9 B 41.

Eurystratos,
tatăl lui Anaximene. 13 A 1 și 2, 5, 7; 13 B2.

Eurytos din Tarent
pitagoreic, discipol al lui Philolaos, 14, 10.

Examyes,
tatăl lui Thales. 10, 3; 11 A 1 și 2, 3, 13.

Exekestides,
tatăl lui Solon. 10, 3.

feacieni:
1 A 13; 9 B 28.

Fenicia:
11 A 1.

fenicieni:
7 A 2; 7 B 4, 11 A și 2, 3, 4; 11 A 11 și 12 c; 14, 9.

Frigia:
1 A 15.

frigian,
11 A 1; 14, 7.

Gea (Gaia),
pămîntul conceput ca element primordial, din care au provenit semințiile divine. Ca element pasiv se opune Cerului, principiul activ. 1 B 8 și 13, 21; 2 B 8 și 10, 11, 20; 3 B 7; 4 B 7; 7 B 1. În locurile 1 A 12; 1 B 12; 1 B 17; 2 B 20; 7 B 2; 9 B 2 și 3, apare în traducere „Pămînt" în loc de Gea.

Giganții,
fiii lui Uranos și ai Geei. 7 B 4, 9 B 28.

Glaucos,
pitagoreic, 18, 12.

— din Rhegion, contemporan cu Democrit, a scris lucrări despre istoria muzicii. 14. 6.

Gordias,
rege al Frigiei în vremuri mitice și întemeietor al orașului Gordion. Cu Cybela a avut un fiu, pe Midas. 14, 7.

Gorgiadas din Lebedos ori Efes,
tatăl lui Leophantos. 10, 1.

Gorgone,
cele trei surori (Euryale, Medusa și Stheno), fiice monstruoase ale lui Phorkys și Ceto. 1 B 22.

Graiai,
fiicele lui Phorkys („bătrînele"), ce nu au fost niciodată tinere; aparțin generației divinităților pre-olimpice, ca și surorile lor, cele trei Gorgone. 9 B 8.

Gyges,
fiu al lui Uranos și Gea, unul din monștrii cu 100 brațe, frate cu Briareu și Cottos. Deoarece luase parte la lupta împotriva olimpienilor, a fost închis de Zeus în Tartar. 1 B 13.

Hades,
zeul ce domnește în Infern asupra morților. Frate cu Zeus, Poseidon și Hera, și fiul lui Cronos și al Rheei. 1 A 6 și 14; 1 B 4; 2 A 2; 7 B 8; 14, 8.

Halicarnas,
oraș din Asia mică, patria lui Herodot. 8, 1.

Halys,
fluviu din Asia Mică; se varsă în Pontul Euxin. 11 A 1 și 6.

Harpagos medul,
căpetenia unie oștiri a lui Darius. 14, 8.

Harpalos
astronom și inginer, probabil mai tînăr decît Cleostratos. Pare a fi determinat anul ca avînd 365 zile și 13 ore. 6 B 4; 18, 5.

Harpii,
divinități înaripate, aparținînd generației preolimpiene; erau presupuse a răpi copiii și sufletele celor morți. 3 B 7 și 9; 7 B 5; 9 B 5 și 19.

Hecate,
fiica lui Perses si a Asteriei; e înfățișată de Hesiod ca trăgîndu-se din generația Titanilor. Acorda oamenilor prosperitate, darul elocinții și victorii în bătălii ș

jocuri. Cu timpul ajunge să fie concepută ca divinitate sub chipul unei femei cu trei capete, ce prezidează practicele incantatorii. 1 B 15; 2 B 16; 9 B 27.

Hecataios
din Milet istoric şi geograf, din s. VI î.e.n. 7 A 2; 12 A 6.

Hecatoncheiri,
monştri cu o sută de braţe, fiii lui Uranos şi ai Geei (vezi Briareu). 9 B9 a

Helike,
una din nimfele ce au crescut pe Zeus, pe muntele Ida. Spre a o scăpa de urmărirea lui Cronos, Zeus a prefăcut-o în constelaţia Ursei mari. 3 B 22.

Helios,
soarele, descinzînd din Uranos şi Gea; divinitate deosebită de alte zeităţi solare ca Apolo. Aparţine generaţiei Titanilor şi ca atare e anterior Olimpienilor. 2 B 8; 4 B 7; 11 A 1.

Hellanicos,
autor neidentificat, 1 B 13.

Hellen,
fiul lui Deucalion, este eroul ce a dat numele său întregei semiţii a grecilor 12 A 30.

Helespont:
6 B 4; 14, 2.

Helothales din Cos,
tatăl lui Epicharmos. 14, 19.

Hefaistos:
3 B 25; 4 B 7; 7 B 2; 8, 2; 9 B 40; 11 A 1.

Hera:
1 B 8; 3 B 2 şi 5, 14; 7 B 5 şi 13; 8, 2; 9 B 5 şi 4; 14, 6.

Heracleea din Caria, ; 9 B 26.
— pontică; 1 A 1; 17, 4.

Heracleides Ponticos:
peripatetician (s. IV î.e.n.) 11 A 1.

Heraclit:
7 B 4; 11 A 1; 18, 7 şi 8, 9.

Heracle:
1 B 11 şi 13; 2 A 9; 3 B 2; 7 A 1; 9 B 9 c; 14, 14; 19, 34.

Hermes,
tatăl lui Aithalides. 7 B 8; 8, 2; 9 B 5; 14, 8.

Hermione.
fiica lui Menelau. 9 B 17.
— oraş din Argolida. 2 B 20 a; 10, 1; 18, 13.

Hermotimos din Clazomene,
personaj mai degrabă fabulos, prezentînd unele trăsături şamanice. Îşi putea

părăsi trupul vreme de mai mulţi ani, iar în acel răstimp călătorea în depărtări. Considerat uneori drept o încarnare anterioară a lui Pitagora. 14,7 şi 8.

Herodicos din Perinthos,
autor necunoscut: i se atribuie unele lucrări orfice. 1 A 1.

Hesiod:
1 A 5 şi 14 b; 1 B 2 şi 12; 2 A 1a; 2 B 7; 3 A 5; 4 A 1; 4 B 1; 9 A 4; 9 B 2, 3 şi 14; 11 B 1.

Hesione,
fiica lui Laomedon regele Troiei, salvată de la moarte de Heracle. 9 B 33.

Hesperide,
fiicele lui Atlas şi păzitoarele merelor de aur, primite în dar de Hera cu prilejul nunţii ei. 3 B 9; 9 B 5.

Hieron,
tiranul Siracuzei. 11 A 11 a.

Hieronymos
autor neindentificat. 1 B 13.

Hipolit,
fiul lui Teseu. 1 A 8.

Hipparchos
(= Hippassos) 18,4 şi 9.
— fiul lui Pisistrate. 2 B 20 a.
— astronom. 11 B 1.

Hippasos
(Hippalos, Hipparchos): cap. 18.

Hippias,
fiul lui Pisistrate. 11 A 1.

Hippon
(= Hippasos). 18,10.

Hippos Nisaios,
autor necunoscut; i se atribuie lucrări orfice. 1 A 1.

Hippys
din Rhegion (s. V. î.e.n.), istoric ce ar fi dat primele lucrări asupra Siciliei. Cap. 16

Homer:
1 A 5 şi 14 a, 14 b; 1 B 2 şi 12, 13; 3 B 5; 7 B 5 şi 8; 11 A 1 şi 11, 12; 12 A 6; 14, 10.

homerizi:
9 B 22.

Horos,
zeu egiptean fiul lui Osiris şi Isis. 7 B 4.

Hyade,
cele şapte surori, fiicele lui Atlas şi ale Pleionei prefăcute de Zeus în constelaţia Hyadelor. 2 B 18; 4 B 5; 11 B 2.

Hyas,
fratele Pleiadelor şi al Hyadelor. 2 B 18.

Hyperoche,
tatăl lui Eurypylos. 9 B 41.

Hypsipyle,
fiica lui Thoas, regele din Lemnos; eroina piesei cu acelaşi nume de Euripide. Cu Iason a avut doi fii: Euneos şi Thoas. 1 A 9 a.

Hyrras,
tatăl lui Pittacos. 10,3.

Iason,
îndrumătorul expediţiei argonauţilor. 1 A 9 b; 3 A 1; 9 B 19.

Ida,
munte din Creta: 3 B 22 şi 24; 14, 13.
— în Frigia: 1 A 15, 6 A 1.

Ierusalim:
7 A 5.

Inachos,
zeu-fluviu din Argolida, fiul Oceanului şi al zeiţei Thetis. 9 B 20.

India
(pietre indiene). 3 B 25.

indieni:
În cap. 16.

Io,
fiica lui Inachos, îndrăgită de Zeus şi prefăcută în juncă. 9 B 12.

Ion
din Chios, autor tragic (s. V. î. e. n.). 1 A 1.

Ionia:
7 B 11; 11 A 1 şi 4,5; 14,2 şi 8.

Iophosse,
fiica lui Aietes; după unii ar fi alt nume pentru sora Medeei, Chalkiope (vezi) 3 B 12.

Iphianassa,
fiica regelui din Argos, Proitos, cuprinsă de nebunie împreună cu sora ei şi vindecată de Melampus. 9 B 14.

Iphione,
soră cu Iphianassa. 9 B 14.

Ippallos
(= Hippasos). 18,6.

Iris,
vestitoarea zeilor. 9 B 5.

Ischys,
arcadian prin tatăl său Elatos şi căsătorit cu Coronis, fiica regelui Phlegyas. 9 B 39.

Italia,
7 A 4; 13 A 14 a; 14,8 și 8 a, 16.

italioți:
14,5.

Ithaca,
insulă. 9 B 36.
— oraș. 9 B 36.

Ithacos,
eroul epoin al insulei Ithaca. 9 B 36.

Iudei:
19,2.

Kedalion,
sclavul lui Hefaistos. 4 B 7.

Kekropis,
o poreclă pare-se a zeiței Athena. 2 B 9.

Kekrops,
rege al Aticei. 2 A 1.

Kelaino,
fiica lui Atlas, una din cele șapte Pleiade. 2 B 13.

Kelainos,
tatăl lui Caucon. 2 B 20.

Keleos,
rege în Eleusis; cu soția sa Metanira a găzduit pe Demeter, atunci cînd zeița rătăcea în căutarea Persefonei. 1 B 15 a.

Kerkas,
oraș în apropiere de Aulis, 9 A 2.

Kerkops:
cap. 15.

Kerkyon,
tatăl lui Ekphantos. 2 A 1.

Keyx
(„vestitorul"), fiul lui Eumolpos din Eleusis. 2 A 3a.

Keryx,
regele din Trachis și prietenul lui Heracle; cu soția sa Alcyone au fost prefăcuți în păsările numite alcioni. 12 A 30.

Kithairon,
munte în Beoția. 9 B 16.

Koios,
titan, fiul lui Uranos și al Geei. 9 B 4.

Kybisthos,
fiul lui Thales. 11 A 1.

Kylon
din Atena (s. VII î. e. n.). 3 A 1 şi 2.
— din Crotona adversar al lui Pitagora. 14, 15 şi 16; 18,5.

Kyloniaţi:
14,16.

Kynosura,
nimfă de pe muntele Ida din Creta; după unele tradiţii, l-ar fi crescut pe Zeus copil. 3 B 22.

Kypselos
din Corint, fiul lui Eetion şi tată al unuia din cei şapte înţelepţi, Periandros. 10,1 şi 3.

Kytisoros,
fiul lui Phryxos. 3 B 12.

Lacedemona
(Sparta): 10,2; 11 A 1; 12 A 1; 13 A 14 a.

lacedemonian:
3 A 1; 7 A 1; 9 B 24; 10,3.

Lachesis,
una din cele trei Parce. 1 B 13.

Laios,
regele Tebei şi tatăl lui Oedip. 3 B 15.

Lampsakos,
oraş din Mysia. 14,5.

Laosthenidas,
dorian prin nume, cunoscut doar din locul citat 3 B 20.

Lapiţi,
popor thessalian, aparţinînd deopotrivă istoriei şi mitologiei. 9 B 40 a.

Lasos
din Hermione, înţelept, 2 B 20 a; 10,1; 18, 13.

Latmos,
munte, 9 B 26.

Lebedos,
oraş pe coasta Asiei Mici, între Teos şi Efes. 10,1; 11 A 1.

Leibethra,
regiune din Tracia, patrie a lui Orfeu. 1 A 1.

Lelex,
eroul eponim al lelegilor. Fiul său Polycaon, căsătorit cu Messene, a obţinut domnia Messeniei, dîndu-i numele soţiei sale. 2 B 20.

Lemnos:
2 B 20 a; 4 B 7; 14, 15.

Leon,
pitagoreic. 17, 2; 20, 1.

Leophantos,
înţelept, fiul lui Gorgiadas. 10,1.

Lepetymnos,
tatăl lui Matriketas. 6 A 1.

Lesbos.
10,3; 11 A 11 a.

Leto,
mama lui Apolo şi a zeiţei Artemis. 4 B 7,9 B 10.

Leucip,
întemeietorul atomismului, 12 A 17.

Liber,
zeu italic, identificat apoi cu Dionysos. Numele său a fost apropiat de una din denumirile obişnuite ale lui Dionysos, Lyaios („liberatorul" sau „cel ce dezleagă"). 2 B 18.

Licurg
din Sparta, legislator mitic, 11 A 1.

Lidia
(lidieni): 7 A 2; 11 A 5.

Linos,
dascălul presupus al lui Orfeu. 1 A 1.
— din Teba, unul din cei şapte înţelepţi. 2 A 4; 10,1

Lucania
(lucanieni), ţinut din Italia. 14, 12.

Lycaon,
erou arcadian, fiul lui Pelasgos. 4 B 6.

Lycomizi,
veche familie din Atica, ce urca pînă la regele Pandion şi despre care Pausanias afirmă că ar fi cîntat imnuri orfice la ceremoniile lor religioase. 1 B 15 a; 2 A 5; 2 B 20;

Lykabettos,
colină din nordul Atenei. 6 A 1.

Lykaion,
munte din sud-vestul Arcadiei. 4 B 6.

Lysandros,
strategul spartan, învingătorul Atenei în 404, î. e n. 2 B 22.

Lysippe,
una din fiicele lui Proitos. 9 B 14.

Lysistratos,
profet atenian. 2 B 21.

Magnesia,
provincie în nord-vestul Thessaliei. 11 A 1.

magnesieni:
7 A 1.

Mamerkos,
matematician, fratele lui Stesichoros, poetul liric. 14,6 a.

Mandrolytos
din Priene, discipol al lui Thales. 11 A 19.

Maneton,
vezi Berosos.

Massalia,
astăzi Marsilia. 14,8.

Matriketas,
astronom. 6 A 1.

Medeea,
fiica lui Aietes, rege în Colchis. 2 B 2.

Megapenthes,
fiul lui Menelaos 9 B 17.

Megara,
oraş în Sicilia 7 A 6.

Melampus,
vestitul tîlcuitor, trecea drept primul muritor căruia zeii îi atribuiseră darul profeţiei. 2 B 7.

Melas,
fiul lui Phryxos şi al Chalkiopei. 3 B 12.

Melite,
fiica lui Myrmex 2 B 9.
— district atic. 2 B 9.

Menelaos:
9 B 17; 11 A 1; 14,8.

Menestratos,
astronom 6 B 4.

Menon
din Crotona, pitagoreic. 14, 13.

Meroe,
oraş etiopian situat pe Nil. 13 A 14 a.

Merope,
fiica lui Oinopion. 4 B 7.

meropi,
vechi locuitori ai insulei Cos. 11 A 1.

mesapieni,
populaţie din Grecia Mare. 14, 12.

Messene,
ţinut din Pelopones. 7 A 1.
— fiica regelui Argos Triopas; căsătorită cu Polycaon, fiul regelui lacedemonian, Lelex. 2 B 20.

Metapont:
1 B 20; 7 A 6; 14,7 şi 13, 16; 17,1; 18,1; 20,3

metapontini:
20,1.

Methymna,
oraş din Lesbos. 6 A 1.

Metion,
erou atic; i se atribuie uneori paternitatea lui Musaios. 2 A 10.

Metis,
fiica lui Okeanos şi Thetis, este prima dintre soţiile lui Zeus, după Hesiod. 1 B 12,9 B 1,

Meton,
din Atena, astronom 6 A 1.
— din Paros, pitagoreic. 18,5.

Metopos
pitagoreic. 18,2

Metrodoros
din Chios, dascăl al lui Diogenes din Smirna şi discipolul lui Democrit. 12 A 18

mezi:
11 A 5; 14,8; 19, 2c.

Midas,
fiul lui Gordias frigianul. 14,7.

Milet:
1 A 1; 7 A 2; 10,2 şi 3; 11 A 1 şi 7, 8, 10, 11; 12 A 3.

Milon,
celebrul atlet din Crotona, a cărui casă a fost incediată de partizanii lui Kylon, adversarul pitagoreicilor. 14, 14; 14, 16; 19, 1.

Minos,
regele Cretei, fiul lui Zeus şi al Europei. 3 A 1; 3 B 25; 4 B 7.

Mnemosyne,
fiica lui Uranos şi a Geei; personificare a memoriei. 1 B 17 şi 19 a; 2 B 15.

Mnesarchos
din Samos, tatăl lui Pitagora 14,2 şi 7, 8, 19.

Munichia,
nălţime din Pireu: unul din cele trei porturi ale Atenei. 3 A1; 3 B 10.

Musaios:
cap. 2.

Mygdon,
rege al unei părţi din Frigia, pe malurile fluviului Sangarios. 1 A 15.

Myia,
fiica sau discipola lui Pitagora. 14, 13.

Mykene:
9 B 24.

Mykeneus,
eroul ce a întemeiat cetatea Mykene. 9 B 21.

Myndos,
oraş din Asia Mică, în apropierea de Halicarnas. 11 A 1.

Myrmex,
tatăl Melitei. 2 B 9.

Myron
din Atena, acuzatorul din procesul Alcmeonizilor. 3 A 4.

Myllias
din Crotona, vechi pitagoreic. 14,7.

Mysia,
ţinut în nord-vestul Asiei Mici. 9 B 34.

Myson,
unul dintre înţelepţi. 10,1 şi 2; 11 A 1.

Mytilene,
principalul oraş din insula Lesbos. 10,2.

Nauteles,
Altminteri necunoscut. 6 B 4.

Nebuchadnesar
(Nabuchodonosor). 11 A 7.

Neileos,
fiul regelui atenian Codros. 11 A 1.

Neoptolem,
fiul lui Ahile. 9 B 34.

Neriton,
munte în Ithaca. 9 B 36.

Neritos,
fiul lui Pterelaos, fratele lui Ithacos. Acusilaos afirmă că muntele Neriton a fost numit după el. 9 B 36.

Nicolaos,
istoric (?), citat alături de Ephoros. 9 B 23.

Nicostratos,
fiul lui Menelaos şi al Elenei, născut după întoarcerea de la Troia. 9 B 17.

Nikeratos,
din Atena, tatăl lui Nikias. 3 A 1.

Nikias,
fiul lui Nikeratos, om politic şi comandant de oşti atenian. 3 A 1.
— din Elea, poet orfic, 1 A 1.

Nikocles,
muzician 18, 12. (v. Aristoxenos, indice autori)

Ninon,
orator, acuzator al pitagoreicilor. 18, 5.

Niobe,
fiica lui Phoroneus şi a nimfei Teledike. Prima muritoare cu care s-a unit Zeus. A născut (după Acusilaos) pe Argos şi Pelasgos. 9 B 11.

Nisa,
localitate din Erythrai, în Asia Mică. 1 A 1 a.

Nisaia,
port al Megarei din golful Salaminei. 3 A 4.

Noapte,
vezi **Nyx.**

Nykteus,
tatăl nimfei Callisto, ce apare de obicei ca fiică a lui Lycaon. 4 B 6.

Nyx.
personificarea zeiţei nopţii. 1 A 12; 1 B 9; 2 B 14; 3 B 5; 9 B 1 şi 3.

Oasis,
nume sub care se indicau în antichitate oazele din pustiul Libyei. 1 A 13 a.

Oedip:
3 B 15.

Ogenos.
pentru Okeanos. 7 B 2.

Ogygos,
în tradiţia beoţiană un „autohton" ce domnise asupra ţării în timpurile vechi; în timpul lui s-ar fi iscat un prim potop ce a acoperit Beoţia. 9 B 20.

Oiagros,
tatăl legendar al lui Orfeu, considerat de mitografi ca un zeu-fluviu. Soţia sa ar fi fost: muza Calliope, muza Polhymnia, sau Clio. 1 A 1 şi 14; 1 B 15 şi 15 a.

Oinomaos,
rege al Pisei în Elida, fiul lui Ares şi tatăl Hippodamiei. 3 B 17.

Oinopides,
astronom (?) 11 A 17.

Oinopion,
„băutorul de vin", fiul lui Dionysos şi al Arianei; rege al insulei Chios. Tatăl lui Merope. 4 B 7.

Okeanos,
personificarea apei ce înconjoară lumea. E reprezentat deseori ca un fluviu curgînd în jurul discului care e pămîntul. Ca divinitate, e tatăl tuturor fluviilor. 1 A 12; 1 B 2 şi 8, 9, 10, 12, 15 a, 16; 2 B 10 şi 18; 3 B 5 şi 6, 7, 18; 7 B 2 (Ogenos), 9 B 18 şi 21; 11 A 12.

Olimp,
munte la hotarul dintre Thessalia şi Macedonia, considerat „lăcaş al zeilor". 1 B 16.

Olimpia,
oraş, în Elida, centru religios panhelenic, unde aveau loc jocurile olimpice. 7 A 1.

Olint,
oraş în peninsula Chalcidica. 8, 1.

Onatas,
pitagoreic. 14,14.

Onomacritos,
unul dintre eruditii desemnaţi de Pisistrate spre a edita textele din Homer. Tot el a editat şi poemele lui Orfeu şi ale lui Musaios, introducînd versuri proprii. 1 A 1 şi 1 b; 2 A 5; 2 B 20 a.

Ophion,
zeitate ce domnea asupra titanilor, împreună cu Eurynome, fiica Oceanului, înainte de Cronos şi Rhea. Au fost zvîrliţi de aceştia în Tartar. 1 B 16.

Ophioneus,
numele dat de Ferekyde lui Ophion. 7 A 11; 7 B 4.

Orchomenos,
oraş în Beoţia. 3 A 1.

Oreithyia,
vezi **Erechteus.** 9 B 35.

Orestadas,
pitagoreic din Metapont. 20, 2.

Orfeu:
cap. 1. Citat: 2 A 7 şi 8; 2 B 14 şi 19 a; 3 A 6 a; 10,1; 11 B 1.

Orion,
vînătorul uriaş, fiul lui Poseidon şi al Euryalei, prefăcut după legendă în constelaţie. 4 A 7.

Ormenos,
tatăl lui Pheres şi bunicul lui Amyntor. La Homer (Il., IX, 448) apare drept tatăl lui Amyntor. 9 B 41.

Oroites,
satrap din Sardes pe vremea lui Cirus. 19,1 şi 2 a.

Osiris,
zeu egiptean. 7 B 4.

Ostanes,
mag. Menţionat în **Apologia** (27) lui Apuleius. 3 A 6 a.

Palamaon,
cel ce a despicat capul lui Zeus la naşterea Atenei, după Musaios. 2 B 12.

Pallas,
gigant; apare în teogonia hesiodică drept soţ al fiicei Oceanului, Styx. 3 B 6.

Pamphilos,
înţelept. 11 A 1.

Pan:
1 B 13; 3 B 16 şi 24.

Panatenee,
sărbători în cinstea zeiţei Atena şi ţinute din patru în patru ani (Marile Panatenee) sau în fiecare an (Micile Panatenee). Procesiunea purta pe Acropolă vălul brodat al zeiţei. 7 B 5.

Petron:
cap. 16.

peuketieni,
seminție italică. 14, 12.

Phaeinos,
astronom din Atena. Nu se știe cînd a trăit 6 A 1.

Phaio,
hyadă. 4 B 5.

Phaistios
tatăl lui Epimenides. 3 A 1.

Phaistos,
oraș în Creta. 3 A 3 și 4; 3 B 11.

Phaisyle,
hyadă. 4 B 5.

Phaleron,
port al Atenei la est de Pireu. 10,3; 11 A 1.

Phanes
(= Metis, Erikepaios), prímul născut (Protogonos) dintre zei, din oul format de Cronos în Eter. Creatorul suprem, după versiunea lui Hieronymos. Ar fi pregătit zeilor un lăcaș veșnic, fiind primul lor rege. Numit uneori „lumina însăși". 1 B 12.

Phanton
din Phlius, unul din ultimii pitagoreici vechi. 14, 10.

Phemonoia,
11 A 1.

Pherekydes
din Syros (v. Ferekyde).

Pheres
fiul lui Ormenos și tatăl lui Amyntor. 9 B 41.

Philochoros,
v. Indice autori.

Philolaos
din Crotona sau Tarent, pitagoreic. 14, 17.

Phlius,
oraș din Argolida. 14, 10 și 16.

Phlye,
dem atic al tribului lui Kekrops. 3 A 4.

Phlyos,
fiul Geei și tatăl lui Kelainos. 2 B 20.

Phoibos
(Apolo): 11 A 1; 1 A 7.

Phocida:
14 A 8.

Phokos:
Cap. 5 Presupus autor al unei **Astrologii nautice** pierdute. Citat: 11 A 1; 11 B 1.

Phorkys,
divinitatea marină, ce e dat de obicei drept fiul lui Pontos și al Geei. 1 B 8; 9 B 8.

Phoroneus,
fiul lui Inachos și frate cu Io. A fost unul din primii regi ai Argolidei. 9 B 20.

Phrontis,
fiul lui Phryxos și al Chalkiopei sau cl Iophossei. 3 B 12.

Phryxos,
fiul lui Athamas și al Nephelei; cel care a dăruit lîna de aur regelui Aietes. 3 B 12.

Pieria,
regiune din Macedonia la nordul muntelui Olimp; socotită lăcaș al muzelor. 1 A1 și 12 a.

Pieris
sau Tereis), sclavă etoliană, ce ar fi dat naștere lui Nicostratos, cu Menelau. 9 B 17.

(Pindar:
9 B 41; 11 A 11 a.

Pisistrate,
tiranul atenian. 1 A 1; 2 B 20 a; 3 B 20.

Pitagora:
Cap. 14. Citat: 7 A 1 și 4,7 a; 7 B 7; 11 A 1 și 11, 13 c; 17, 1; 18, 2 și 4, 10 15; 19, 2 și 2 c.

Pittacos
din Mitylene, înțelept. 7 A 1; 10, 1 și 2, 3; 11 A 1.

Plataiai,
oraș din Beoția către granița cu Atica. 19,1.

Platon:
7 A 12; 11 A 11; 14, 17. v. Indice autori.

Pleiadele,
cele șapte fiice ale lui Atlas și ale Pleionei, prefăcute în constelație. 2 B 18; 14 B 1 și 2, 3; 11 A 18.

Policrate,
tiranul Samosului în a 2-a jum. a sec. al VI-lea î. e. n. 11 A 11 a; 12 A 1; 13 A 2; 14 A 8, 19,1 și 2,2 a

Polignot,
vestitul pictor grec (s. V. î. e. n.). 1 A 4.

Polycaon,
fiul lui Lelex și soțul Messenei. 2 B 20.

Polymnastos
din Phlius, vechi pitagoreic 14, 10 și 16.

Pontos
țară. 14,2.

pontic:
14, 8

Poseidon:
2 B 11; 3 B 18; 4 B 7 și 8; 8,2; 9 B 18 și 40 a; 12 A 28 și 30.

Praxiades,
tatăl lui Anaximandru. 12 A 1 și 2, 4, 9, 11, 14.

Praxiphanes
din Mytilene, peripateticul, 8, 1 a.

Presbon,
unul din fiii lui Phryxos și ai Chalkiopei (după Hesiod, frg. 171). 3 B 12.

Priam:
9 B 31 și 34.

Priene,
oraș. 10, 2.

Prodicos
din Samos, autorul unei **Coborîri în Infern.** 1 A 1 b.

Proitos,
v. Iphianassa. 9 B 14.

Prometeu:
9 B 6, 9 B 33.

Pronoia,
mama lui Deucalion, după Hesiod. 9 B 33.

Proteus:
9 B 8.

Protogonos,
poreclă a orficului Phanes, însemnînd „primul născut"; apare însă și independent în literatura orfică. 1 B 13.

Pterelaos,
tatăl lui Ithacos și al lui Neritos 9 B 36.

Pyrkon
2 B 11.

Pyrrha,
fiica lui Epimeteu și a Pandorei, căsătorită cu Deucalion, fiul lui Prometeu. 9 B 38

Pyrrhos,
pescar din Delos, una din încarnările lui Pitagora. 14, 8.

Pytho
(= Delfi): 3 B 11.

Pythodoros,
scriitor. 12 C.

Pythonax,
tatăl lui Theano. 14, 13.

Rhadamanthys,
v. Aiacos. 3 A 1.

Rhea:
1 B 8 şi 16, 23; 2 B 8; 3 B 5; 7 B 9.

Rhegion,
promontoriu şi oraş în sudul Italiei. 3 B 7; 8, 1 şi 2; 14, 6 şi 1 .

Rhesos,
regele trac, aliat al troienilor. 1 A 10.

Rhodos:
11 A 1.
— fiica lui Poseidon şi a Afroditei. 3 B 18.

romani:
14, 12.

Salamina:
3 A 4.

Salmoxis
= Zalmoxis.

Samos:
7 A 1, 4, 6; 11 B 1; 12 A 1; 14, 2; 19, 1 şi 2.

samian:
1 A 1 b şi 5; 7 A 6; 11 A 3 şi 11 a, 14; 19, 2 a.

Samothrake,
insulă în marea Egee, în apropiere de vărsarea rîului Hebrus. 1 A 15.

Sarapion,
tatăl lui Heracleides Lembos. 14, 19.

Sardes,
capitala Lidiei. 13 A 1 şi 2; 19, 1.

Saturn:
7 B 4.

Scamandru,
fluviu din Troada, ce izvoreşte în apropiere de muntele Ida. 8,2.

Scit:
3 B 1.

Seisichthon,
12 A 28.

Scabras,
v. Cabras. 9 A 1; 10 1.

Selene,
mama lui Musaios. 1 B 5; 2 A 1 şi 6, 7.

Semele,
mama lui Dionysos. 9 B 16.

Servius Tullius,
rege al Romei (s. VI î. e. n.) 7 A 5.

Sicilia:
1 B 15 a; 7 A 6 şi 16.

Sikyon,
oraş din nordul Peloponesului, la vest de Corint. 9 B 20, 11 A 1.

Sisymbrinos,
tatăl lui Lasos. 10, 1.

Siracuza,
primul oraş al Siciliei. 14, 17.

siracuzan:
10,1 11 A 1;

sirieni:
12 A 30.

Skylla,
fiica lui Phorkys şi a Hecatei, devenită monstru marin ce străjuia, alături de Charybda, strîmtoarea dintre Italia şi Sicilia. 9 B 27.

Skythes,
tatăl lui Cadmos; conducător al cetăţii Zancle din Sicilia. 19, 2 b.

Smynthes,
cercetător al naturii. 6 A 3.

Solon:
3 A 1 şi 2, 4, 5; 10, 1 şi 3; 11 A 1 şi 3 a.

solian
(din Soloi, oraş în Sicilia): 4 A 2.

Sosicrates
din Rhodos, autorul unei **Succesiuni a filozofilor,** după Diogenes Laertios. Nu e sigur că ar fi identic cu istoricul ce poartă acelaşi nume. 3 B 20.

Sparta:
10.2; 11 A 1; Vezi: Lacedemona.

spartani:
12 A 5 a.

Sparton,
fiul lui Phoroneus şi tatăl lui Mykeneas; 9 B 24; 1 B 13.

Sterope,
una dintre Pleiade. 2 A 10.

Steropes,
unul din cei trei ciclopi. Vezi: Arges şi Brontes.

Stesihoros,
poet liric (640-550 î. e. n.). 14, 6 a.

Stesimbrotos,
exeget homeric (s. V. î. e. n.). 8, 1.

Styx:
1 B 10; 7 B 7; 11 A 12
— fiica Oceanului 3 B 6.

Suza,
reşedinţa lui Darius 2 B 20 a.

Sybaris
colonie aheeană în Italia. 7 A 6; 14, 14; 18,2; 19, 2 a.

Syros,
insulă a Cicladelor, lîngă Delos, 7 A 1 şi 2,6; 7 A 3; 11 A 11; 14,8 şi 15.

Tarent,
cel mai de seamă oraş din Grecia Mare. 14, 16.

Tartaros:
1 A 12; 1 B 13; 2 B 14; 3 B 5; 9 B 10.

Taygetos,
munte din sudul Peloponezului. 12 A 5 a.

Teba:
2 A 4; 14, 16.

Telauges,
fiul lui Pitagora. 14, 13.

Telchis,
rege în Sikyone, după Europs. 9 B 20.

Telephos,
tatăl lui Eurypylos. 9 B 34.

Telys,
conducător sibarit. 14, 14.

Tenedos,
insulă în marea Egee. 6 A 1 şi 2; 6 A 3 şi 4; 6 B 1 şi 3, 4; 11 A 8.

Tenos,
una din insulele Ciclade, 9 B 19.

Teos,
oraş din Asia mică. 11 A 4.

Tereis
(v. Pieris); 9 B 17.

Terpandros,
poet și muzician din Lesbos (s. VII î. e. n.). I se atribuie numeroase invenții muzicale. 1 A 12 a.

Teutamides,
tatăl lui Bias. 10, 3.

Thales:
cap. 11. Citat: 2 B 18; 6 A 1; 7 A 1 și 5; 7 B 1 a; 10, 1 și 3; 12 A 2 și 4 6, 9, 10, 11, 12, 17; 13 A 4.

Thamyras,
vestitul cîntăreț trac. 1 B 6 a.

Theagenes:
cap. 8.

Theages
din Crotona, pitagoreic. 18,5; 19,1.

Theano,
soția sau fiica lui Pitagora. 14, 8 a și 13; 17,1.

Thelizi
(v. nota 2, p. 80). 11 A 1.

Themis,
fiica lui Uranos și a Geei, zeiță ce întruchipează legea divină. 2 B 8.

Themistocleia,
preoteasă din Delfi. 14, 3.

Theognetos
din Thessalia. 1 A 1.

Theseu,
fiul lui Egeu și rege al Atenei; cel care a ucis minotaurul din Cnossos. 1 A 8; 2 A 1

Thesproți:
Popor înrudit cu illirii. 2 B 6.

Thessalia:
1 A 1.

Thetis,
zeița: 1 B 2 și 10, 12, 18; 3 B 5; 9 B 18; 11 A 12.

Thrasybulos,
tiran din Milet. 11 A 1.

Thyrion,
fiul lui Bathycles. 11 A 1.

Timainetos,
pictor, probabil din epoca clasică. 2 A 5.

Timocharis,
astronom. A trăit pe vremea lui Ptolemaios I. 11 B 1.

Timocles
din Siracuza. Altminteri necunoscut 1 A 1.

Tirenia:
14,7.

tirenieni:
14,8.

Tithonos,
fiul lui Laomedon regele Troiei și frate cu Priam, Zeița Aurora îi dă nemurirea; Tithonos însă uită să ceară și tinerețe, rămînînd veșnic bătrîn. 9 B 8.

Tlepolemos,
fiul Astydameii. 9 B 41.

Tracia:
1 A 1 și 9 b; 2 A 1 a; 9 B 35; 14, 10.

trac:
1 A 7; 11 A 9; 1 B 11, 14,2; 19,2.

Traeis,
rîu în sudul Italiei. 14, 14.

Triptolemos,
fiul lui Uranos și al Geei, cel care a instituit misterele eleusine în cinstea zeiței Demeter. 1 B 15 a; 2 A 3; 2 B 10; 3 A 8.

Triton:
zeitate marină, fiul lui Poseidon și al Amphitritei. 3 B 24.

Troia
(troian): 1 A 1; 8, 1 a; 14, 8.

Trophonios
20,3.

Tucidide:
9 A 5.

Tydeus,
strateg din Atena. 2 B 22.

Typhon,
monstru, fiu al Geei (v. Echidna). 3 B 8; 7 B 4; 9 B 6 și 37.

Tyros:
14,8

Uranos:
9 B 9 a.

Zalmoxis,
(Salmoxis): 14,2.

Zaratas
(Zarathustra, Zoroastru): 14, 11.

Zas
= Zeus. 7 B 1.

Zephyros,
personificarea vîntului de apus. 9 B 30.

Zen
= Zeus. 7 B 1.

Zetes
(v. Calais): 9 B 19 şi 35.

Zopyros
din Heracleea. 1 A 1 şi 1 b

Xenofan
din Colofon: 11 B 1, 12 A 17.

Xenophilos
din Chalkis, vechi pitagoreic. 14, 9.

INDICE
de autori

(Autorii din care s-au scos referinţe şi cei citaţi de aceştia)

ABULFARAGIUS, vestit scriitor sirian (1226—1286) A scris tratate de gramatică, astronomie, matematică, medicină, filozofie. 11 A 7

ACHILLES, astronomul (s. III e.n.) interpret al *Fenomenelor* lui Aratos.

Introductio in Aratum (ed. Maass).
I 3 p. 31,28 pentru 7 B 1a
I 4 p. 33,17 pentru 1 B 12

AELIANUS, compilator de origină sabină (s.II/III e.n.) scriind în limba greacă. S-au păstrat *De natura animalium* (în 17 cărţi) ce cuprind observaţii de fapte uimitoare, din viaţa animalelor, şi *Varia Historia* (14 cărţi), contrapartea în sfera umană.
Aelianus avea gustul anecdotei, al miraculosului şi a arătat-o din plin în aceste opere, deosebit de preţuite în antichitate.
De natura animalium, XII, 7 pentru 3 B 2
Varia historia, II, 26 pentru 14,7
III, 17 pentru 12 A 3
VIII, 17 peniru 19,2b

AETIUS, doxograf, probabil din s. II e.n.

De placitis philosophorum
I 3,1 pentru 11 A 11
I 3,3 pentru 12 A 14
I 7,11 pentru 11 A 23
I 7,12 pentru 12 A 17
I 7,13 pentru 13 A 10
I 17,1 pentru 11 A 13a
II 1,1 pentru 14,21
II 1,2 pentru 11 A 13b
II 1,3 pentru 12 A 17
II 1,8 pentru 12 A 17
II 2,4 pentru 13 A 12
II 4,6 pentru 12 A 17
II 11,1 pentru 13 A 13
II 11,5 pentru 12 A 17a
II 12,1 pentru 11 A 13c
II 13,1 pentru 11 A 17a
II 13,7 pentru 12 A 18
II 13,10 pentru 13 A 14
II 14,3 pentru 13 A 14
II 15,6 pentru 12 A 18
II 16,5 pentru 12 A 18
II 16,6 pentru 13 A 14
II 19,1.2 pentru 13 A 14
II 20,1 pentru 12 A 21
II 20,2 pentru 13 A 15
II 20,9 pentru 11 A 17a
II 21,1 pentru 12 A 21

II 21,5 pentru 11 A 17b
II 22,1 pentru 13 A 15
II 23,1 pentru 13 A 15
II 24,1 pentru 11 A 17a
II 24,2 pentru 12 A 21
II 25,1 pentru 12 A 22
II 25,2 pentru 13 A 16
II 28,1 pentru 12 A 22
II 29,1 pentru 12 A 22
III 3,1 pentru 12 A 23
III 3,2 pentru 13 A 17
III 4,1 pentru 13 A 17
III 5,10 pentru 13 A 18
III 7,1 pentru 12 A 24
III 10,2 pentru 12 A 25
III 10,3 pentru 13 A 20
III 11,1 pentru 11 A 15
III 15,8 pentru 13 A 20
III 16,1 pentru 12 A 27
IV 1,1 pentru 11 A 16
IV 2,1 pentru 11 A 22a
IV 3,2 pentru 12 A 29
V 19,4 pentru 12 A 30

AGATHEMEROS, geograf grec (s. III e.n.) *(Geographi minores*, Ed. C. Müller, II p. 471*)* I 1 pt. 12 A 6

ALCEU poet liric (s. VII/VI î.e.n.)
fr. 80 ed. Diehl pentru 1 A 2
fr. 101 pentru 11 A 1
fr. 116 pentru 9 B 28

ALCIDAMAS, sofist și orator (s. IV. î.e.n.), discipolul lui Gorgias și adversarul lui Isocrate. Singura operă rămasă, *Despre sofiști*, arată superioritatea discursurilor improvizate asupra celor scrise. (Ed. Müller, *Oratores Attici* II 1858 și ed. Sauppe)
II p. 155 a 30 pentru 14,5
II p. 156 b 6 pentru 14,5

ALEXANDRU DIN AFRODISIA, comentator aristotelic. (s.III e.n.) *În Aristotelis Metaphysica commentaria*, 60,8 pentru 12 A 16. *În Aristotelis Meteorologicorum libros comm.* 67,3 pt. 12 A 27.

ALEXANDRU DIN ETOLIA, poet și gramatic (s. III î.e.n.) Contemporan cu Callimachos și Theocrit. Fragmentele se găsesc la A. Cappellmann, Bonn 1830, și în *Collectanea Alexandrina*, ed. J.U. Powell, Oxford 1925, pentru 6 A 3.

ALEXANDROS DIN MILET (Polyhistor), istoric (s. I î.e.n.) A scris opere de istorie, geografie și filozofie; comentarii la poeții greci, asupra simbolurilor pitagoreice etc. Fragmentele sînt adunate în ed. Müller, *Fragmenta Historicorum graecorum* III p. 206 și republicate de F. Jacoby *Die Fragmente der griechischen Historiker*, Berlin, 1923. Fr. 139, p. 240 pentru 7 1 A.

ALEXANDROS MYNDIUS, istoric. Ed. F. Jacoby, *Fragmente der griechischen Historiker*. Fr. 1 pentru 11 A 1

AMMIANUS MARCELLINUS, istoric latin (aprox. 330—400 e.n.) De origină siriană, roman însă prin spirit și cultură, a slujit Roma ca soldat în armatele împăratului Julian, apoi ca istoric plin de sevă și originalitate. Din cele 31 cărți ale istoriei sale, care cuprind perioada dintre domnia lui Nerva și moartea lui Valeris (96—378 e.n.), doar ultimele 18, relatînd evenimente trăite de autor, ne-au parvenit. Ed. J.C. Rolfe 1935—39,3 vol. XVII 7,12 pentru 12 A 28.

ANDRON DIN HALICARNAS, istoric (s. IV î.e.n.). Autor aproape necunoscut. S-a ocupat mai degraba de genealogii în cercetările sale asupra înrudirii dintre statele grecești. Ed. F. Jacoby. F.*gr. Hist.* 10.

F 3 pentru 9 B 10
F 13 pentru 2 A 3a
F 17 pentru 9 B 9

ANECDOTA PARISIENSIA, ed. Cramer II 263, pentru 11 A 8.

ANTISTHENES DIN RHODOS, istoric și filozof (s. II î.e.n.). Împreună cu Sotion din Alexandria, s-a ocupat de istoria școlilor de filozofie, (Ed. Müller *F H G* III). 11 A 1.

APOLLODOROS DIN ATENA gramatic și istoric alexandrin (s. II î.e.n.), Cunoscut mai ales datorită *Cronicei* sale, un fel de istorie universală. A scris lucrări de critică și gramatică. *Biblioteca*, lucrare atribuită lui, nu-i aparține în fapt (Ed. Jacoby, *F. gr. Hist.*, 244).

F 28 pentru 11 A 1
F 29 pentru 11 A 1
F 66 pentru 13 A 1
F 165 pentru 12 C

BIBLIOTECA

II 2 pentru 9 B 11
II 5 pentru 9 B 12
II 6 pentru 9 B 13
II 26 pentru 9 B 14
II 94 pentru 9 B 15
III 30 pentru 9 B 16
III 100 pentru 4 B 6
III 133 pentru 9 B 17
III 156 pentru 9 B 18
III 199 pentru 9 B 19

APOLLONIOS

Mirabilia (ed. O. Keller). Cap. 6 pentru 14,7.

APOLLONIOS DYSCOLOS, gramatic (s. II e. n.). Socotit întemeietor al gramaticii științifice. S-au păstrat patru din lucrările sale: *Despre sintaxă, pronume, conjucții* și *adverbe*.

De Pronominibus (Ed. Schneider)
65, 15 pentru 7 B 10
93, 1 pentru 7 B 11

APOLLONIOS DIN RHODOS, poet și gramatic grec (s. III î. e. n.) Bibliotecarul regelui Ptolemaios Filadelful, succedînd celebrului gramatic Zenodot. A scris *Argonauticele* și numeroase opere de gramatică.

I 494 urm. pentru 1 B 16
II 1122 urm. pentru 3 B 12

APOLLONIOS DIN TYANA, thaumaturg (s. I. e. n.). Apare la Porfir, *Vita Pythagorae* 257, pentru 18,5.

APONIUS, *In Canticum Canticorum* (ed. Bottino et Martini) V p. 95 urm. *In Cant.* 3,5 pentru 7 A 5.

APULEIUS, scriitor latin (sec. II e. n.). Opera lui cea mai de seamă e un roman în 11 cărți, *Metamorfozele* sau *Măgarul de aur*. În calitate de „filozof" a scris *Apologia*, iar din operele lui oratorice s-a păstrat o mică antologie, *Florides*.

Apol. 27 pentru 3 A 6a
Flor. 18 pentru 11 A 19

ARATOS, poet grec din Soloi (s. IV/III î. e.n.). Opera sa majoră, *Fenomenele*, un poem astronomic, s-a bucurat de un bun renume în antichitate. (3 B 21, 3 B 22, 6 A 3).

Comentarii la Aratos, ed. Maass. 8 p. 574 pentru 4 B 6.

ARISTIDES, orator și sofist (s. II e. n.)

Orationes 41 pentru 2 B 19 a.

ARISTOFAN, comicul (s. V-IV î. e. n.)

Păsările 693 pentru 1 A 12

Broaștele 1032-53 pentru 1 A 11

ARISTOTEL (s. IV. î. e. n.)

Constituția Atenei

1 pentru 3 A 4

De anima

A 2. 405 a 19 pentru 11 A 1
A 2. 405 a 19 pentru 11 A 22
A 5. 410b 22 pentru 1 B 11
A 5. 411a 7 pentru 11 A 22

De gen. anim.

B 1. 734 a 16 pt. 1 B 10a

Hist. anim.

Z 6. 563 a 18 pt. 2 B 3

De caelo

B 13. 294 a 28 pt. 11 A 14
B 13. 295 b 10 pt. 12 A 26
Γ 5. 303 b 12 pt. 12 A 16

Metaphysica

A 3. 983 b 6 pt. 11 A 12
A 3. 983 b 27 pt. 1 B 10
A 3. 984 a 5 pt. 13 A 4
A 5. 986 a 29 pt. 14,7
A 7. 988 a 30 pt. 12 A 16
Λ 6. 1071 b 26 pt. 1 B 9
N 4. 1091 b 4 pt. 1 B 9
N 4. 1091 b 8 pt. 7 A 7
A 11. 1259 a 6 pt. 11 A 10

Rhetorica

B 23. 1398 b 9 pt. 14,5
Γ 17. 1418 a 21 pt. 3 B 4

Arist. Fragmente

coll. V. Rose Lips. 1886:
fr. 75 pt. 14,15
386 pt. 3 A 8

Meteorologica

B 1 353 b 6 pt. 12 A 27
B 1 354 a 28 pt. 13 A 14
B. 7 365 b 6 pt. 13 A 21

Mirabilia

131. 843 b 1 pt. 2 A 3

De Mundo

7. pentru 1 B 6

Physica

A 4. 187 a 12 pt. 12 A 16
A 4. 187 a 20 pt. 12 A 9
A 4. 187 a 20 pt. 12 A 16
A 5. 204 b 22 pt. 12 A 16
Γ 4. 203 b 6 pt. 12 A 15
Γ 7. 207 b 35 pt. 12 A 14
Γ 8. 208 a 8 pt. 12 A 14

Politica

A. 2. 1252 b 13 pt. 3 B 3

ARISTOXENOS, muzician și filozof (s. IV. î. e. n.) în domeniul teoriei muzicale din epoca clasică. S-au păstrat doar unele fragmente din *Elemente armonice* și *Elemente ritmice*. Ed. Müller *FHG* II.

fr. 1 p. 272 pt. 14,8
fr. 2 p. 272 pt. 14,3
p. 272 pt. 14,8
fr. 3 p. 272 pt. 14,8
p. 272 pt. 7 A 1
fr. 4 p. 272 pt. 14,8
fr. 5 pt. 14,12
fr. 7 p. 273 pt. 14,9
fr. 10 p. 274 pt. 14,12
fr. 11 p. 274 pt. 14,12
fr. 12 p. 275 pt. 14,10
fr. 51 p. 284 pt. 2A 1a
fr. 52 p. 285 pt. 10,1
fr. 77 p. 288 pt. 18,12

ASIOS, poet liric (s. VII/VI î. e. n.). Ed. Kink.
fr. 9 p.t 4 B 6

ATHENAIOS retor și gramatic (s. II/III e. n.). Opera sa de căpetenie e *Banchetul înțelepciunilor* (Deipnosophistae) ce se leagă de tradiția genului „symposiac", ilustrat magistral de Platon și Xenofon. Deși prolixă și lipsită de vivacitatea dramatică pusă în joc de Platon ori de pitorescul realismului unui Xenofon, lucrarea e de o neprețuită importanță; fără ea, capitole întregi ale vieții și istoriei grecești ne-ar lipsi (Ed. J. Kaibel, Leipzig 3 vol.)

VII 278 A ptr. 6 A 4
XI 491 CD ptr. 4 B 1, 2, 3
XIII 597 D ptr. 2 A 2

ATHENAGORAS, apologist creștin (s. II e. n.).
Legatio pro christianis
J. P. Migne *Patrologia greaca* vol. VI și ed. Schwartz, vol. IV) 18 ptr. 1 B 13

AUGUSTINUS (s. IV e. n.)
De civitate Dei VIII 2 pt. 12 A 17
VIII 2 pt. 13 A 10

CALLIMACHOS, poetul alexandrin (s. III î. e. n.)
Epigrame 27 pt. 4 A 2
Imnuri 1,8 pt. 3 B 1
Fragm. (Ed. Schneider II) fr. 83 a pentru 11 A 1
fr. 94 a pentru 11 A 1
fr. 95 a pentru 11 A 1
fr. 128 a pentru 14,9

CATALOGUS ASTRON. (ed. Maass)
În *Philol. Unters. XII* 121 pt. 6 A 3a

CENSORINUS
De die natali
4,7 pt. 12 A 30
18,5 pt. 6 B 4

CHRYSIPPOS, filozof stoic (s. III î. e. n.). Discipolul lui Zenon, întemeietorul stoicismului.
(Stoicorum fragmenta, ed. Arnim.) 2 B 14

CICERO
Academica priora II 37, 118 pt. 12 A 13
II 37, 118 pt. 13 A 9
De natura deorum I 10,25 pt. 11 A 23
I 10,25 pt. 12 A 17
I 10,26 pt. 13 A 10
De divinatione I 49,112 pt. 11 A 5
I 50,112 pt. 12 A 5a
Tusculane I 16,38 pt. 7 A 5

CLEARCHOS din Soloi, filozof peripatetician (s. IV/III î. e. n.) A scris *Despre vieți*, ed. Müller FHG II fr. 44 c p. 317 ptr. 11 A 1

CLEMENS DIN ALEXANDRIA, părinte al bisericii (s. II/III e. n.) Una din figurile cele mai remarcabile ale literaturii grecești creștine a sec. al III-lea.
Protrepticus (Ed. Stählin)
2,26 pt. 3 A 7
5, 64 pt. 18,8

Stromata (ed. Stählin)

I 59 pt. 3 B 1
I 62 pt. 14,8
I 65 pt. 11 A 5
I 102 pt. 9 B 20
I 131 pt. 1 A 1b
I 131 pt. 17,4
V 49 pt. 1 B 22
V 58 pt. 18,4
VI 5 pt. 2 B 4,5
VI 9 pt. 7 B 2
VI 15 pt. 1 A 13
VI 25 pt. 2 B 6
VI 26 pt. 2 B 7
VI 26 pt. 9 A 4
VI 53 pt. 7 B 2

CYRILLUS din Alexandria, comentator al Evangheliilor şi patriarh în 412 (370—444 e. n.)

Contra Iulianum

I 12 pt. 11 A 7
I 13 E pt. 11 A 5

DAIMACHOS, istoric (s. III î. e. n.)

(*F gr. Hist* 65) F 6 pt. 11 A 1

DAMASCIUS, filozof grec, născut la Damasc în Siria (s. V/VI. e. n.) Nu e cunoscut numele adevărat al acestui ultim reprezentant al şcolii plotiniene. Cea mai importantă operă a sa e *De principiis*, (ed. Ruelle, Paris, 1889 şi ed. Les Belles Lettres tome I).

123 pt. 1 B 12
123 pt. 1 B 13
124 pt. 1 B 12
124 pt. 9 B 1
124 pt. 3 B 5
124b pt. 7 A 8

DAMON DIN CYRENE

Despre filozofi (ed. Müller, *FHG* IV) 277 pt. 10,1

DEMETRIOS DIN MAGNESIA, scriitor din sec. I î. e. n. A compus o lucrare intitulată *Despre poeţi şi scriitori omonimi* (3 Al 11 A 1 18,1).

DEMETRIOS DIN PHALERON filozof peripatetic, om politic (s. IV. î. e. n.) 10,3 11 A 1

DEMOSTENE

Contra lui Aristogeiton (îndoielnic) 25,11 pt. 1 B 14

DERCYLLIDES

(Theon astr. ed. Hill.) p. 198, 14 pt 11 A 17

DICAIARCHOS DIN MESSENE filozof şi om de cultură din sec. IV î. e. n. După Teofrast, ar fi fost cel mai de seamă discipol al lui Aristotel. A scris lucrări de filozofie, literatură, politică, geografie. Deschide un nou capitol cu scrierea sa de istoria culturii: *Viaţa în Grecia* (Bios Hellados) în trei cărţi.

(Müller, FHG II)

fr. 28 p 243 pt. 10,1
fr. 29 p 244 pt. 14,8a
fr. 31 p 245 p 14,16

DIDYMOS DIN ALEXANDRIA, gramatic (s. I î. e. n.) A scris comentarii importante la Homer şi Demonstene (Ed. M. Schmidt) p 85 fr. 2 pt 9 B 21

DIODOR DIN SICILIA, istoric (s. I. î. e. n.) Autor al unei monumentale *Biblioteci istorice* (în 40 de cărți), o adevărată istorie universală de la originile fabuloase și pînă la cucerirea Britaniei de Caesar.

IV 25,1 pt. 2 A 9
IV 85,4 pt. 4 B 8
V 64,4 pt. 1 A 15
V 80 pt. 3 B 20
X 3,4 pt. 7 A 4
XII 9, 2—6 pt. 14,14
XII 10,1 pt. 14,14

DIODOROS DIN EFES, necunoscut din altă parte.
Despre Anaximandru (la Diogenes Laertios, VIII 70). (12 A 8)

DIODOROS DIN ERETRIA 14,11

DIOGENES LAERTIOS, istoric al filozofiei (s. III î. e. n.)
Despre viețile și doctorinele filozofilor

I 3 pt. 2A4
I 22—44 pt. 11 A 1
I 23 pt. 11 B 1
11 B 4
I 40—42 pt. 10,1
I 41,42 pt. 9 A 1
I 42 pt. 7 A 2 a
I 109 pt. 3 A 1
I 116 pt. 7 A 1
I 118 pt. 14,8
I 119 pt. 7 B 1
I 119 pt. 7 B 12
II 1—2 pt. 12 A 1
II 3 pt. 13 A 1
II 46 pt. 14,15
15
VI 4 pt. 11 A 1
VIII 1 pt. 14,6
VIII 1 pt. 14,8
VIII 4—5 pt. 14,8
VIII 6.7 pt. 14,19
VIII 7 pt. 18,3
VIII 8 pt. 14,3
VIII 14 pt. 14,12
VIII 15 pt. 14,13
VIII 20 pt. 14,9
VIII 42 pt. 17,1
VIII 45—46 14,10
VIII 55 pt. 17,3
VIII 56 pt. 14,5
VIII 70 pt. 12 A 8
VIII 83 pt. 17,2
VIII 84 pt. 18,1
IX 20 pt. 20,2
IX 38 pt. 14,6

DIONYSIOS DIN HALICARNAS gramatic și istoric (s. I e. n.) 11 A 1

DOSIADAS, istoric Ed. Mûller *FHG* IV. fr. 6 p. 400 pt 3 B 20

DURIS DIN SAMOS, istoric (s. IV/III î. e. n.) (Ed. Jacoby *F. gr. Hist.* 76)

F 23 pt. 14,6
31 pt. 11 A 1
74 pt. 11 A 1

ANECDOTA PARISIENSIA Ed. Cramer) vol. II p. 263 pt. 11 A 8

EPHOROS, istoric (s. IV î. e. n.). Discipol al lui Isocrate, renunță de timpuriu la oratorie. Scrie o istorie universală (prima din cîte se cunosc) în 30 de cărți, pierdută astăzi. Diodor a folosit-o din plin, iar Polibiu a admirat-o.

(*F. gr. Hist.* 70)

F 104 pt. 1 A 15
F 105 pt. 12 C
F 181 pt. 10,1
F 238 pt. 9 B 23

ERATOSTHENES, matematician, astronom, filolog și poet. (275—194 e.n.). Născut la Cyrene. Ptolemaios Evergetul îi încredințează conducerea Bibliotecii din Alexandria. A scris peste 50 de opere: poezie, critică, geometrie, filozofie.

Cu cele trei cărți ale *Geografiei* apare ca întemeietor al geografiei științifice. *F. Gr. Hist.* 241) F 10 pt 7 A 1

La Strabon, I p. 7 pt. 12 A 6

— *Catasterismi*

1 pt. 4 B 6
5 pt. 3 B 25
13 pt. 2 B 8
27 pt. 3 B 24
32 pt. 4 B 7

ESCHIL

Agam. vs. 1629 pt. 1 A 3
Prometeu 351 pt. 3 B 8

EUDEMOS din Rhodos, filozof (s. IV. î. e. n.). Discipol al lui Aristotel și prieten cu Teofrast; a fost primul care a scris o istorie a aritmeticii, geometriei și astronomiei. Puținele informații pe care le avem asupra matematicilor pre-euclidiene pot fi atribuite lui.

Phys. (ed. Spengel)

fr. 87 pt. 11 A 20
94 pt. 11 A 1
„ „ 11 A 5
„ „ 11 A 17
94 pt. 13 A 16
95 pt. 12 A 19
117 pt. 1 B 12, 9 B 1.

EUDOXOS DIN CNIDOS, astronom, matematician și filozof (s. IV. î. e. n.. Cunoscut mai ales datorită sistemului său cosmologic care, transformat și complicat, se regăsește la origina tuturor sistemelor cosmologice pînă la Kepler.

La Diogenes I 29 pt. 11 A 1

Γῆς περίοδος, ed. Gisinger, fr. 36 pt. 14,9

EURIPIDE

Alcesta vs. 357 pt 1 A 6
962 pt. 1 A 7
Bacch. 561 pt. 1 A 3
Cycl. 646 pt. 1 A 9
Hipp. 952 pt. 1 A 8
Iph. A 1211 pt. 1 A 3
Rhesos 943—7 pt. 1 A 10
Hypsipyle v. papyr. Oxyrh. VI pt. 1 A 9 a

EUSEBIUS DIN CESAREEA, părinte al bisericii (264—340). Născut în Palestina, a studiat la școala întemeiată de Origenes. Dintre lucrările sale cea mai importantă e *Istoria eclesiastică*, cronică a principalelor evenimente ale istoriei creștine pînă în 324. În *Praeparatio evangelica* combate pe Porfir. A scris și o *Cronică*.

Cronica (ed Helm)

ol. 35 pt. 11A7
49,2 pt. 11A5
50 pt. 11A5
55,4 pt. 13A3
59 pt. 7A1a

Praeparatio evangelica

I 10,50 pt. 7 B 4
X 3,6 pt. 7 A 6
X 10,7 pt. 9 B 20
X 14,11 pt. 12 A 4

FAVORINUS, sofist și filozof eclectic din vremea lui Adrian (n. 85 — moare după 143). Fragmentele istorice din opera sa sînt păstrate în *FHG* III fr. 27 p.581 pt. 12 A 1.

GALENUS, medicul (s. II e.n.). Scrierile sale, alături de cele ale lui Hippocrates (s. IV), au fost socotite cele mai de seamă ale medicinei antichității.

In Hipp. de humor.
XVI 37 K pt. 11 B 3
XVI 395 K pt. 13 A 19
In Hipp. de nat. h.
XV 25 p 15,13 pt. 13 A 22
XV 67 p. 36 pt. 14,18

AULUS GELLIUS gramatic și critic latin, (s. II e.n.).

Noctes atticae
IV 11,12 pt. 14,9

GLAUCOS DIN RHEGION, scriitor din sec. al V-lea î.e.n. Tratatul său *Despre vechii poeți și muzicieni* arată primele începuturi ale istoriei literare în Grecia.

(Ed. Müller *FHG* II)
fr. 1 p 23 pt. 2 A 1a
fr. 5 p 24 pt. 14,6

HARPOCRATION, gramatic grec din Alexandria (s. I sau II e.n.). A rămas de la el *Lexicul celor zece oratori* (Melite, 2 B 9; Musaios 2 A la; Homeridas 9 B 22)

HECATAIOS DIN MILET, logograf (s. VI/V î.e.n.). Lucrarea sa *Ocolul Pământului* (Periodos Ges) poate fi socotită o primă geografie universală, iar *Genealogiile* o trecere în revistă a datelor istorice ale epocii. Hecataios e adesea numit precursorul lui Herodot.

(Ed. F. Jacoby *F. gr. Hist.* 1)
F 20 pt. 12 c
F 35 pt. 9 B 23
F 360 pt. 7 B 11

HELLANICOS DIN MITILENE, logograf contemporan cu Herodot (s.V. î.e.n.).
(Ed. F. Jacoby *F. gr. Hist.* 4)
F 5 a pt. 1 A 5
F 20 pt. 9 B 22
F 202 pt. 9 B 23

[Hellanicos] la Damascius I p. 317,15 pt. 1 B 13

HERACLEIDES LEMBOS, scriitor originar din Callatis sau Alexandria, contemporan cu Ptolemaios al VI-lea Filometor (s. II î.e.n.). A scris un rezumat al *Succesiunilor* lui Sotion din Alexandria.
(Müller *FHG III*) fr. 9 p. 169 pt. 14, 19

HERACLEIDES DIN PONT, filozof peripatetician (s. IV î.e.n.) Discipol al lui Platon. A scris lucrări de istoria filozofiei și muzicii (Ed. Müller *FHG* II).

fr. 37 pt. 14,8
fr. 47 pt. 11 A 1

HERMESIANAX DIN COLOFON, poet elegiac (s. III î.e.n.).

Leontion e femeia căreia îi dedică opera cu același nume.
Ed. Powell, *Collectanea alexandrina* p. 96)
v. 15 urm. pt. 2 A 2

HERMIAS, filozof al școlii neoplatonice din Alexandria (s.V. e.n.) Comentator al lui Platon.

HIERONYMUS *Comentarii la epistola către Tit* (Ed. Migne)
VII 606 pt. 3 B 1
ep. 70 3 B 1

Irrisio gentilium philosophorum

7 pt. 13 A 8
10 pt. 12 A 12
12 pt. 7 A 9

HERMIPPOS DIN SMYRNA (Callimacheus), autor de biografii (s. III/II î.e.n.) (Müller *FHG* III)

fr. 8 p 37 pt. 9 A 1
fr. 8 p 37 pt. 10,1
fr. 12 p 39 pt. 11 A 1
19 p 40 pt. 7 A 1
21 p 41 pt. 14,18

HERODIAN, gramatic (s. II e.n.). Fiul și discipolul lui Apollonios Dyscolos. Din lucrările sale de gramatică s-a păstrat doar una: *Despre expresia singulară*, (ed. Dindorf). p. 6,15 pt. 7B1; 7,4 pt. 7B9

HERODOROS DIN HERACLEEA, scriitor a cărui operă literară trebuie datată către sfîrșitul sec. al V-lea. A scris o povestire despre Heracles și, se pare, o *Argonautică*.

(Ed. F. Jacoby *F Gr. Hist*, 31) F 4 pt. 3 B 2
F 12 pt. 1 A 13 a
F 39 pt. 3 B 12

HERODOT

I 74 pt. 11 A 1
11 A 5
I 75 pt. 11 A 6
I 170 pt. 11 A 1, 11 A 2, 11 A 4
II 20 pt. 11 A 16
II 53 pt. 1 A 5
8, 1
II 81 pt. 14,1
II 109 pt. 12 A 4
V 123 pt. 14,1
III 125 pt. 19,1
III 129 pt. 19,1
III 130 pt. 19,1
III 131 pt. 19,1
III 134 pt. 19,3
IV 95 pt. 14,2
VII 6 pt. 2 B 20 a
VIII 96 pt. 2 B 21

HESIOD

Theog. vs. 26 pt. 3 B 1
116 pt. 9 B 2
7 B 1a
120 pt. 9 B 2
306 pt. 9 B 6
337 pt. 1 B 2
337 pt. 1 B 12
361 pt. 7 B 7
379 pt. 9 B 30
523 pt. 9 B 6
870 pt. 9 B 30

Lucr. și zile 256 pt. 9 B 23
40 pt. 3 A 5
fr. 3 pt. 9 B 33
11 pt. 9 B 26
106 pt. 2 B 9
125 pt. 9 B 9
126 pt. 9 B 10
126 pt. 9 B 24
147 pt. 3 B 17
152 pt. 3 B 12
158 pt. 12 A 30
164 pt. 2 B 7
171 pt. 1 B 4
187 pt. 9 B 12
229 pr. 2 B 19

HESYCHIOS, lexicograf grec (s. V/VI e.n.) (3 A 8)

HIMERIOS, retor (s. IV e.n.). Din opera lui s-au păstrat 24 discursuri în întregime și 10 în fragmente (11 A 11a)

HIPPOBOTOS, istoric al filozofiei din epoca elenistică. Theol. ar. p .52, 10 pt. 14,8
In Clem. Stromata I 62 pt. 14,8
In Diog., I 42 pt. 10,1

HIPPOLYTOS scriitor creștin grec (s. II/III)
Refutatio omnium haeresium (Ed. Wendland, Leipzig 1916)
I 2, 12 pt. 14,11
I 6,1 pt. 12 A 11
I 7 p.11,16 pt. 13 A 7

HOMER

Iliada
I 381 pt. 8,3
590 pt. 7 B 5
II 26 pt. 9 B 5
786 pt. 9 B 5
VI 147 pt. 2 B 5
XIV 201 pt. 1 B 2
pt. 1 B 10, 3 B 5
201 pt. 11 A 12
261 pt. 1 B 12
XV 18 pt. 7 B 5
37 pt. 11 A 12
483 pt. 7 B 2
607 pt. 7 B 2
XXIII 315 pt. 2 B 4

Odiseea X 509 pt. 1 A 4

HYGINUS, astronomul, deosebit de Hyginus bibliotecarul. A scris un manual de astronomie.

Astronomie
II 13 pentru 6 B 3

IAMBLICHOS, filozof neoplatonician și neopitagorician (aprox. 250—325/b) Discipol al lui Porfir. Din opera sa fundamentală, *Despre doctrinele pitagoreice*, s-a păstrat, printre altele, o *Viață a lui Pitagora.*

Vita Pyth. (ed. Nauck)
12 pt. 11 A 11
30 pt. 14,7
31 pt. 14,7
88 pt. 18,4
104 pt. 14,7
142 pt. 14,7
170 pt. 14,13
199 pt. 14,17
247 pt. 18,4
246, 257 pt. 18,5
260 pt. 14,14
267 pt. 17,1

În Nicom. 10,20 pt. 18,11
100, 19 pt. 18,15

De anima I 49, 32 pt. 18,11

d. comn. math. scient. 8 pt. 17,5
25 pt. 18,4

IBYCOS, poet liric (s. VI î.e.n.). Născut la Rhegion în Grecia Mare, s-a stabilit apoi în insula Samos. (Ed. Diehl)
fr. 17 pentru 1 A 2a

IOSEPHUS FLAVIUS, istoric evreu de limbă greacă (37/38—97 e.n.) În *Despre războiul iudaic* sînt relatate evenimentele începînd cu anul 175 î.e.n. şi pînă la cucerirea Ierusalimului. *Antichităţi iudaice*, cea de-a doua lucrare importantă a istoricului, cuprinde o scurtă istorie a poporului evreu.

Antiquitates Iudaicae (Ed. Niese)
I 107 pt. 9 B 23

Contra Apionem
I 2 pt. 11 A 11
I 163 pt. 14,18

ISOCRATES, oratorul (s. V/IV î.e.n.)
11,28 pt. 14,4
11,29 pt. 14,4
11,38.39 pt. 1 A 14b

IULIANUS, împăratul (s. IV e.n.)
Orationes III 162,2 pt. 11 A 19

IULIUS AFRICANUS (la Eusebius în *Praeparatio Evangelica*)
X 10,7 pt. 9 B 20

JUSTINUS, scriitor creştin de limbă latină (s. II e.n.) Considerat prim reprezentant al apologeticei creştine.

Cohortationes
15 pentru 1 B 7
20,4 pentru 14,13

LACTANTIUS scriitor creştin de limbă latină (s. III/IV e.n.) Prin *Institutiones divinae* încearcă să ridice creştinismul la rangul de sistem filozofic.

Inst. div. (Ed. Brandt)
I 21,39 pt. 2 B 8

LAURENTIUS LYDUS

De mensibus (Ed. Wünsch)
II 7 pt. 7 B 14
IV 3 pt. 2 A 9
IV 17 pt. 3 B 26

LOBON DIN ARGOS, scriitor necunoscut.

(Ed. Crönert)
fr. 7 pt. 1 A 1
fr. 8 pt. 11 A 1
fr. 16 pt. 3 A 1

LYCOPHRON din Chalcis, poetul alexandrin supranumit „cel obscur" (s. III î.e.n.) La curtea lui Ptolemaios Filadelful a scris lucrarea *Despre comedie*. În afară de cîteva fragmente singura scriere păstrată e *Alexandra*, un straniu poem în versuri iambice.
Despre comedie pentru 6 A 4

LYSIAS, oratorul (s. V. î.e.n.).
fr. 176 pt. 2 A 1a

MACROBIUS, scriitor latin (s. IV/V e.n.) Opera sa cea mai de seamă, *Saturnalia*, reprezintă o ultimă formă a unui gen literar „symposion-ul", inaugurat de Platon și Xenofon. V 18,9 pentru 9 B 21

MAIANDRIOS din Milet /fals Leandrios/

(Ed. Müller *FHG* II)
fr. 3 p 335 pt. 11 A 1
fr. 4 336 pt. 10,1

MARMOR PARIUM (*F. gr. Hist.* 239 A)

14 II 995 pt. 1 B 15
15 pt. 2 A 8

MAXIMUS din Tyr (s. II e.n.), orator și filozof neoplatonic
(Ed. H. Hobein) (7 A 11, 3 B 1, 7 A 6, 3 B 1).

MYRONIANOS

(Müller *FHG* IV)
fr. 1 p 454 pt. 3 A 1

NEANTHES DIN CYZIC, istoric (s. III î.e.n.).

(F. Jacoby *F. Gr. Hist.* 84)
F 29 pt. 14,8

NICOLAOS DIN DAMASC, istoric și filozof (s. I î.e.n.). Din *Istoriile* sale în 144 cărți care încep cu marile imperii din Orient și se întind pînă la Augustus, s-au păstrat doar fragmente.

(*F. Gr. Hist.*) F 141 pt. 9 B 23

NICOMACHOS din Gerasa, matematician și gînditor din epoca elenistică (s. II e.n.). A scris o biografie a lui Pitagora și o introducere în teoria numerelor mult prețuită de neoplatoniști.

La Iambl. *Vita Pyth.* 251 pt. 14, 16

NUMENIOS DIN APAMEA, filozof neopitagoreic (s. II e.n.), unul din principalii reprezentanți ai procesului de tranziție care a dus de la platonism la neoplatonism (7 B 7).

OLYMPIODOROS filozof neoplatonic (s. VI e.n.) cunoscut prin operele sale biografice și exegetice prin filozofia de pînă atunci.

De arte sacra lapidis philosophorum
p 83,7 pentru 13 B 3
la Photios, *Bibliotheca*
C 80, 61 a 31 pentru 1 A 13 a

ORIGENES, exeget și teolog, părinte grec al bisericii născut la Alexandria (185—252/3). *Contra Celsum*, operă polemică, e o încercare de apologetică creștină.

C. *Celsum* (Ed. Koetschau).
VI 42 pentru 7 B 5

PAMPHILE, scriitoare de origină egipteană (s. I e.n.), citată de autori tîrzii ca Diogenes Laertios, Suidas, Photios.

(Müller *FHG* III)
fr. 1 p 520 pentru 11 A 1

PANYASSIS, poet epic (s. V î.e.n.). A cîntat lucrările lui Heracles într-un poem epic în 14 cărți.

(*Fr. Epic.* ed. Kinkel)
fr. 19 pentru 9 B 9

PAPYRUS BEROLINENSIS
n. 44 (*Klassikertexte* 1,8) pentru 1 B 15 a

(GREEK PAPYRUS Ser. II, ed. Grenfell-Hunt)
(Papyus Oxyrhynchos, ed. Grenfell-Hunt) n 11 p. 23 pentru 7 B 2
XIII și 1611 pentru 9B 40a VI și 852 pentru 1 A 9a

PAULUS, apostolul.
Ad Titum
1,12 pentru 3 B 1

PAUSANIAS, geograf și istoric din sec. al II-lea e.n. despre a cărui viață nu se cunoaște aproape nimic. Lucrarea sa *Descrierea Greciei* (în 10 cărți) deși lipsită de merite literare, e una din cele mai importante opere pe care ni le-ai transmis antichitatea pentru cunoașterea vechii Grecii, a tradițiilor, topografie și monumentelor ei.

I 14,3 pt. 2 B 10
I 14,4 pt. 3 A 8
I 22,7 pt. 2 A 5
II 16,4 pt. 9 B 24
IV 1,5 pt. 2 B 20
VIII 18,2 pt. 3 B 6
X 5,6 pt. 2 B 11
X 9,11 pt. 2 B 22
X 30,6 pt. 1 A 4

PEISANDROS
(E. Jacoby. *F. gr. Hist.* 16) F 7 pentru 9 B 26

PHANODICOS, autor necunoscut
(Müller *FHG* IV)
fr. 4 p 47 3 pentru 11A1

PHILIPPOS DIN OPUS, astronom și matematician (s. IV î.e.n.), elev a lui Platon. A editat *Legile* lui Platon și pare să fi adăugat dialogul *Epinomis*, care ni s-a păstrat drept operă a lui Platon.
Epin. 990 A pentru 4 A 1.

PHILON DIN BYBLOS, istoric (s. I/II e.n.)
Müller, *FHG*, III)
I 10,50 pentru 7 B 4

PHILOCHOROS istoric (s. IV î.e.n.) A scris o *Istorie a Aticei* în 17 cărți.
Müller *FHG* I
fr. 74 p 396 pentru 2 B 9
fr. 200 p. 417 pentru 2 A 6

PHILODEMOS DIN GADARA, autor prolific din sec. I, ale cărui opere au fost scoase la iveală abia în sec. XVIII, prin descoperirea acelor suluri de papirus calcinate ce aparțineau unei bogate biblioteci din Herculanum. În afară de scrieri despre retorică și logică în spirit epicurean, s-au păstrat astfel și fragmente din tratatele de poezie și muzică.

De pietate (Ed. Gomperz)

34 cp. 7,1 pentru 9 B 9c
42,12 p 14 pentru 9 B 6
43,1 p 15 pentru 9 B 8
45 b 5 p 17 pentru 9 B 9
46 a p 18,8 pentru 9 B 9b
46 b 7 p 18 pentru 3 B 7
47a 2 p 19 pentru 3 B 5
47a 14 p 19 pentru 7 B 13
59,1 p 31 pentru 2 B 12
60,16 p 32 pentru 9 B 9a
61 b 1 p 46 pentru 3 B 8
61 b 1 p 46 pentru 9 B 7
63,1 p 34 pentru 9 B 10
92,12 p 43 pentru 9 B 5
92, 24 p 43 pentru 3 B 9
97,18 p 47 pentru 2 B 13
137,5 p 61 pentru 2 B 14
137,13 p 61 pentru 9 B 1
14b 3 p 66 pentru 14,17
13,16 p 80 pentru 2 B 14
14,18 p 81 pentru 2 B 14

PHILOPON filozof, comentator aristotelic (s. VI e.n.)

De anima (ed. Ac. Berolin).
p. 9,9 pt. 13 A 23
p. 186,24 pt. 1 B 11

PHLEGON DIN TRALLES, scriitor din epoca lui Hadrian (s. II e.n.). Voluminoasa cronică pe care a consacrat-o *Olimpiadelor* s-a pierdut, la fel şi lucrările despre topografia, sărbătorile romane şi o descriere a Siciliei. S-a păstrat în schimb un tratat despre *Miracole şi fiinţe cu viaţă lungă.*

(Jacoby *F Gr. Hist.* 25)
F 33 pentru 11 A 2

PINDAR (518—438 î.e.n.)
Pyth. 3,57 pt. 9B9
fr. 80 pt. 7B13

PLATON

Charmides
164 D pt. 10,2

Cratyl
400 BC pt. 1 B 3
402 BC pt. 1 B 2

Ion
536 B pt. 1 A 14 a

Legi
I. p. 642 D pt. 3 A 5
II. p. 669D pt. 1 B 5a
III. p. 677 pt. 3 A 5
IV. p. 715 E pt. 1 B 6
VIII p. 829 DE pt. 1 B 6a
X p. 899 B pt. 11 A 22

Fileb
66 c pt. 1 B 1

Protagoras
343 A 10,1; 10,2; 11 A 1

Statul
II p. 363 c pt. I B 4
p. 363 c pt. 2 A 5a
II p. 364 E pt. 1 B 5
X p. 600 A pt. 14,10
X p. 621 A pt. 7 b7

Symposion
178 B pt. 9 B 2
179 D pt. 1 A 14
218 B pt. 1 B 7

Teetet
174 A pt. 11 A 9

Timeu
40 pentru 1 B 8

PLINIUS cel bătrîn (23—79 e.n.)

Naturalis hiatoria

II 31 12 A 5
6 B 2
II 53 11 A 5
II 186 13 A 14 a
XVIII 213 4 B 4
11 A 18
12 A 20
XXXVI 82 11 A 21

PLOTIN (s. III e.n.)

Eneade

V 1,9 7 A 7a

PLUTARH (46—126 e.n.)

I. *VITAE*

— *Solon*
2 pt. 11 A 11
12 pt. 3 A 4
12 pt. 3 B 10
12 pt. 11 A 8

II MORALIA

— *De defectu oraculorum*
1 p. 109 E pt. 3 B 4
— *De facie in orbe lunae*
24 p. 338 B pt. 7 B 13a
— *De Alexandri fortuna*
I 4 p. 328 pt. 14,18
— *De primo frigido*
7 p 947 F pt. 13 B 1
— *De Iside et Osiride*
34 p. 364 D pt 11 A 11
De Pythiae oraculis —
18 p. 402 E pt 11 B 1
— *Conviv. VII Sap.*
2 p. 147 A pt. 11 A 21
p. 147 B pt. 11 A 1
14 p. 157 D pt. 3 A 5
— *De sollertia animalium*
33 p. 982 A pt. 12 A 30
/Plutarh/ stromata
2 pt. 12 A 10
3 pt. 13 A 6

POLYBIOS, istoric (210—128 î.e.n.).
II 38,10 pentru 14,16

PORFIR filozof neoplatonician (233—301/4 e.n.) Editorul Eneadelor lui Plotin.

— *Cartea A a Cursului despre filolog* (la Eusebius) P.E.
X 3.6 pt. 7 A 6

— *De antro nympharum*
31 pt. 7B6
— *Ad Gaurum ed. Kalbfl.*
p. 34,26 pt. 7 B 7

— *Histor. philos.*
fr. 5 p. 7,1 n pt. 11A7
fr. 6 p. 7,9 pt. 7 A 2

Vita Pythagorae
3 pt. 14,6
4 pt. 14,13
9 pt. 14,8
18 pt. 14,8a
22 pt. 14,12
56 pt. 14,16
56 pt. 7 A 4

POSEIDONIOS DIN APAMEEA, filozof din şcoala stoică „medie" (135—51), dar totodată istoric, cu o lucrare de 52 cărţi în care-l continuă pe Polibiu; geo-

graf în *Despre Ocean*; amator de meteorologie și astronomie *(Despre meteori)*, matematician, geolog etc. Niciuna din operele sale nu ne-a parvenit. Cosmologia sa ne e păstrată într-un scurt tratat pseudo-aristotelic.

În dezvoltarea gîndirii filozofice e considerat drept deschizătorul căii către neoplatonism. (14,18)

PROBUS *Ad Vergilium Bucol.* (ed.H.Keil).
6,31 p.20,30 pt 7 A 9

PROCLOS filozof (412—485 e.n.) a cărui operă e poate cea mai bogată sinteză a neoplatonismului. Printre lucrările mai de seamă citäm: *Teologia platonică, Elemente de teologie, Comentarii* la Dialogurile platonice și la *Elementele lui* Euclid.

In Euclidem (ed. Friedlein)
p. 65,3 pt. 11 A 11
p. 65,11 pt. 14,6 a
p. 157,10 pt. 11 A 20
p. 250,20 pt. 11 A 20
p. 299,1 pt. 11 A 20
p. 352,14 pt. 11 A 20

In Hesiodi Opp.
p 631 pt. 1 A 5

In Timaeum

23 C I 129,15 pt. 7 A 12

29 A I 333,28 pt. 7 B 6

SCHOLII

Scholia La Apollonios din Rhodes
I 1310 pt. 9 B 8
I 645 pt. 7 B 8
II 1122 pt. 3 B 12
9 B 25
III 1 pt. 2 B 15
III 242 pt. 3 B 13
III 1035 pt. 2 B 16
III 1179 pt. 2 B 1
III 1377 pt. 2 B 17
IV 57 pt. 3 B 14
IV 57 pt. 9 B 26
IV 156 pt. 2 B 2
IV 828 pt. 9 B 27
992 pt. 9 B 28
1146 pt. 9 B 29

La Aratos (ed. Maas)
46 p. 349,23 pt. 3 B 23
156 p. 367,17 pt. 2 B 18
172 p. 369,24 pt. 2 B 18
p. 515,27 940 pt. 13 A 18

La Dionysios Thrax (Ed. A. Hilgard
p. 164,23 8,1a
183,1 12 C
183, 10 2 A 10

La Euripide
Phoen. vs. 13 pt. 3 B 15
Rhes. 36 pt. 3 B 16
Rhes. 528 pt. 6 B 1

La Germanicus Arat.
p.75.10 pt. 2 B 18

La Hesiod, Theogonia
134 pt. 9 B 4
379 pt 9 B 30

La Homer Odiseea HQVY
(9 B 33, 9B 34, 9B 35 și 36)

ABTV *La Homer Iliada*
A 381 pt 8, 3
Y 67 pt. 8,2
Y 296 pt. 9 B 32
Y 307 9 B 31

La Nicandros (Ed. Keil)
Theriaca 11 pt. 9 B 37

La Pindar
ol. 1, 127 pt. 3 B 17
7,24 pt. 3 B 18
7,42a pt. 9 B 41

9,70a pt. 9 B 38

I 3 pt. 3 B 16

La Platon
Phaed. 108 D pt. 18,12
600 A pt. 11 A 3
La Sofocle
— Oed. Col. 42 pt. 3 B 19
1053 pt. 2 A 3a
La Theocrit
I 3 pt. 3 B 16
XIII pt. 9 B 3

SCYLAX din Caryanda, scriitor (s. VI î.e.n.) ce povestește o călătorie făcută în slujba lui Darius de la Ind pînă în golful arabic. Primele fragmente rămase dovedesc largi cunoștințe în domeniul geografiei și etnografiei. Ed. C. Müller *CGM* I p. 15 fr. 95 pentru 6 A 2

SELEUCOS din Alexandria, gramatic grec ce trăiește la Roma pe timpul lui Tiberiu.
(Ed. Müller *FHG* III) pt. 8,3

SENECA (4 î.e.n. — 65 e.n.)
Naturales Quaestiones
II 18 pentru 12 A 23
III 14 pentru 11 A 15

SERVIUS, gramatic latin (s. IV e.n.) Comentatorul lui Vergiliu.
En. VI 667 pentru 2 A 7
XI 186 pentru 11 A 13
Georg. I 19 pentru 3 A 8
I 138 pentru 2 B 18

SEXTUS EMPIRICUS filosof sceptic (s. III e.n.)
Schițele pyrrhoniene
III 30 pentru 7 A 10
SIMONIDE DIN CEOS poetul liric (VI/V î.e.n.).
fr. 27 D pentru 1 A 3
43 D pentru 9 B 3

SIMPLICIUS, comentator aristotelic (s. VI e.n.), discipolul lui Ammonius (Ed. Ac. Berolin.)
De caelo
p. 471,1 pt. 12 A 19
p. 522,14 pt. 11 A 14
615,13 pt. 12 A 17
Physica
p. 22,9 pt. 13 A 5
SOFOCLE
fr. 1012 pt. 2 A 6
SOSICRATES DIN RHODOS
Müller *FHG* IV)
fr. 10 p. 501 pt. 11 A 1
autor al *Creticelor*
fr. 1 p. 500 pt. 3 B 20
23,21 pt. 11 A 13
23,29 pt. 11 B 1
24,13 pt. 12 A 9
24,26 pt. 13 A 5
149,32 pt. 13 A 5
150,24 pt. 12 A 9
154,14 pt. 12 A 9a
458,23 pt. 11 A 13
1121,5 pt. 12 A 17
1121,12 pt. 13 A 11

SOTION DIN ALEXANDRIA doxograf (s. II î. e. n.). A scris *succesiunile filezofilor* în 13 cărți. E adesea citat de Diogenes Laertios.
(Müller *FHG* III)
fr. 9 p. 169 pt. 14, 19

STOBAIOS, autorul vestitei antologii de prozatori și poeți, alcătuită în sec. V e. n.

Florilegium (Ed. Hense)
III 1,172 pt. 10,3

STRABON, geograful (60 î. e. n. — 19/24 e. n.)

Geografia Ed. Casaubon)
I p. 7 pt. 12 A 6
X p 472 pt. 9 B 40
X p 479 pt. 3 A 3
X p 487 pt. 7 A 3
XV p 716 pt. 14,9

SU(I)DA(S) (s. X. e. n.) E cunoscut doar lexiconul care-i poartă numele.

Acusilaos 9 A 2
Anaximandru 12 A 2
Anaximene 13 A 2
Hecataios 7 A 2
Thales 11 A 2
Epimenides 3 A 2
Teagenes 8,4
Hippos Nisaios 1 A 1 a
Musaios 2 A 1
Orfeu 1 A 1

TĂBLIȚELE DE AUR
— de la Eleuthernai 1 B 17 a
— de la Petelia 1 B 17
— de la Roma 1 B 19 a
— de la Thurioi 1 B 18—19

TATIAN, scriitor grec (s. II e. n.) convertit la creștinism. S-a păstrat de la el o singură lucrare: *Discurs către greci*, în care aduce elogii noii religii.

(Ed. Schwartz)
28 p. 29,10 pt. 3 B 2
31 p. 31,16 pt. 8,1

TERTULIAN, apologist și teolog latin (155/160—230 e. n.) Unul din cei mai de seamă scriitori creștini ai secolului său.

De corona
" " 7 B 4

THEMISTIOS, comentator aristotelic (s. IV. e. n.). Au rămas de la el 33 de discursuri

Orationes (ed. Dindorf, Leipzig 1882)
30 p. 422 pt. 1 B 15
36 p. 317 pt. 12 A 7

THEO din Smyrna, care a scris sub împăratul Hadrian, a dat o introducere matematică la Platon sub titlul „*Despre cele necesare asupra matematicii pentru lectura lui Platon*". (Ed. Hiller)

198,14 pt. 13 A 16
198,18 pt. 12 A 26

THEOLOGUMENA ARITHMETICAE
(ed. de Falco) p. 52,8 pt. 14,8

TEOFRAST (372/368—288/285 î. e. n.)

Aparține primei generații de peripateticieni, cea din preajma lui Aristotel.

Caractere
16,11 pt. 1 A 16
16,13 pt. 3 A 6
Theophrastus physicorum opin.
Fr. 4 " 12 A 9 a
fr 23 " 12 A 27

Istoria plantelor
VII 12,1 pt. 3 A 6
IX 19,2 pt. 2 B 19
/Theophrastus/ *De signi*
4 pt. 6 A 1

THEOPOMPOS, istoric (s. IV î. e. n.) Din opera sa au rămas doar fragmente. *Istoria greacă* continuă pe cea a lui Tucidide (Jacoby, *F. gr. Hist.* 115)
F 67 pt. 3 A 1
69 pt. 3 A 1
70 pt. 7 A 6
71 pt. 7 A 1
72 pt. 14,8

THRASYLLOS, erudit și astronom la curtea lui Tiberiu. (Müller *FHG* III)
fr. 5 p 504 pt. 14,6

TIMAIOS istoric, (s. IV/III î. e. n.) A scris o istorie a Siciliei din care nu s-au păstrat decît fragmente. Polybios îl acuza de ignoranță și parțialitate.
(Ed. Müller *FHG* I)
fr. 45 p 201 pentru 3 A 1
78 p 211 pentru 14,13

TIMON, filozof sceptic și poet (320—230 î. e. n.). Producția sa literară e în întregime pierdută. Rămîn fragmente ale celor trei cărți din *Silloi*, parodii în versuri ale dogmatismului filozofilor de alte tendințe.
fr. 23 pt. 11 A 1

TIMOTHEOS DIN MILET poet, (s. V/IV î. e. n.). Singura operă care ne-a parvenit aproape în întregime, *Perșii*, se bucura de mare prestigiu printre contemporani.
Perșii vs. 234 pt. 1 A 1 a

Redactor: MIHAIL GRĂDINARU
Tehnoredactor: MIHAI BUJDEI

Apărut 1974. Format 61×86/16. Coli tipar 14.75
Tiraj 4200 exemplare
EDITURA JUNIMEA IAȘI — ROMÂNIA

Tiparul executat sub comanda
nr. 1282 la
Intreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București
Republica Socialistă România

Lei 9,75

FRAGMENTELE PRESOCRATICILOR

volumul I